

ინოვაციური ეკონომიკა
და მართვა

INNOVATIVE ECONOMICS AND
MANAGEMENT

3

ტომი - Volume IV.

2017

UDC (უკ) 050: {33+338.24}
ო - 603

ჟურნალი „**ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა**“ ინდექსირდება საერთაშორისო მონაცემთა ბაზებში და სისტემებში:

The Journal „**INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT**“ is indexed in the international scientometric databases, repositories and search engines:

Index Copernicus (პოლონეთი)

Open Academic Journals Index

elibrary.ru (რუსეთი)

Академия Google (CША)

cosmos impact factor (გერმანია, ბერლინი) Germany, Berlin

სარედაქციო კოლეგია

მთავარი რედაქტორი

ბადრი ბეჩიაძე, ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი. მენეჯმენტის რეგიონული აკადემიის წევრკორესპონდენტი.

მთავარი რედაქტორის მოადგილე

ბელა მამულაძე, ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი. საქართველოს ბიზნესის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი

პასუხისმგებელი რედაქტორი

პაატა აროშიძე, ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი

სარედაქციო კოლეგიის წევრები:

ე.მ.დ., პროფესორი. საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის აკადემიკოსი
ავთანდილ სილაგაძე, ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი
ნინო აბესაძე, ე.მ.დ., პროფესორი
რამაზ აბესაძე, ე.მ.დ., პროფესორი
ანზორ აბრალაშვილი, ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი
გიორგი აბუსელიძე, ე.ა.დ., პროფესორი
იოსებ არჩვაძე, ტ.ა.დ., პროფესორი
თენგიზ აფხაზაშვილი, ე.მ.დ., პროფესორი
თეიმურაზ ბაგუნაშვილი, ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი
აპაკი ბაკურაძე, ე.მ.დ., პროფესორი
ევგენი ბარათაშვილი, ე.მ.დ., პროფესორი
ელგუჯა მამუკაშვილი, ბ.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი
ბენიკ ბაუჩაძე, ბ.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი
გივი ბაქრაძე, ე.ა.დ., პროფესორი
როსტომ ბერიძე, ე.მ.დ., პროფესორი
გივი ბედიანაშვილი, ტ.ა.დ., პროფესორი
ქეთევან გოლათიანი, ე.ა.დ., პროფესორი
პანტაძე დათაშვილი, ე.ა.დ.,

პროფესორი
ანზორ დევაძე, ე.ა.დ., პროფესორი
ციური დურული, ე.ა.დ., პროფესორი
ლია ელიაშვილი, ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი
გულნაზ ერქომაიშვილი, ე.ა.დ., პროფესორი
მერაბ ვანიშვილი, ე.ა.დ., პროფესორი
გოჩა თუთხაძე, ე.ა.დ., პროფესორი
ნაზი-რა კაკულია, ე.მ.დ., პროფესორი
პაატა კოლაშვილი, პ.ა.დ., პროფესორი
ნათია მიქაელთაძე, ე.ა.დ., პროფესორი
ალექსანდრა სიჭინავა, ე.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი
ნინო ფარესაშვილი, ე.ა.დ., პროფესორი
რომან მამულაძე, ე.ა.დ., პროფესორი
ნინო ლიპარტელიანი, ე.მ.დ., პროფესორი
რაზო მანუკიძე, ე.მ.დ., პროფესორი
ლამარა ქოქიაშვილი, ე.ა.დ., პროფესორი
გიორგი ღვინაძე, ე.მ.დ., პროფესორი
ვლადიმერ დლონტი, ე.მ.დ., პროფესორი
კარლო ღურნაძე, ე.მ.დ., პროფესორი
ლარისა ყორღანაშვილი, ბ.ა.დ., ასოცირებული პროფესორი
გოდერძი შანიძე, ე.მ.დ., პროფესორი
თეიმურაზ შენგელია, ე.ა.დ., პროფესორი
ნანა შონია, ე.მ.დ., პროფესორი

ნიკოლოზ ჩიხლაძე; ე.ა.დ. ასოცირებული პროფესორი **ირმა ჩხაიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ასია ცინცაძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **ნათია ნიკლაშვილი**; ე.მ.დ., პროფესორი **ეთერ ხარაიშვილი**; ტ.ა.დ., პროფესორი **პარმან ხვადალიძე**; ე.ა.დ., პროფესორი **დავით ჯალაღონია**; ე.მ.დ., პროფესორი **მიხეილ ჯიბუტი**; ე.ა.დ., პროფესორი **გურამ ჯოღია**; ს.მ.მ.დ., პროფესორი **რაზო ჯაბნია**; ბ. ა. დ. **ზურაბ მუშაუდია** (მთავარი რედაქტორის მოადგილე ჟურნალის ინგლისურენოვან ნაწილში)

სარედაქციო კოლეგიის უცხოელი წევრები:

ჰესუს ფარაირო აპარაციო, ე.მ.დ. ბასკეთის უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის პროფესორი (ესპანეთი);
შარლანტი სარგაი, ე.მ. დ. პროფესორი. ჩერნიგოვის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის რექტორი (ჩერნიგოვი, უკრაინა);
კიზიმ ნიკოლაი, ე.მ.დ. პროფესორი. უკრაინის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის წევრ-კორესპონდენტი. (ხარკოვი, უკრაინა);
რუდენკო ოლგა, სახელმწიფო მართვის დოქტორი, პროფესორი. ჩერნიგოვის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის სახელმწიფო მართვის და მენეჯმენტის სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტის დირექტორი (ჩერნიგოვი, უკრაინა);
ვლადიმერ ნატალია, ე.მ. დ. პროფესორი. უკრაინის ბიოლოგიისა და გარემოსდაცვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გლობალური ეკონომიკის კათედრის გამგე (კიევი, უკრაინა);
შიმანოვსკაია ნიკოლაი, ე.მ. დ. პროფესორი. პოლტავას ეკონომიკისა და ვაჭრობის უნივერსიტეტის მენეჯმენტის კათედრის გამგე (პოლტავა, უკრაინა);
ხაუსტოვა პიტრონა, ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი, ასოცირებული პროფესორი (ხარკოვი, უკრაინა);
გადიდა მიროსლავ, მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი. ქ. კომპიცეს ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროცესებისა და ინჟინერიის კათედრის გამგე (კომპიცე, სლოვაკეთი);

კუჩაბსკი ალექსანდრა, სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი (პოლონეთი);
ჩარნაცკი პაველ, დოქტორი, პროფესორი. ვარშავის უმაღლესი მენეჯმენტის სკოლის რექტორი (ვარშავა, პოლონეთი);
ტრონიკოვსკი ტადეუშ, მენეჯმენტის დოქტორი, პროფესორი (ვლოცლავეკი, პოლონეთი);
ლუკინი სარგაი, ე.მ.დ. ბელორუსიის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი (მინსკი, ბელორუსია);
ზლოტნიკოვა ლილია, ე.მ.კ. პროფესორი. ბელორუსიის ვაჭრობისა და ეკონომიკის უნივერსიტეტი (გომელი, ბელორუსია);
ჩიხლაძე ლევან, იურიდიულ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ხალხთა მეგობრობის უნივერსიტეტი (რუსეთი, მოსკოვი);
ისაევი ნამიზ, ბიზნესისა და მართვის დოქტორი, აზერბაიჯანის საერთაშორისო დიასპორის წარმომადგენელი საქართველოში (ბაქო, აზერბაიჯანი);
მიძელსკი სარგაი, პროფესორი. მენეჯმენტის რეგიონული აკადემიის პრეზიდენტი (ყაზახეთი, პავლოდარი);
პარსოლა მიხალ, დოქტორი, პროფესორი მიხაილ ბალუდიანსკის სამეცნიერო საზოგადოების პრეზიდენტი. (სლოვაკეთი, კომპიცე);
რამი გაურანზ, ეკონომიკის დოქტორი, ვიირნორმანდის გუჯარატის უნივერსიტეტის პროფესორი (გუჯარატი, ინდოეთი);
რომანენკო ევგენი, სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა დოქტორი. პერსონალის მართვის რეგიონული აკადემიის საჯარო მმართველობის კათედრის გამგე, დოცენტი (უკრაინა, კიევი);
გრიშინოვა ელენა, ე.მ.დ. ტარას შევჩენკოს სახელობის კიევის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორი;
კუშმინკო გალინა, ე.მ.დ. კიროვოგრადის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროფესორი, (უკრაინა, კროპივნიცკი);
ჩაპლაი ირინა, სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა კანდიდატი, (უკრაინა, კიევი);
შალიმოვა ნატალია, ე.მ.დ. კიროვოგრადის ეროვნული ტექნოლოგიური უნივერსიტეტის პროფესორი, (უკრაინა, კროპივნიცკი).

© ა(ა)იპ ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ინსტიტუტის და ბათუმის ნავიგაციის სასწავლო უნივერსიტეტის საერთაშორისო რეფერირებადი და რეცენზირებადი სამეცნიეროპრაქტიკული ჟურნალი „ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა“.

ISSN: 2449-2418
E-ISSN: 2449-2604

EDITORIAL BOARD

Editor in Chief

BADRI GECHBAIA, Doctor of Economics, Associate Professor.

Deputy Editor

GELA MAMULADZE, Doctor of Economics, Professor.

Responsible Editor

PAATA AROSHIDZE, Doctor of Economics, Associate Professor.

EDITORIAL BOARD:

Avtandil Silagadze, Doctor of Economic Sciences, Professor. Academician of the National Academy of Sciences of Georgia; **Nino Abesadze**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Ramaz Abesadze**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Anzor Abzalava**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Giorgi Abuselidze**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Ioseb Archvadze**, Doctor of Economics, Professor; **Tengiz Apkhazava**, Doctor of Technical Sciences, Professor; **Teimuraz Babunashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Evgeni Baratashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Elguja Meqvabishvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Akaki Bakuradze**, Doctor of Economics, Professor; **Besik Bauchadze**, DBA, Associated Professor; **Givi Bakradze**, DBA, Associated Professor; **Rostom Beridze**, Doctor of Economics, Professor; **Givi Bedianashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Ketevan Goletiani**, Doctor of Technical Sciences, Professor; **Vakhtang Datashvili**, Doctor of Economics, Professor; **Anzor Devadze**, Doctor of Economics, Professor; **Tsiuri Duruli**, Doctor of Economics, Professor; **Lia Eliava**, Doctor of Economics, Professor; **Gulnaz Erqomaishvili**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Merab Vanishvili**, Doctor of Economics, Professor; **Gocha Tutberidze**, Doctor of Economics, Professor; **Nazira Kakulia**, Doc-

tor of Economics, Associated Professor; **Paata Koguaishvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Natia Mikeltadze**, Doctor, Professor; **Aleksandre Sichinava**, Doctor of Economics, Professor; **Nino Paresashvili**, Doctor of Economics, Associated Professor; **Roman Mamuladze**, Doctor of Economics, Professor; **Nino Liparteliani**, Doctor of Economics, Professor; **Rezo Manvelidze**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Lamara Qoqiauri**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Giorgi Gvartadze**, Doctor of Economics, Professor; **Vladimer Glonti**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Karlo Gurtckaia**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Larisa Korganashvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Goderdzi Shanidze**, DBA, Associated Professor; **Teimuraz Shengelia**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Nana Shonia**, Doctor of Economics, Professor; **Nikoloz Chikhladze**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Irma Chkhaidze**, Doctor of Economics, Professor; **Asie Cincadze**, Doctor of Economics, Professor; **Natia Tsiklashvili**, Doctor of Economics, Professor; **Eter Kharaishvili**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Parmen Khvedelidze**, Doctor of Technical Sciences, Professor; **Davit Jalagonia**, Doctor of Economics, Professor; **Mikheil Jibuti**, Doctor of Economic Sciences, Professor; **Guram Jolia**, Doctor of Economics, Professor; **Rezo Jabnidge**, Doctor of Agricultural Sciences, Professor; **Zurab Mushkudiani**, DBA (Deputy Chief Editor in English Section of Journal).

FOREIGN MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

Aparacio Jesus Fereiro, professor of the faculty of Economics and Business on the university of Basque country (Spain);

Kyzym Mykola, Doctor of Economic Sciences, Professor. Corresponding Member of National Academy of Sciences of Ukraine. Honored Economist of Ukraine

Shkarlet Serhii, Doctor of Economic Sciences, Professor. Rector of Chernihiv National University of Technology (Ukraine);

Rudenko Olha, Doctor of Public Administration, Associate Professor, Director of SRI of Public Administration and Management, Professor of the Department of Management of Chernihiv National University of Technology (Ukraine);

Vdovenko Natalia, Doctor of Economic Sciences, Professor (Ukraine);

Shimanovska-Dianich Ludmila, Doctor of Economic Sciences, Professor (Ukraine);

Khaustova Victoria, Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor, Senior Research Fellow, Department of innovation development and competitiveness, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine;

Badida Miroslav, Doctor of Sciences, Professor, Pro-Dean of Machine Building Faculty of Technical University of Kosice (Slovak Republic);

Kuchabskyi Oleksandr, Doctor of Public Administration, Associate Professor (Poland);

Chernetski Pawel, Doctor of Sciences, Professor, Rector of Warsaw Management University (Poland);

Trocikowski Tadeusz, Doctor of Business Administration, Full Professor of Management, Correspondent Member of RAM (Poland);

Lukin Sergei, Doctor of Economic Sciences. Belarusian State University, Professor (Belarus, Minsk);

Zlotnikova Lidia, PhD in Economics, Associate Professor. Belarusian Trade And Economics University Of Consumer Cooperatives (Belarus, Gomel);

Chihladze Levan, Doctor of Law, Full Professor. Head of the Department Municipal Law. RUDN University (Russia);

Isayev Namig, PhD in business administration. Representation of Azerbaijan International Diaspora Centre in Georgia, (Azerbaijan);

Midelski Sergey, Professor. President of Regional Academy of Management (Kazakhstan);

Varchola Michal, Doctor of Sciences, Professor, President of the Academic Society of Michal Baludansky (Slovak Republic);

Rami Gaurang, PH.D Professor, Department of Economics Veer Narmad South Gujarat University (India);

Romanenko Yevchen, Doctor of Science in Public Administration, Professor, Head of the Dept. of Public Administration of Interregional Academy of Personnel Management (Ukraine).

Grishnova Olena, Doctor of Economic Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine).

Kuzmenko Halyna, Doctor of Economics, Associate Professor, Kyiv (Ukraine).

Chaplay Irina, PhD of Public Administration, Associate Professor, Kyiv (Ukraine).

Shalimova Nataliia, Doctor of Economic Sciences, Professor, (Kropivnicki, Ukraine).

A (N) and the National Institute of Economic Research of the Teaching University of Batumi Navigation and reviewing scientific journal "Innovative Economics and Management".

ISSN: 2449-2418

E-ISSN: 2449-2604

Certificate ICI Journals Master List

Certificates that journal
**INNOVATIVE ECONOMICS
AND MANAGEMENT**

p-ISSN 2449-2418

has been indexed in the
ICI Journals Master List in 2015

1 August 2016

Date

A handwritten signature in dark ink, appearing to read "Glynn Roush".

Signature

სარჩევი CONTENTS

ინოვაციური ეკონომიკა - INNOVATIVE ECONOMICS

ლამარა ქოქიაური — ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფციის კონცეპტუალური საფუძვლები	
LAMARA QOQIAURI — CONCEPTUAL BASIS OF CONCEPTION OF NATIONAL INNOVATIVE SYSTEM	10

მენეჯმენტი და მარკეტინგი - MANAGEMENT AND MARKETING

გულიკო კატამაძე, ირაკლი აბაშიძე — სოციალური მედიის მარკეტინგი როგორც მცირე ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის ხელშემწყობი ფაქტორი	
GULIKO KATAMADZE, IRAKLI ABASHIDZE — SOCIAL MEDIA MARKETING AS A FACTOR FOR BOOSTING SMALL BUSINESS COMPETITIVENESS	27
ეთერ ხარაიშვილი, ბადრი გეჩბაია — ღვინის ბრენდი და ღვინის ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში	
ETER KHARAISHVILI, BADRI GECHBAIA — WINE BRAND AND WINE TOURISM DEVELOPMENT PERSPECTIVES IN GEORGIA	34
ედუარდ მიქელაძე — ღრისის ღირებულება და პრობლემები საქართველოში	
EDUARD MIKELADZE — VALUE OF TIME AND RELATED ISSUES IN GEORGIA	42

სოციალური ეკონომიკა - SOCIAL ECONOMY

ანა დანეჩი — საჯარო მოხელეების ინგლისურენოვანი კომუნიკაციური უნარები, როგორც უკრაინის ევროპული ინტეგრაციის მექანიზმი	
HANNA DYVNYCH — ENGLISH LANGUAGE COMPETENCE OF CIVIL SERVANTS AS A MECHANISM OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE	48
ნატალია ხოლიავკო — უმაღლესი განათლების სექტორის ფინანსური პრობლემები უკრაინაში საინფორმაციო ეკონომიკის ფორმირების კონტექსტში	
NATALIIA KHOLIIVKO — FINANCIAL ISSUES IN HIGHER EDUCATION SECTOR OF UKRAINE UNDER CONDITIONS OF INFORMATION ECONOMY FORMATION	56
ანა ვერბიტსკა — ევროკავშირის ქვეყნებში უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის ეროვნული პოლიტიკის კონცეფცია	
ANNA VERBYTSKA — CONCEPTIONS OF THE NATIONAL POLICIES OF HIGHER EDUCATION INTERNATIONALIZATION IN EUROPEAN UNION COUNTRIES	62

ფინანსები და საბანკო პოლიტიკა - FINANCE AND BANKING POLICY

მაქსიმ სლათვინსკი, ლუდმილა ჩვერტკო — პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოება: საინვესტიციო პოლიტიკის პრობლემები	
MAKSYM SLATVINSKYI, LIUDMYLA CHVERTKO — DIRECT FOREIGN INVESTMENTS AND NATIONAL SECURITY: PROBLEMS OF INVESTMENT POLICY	70
ბადრი გეჩბაია, ნატალია ვდოვენკო, ანა ნავესენკო — სოფლად ბიუჯეტის შევსების შემადგენლობის ტრანსფორმაცია ევროკავშირის დებულების შესაბამისად	

BADRI GECHBAIA, NATALIA VDOVENKO, ANNA NEVESENKO — TRANSFORMATION OF MEASURES OF EXTENSION FILLING OF THE BUDGET OF THE RURAL AREAS IN ACCORDANCE WITH THE PROVISIONS OF THE EU.....	80
---	-----------

დარგობრივი და რეგიონული ეკონომიკა - SECTORAL AND REGIONAL ECONOMY

ბობირ ტურსუნოვი — საუნივერსო საწარმოებში გამოყენებული სიმძლავრეების ეფექტიანობის ამაღლება საწარმოო გარემოს მართვის საუნივერსო	
BOBIR TURSUNOV — INCREASING EFFECTIVENESS OF USAGE TEXTILE ENTERPRISES' CAPACITY ON BASING OF INDUSTRIAL INVENTORY MANAGEMENT.....	85
ლელა ჯახაია — მიწის კონსოლიდაცია, მიწის ბანკი - სოფლის მეურნეობის განვითარების უზენაესი პირობები ინტეგრირებაში	
LELA JAKHAIA — LAND CONSOLIDATION, LAND BANK-THE MOST IMPORTANT TOOLS FOR THE DEVELOPMENT OF	90
რეზო ჯაბნიძე, ნანა ჯაბნიძე — კლიმატის ცვლილების გავლენა ვაშლის განვითარებაზე და მოსავლიანობაზე	
REZO JABNIDZE, NANA JABNIDZE — IMPACT OF THE CLIMATE CHANGE ON GRAPE DEVELOPMENT AND THE YIELD	96

მსოფლიო ეკონომიკა - WORLD ECONOMY

პაატა აროშიძე — „ერთი სარტყელი-ერთი გზა“ და საქართველოს სტრატეგიული ღირებულების პერსპექტივები PAATA AROSHIDZE — “ONE BELT - ONE ROAD” AND PROSPECTS OF GEORGIA’S TRANSPORT CORRIDOR	101
ნაზი ბარათაშვილი, ზაზა ფარსენაძე — ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის საგადასახადო ასპექტები	
NAZI BARATASHVILI, ZAZA PHARSENADZE — TAX ASPECTS OF FREE TRADE WITH THE EU.....	111

გამოხმაურება მონოგრაფიაზე - REPLY TO THE MONOGRAPH

ბადრი გეჩბაია, რეზო ჯაბნიძე, პროფ. ეთერ ხარაიშვილი — აქტუალური კვლევა საქართველოს ეკონომიკის სტრატეგიულ განვითარება-მედიუმტერმინული სექტორზე	
BADRI GECHBAIA, REZO JABNIDZE - Prof. ETER KHARAISHVILI, CURRENT RESEARCH ON THE STRATEGIC VITICULTURE AND WINE SECTOR OF THE GEORGIAN ECONOMY	121

ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფციის კონცეპტუალური საფუძვლები

CONCEPTUAL BASIS OF CONCEPTION OF NATIONAL INNOVATIVE SYSTEM

ლამარა ჟოქიაური,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი. საქართველოს
ეკონომიკურ მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი.
ეკონომიკური კვლევების ეროვნული ინსტიტუტის
ნამყვანი მეცნიერ-თანამშრომელი, საქართველო,
თბილისი-ბათუმი

LAMARA QOQIAURI,

Doctor of Economics, Academician
of Georgian Economics Academy.
Tbilisi, Georgia

ანოტაცია

შრომა ეხება XXI საუკუნის მეცნიერული კვლევების ყველაზე აქტუალურ და ამავე დროს, პრობლემურ საკითხებს – საერთოდ, ინოვაციების აღმოცენების, ინოვაციური ეკონომიკის მექანიზმის შექმნის და ეროვნული ინოვაციური სისტემის ევოლუციური განვითარების გზის აღწერას; გადმოცემულია კონცეფციის არსის, გენეზისის, მოტივაციის, მეთოდოლოგიის წინაპირობები; შესწავლილია ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფციის ფუნქციონირება, პირველი გზამკვლევები, მათი წვლილი კონცეფციის თეორიული ბაზის ჩამოყალიბებაში. სტატიაში ინოვაციების, ინოვაციური განვითარების ცნობილი მეცნიერ – მკვლევარების შრომების შესწავლის და მათი განზოგადების საფუძველზე შევეცადეთ აგვეხსნა კონცეფციის კვლევის მეთოდოლოგია, მისი სტრუქტურული, ობიექტური და ფუნქციონალური კომბინაცია.

საკვანძო სიტყვები: ინოვაციები, ინოვაციური სისტემა, ინოვაციური ეკონომიკა, ინოვაციური საქმიანობა, ცოდნა, ტექნოლოგიები, არამატერიალური აქტივები, კომერციალიზაცია, ინოვაციების ნეოკლასიკური თეორია.

ABSTRACT

The work refers to the most actual and problematic topics of the XXI century scientific researches and in general, origins of innovations, creation of mechanisms of innovative economics and description of evolutionally developed way

of national innovative system; The work shows the meaning of conception, genesis, motivation, preconditions of methodology. The work studied founders of conception of national innovative system, first pioneers and their contribution in creating theoretical basis of conception. In the work, on the basis of studying and generalizing famous scientist- researchers works about innovations and innovative development, we tried to describe searching methodology of conception, its structural, objective and functional combination.

Keyword: innovations, innovative system, innovative economics, innovative business, knowledge, technologies, nonmaterial activities, commercialization, neoclassical theory of innovations.

შესავალი.

1980-იანი წლების ბოლოს და 1990-იანი წლების დასაწყისში ეროვნული ინოვაციური სისტემების კონცეფციის შექმნა დაკავშირებული იყო ნეოკლასიკური სკოლის წარმომადგენელი მეცნიერ-ეკონომისტების ტექნოლოგიების, ცოდნისა და ინოვაციების როლის მიმართ განსხვავებული შეხედულებით, ეკონომიკური განვითარების პროცესში. თანამედროვე პირობებში ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფცია მოიცავს ინოვაციური პროცესის ყველა ძირითად კომპონენტს ორგანიზაციული, სოციალური, პოლიტიკური და ეკონომიკური ფაქტორების ჩათვლით. ამ კონცეფციას ფართოდ იყენებენ მკვლევარები და ის პირები, ვინც იღებენ გადა-

ანვეტილებას რეგიონულ, ეროვნულ და საერთაშორისო დონეებზე (Edquist, 2006 Sharif, 2006). იგი გახდა ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის ევროკავშირის (OECD) მიერ ჩატარებული ინოვაციების კვლევის საფუძველი. რიგი ავტორების აზრით, ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფციის ჩამოყალიბება არის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მოვლენა თანამედროვე პირობებში (მაგ.: Martin, Bell, 2011). კვლევები ინოვაციებისა და ტექნოლოგიების სფეროში განაპირობებენ იმას, რომ ეკონომიკა მეცნიერების სასოწარკვეთილებიდან გარდაიქმნა იმედის ეკონომიკად (Freeman, 1992). ტერმინი "ეროვნული ინოვაციური სისტემა" მყარად დამკვიდრდა მკვლევარის ლექსიკაში და იმ პირებთან მიმართებაში, ვინც გადაწვეტილებებს ღებულობს (Miettinen. 2002).

ამასთან, მიუხედავად იმისა, რომ კონცეფცია წარმატებით გავრცელდა ეკონომიკურ და მმართველობით სფეროში, თვით მისი წარმოქმნის ფაქტი რიგ კითხვებს აჩენს. **რამდენად საჭიროა ეს კონცეფცია, თანამედროვე ეკონომიკური თეორიისა და პრაქტიკის წინაშე მდგარ რომელ პრობლემებს ჭრის იგი;** შეიძლება თუ არა ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორიის უკვე ცნობილი მიდგომების გამოყენება ინოვაციური განვითარების პრობლემების გადასაჭრელად. ქვემოთ ჩვენ შევეცდებით პასუხი გავცეთ ამ კითხვებზე, დავახასიათებთ ამ მიდგომის ძირითად მახასიათებლებს, მის ღირსებებსა და ნაკლოვანებებს, რომლებიც გარკვეულწილად განაპირობებს არ იქნას გაზიარებული ეროვნული ინოვაციური სისტემის ბევრი კონცეპტუალური დებულება თეორიისა და პრაქტიკაში; დავსახავთ ამ წინააღმდეგობების გადალახვის გზებს.

სანამ გადავიდოდეთ უშუალოდ ეროვნული ინოვაციური კონცეფციის ფორმირების საკითხებზე, მიზანშეწონილად ჩავთვალოთ მოკლედ მიმოვიხილოთ საერთოდ, ინოვაციების, ინოვაციური ეკონომიკის წარმოშობის საკითხები; შევისწავლოთ ინოვაციური კონცეფციის აღმოცენების წინაპირობები.

ამრიგად, სტატიის მიზანია თანამედროვეობის ერთერთი უმნიშვნელოვანესი მოვლენის – ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფციის არსის, შექმნის, განვითარების კონცეპტუალური საკითხების, მისი გნოსეოლოგიის, სისტემის

ელემენტების მოტივაციის, ეროვნული ინოვაციური სისტემის კვლევის მეთოდოლოგიური საკითხების შესწავლა და განზოგადება. შესაბამისად, შრომაში დაყენებულია და შეძლებისდაგვარად გადაჭრილი შემდეგი ამოცანები:

- რა არის ინოვაციები და რაში მდგომარეობს მისი მექანიზმის გავლენა ეკონომიკის განვითარებაზე;
- რა ობიექტურმა და სუბიექტურმა პირობებმა განაპირობა ინოვაციური ეკონომიკის შექმნა;
- მაინც რა არის ინოვაციური სისტემების კონცეფციის აღმოცენების წინაპირობები?
- ეროვნული ინოვაციური სისტემა განხილული უნდა იყოს თუ არა ინოვაციური ეკონომიკის განვითარების ბაზად;
- ვინ არიან ინოვაციური სისტემის კონცეფციის ფუძემდებლები, როგორია მათი მეცნიერული წვლილი კონცეფციის თეორიული ბაზის განვითარებაში;
- და ბოლოს, მოკლედ ავხსნათ ეროვნული ინოვაციური სისტემის კვლევის მეთოდოლოგია, რომელიც დაფუძნებულია ანალიზის სტრუქტურულ, ობიექტურ და ფუნქციონალური მეთოდების კომბინაციაზე.

შესავლის დონე

შუმპეტერი წიგნში: „ეკონომიკური განვითარების თეორია“ (Schumpeter, 1934). მეწარმის მთავარ ფუნქციას უწოდებდა რესურსების კომბინაციას, როდესაც შესაძლებელია „ახალი სარგებლის“ მიღება, ანდა ცნობილი ეფექტების ახლებურად გამოყენება, ანუ ინოვაციები. ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში (1980-იანი წლების დასაწყისში) შუმპეტერის შრომები, ასევე მისი თანამოაზრეების შრომებიც, არ შედიოდნენ ეკონომიკური მეცნიერების მეინსტრიმში (Fagerberg, Sapprasert, 2011).

სიტუაცია შეიცვალა კვლევების ნეოშუმპეტერიანულ მიმართულების ჩამოყალიბების შემდეგ (Castelacci et.al. 2005), რომელიც სათავეს იღებს ფრიმენის შრომების (Freeman. et al, 1982, Freeman 1983, 1984, 1987); ასევე პერუზის (Perez, 1983, 1985), ლვოვის, გლაზევის (1985) შრომების გამოსვლის შემდეგ, შუმპეტერისაგან განსხვავებით არ ითვალისწინებდა სოციალურ და

ინსტიტუციონალურ პირობებს გრძელი ტალღების წარმოქმნის მიზეზობრივ-შედეგობრივი მექანიზმის განხილვისას. ამ მიმართულების ავტორების აზრით კი კაპიტალისტური სისტემა არის ტექნიკურ-ეკონომიკური და სოციალურ-ინსტიტუციონალური სისტემების ურთიერთზემოქმედების შედეგი. სწორედ მათი ერთობლივი ევოლუცია განსაზღვრავს განვითარების ტიპს და შესაბამისად გრძელი ტალღის სანყისია. და ბოლოს, ამ თვალსაზრისის მიხედვით, მნიშვნელოვანია არა თვით რადიკალური ინოვაციის წარმოქმნის მომენტი, არამედ მათი მასიური გამოყენების დასაწყისი ეკონომიკის სწრაფად მზარდ სექტორებში.

ურთიერთდაკავშირებული საბაზისო ტექნოლოგიების ერთიანობის წარმოქმნა აყალიბებს „ტექნოლოგიურ სისტემას“ (Freeman et al. 1982). სხვა ავტორების აზრით - „ტექნოლოგიურ პარადიგმას“ (Dosi. 1982), ანდა „ტექნოლოგიურ სტილს“ (Perez. 1983). ინოვაციების ეს ჩამონათვალი ძლიერ სტიმულს აძლევს ტექნო-ეკონომიკური სისტემის გადასვლას ახალ ტექნოლოგიებზე, მნიშვნელოვანი სარგებლის მიღების პერსპექტივით. მაგრამ თუ კი ტექნიკურ-ეკონომიკური სისტემა მზად არის მიიღოს „ახალი ტექნოლოგიური სტილი“, სოციო-ინსტიტუციონალური სისტემა შეიძლება არ ცდილობდეს გააკეთოს ეს დაუყოვნებლივ. მისი მოუმზადებლობა სოციალური, ორგანიზაციული და ინსტიტუციონალური ძვრების მიმართ ბარიერი ერთად იქცევა ხოლმე ინოვაციების დიფუზიის გზაზე. როცა ტექნიკურ-ეკონომიკურ და სოციალურ-ინსტიტუციონალურ სისტემებს შორის მიიღწევა გარკვეული შეთანხმებულობა და გარანტიები, ადგილი აქვს ინოვაციების სწრაფ დიფუზიას, მათ ინკრემენტალურ გაუმჯობესებას. დგება აღმასვლისა და აღრეული ტექნოლოგიური წყობის კრეატიული დაშლის პროცესი. ამ მიდგომის მიხედვით ტექნოლოგიების განვითარების გადამწყვეტი ფაქტორი ხდება ინსტიტუციონალური და სოციალური ცვლილებები.

ახალი მიდგომის განვითარებას ხელი შეუწყობს მათ ჩამოყალიბებამდე არსებულმა ინოვაციებისა და საზოგადოების ჩამოყალიბების წრფივმა მოდელებმა, რომლებიც ემყარებოდა ცოდნას (Makarov, 2003; Makarov, 2007 და სხვები, Makarov 2004; kleineri, 2007; David, Foray, 1995; Smith, 1995); ინფორმაციულმა საზოგადოებამ (Godin, 2006)

და სამმაგი სპირალის კონცეფციამ, (Etzkowitz, Leydesdorff, 2000; Shinn, 2002). ახალი მიდგომის წარმატება ბევრადაა განპირობებული იმით, რომ ის ემყარება წინამორბედების კვლევებს. მკვლევარები, რომლებიც დაკავშირებულნი არიან Rend Corporation - თან რომელთაც 1950-იან წლებში დაიწყეს სისტემური მიდგომის გამოყენება გადაწყვეტილების მიღებისა და მენეჯმენტის პროცესების შესწავლისას. ჯ. ფორესტერის (Forrester, 1971) და დ. მედოუზას (Meadows et al, 1972) შრომების გამოსვლის შემდეგ დაფიქსირდა სამეცნიერო საზოგადოების სისტემური დინამიკის ყოველმხრივი გადიდება. განსაკუთრებული ინტერესი სისტემური მიდგომის გამოყენების მიმართ მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების სფეროში შეინიშნება 1960-იანი წლებიდან (Smith. 1995). ამ მიდგომის კვალიფიციური მოსარგებლები იყვნენ მეცნიერები, რომლებიც კვლევებს აწარმოებდნენ ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციების ეგიდით (Godin. 2009), როგორც ყველა კვალიფიციური მოსარგებლე, სისტემური მიდგომის განვითარებას აღნიშნული ორგანიზაციის ჩარჩოებში ხელი შეუწყობს მისმა ინტერაქტიურმა გამოყენებამ კვლევის ობიექტისადმი.

სისტემური მიდგომის გავრცელებისათვის ინოვაციური თეორიის კვლევების მიმართ აუცილებელი იყო ევოლუციური თეორიის მომხრეთა ძალისხმევის კონსოლიდაცია (Metcalf, 1988; Nelson, Winter. 1982), ასევე იმ ეკონომისტების ჩართვა პროცესში, რომლებიც მხარს უჭერენ ინსტიტუციონალურ მიდგომებს ინოვაციურ თეორიაში (Freeman, 1987; უნდვალ, 1992), ერთი მიდგომის ჩარჩოებში (Soete et al., 2010). ასეთი კონსოლიდაცია ჩამოყალიბდა 1980-იანი წლების მეორე ნახევარში და 1990-იანი წლების პირველ ნახევარში, როცა შეიქმნა ეროვნული ინოვაციური სისტემების კონცეფცია.

ახალი კონცეფცია ეროვნული ინოვაციების საფუძველზე მონოდედებული იყო ერთგვარი წვლილი შეეტანა განვითარების განსაზღვრის ახალი მიდგომის ფორმირებაში. ამ მიდგომას არა მარტო პასუხი უნდა გაეცა ეკონომიკური თეორიის წინაშე წარმოშობილ საკითხებზე, არამედ გამხდარიყო აპერაბელური და უშუალოდ ფოკუსირებული ინოვაციურ განვითარებაზე მიმართული სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავებაზე.

**ძირითადი ნაწილი.
ინოვაციების და ინოვაციური
ეკონომიკის წარმოშობა**

თვით „ტერმინი ინოვაცია“¹ თავდაპირველად გამოიყენებოდა კულტუროლოგების ნაშრომებში ჯერ კიდევ XIX საუკუნეში და ნიშნავდა ერთი კულტურის რიგი ელემენტების დანერგვას მეორეში. ეკონომიკაში ინოვაციური დაკვირვებები პირველად გაკეთდა ნ. კონდრატევის მიერ (Кондратьев Н., 1925) გასული საუკუნის 20-იან წლებში, რომელმაც აღმოაჩინა ე.წ. „გრძელი ტალღები“ ეკონომიკაში. ეს ტალღები ყალიბდება განსაზღვრული საბაზისო სიახლეების შემოტანით, რომლებიც ბიძგს აძლევენ მრავალი მეორეული და სრულყოფილი ნოვაციების გამოყენებას. კონდრატევი სიახლეებს მიაკუთვნებდა ეკონომიკის განვითარების განმსაზღვრელ კუმულაციურ ელემენტებს (Кондратьев, Опарин Д.И., 1928)

ი. შუმპეტერმა ხმარებაში შემოიტანა ტერმინი „ინოვაცია“ და ცდილობდა ერთმანეთთან დაეკავშირებინა მანამდე აღმოჩენილი ციკლური რყევების სახეები ერთიან ურთიერთდაკავშირებულ პროცესის სახით, რომლებიც ეფუძნებოდა ინოვაციებს. ნაშრომში, საქმიანი ციკლები (Шумпетер И., 1939). ი. შუმპეტერმა ჩამოაყალიბა ტალღისებური რყევების მულტიციკლურობის თეორია და მისი კავშირი სიახლეებისა და

გამოგონებების ტალღებთან². იგი ასაბუთებდა მუდმივი სიახლეების, როგორც კრიზისების დაძლევის საშუალების თეორიულ აუცილებლობას. ჯერ კიდევ XX ს. დასაწყისში მან შეძლო დაემტკიცებინა, რომ ტექნიკური ინოვაციები არის მაღალი მოგების მიღების საშუალება. განსხვავებით ეკონომიკური ზრდის ჯ. ფონ ნენ-მანისგან, რომელიც ტექნიკურ პროგრესს საერთოდ არ ითვალისწინებდა.

1980-იან წლებში, ეყრდნობოდა რა რ. შუმპეტერის თეორიას, ცნობილი ეკონომისტი გ. მენში აკეთებს დასკვნას საბაზისო სიახლეების მაღალი კონცენტრაციის შესახებ, რომელიც შესაძლებელს ხდის დაძლეული იქნას „ტექნოლოგიური პატი, საფუძველს უყრის ახალ ტენდენციას ეკონომიკაში, კერძოდ ძირითადი მაჩვენებლების გაუმჯობესებას. გამოგონებებისა და სიახლეების სტატისტიკის დამუშავების საფუძველზე გ. მენშმა ახსნა ტექნიკის განახლების ციკლურობის ხასიათი (ინოვაციური ტალღები), გამოიკვლია ურთიერთკავშირის მექანიზმი გამოგონებებს, სიახლეებსა და ეკონომიკური აქტივობის ღონეს შორის (Менш Г. 1975).

ამ კვლევების პარალელურად კ. ფრიმენი, ჯ. კლარკი, ლ. სუტე, ი. ვან დენი და ა. კლაიენსტი იკვლევდნენ ინოვაციების გავლენის მექანიზმს ეკონომიკის განვითარებაზე. შემოიტანეს ცნება ინოვაციის განვითარების სტადიების და მათი

¹ 1925 წელს კონდრატევი გამოაქვეყნა ტალღისებური რყევების თეორია საზოგადოებრივ წარმოებაში, კონიუნქტურის საკითხებში (მ. 1925 ტ. I. გამოშ. 1. გვ. 28-79). მანამდე გამოვიდა ნიგნი „მსოფლიო მეურნეობა და მისი კონიუნქტურა დროში და ომის შემდეგ“, სადაც პირველად იყო მოხსენიებული დიდი ციკლები. მან შეძლო დამუშავებინა ციკლური პროცესების მოდელები და ეჩვენებინა გრძელვადიანი (დიდი) ციკლების არსებობა. ეკონომიკურ განვითარებაში მთავარ როლს კონდრატევი ანიჭებდა მეცნიერულ-ტექნიკურ ნოვაციებს. ყოველი ციკლის ამალგებითი ტალღის დაწყებამდე ადგილი აქვს სიღრმისეულ ცვლილებებს ტექნიკაში, რასაც წინ უსწრებს ტექნიკური აღმოჩენა და გამოგონება. ნ. კონდრატევი დაასაბუთა, რომ სიახლეები დროში არათანაბრად ნაწილდება და ყალიბდება ჯგუფები.

² იოსებ ალოიზ შუმპეტერი (1883-1950) ავსტრიელი და ამერიკელი ეკონომისტი, სოციოლოგი და ეკონომიკური აზრის ისტორიკოსი. მისი ძირითადი შრომებია: „ეკონომიკური განვითარების თეორია“ (1912); „ბიზნეს-სკოლები, კაპიტალისტური პროცესის თეორიული, ისტორიული და სტატისტიკური ანალიზი (2 ტომად 1939); „კაპიტალიზმი, სოციალიზმი და დემოკრატია“ (1942); „ათი უდიდესი ეკონომისტი“ (1951). შუმპეტერს მიაჩნდა, რომ განვითარების ბიძგის მიმცემია სიახლეები. ამ ტერმინის ქვეშ მოიაზრება ცვლილებების ყველა მიზეზი წრიულ ნაკადში. ინოვაციების დანერგვის ფართო საზოგადოებრივ პროცესში მონაწილეობას ღებულობს ბევრი ადამიანი, რის შედეგადაც იცვლება ეკონომიკის გადამწყვეტი ფაქტორები. ინოვაციების დანერგვის პროცესი თანაბარზომიერად არ მიმდინარეობს. იგი ხასიათდება რყევებითა და **рычками** როგორც კი ერთი მენარმე გადალახვას ტექნოლოგიურ და ფინანსურ სირთულეებს და აღმოაჩენს მოგების მიღების ახალ გზას. სხვები მას თანდათან მიყვებიან.

გავრცელების (დიფუზიის) შესახებ, როგორც დარგობრივ, ასევე, ქვეყნის მიერ (რეგიონალურ ჭრილში). ჩვენს ქვეყანაში 70-80-იანი წლების მეცნიერულ კვლევებში ა.ი. ანჩიშკინის, ს.ვ. შუხარდინის, ა.ა. კუზინის და ი.ვ. იაკოვეცის მიერ შესწავლილი იქნა რთული კავშირები საზოგადოების განვითარებასა და ტექნოლოგიების ცვლას შორის.

ახალი ბიძგი ინოვაციური ეკონომიკის ჩამოყალიბების კონცეფციის განვითარებაში ყოფილ პოსტსოციალურ ქვეყნებში 2000 წლიდან გაკეთდა. პრესაში გაჩნდა ქვეყანაში ინოვაციური წარმონაქმნების შესახებ არსებულ მოსაზრებები. რამდენადაც ამ აქტუალურ საკითხზე მსჯელობა მოდური გახდა და ზოგჯერ კონიუნქტურულიც, ამდენად, ტერმინთან „ინოვაციური ეკონომიკა“ მიმართებაში შეხედულებები სპეკტიკური შეიქმნა.

დაიწყო ერთგვარი დიალოგი „ბიზნესი-ხელისუფლება“. სახელმწიფო, მეცნიერება, ეკონომისტები, მენარმეები ყველა მიხვდა, რომ ქვეყნის გადარჩენის, ეკონომიკის ზრდის ერთადერთი გზა ინოვაციები და ინვესტიციებია, მაგრამ პირველ ხანებში ეს სიტყვები პოლიტიკურ რიტორიკად დარჩა კონკრეტული საქმეები არც ჩანდა. სავსებით ცხადი იყო, რომ არ ჩამოყალიბდა სამართლებრივი ბაზა ინოვაციური ეკონომიკის ეგიდით, არ შემუშავდა გასაგები და მისაღები კონცეფცია, რომლის მიხედვითაც სხვადასხვა უწყებები ააგებდნენ თავიანთ საქმიანობას და შექმნიდნენ პირობებს მოცემული მიმართულებით, ეკონომიკის განსავითარებლად. ინოვაციური ეკონომიკა დღეისათვის თითქოსდა არის მხოლოდ ლამაზი სიტყვების „კრებული“, რომლის მიღმაც ყველა წყვეტს თავის დარგობრივ ინტერესებს. სხვათა შორის, საუბარია კონკრეტულ ქმედებებისა და ნაბიჯის კონკრეტულ პროგრამაზე, რომელთა განხორციელება აუცილებელი იყო უკვე გუშინ.

ამასთან ერთად, ეკონომიკაში მიმდინარე პროცესების შინაარსიანი განხილვა, მათ შორის, ინოვაციური წარმონაქმნები ითხოვენ ზუსტ ფორმულირებებს და ერთმნიშვნელოვან გაგებას.

მეცნიერული თვალსაზრისით ინოვაციური ეკონომიკა გაგებული უნდა იქნას ვიწრო და ფართო ასპექტით. ინოვაციური ეკონომიკა ამ სიტყვის ვიწრო გაგებით, ეს არის საზოგადოება, რომელიც თავის ძირითად მოგებას ღებულობს

ტექნიკური სიახლეებისა და გამოგონებების შექმნისა და ექსპლოატაციის გზით. მაგრამ ეს ძალზე ვიწრო და პრაგმატული გაგებაა. ზოგიერთი ფუნდამენტური მეცნიერული აღმოჩენა ხომ არ იძლევა სწრაფ უკუგებას ფულის სახით, მით უმეტეს, საბოლოო ჯამში კაცობრიობა წინ მოჰყავს. აღმოჩენები ჰუმანიტარული მეცნიერების სფეროში კიდევ უფრო მძიმედ, ნაკლებად ექვემდებარება სწრაფად ათვისებად პროდუქტს, რომელმაც შეიძლება მოგება მოიტანოს და მაინც, უპირობოდ არის ინოვაცია. საბოლოოდ, აღმოჩენები საზოგადოებრივი აზრის სფეროში ანვითარებენ კაცობრიობას გაცილებით უფრო მეტად, ვიდრე ტექნოლოგიური აღმოჩენები.

არსებობს სხვა მოსაზრებაც, რომლის თანახმადაც ინოვაციური ეკონომიკა უნდა დაუკავშირდეს ცნებას: „ცოდნაზე დამყარებული ეკონომიკა“. მაგალითად, გ.ზ. მილნერი აღნიშნავს, რომ საბაზისო განათლება, მუშაკთა პროფესიულ-ტექნიკური მომზადებისა და კვალიფიკაციის ამაღლება, შრომის ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად ასევე ნოვატორული აზროვნების განვითარების მხარდაჭერას აქვს უდიდესი მნიშვნელობა ეკონომიკური და ტექნიკური პროგრესისათვის, ინოვაციური, ცოდნაზე დამყარებული საზოგადოების ჩამოყალიბებისათვის (Мильнер В.З., 2005).

პიტერ დრუკერი, რომლის შრომები მართვის სფეროში ქრესტომატიული გახდა, 1994 წლის ნოემბერში გაკეთებულ მოხსენებაში „ბიზნესი და მართვა“ საერთო ამერიკულ კონფერენციაზე „ახალი ორგანიზაციების შექმნა“, აღნიშნავდა, რომ XXI საუკუნეში იცვლება საწარმოთა საქმიანობის პრინციპული საფუძვლები, - საფეხურიდან: დამყარებულია რაციონალურ ორგანიზაციაზე“ საფეხურზე: „დამყარებულია ცოდნასა და ინფორმაციაზე“. XXI საუკუნეში ორგანიზაციებში უპირატესად იმუშავენ სპეციალისტები, რომლებიც თავიანთ საქმიანობას წარმართავენ კოლეგებისაგან, მომხმარებლებისა და კორპორაციის სტრატეგიული ცენტრისაგან უკუკავშირის დახმარებით.

მრიგად, დღეისათვის ყველა დონეზე ხშირად ჟღერს თეზისი ინოვაციური საზოგადოების ჩამოყალიბების შესახებ და რა არის ეს? ინოვაციური საზოგადოება ეს არის თავისუფალი და შემოქმედი ადამიანების საზოგადოება, საზოგადოება, რომელიც ღიაა ყოველი სიახლისად-

მი, მათ შორის, სიახლეებისადმი ეკონომიკურ ცხოვრებაში. ასეთ საზოგადოებას შეუძლია და ვალდებულია ჰარმონიულად შეუერთდეს ჩვენს კონსერვატიულ ურთიერთობებს სულიერ ფასეულობებთან. ინოვაციურ საზოგადოებაში სახელმწიფოს ზედმეტი როლი ისევე საშიშია, როგორც მისი უკმარისობა.

ზოგჯერ ეკონომიკური ინოვაციის ცნების ქვეშ მოიაზრება „მსოფლიო ეკონომიკის ევოლუციის დასრულებული ეტაპი, რომელიც ცვლის დროგადასულ ტრადიციულ ეკონომიკას, კარდინალურად ცვლის არსებულ შეხედულებებს ეროვნული სიმდიდრის ფორმისა და სტრუქტურის შესახებ, დაგროვების ეფექტიანობის კრიტერიუმებისა და საზოგადოებრივი კვლავნარმოების შესახებ (Лыч Г., 2006).

ამ შემთხვევაში ყურადღება ეთმობა იმას, რომ ადგილი აქვს ფასეულობათა გადაფასებას საზოგადოებაში სიმდიდრის გაგებასთან მიმართებაში. კონსტანტირდება ის ფაქტი, რომ ხორციელდება გადასვლა წარმოების პოსტინდუსტრიულ ორგანიზაციაზე.

ცხადია, კაცობრიობა ელოდება მნიშვნელოვან ცვლილებებს. იგი ყველა დროის გლობალური სოციალური გადატრიალებისა და შემოქმედებითი რეორგანიზაციის წინაშე დგას. არა აქვთ რა ნათლად გააზრებული ახალი ცივილიზაციის რეალობა, ადამიანები თავდაპირველად მონაწილეობენ ამ ცივილიზაციის ჩამოყალიბებაში. ამ კონცეფციას იცავდა ე. ტოფლერი. მიტომ, გ. ლიჩის მიდგომა ინოვაციურ ეკონომიკასთან მიმართებაში არის ცნობილი კონცეფცია „ინფორმაციული საზოგადოების“ შესახებ, რომელიც პოსტინდუსტრიალიზმის თეორიის სახესხვაობაა. მის ფუძემდებლებად ზ. ბჟეზინსკი, ბელი და ე. ტოფლერი ითვლებიან.

მრიგად, წარმოდგენილ სტატიაში ინოვაციური ეკონომიკა გაგებული იქნება ვიწრო გაგებით, მხოლოდ ინოვაციური წარმონაქმნი ეკონომიკაში, რომელიც განაპირობებს მომხმარებელთა მდგომარეობის მნიშვნელოვან გაუმჯობესებას და წარმოების შედეგიანობის ამაღლებას.

ინოვაციური სისტემების

კონცეფციის აღმოცენების წინაპირობა

პირველი ნეოკლასიკური თეორიის მოდელების ავტორები ეკონომიკურ ზრდას განიხილავდნენ, როგორც ფიზიკური კაპიტალისა და

შრომის გამოყენების შედეგს. (Solow, 1957; Uzawa, 1964). რაქტიკულად, ნეოკლასიკური მიდგომის ჩამოყალიბების მომენტიდან ცხადი იყო, რომ ამ მოდელებში ფიზიკური კაპიტალის კლებადი შემოსავლიანობის კანონის გამოყენება შეუძლებელია ამ ფაქტორის გრძელვადიანი ზრდის ხარჯზე, ხოლო ეკონომიკური ზრდა გრძელვადიან პერსპექტივაში შეზღუდულია ექსტენსიური ფაქტორებით, შრომითი რესურსების ზრდის ტემპებით (გოლიჩენკო, 1999). მიტომ, ბევრმა მკვლევარმა გაიზიარა მოსაზრება იმის შესახებ, რომ ტექნიკური პროგრესი არის ეკონომიკური ზრდის მნიშვნელოვანი წყარო.

1950-1960-იან წლებში ნეოკლასიკური სკოლის წარმომადგენელ ავტორთა აზრით, ტექნიკური პროგრესი ეს იყო ეგზოგენური ფენომენი, სოციალურ-ეკონომიკური სისტემის გარე ფაქტორი. იგი მიიჩნეოდა საზოგადოებრივ კეთილდღეობად, არ იყო კონკურენტული და არ ხასიათდებოდა განსაკუთრებულობით. სხვა სიტყვებით, რომელიმე აგენტის მიერ ტექნოლოგიის გამოყენება არ ამცირებდა მისი გამოყენების შესაძლებლობის სხვა აგენტის მიერ, ხოლო ტექნოლოგიაზე ხელმისაწვდომობის უფლება ჰქონდა ყველა ეკონომიკურ აგენტს იმისაგან დამოუკიდებლად, თუ მათგან რომელს ეკუთვნოდა იგი.

თითქმის მთელი ამ ხნის მანძილზე შეინიშნებოდა უარის თქმა ეგზოგენური ტექნიკური პროგრესის კონცეფციაზე. ამ მიმართულებით შექმნილი მოდელებიდან ყველაზე საინტერესო, სტატიის ავტორის აზრით, არის ეროუს მოდელი (Arrow. 1962), სადაც პროგრესის ენდოგენურობა მიიღწევა სწავლების პროცესის გათვალისწინებით ძირითადი ფონდების (კაპიტალის) გამოყენებისას. ეროუს იყენებს ვინტეჟს (vintage) — მოდელს, რომელშიც ტექნიკური პროგრესი აისახება მხოლოდ ახალი ძირითადი ფონდების შექმნაში. ვინტეჟის ტიპის საწარმოო ფუნქციის გარეშე, ამ მიდგომასთან ახლოსაა, შეშინსკის მიერ შემოთავაზებული მოდელი (Sheshinsk; 1967). მაგრამ შემდგომმა ანალიზმა აჩვენა, რომ ამ მოდელებში ენდოგენური ტექნიკური პროგრესის მიუხედავად, ეკონომიკური ზრდა მთლიანად განისაზღვრება ხელახლად გამოყენებული შრომის ზრდის ტემპების მიხედვით, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა ადრინდელ ნეოკლასიკურ მოდელებში (მაგ.: Stern 1991 წ.).

1980-იანი წლების ბოლოსა და 1990-იანი წლების დასაწყისში ჩამოყალიბდა „ახალი ნეოკლასიციზმის“ ახალი მიმართულება. ამ მიმართულების მიმდევრები იკვლევდნენ ინოვაციური საქმიანობის გავლენას ტექნოლოგიურ ძვრებზე ინტელექტუალური და ადამიანური კაპიტალის დაგროვების გათვალისწინებით (იხ.: მაგ.: Porter, 1986, 1990; Grossman, Helman, 1991; Aghion, Howitt, 1992; გოლიჩენკო, 1999). მათი თეორიების მიხედვით კაპიტალის ეს სახეები იყო ინდივიდებისა და ფირმების საინვესტიციო გადაწყვეტილებების შედეგი, რომელთა მიღებასაც მათ აიძულებდათ შესაბამისი ეკონომიკური სტიმულები. ინტელექტუალური კაპიტალი აღიარებული იყო როგორც არაკონკურენტული, მაგრამ ნაწილობრივ განსაკუთრებული. კაპიტალის პირველი თვისება მომდინარეობს ცოდნის ბუნებიდან, რომლის მეშვეობითაც დადებითი ექსტერნალიტეტის შედეგად (სპილოფერის ეფექტი) შესაძლებელი ხდება ცოდნის გავრცელება დროსა და სივრცეში. მეორე თვისება (ნაწილობრივი განსაკუთრებულობა) რეალიზდება ამ თეორიის მიხედვით ინტელექტუალური საკუთრების ფორმალური და არაფორმალური დაცვით (საპატენტო დაცვა და კომერციული საიდუმლო). ინტელექტუალური საკუთრების ფლობა უზრუნველყოფს ფირმის მონოპოლურ ძალაუფლებას და ინოვაციურ საქმიანობასთან დაკავშირებული ხარჯების ანაზღაურების საშუალებას იძლევა.

მაგრამ ეკონომიკური ზრდის ახალ ნეოკლასიკურ თეორიაშიც კი დარჩა კონცეპტუალური დებულებები, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდა ინოვაციური საქმიანობის ბუნებას. მაგალითად, ადრინდებულად არ გაითვალისწინებოდა ინსტიტუტების როლი ინოვაციების შექმნაში; თუმცა ნეოკლასიკურ თეორიას აკრიტიკებდნენ ეკონომიკურ სისტემაში ინსტიტუტების ინტეგრაციის მოდელის არარსებობის გამო. ასევე მხედველობის მიღმა დარჩა ის ფაქტი, რომ ინოვაციური საქმიანობა შესაძლებელია მხოლოდ სუბიექტების ურთიერთშემოქმედებით, ანუ მისი განხორციელებისათვის აუცილებელია ისეთი სისტემა, რომელიც გულისხმობს სხვადასხვა ელემენტების გაერთიანებასა და ურთიერთშემოქმედებას (Bertalanffy, 1968).

ნეოკლასიკური აგენტი ძველებურად რჩებოდა რეპრეზენტატიული. აგენტების რეპრეზ-

ენტატულობა იმას ნიშნავს, რომ ისინი ფლობენ თითქმის ერთნაირ კომპენტენტურობას და სწავლების თანაბარ შესაძლებლობებს. მაგრამ ინოვაციები იქმნება კომპენტენტურობის არათანაბარი განაწილებისა და სწავლების სხვადასხვა შესაძლებლობების პირობებში (Lundvall, Johhson, 1992). როგორც ეროვნული მიუთითებდა (1962), ინოვაციის ერთ-ერთი ფუნდამენტური თვისება იმაში მდგომარეობს, რომ იგი ხშირად ხდება თვისობრივად ახალი პროდუქციის შექმნის წყარო, რომლის ანალოგიც ადრე არ არსებობდა. შედეგად, ფირმას არ შეუძლია ინოვაციური საქმიანობის ტექნიკური და კომერციული შედეგების ზუსტი პროგნოზირება (როგორც საკუთარი, ასევე კონკურენტის) და ინოვაციური მოთხოვნების აბსორბციის ოდენობის სწორად შეფასება (Pavitt, 2006). სხვა სიტყვებით, ინოვაციების განმახორციელებელ ფირმებს არ შეუძლიათ იმოქმედონ რაციონალურად ამ სიტყვის ნეოკლასიკური გაგებით (Dequech, 2001) ანუ რაციონალური არჩევანის პრინციპი არ გამოიყენება ინოვაციური საქმიანობის ანალიზში. ამ მიზეზის მიხედვით ინოვაციური პროექტის განხორციელების პროცესში არ მოქმედებს დეფიციტური რესურსების რაციონალურად განაწილების პრინციპი.

ევოლუციურ თეორიაში იგულისხმება, რომ აგენტები მოქმედებენ შეზღუდული რაციონალურობის პირობებში. აღიარებულია, რომ გადაწყვეტილების მიღების პროცესში ისინი მნიშვნელოვანწილად იყენებენ ემპირიულ წესებს და უარყოფენ სარგებლიანობის ფუნქციის ოპტიმიზაციას (Simon, 1990). ამასთან, გამოიყენება მრავალი ვარიანტი, რომლებიც უზრუნველყოფენ ემპირიული წესების გამოყენებას (დიდი თითის წესი). მრავალი ვარიანტის არსებობას ცალკეულ შემთხვევაში განაპირობებს და ხელს უწყობს ინფორმაციის ასიმეტრია (Aboody, Lev, 2000). ნეოკლასიკური თეორიის მომხრეების აზრით, ეს არის ბაზრის წესების ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორი. მაგრამ ასიმეტრიის გარეშე ხშირ შემთხვევაში, შეუძლებელია სიახლე და პროდუქტის ანდა პროცესის ვარიანტულობა (Hauknes, Nordgren, 1999). და ბოლოს, ფირმების ინოვაციურობის უნარი დამოკიდებულია და განისაზღვრება წარსულში მათი საქმიანობით (Dosi, 1988).

უნდა აღინიშნოს ცოდნის რამდენიმე ფუნდამენტური თვისება, რომელიც აღიარებულია მეცნიერ-ეკონომიკონერების მიერ (Castellacci et al. 2005). **ჯერ ერთი**, ფირმის ტექნოლოგიური ცოდნა ხშირად არის სპეციალური (არა კონფიდენციალური) და არახილული (არსებობის ადამიანების გონებაში, ასევე ორგანიზაციის რუტინულ პრაქტიკოსებში). **მეორეც**, ცოდნა არ არის სტატიკური, იგი დინამიურია. იგი ერთის მხრივ, კუმულატიურია, ხოლო მეორეს მხრივ, ეკონომიკას განიცდის დროში; არის არა მარტო ინდივიდუალური შემოქმედების შედეგი, არამედ ორგანიზაციის შინაგანი და გარეგანი ურთიერთშემოქმედების გარკვეული შედეგი. **მესამეც**, ეკონომიკური აგენტები ფუნქციონირებენ მუდმივ ცვალებად გარემოში. არასათანადოდ არიან ინფორმირებულები, მათ არ ყოფნით აბსორბირებული შესაძლებლობები არსებული ინფორმაციის დასამუშავებლად; **მეოთხე** ინსტიტუტები აყალიბებენ გარემოს, რომელშიც ფირმები და პირები, რომლებიც იღებენ გადაწყვეტილებებს, ხშირად წინააღმდეგობაში ვარდებიან მათ მიერ ადრე მიღებულ ოპტიმალურად მიჩნეულ გადაწყვეტილებებთან.

ინოვაციური სისტემის კონცეფციის ფორმირება

აღნიშნული კონცეფციის ფუძემდებლად ითვლება კ. ფრიმენი, ბ. ლუნდვალი, და რ. ნელსონი. მათ დაიწყეს ინტენსიური კვლევები ცნების: „ეროვნული ინოვაციური სისტემა“ განმარტებისათვის. ამ ცნების განმარტებების შემუშავების თანმიმდევრულობა ასახავს დაგროვილ ინფორმაციას ტერმინის არსის, ობიექტისა და მისი განვითარების შესახებ დაგროვილ მასალას. ყველაზე უფრო ცნობილია ფრიმენისეული განმარტება (ჩამოაყალიბა 1987 წელს), როცა იგი იკვლევდა იაპონიის ინოვაციურ განვითარებას (Freeman, 1987). ამ განმარტების მიხედვით, „ეროვნული ინოვაციური სისტემა ეს არის ინსტიტუტების ქსელი სახელმწიფო და კერძო სექტორებში. მათი აქტიურობა და ურთიერთშემოქმედება ქმნიან, იმპორტირებას და მოდიფიცირებას უკეთებენ და ავრცელებენ ახალ ტექნოლოგიებს.“ უნდა აღინიშნოს, რომ ამ ფორმულირებაში ნათლად არ არის წარმოდგენილი ტერმინი „ცოდნა“. მთელი აქცენტი გადატანილია „ახალ ტექნოლოგიებზე, რომელთა მიმართ ცოდნა ბუნდოვნადაა წარმოდგენილი. გარდა ამისა, არ არის გამოკვეთილი ამ

ქსელის ეროვნული ასპექტი. აღნიშნული „ნაკლოვანებები“ გარკვეულწილად აღმოფხვრილია ლუნდვალის მიერ შემოთავაზებულ განმარტებაში: „ეროვნული ინოვაციური სისტემა - ეს არის ელემენტები და კავშირი მათ შორის, რომლებიც ურთიერთშემოქმედებენ ეკონომიკურად სასარგებლო ცოდნის წარმოების, გავრცელებისა და გამოყენების პროცესში. ეს ელემენტები განთავსებულია ან ფესვები აქვს გადგმული ეროვნული საზღვრების შიგნით“ (Lundvall, 1992). თუმცა აქ არ არის ნათლად გამოკვეთილი თუ რა არის „ეკონომიკურად სასარგებლო ცოდნა“.

ცოდნის ეკონომიკურ სარგებლიანობას ნელსონი ხედავს იმაში, რომ მისი გამოყენება შესაძლებელს ხდის უზრუნველყოფილი იქნას ინოვაციური საქმიანობის ეფექტიანობა (Nelson, 1993). მისი აზრით, ეროვნული ინოვაციური სისტემა ეს არის ეროვნული ინსტიტუტების სისტემა, რომელთა ურთიერთქმედება განსაზღვრავს ეროვნული ფირმების ინოვაციური საქმიანობის ეფექტიანობის. ამ განმარტების განმასხვავებელი ნიშანია ის, რომ ეროვნული ინოვაციური სისტემის ელემენტები არა მარტო განთავსებული არიან ეროვნულ საზღვრებში, არამედ წარმოადგენენ ეროვნულ ინსტიტუტებს.

ეროვნული ინსტიტუტების როლის დაზუსტება სცადეს **პატელმა და პავიტმა** (Patel, Pavit, 1994). მათ დაასაბუთეს, რომ ინოვაციური სისტემა შედგება ეროვნული ინსტიტუტებისაგან ყველა მისი მასტიმულირებელი სტრუქტურითა და კომპენტენციის დონით, თანაც განსაზღვრავს ტექნოლოგიური ცოდნის სისწრაფეს და მიმართულებას.

ამ მიმართულებით კვლევა აქვს ჩატარებული მეტკალფს (Mettcalfe, 1988). იგი ცდილობდა მოეცა ეროვნული ინოვაციური სისტემის სრულყოფილი განმარტება.

მისი აზრით, ეროვნული ინოვაციური სისტემა ეს არის სხვადასხვა ინსტიტუტების ერთობლიობა, რომელთაც ცალ-ცალკე და ურთიერთშემოქმედებით თავიანთი წვლილი შეაქვთ ტექნოლოგიების შექმნასა და გადაცემაში და უზრუნველყოფენ წინაპირობებს სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის ჩამოყალიბებისათვის, რაც ცხადია, გავლენას ახდენს ინოვაციურ პროცესებზე. ეროვნული ინოვაციური სისტემა ეს არის სხვადასხვა ურთიერთდამოკიდებული ინსტიტუტების სისტემა, რომლებიც ქმნიან, ინახავენ და გადას-

ცემენ ცოდნას, დაოსტატებას და ადამიანის მიერ ისეთი პროდუქტების შექმნას, რომლებიც გამოიყენება ახალი ტექნოლოგიების შემუშავებისას (Mettcalfe. 1995). ამ მიდგომამ განვითარება ჰპოვა რიგი ავტორების შრომებში (ივანოვა, 2002, ბერგინოსკი, 2003).

შუმპეტერი ინოვაციებს იხილავს, როგორც გამოგონებათა კომერციალიზაციას და მათ ახალ კომბინაციას. ერთიმეორისაგან მიჯნავს ინოვაციების შექმნის პროცესებს და მათ დიფუზიას, მაგრამ ეროვნული ინოვაციური სისტემის მიდგომის მომხრეებმა მიიღეს და გაიზიარეს კონცეფცია, რომელიც ინოვაციების ცნებაში რთავს დიფუზიურ პროცესებს. **თანამედროვე გაგებით ეროვნული ინოვაციური სისტემა. ეს არის სახელმწიფო, კერძო და საზოგადოებრივი ორგანიზაციების ერთობლიობა და მათი ურთიერთზემოქმედების მექანიზმები, რომელთა ჩარჩოებშიც ხორციელდება ახალი ცოდნისა და ტექნოლოგიების შექმნის, შენახვის, გავრცელებისა და გამოყენების საქმიანობა (გოლიჩენკო, 2003).**

ეროვნული ინოვაციური სისტემის მიდგომაში არ გამოიყენება ნეოკლასიკური ეკონომიკური თეორიის ძირითადი დებულებები: ეკონომიკური აგენტის რაციონალური არჩევის შესახებ ჰიპოთეზა რომლის რეალიზაცია შეიძლება რისკიან ხასიათს ატარებდეს; იშვიათი რესურსების რაციონალურად გამოყენების პრინციპი (Lundvall, Jonnson 1994). ორგანიზაციის ქცევა ყალიბდება ინსტიტუტების, მათ შორის კანონმდებლობის, წესების, ნორმების, ჩვევების და ტრადიციების ზემოქმედების შედეგად. ეს ინსტიტუტები არეგულირებენ კავშირებსა და ურთიერთქმედებების, ინდივიდუუმებს, ჯგუფებსა და ორგანიზაციებს შორის და განსაზღვრავენ ინოვაციურ საქმიანობის მოტივებსა და წინააღმდეგობებს. ქვეყანების ტექნოლოგიურ შედეგებს შორის განსხვავება ლუნდვალის მიხედვით მნიშვნელოვანწილად განისაზღვრება იმ ინსტიტუციონალური გარემოს მახასიათებლებით, რომელშიც ჩართულია საწარმოები (Lundval et al., 2002). უფრო მეტიც, ინოვაციური სისტემის ინსტიტუციონალური მოწყობა არის ეროვნული ინოვაციური სისტემის ორიდან ერთი ფუნდამენტური თვისება. სწორედ იგი განსაზღვრავს, როგორ ინარმოება სისტემაში პროდუქცია, იქმნება ინოვაციები და მიმდინარეობს სწავლების პროცესი

(Lundval et al., 2002. გვ. 220). ეროვნული ინოვაციური სისტემის მეორე ფუნდამენტური ნიშანია მისი სტრუქტურა, რომელზეც დამოკიდებულია რა ინარმოება სისტემაში და კომპენტენციის რომელი დონეა მიღწეული.

ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფციაში სწავლების პროცესები ყურადღების ცენტრშია, რამდენადაც მათ გარეშე არ შეიძლება რეალიზებული იქნას ახალი ცოდნის წარმოების პროცესი ან გაერთიანდეს ცოდნის არსებული ანდა სხვა ელემენტები ახალ კომბინაციაში ახალი ინოვაციების შესაქმნელად. ინოვაციური წარმოების პროცესში სწავლებას აქვს ინტერაქტიური ხასიათი.

უნდა აღინიშნოს, რომ თუ კი ნეოკლასიკური ეკონომიკური აგენტები მათი რეპრეზენტატულობის გამო ფლობენ კომპენტენტურობის და სწავლების უნარიანობის თითქმის ერთ დონეს, ინოვაციური სისტემის კონცეფციაში ეს მახასიათებლები არათანაბრადაა განაწილებული აგენტებს შორის. ლუნდვალმა ინოვაციურ სისტემაში ჩართო სხვადასხვა სოციალური და ეკონომიკური ფაქტორების ქმედებები და მათი ურთიერთკავშირები (Lundvall 1992; 2007; Lundval et al., 2002). ამ ფაქტორებში მან შეიტანა, **ერთის მხრივ**, საერთო კულტურა, არსებული ფასეულობები და ინსტიტუტები, ხოლო **მეორეს მხრივ**, სწავლება, ინოვაციები, კონკურენტუნარიანობა. რაც უფრო მაღალია კულტურა და ნაკლებია კულტურული და ენობრივი განსხვავებები ქვეყანაში, მით უფრო ადვილია ინტერაქტიული გრძელვადიანი სწავლების ორგანიზება ეროვნული ინოვაციური სისტემის შიგნით.

უარყოფენ რა ეკონომიკური აგენტის მიერ რესურსების შერჩევის რაციონალურობას ინოვაციების შექმნისას, ალბერგის სამეცნიერო სკოლის ავტორები (ლუნდვალი და მისი თანამოაზრეები) ამტკიცებენ ინოვაციური სისტემის ავტორების კომუნიკაციური რაციონალურობის არსებობას. სწორედ ეს რაციონალურობა აღმოცენებულ მრავალმხრივ სისტემურ კავშირთან ერთად (დაფუძნებული ნდობასა და ლოიალურობაზე) უზრუნველყოფს მათი საქმიანობის გრძელვადიან ჰორიზონტებს და წარმატებულობას.

ეროვნული ინოვაციური სისტემა ყალიბდება სახელმწიფოს, მეწარმეების წარმომადგენლების, სამეცნიერო და შემოქმედებითი სფეროს

ძალისხმევის გაერთიანებით. (გოლიჩენკო, 2006). სახელმწიფო არა მარტო ქმნის სისტემის მუშაობის მართულ პირობებს (рамочные условия), არამედ მნიშვნელოვანწილად აყალიბებს სისტემის ელემენტების საქმიანობის მოტივაციურ საფუძველს, ეროვნული ინოვაციური სისტემის ბევრ ინსტიტუტსა და რესურსებს. (იხ.: ასევე ივანოვი. 2004), შესაძლებელს ხდის მის ხელმისაწვდომობას, გამოდის პროცესების კატალიზატორის როლში ეროვნულ ინოვაციურ სისტემაში, როგორც პარტნიორი, რომელიც ამცირებს ინოვაციურ რისკებს. (Soete et. al. 2010) სრულყოფილი ეროვნული ინოვაციური სისტემა აყალიბებს მეცნიერების, მრეწველობის და საზოგადოების ურთიერთობების, ურთიერთდამოკიდებულების სისტემას, რომელიც ეკონომიკისა და საზოგადოების განვითარებადამყარებულია ინოვაციებზე, ხოლო ინოვაციური განვითარების მოთხოვნები მნიშვნელოვანწილად განსაზღვრავს და ასტიმულირებს სამეცნიერო საქმიანობის განვითარების მნიშვნელოვან მიმართულებებს.

ეროვნული ინოვაციური სისტემის კვლევის

მეთოდოლოგიის განვითარება

ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფციის თეორიული საფუძვლების განვითარებას დიდი ძალისხმევა დასჭირდა. მაგრამ არის კი ყოველივე ეს საკმარისი ეროვნული ინოვაციური სისტემის კვლევების სრულფასოვანი მეთოდოლოგიის ჩამოყალიბების უზრუნველსაყოფად. **ერთის მხრივ**, საჭიროა ეროვნული ინოვაციური სისტემის შესწავლის მეთოდი, რომელიც დაფუძნებული იქნება მიკროდან მაკროდონეზე გადასვლაზე. (Lundvall 2007. გვ. 102), **მეორეს მხრივ**, არსებული მიდგომები მნიშვნელოვანწილად ფოკუსირდებიან მაკროდონის ინსტიტუტებზე და ნაკლებად მენარმეებზე, რომლებიც მოქმედებენ მიკრო დონეზე (Hekkert et al., 2007. გვ. 414). სხვა სიტყვებით, ეროვნული ინოვაციური სისტემების კონცეფციაში არ არსებობს მიკრო და მაკრო ხედები, რაც დამახასიათებელია ეკონომიკური კვლევების მეინსტრიმისათვის. ეროვნული ინოვაციური სისტემის ზოგიერთი საკვანძო პროცესების გაზომვის პრობლემა, მაგ., ინტერაქტიური სწავლება, გადაუჭრელი რჩება. ჯერჯერობით ვერ მოხ-

ერხდა ინდიკატორების სისტემის შექმნა, რომელიც შესაძლებელს გახდის სრულად იქნას დახასიათებული ინოვაციური სისტემის პროცესების დასაწყისი და დამთავრება. ამ პროცესებისა და მთლიანად სისტემის ეფექტიანობა.

ედკვისტის აზრით, მიკროდონეზე გადასვლისას ინოვაციური სისტემა განიხილება სხვა არაფერი, თუ არა ერთიანი, მთელი, ქვეპროცესების გამოყოფის გარეშე (Edquist, 2006. გვ. 186). ფაგერბერგი აღნიშნავს, რომ ჩვენი მოსაზრება – ორგანიზაციულ დონეზე ცოდნისა და ინოვაციების ერთად ფუნქციონირების შესახებ რჩება ფრაგმენტარული და მოითხოვს შესაბამის კონცეპტუალურ და გამოყენებითი ხასიათის კვლევებს (Fagerberg, 2006. გვ. 20). ზოგიერთ შრომაში ხაზგასმულია რომ მიდგომა ხშირად რჩება ძალზე აღწერილობითი ხასიათის მატარებელი (Fagerberg, 2006; Srholec, 2008; Yoon. Hyun, 2009; Guan, Chen, 2012) და არ იძლევა სწორ წარმოდგენს პოლიტიკის საჭირო ღონისძიებების შესახებ ეროვნულ ინოვაციურ სისტემაში (Lorentzen, 2009). მიეტინენი თვლის, რომ ეროვნული ინოვაციური სისტემის მიდგომა, ცუდადაა დაკავშირებული სისტემურ და დინამიურ აზროვნებასთან (Miettinen, 2013. გვ. 35). აღნიშნულ კრიტიკულ შენიშვნებს უნდა დაემატოს, რომ ნაშრომები ეროვნული ინოვაციური სისტემის სფეროში ხშირად გამიზნულია განვითარებული ქვეყნების პრობლემებისადმი (Lorentzen, 2009) და არ შეიცავენ განვითარებად ქვეყნებში ეროვნული ინოვაციური სისტემის შექმნის რეკომენდაციებს (Lundvall, 2007; Albuquerque, 2007).

ეროვნული ინოვაციური სისტემის კვლევების მეთოდოლოგიისადმი მიძღვნილ პუბლიკაციებში ბევრია საინტერესო ნაშრომი, რომლებიც ეძღვნება რეალურ ინოვაციური სისტემების პრობლემებსა და ნაკლოვანებებს (Carlsson, Jacobsson, 1997; Edquist et al., 1998; Jonson, Gregersen, 1994; Malerba, Orsenigo, 1997, Smith, 2000). ამ შრომებში შეიძლება ვიპოვოთ ეროვნული ინოვაციური სისტემის ინფრასტრუქტურული და ინსტიტუციონალური ჩაჯარდების ჩამონათვალი და მათი ანალიზი. ამ მხრივ საინტერესოა ის ნაშრომები, რომელთა ავტორები ცდილობენ განსაზღვრონ ეროვნული ინოვაციური სისტემის ფუნქციის დეტერმინანტი, რომელთა შეუსრულებლობა ნიშნავს ეროვნული ინოვაცი-

ური სისტემის ჩავარდნას (Edquist, 2006; Hekkert et. al., 2007; Wiczorek, Hekkert, 2012). ოღონდ ეს ფუნქციები ხშირად გამოიყურებიან როგორც ზედმეტად აბსტრაქტულები და გასაშუალებული საინტერესო ნაშრომები მიეძღვნა კვლევებისა და დამუშავებების კავშირების და ტექნოლოგიების შექმნის პროცესების კვლევას ცალკეული სამრეწველო დარგების (Van Looy et al., 2006) და ქვეყნების დონეზე (Choung, Hwang, 2000; Sun, Liu, 2010).

ერთის მხრივ, ყველა ზემოთაღნიშნულის მხედველობაში მიღებით, შეიძლება გაკეთდეს დასკვნა, რომ ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფცია და მასთან დაკავშირებული მეთოდოლოგიური მიდგომები შესაძლებელს ხდის ლიკვიდირებული იქნას თეორიის ბევრი ნაკლოვანება, რაც დამახასიათებელია თანამედროვე ეკონომიკური აზრის მეინსტრიმისათვის. **მეორის მხრივ**, შეიძლება ვამტკიცოთ, რომ დღეს ლიტერატურაში არ არსებობს ეროვნული ინოვაციური სისტემის ფუნქციონირების ანალიზის გამჭოლი იდეები, თუმცა ამ კონცეფციის განვითარების ჩარჩოებში აღმოცენდა ცალკეული ფასეულ პრაგმენტები. ეს შეზღუდვები (Edquist, 2006) აფერხებენ ეროვნული ინოვაციური სისტემის ბევრი კონცეპტუალური დებულების პრაქტიკაში გამოყენებას (OECD). კერძოდ, სტანდარტული მიდგომის არარსებობის გამო ლოგიკურად ეროვნული ინოვაციური სისტემის სწორი კვლევისას არ შეიძლება გამოყენებული იქნას ფაქტორთა შორის კავშირების მიზეზობრივ-შედეგობრივი ჯაჭვი, რომელიც უარყოფით გავლენას ახდენს სისტემის განვითარებაზე, სახელმწიფო პოლიტიკის ღონისძიებების შემუშავებაზე, რომელიც მიმართულია ამ ფაქტორების აღმოფხვრისაკენ (იხ. ასევე Edquist, 2011).

ამრიგად, ზემოთ განხილული იყო ეროვნული ინოვაციური სისტემის კვლევის მეთოდოლოგია, იგი, ერთის მხრივ, ითვალისწინებს კვლევების ზემოთმითითებულ ფასეულ შედეგებს, ხოლო მეორეს მხრივ, შესაძლებელს ხდის ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფციის გამჭირვალობას და უზრუნველყოფს მისი გამოყენების შესაძლებლობას ინოვაციური სისტემის პრაქტიკული კვლევებისათვის (Golichenko, 2011). ამ მეთოდოლოგიის ჩარჩოებში გამოიყენება კვლევის სტრუქტურულ-ობიექტური და ფუნ-

ქციონალური მეთოდები. პირველი გამოიყენება ეროვნული ინოვაციური სისტემის ობიექტების დეკომპოზიციის ამოცანების გადასაჭრელად, მეორე — ამ სისტემის და მისი ფაქტორების ეფექტიანობის ანალიზისათვის. უნდა აღინიშნოს, რომ შემოთავაზებული მეთოდები დამუშავებულია სტრუქტურული და ფუნქციონალური მიდგომის იდეის საფუძველზე (Nelson, 1993; Lundvall, 1992; Edquist, 2006; Hekkert et al., 2007; Jonson. 2001).

სტრუქტურულ-ობიექტურული სისტემური მიდგომის მიხედვით ეროვნული ინოვაციური სისტემა წარმოდგენილია ჰორიზონტალურ დონეზე ურთიერთდაკავშირებული სამი მაკრობლოკის სახით. ესენია: ბიზნეს-გარემო და ბაზარი; ახალი ცოდნის მწარმოებელი გარემო და ცოდნის გადაცემის მექანიზმები (არხები). აღნიშნული ბლოკების მდგომარეობისა და ფუნქციონირების შეფასებისათვის, ეროვნული ინოვაციური სისტემის ვიწრო ადგილების ძიება მაკროდონეზე, მოითხოვს ამ სისტემის პროფილის აგებას (გოლიშჩენკო, 2011). ძირითადი პრობლემების ახსნისათვის ინოვაციური სტრუქტურული პოლიტიკის, რომელთა გადაჭრა მიმართულია მოცემული ბლოკების მუშაობის გაუმჯობესებისაკენ მეზოდონეზე, საჭიროა მითითებულ მაკროსტრუქტურაში დეკომპოზიციის შედეგად გამოიყოს ეროვნული ინოვაციური სისტემის ქვესისტემები. ისინი შეიძლება დაჯგუფებული იქნას ქვემოთ ჩამოთვლილიდან ერთი რომელიმე პრინციპის შესაბამისად:

- ორგანიზაციის სიდიდის კლასის მიხედვით (სიდიდის კლასში გაერთიანებულია საწარმოები, რომლებიც ერთმანეთთან ახლოს არიან წარმოებაში დასაქმებული პერსონალის რაოდენობის მიხედვით;
- გადამამუშავებელი საწარმოების ტექნოლოგიური ხარისხის მიხედვით;
- ორგანიზაციის საკუთრების კლასის მიხედვით;
- ქვეყნის რეგიონების ჯგუფში გაერთიანებული ეკონომიკური ოპერატორების მიხედვით.

ზემოთ მითითებული ფუნქციონალური მიდგომების შესაბამისად სტრუქტურული-ობიექტური დეკომპოზიციის ყოველი დონე შეიძლება დაიყოს ოთხ ქვედონეზე (სტრატი). პირველ სტრატში უნდა მოხდეს გარე გარემოს იდენტი-

ფიკაცია და ობიექტის მდგომარეობა ამ გარემოსთან მიმართ. მეორეში იკვლევენ ობიექტის საქმიანობის ეფექტიანობასა და შედეგიანობას. მესამეში შეისწავლება ობიექტის საქმიანობის ეფექტიანობისა და შედეგიანობის ფაქტორები. მეოთხეში იკვლევენ გარემოს ინსტიტუციონალურ მონყოლას.

შემოთავაზებული მეთოდოლოგია უზრუნველყოფს დებატების კონცეპტუალურ ჩარჩოებს პოლიტიკის ანდა სტრატეგიის საკითხებზე, ეროვნული ინოვაციური სისტემის ფუნქციონირების ეკონომიკური ეფექტიანობის ამაღლების მიზნით. სტრუქტურულ-ობიექტური და ფუნქციონალური მეთოდების კომბინაციის გამოყენებისას ინოვაციური აქტივობის ფაქტორები შეიძლება გაანალიზდეს ბიზნეს-გარემოში და ახალი ცოდნის შემქმნელ სისტემაში, მრავალ ევროპულ ქვეყანაში, რუსეთში, აშშ-სა და სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის ინდუსტრიულ-ეკონომიკებში. ცოდნის გადაცემის არხების კონცეფცია, მათი ფუნქციონირების აღწერა და ანალიზი შესაძლებელს ხდის გამოვლინდეს ნაკლოვანებები მათი რგოლების ფუნქციონირებაში, მოხდეს მიუწვდომელი ელემენტების იდენტიფიცირება და ჩამოყალიბდეს პოლიტიკის შესაბამისი ღონისძიებები. და ბოლოს, შემოთავაზებული მეთოდოლოგიის წარმატებით გამოყენებისა და განვითარებისათვის აუცილებელია არსებითად იქნას მოდიფიცირებული ინდიკატორების სისტემა და გაფართოვდეს მათი გაზომვისათვის მისაღები მონაცემთა ბაზები.

ეროვნული ინოვაციური სისტემის კომპონენტების ეფექტიანობის გაძლიერებისა და მისი აბსორბციული და ინოვაციური შესაძლებლობების აუცილებელია პოლიტიკური ინსტრუმენტების სისტემის კონცენტრირება. იგი მიმართულია უნდა იყოს ეროვნული ინოვაციური სისტემის ჩავარდნების ლიკვიდაციაზე ან შემცირებაზე.

პოლიტიკის სფეროები ყალიბდება შემდეგი ამოცანების გადასაჭრელად: ბიზნესის ინოვაციური აქტივობის გაძლიერება; დიფუზიისა და კოოპერაციის პროცესების გაძლიერება; მეცნიერების განვითარება და მისი ორიენტაცია ქვეყნის ინოვაციური განვითარების პრობლემების გადასაჭრელად. სფეროების შინაარსი საჭიროა შეესაბამებოდეს ქვეყნის განვითარების სტადიებს — რესურსულს, ინვესტიციურს და საკუთარ ინოვაციებზე დაფუძნებულს (Porter,

1990). პოლიტიკის მიმართულების განსაზღვრისადმი სტადიური მიდგომა და მისი რეალიზაციის ღონისძიებები შესაძლებელს ხდის სახელმწიფომ ზემოქმედება მოახდინოს აბსორბციონული პოტენციალის კო-ევოლუციის პროცესის განვითარებაზე, ეროვნული ინოვაციური სისტემის საწარმოთა ინოვაციური სიმძლავრეების გადიდებაზე (Castellacci, Natera, 2013).

საინვესტიციო სტადიაზე სახელმწიფო პოლიტიკა ხელს უწყობს რესურსული სტადიიდან ფაქტორების მობილიზაციიდან ტექნოლოგიურ ბაზარზე გადასვლას, პირველადი, იმპორტული ტექნოლოგიების გამოყენებისა და ათვისების მასშტაბების გადიდების, ასევე გამოშვებული პროდუქტების ინკრემენტალური გაუმჯობესების ხარჯზე (იხ.: ასევე პოლტეროვიჩი 2008). ამ პოლიტიკის მნიშვნელოვანი ნაწილია ეკონომიკური სტიმულების შემოღება ეროვნული საწარმოების აბსორბციული შესაძლებლობების გადიდებისათვის, მსოფლიო ეკონომიკაში ინტეგრაციისა და გლობალური ცოდნის დიფუზიის გზით. საშუალო და უმაღლესი, ასევე პროფესიული განათლების მაღალი ხარისხი ასევე შეუწყობს ხელს განხორციელდეს ტექნოლოგიური აბსორბციის აუცილებელი პროცესები. აუცილებელია ჩამოყალიბდეს ტექნოლოგიური ბიძგის პოლიტიკა, კერძოდ, გარე სამყაროს მხრიდან არის იმის საშიშროება, რომ ქვეყანა, რომელიც წარმატებით უმკლავდება ინვესტიციური სტადიის მრავალი ფაზის წარმოქმნას, ვერ დაძლიოს იგი, ვერ შეძლოს საკუთარ ინოვაციებზე დაფუძნებულ სტადიაზე გადასვლა. ამიტომ ძალზე მნიშვნელოვანია ინვესტიციურ სტადიაზე შეიქმნას საჭირო ინსტიტუციონალური პირობები და რესურსული უზრუნველყოფა მომდევნო სტადიაზე გადასასვლელად. ეს იმას ნიშნავს, რომ საინვესტიციო სტადიაზე ჩამოყალიბდეს და განხორციელდეს იქნას შერეული სახელმწიფო პოლიტიკა, რომელიც მიმართული იქნება არა მარტო საინვესტიციო ფაზის მსვლელობაზე, არამედ მომავალ სტადიის გადასვლელად ინსტიტუტებისა და რესურსების შექმნაზე.

საკუთარ ინოვაციებზე დაფუძნებულ სტადიაზე, პოლიტიკა მიმართულია ეროვნული ინოვაციური სისტემის პოსტიმიტაციური მოდელის შექმნაზე, რომელსაც უნარი შესწევს შექმნას რადიკალურად ახალი პროდუქტები და პროცესები. ამ სტადიაზე განსაკუთრებით

მნიშვნელოვანია მეცნიერებასა და ტექნოლოგიებში ადამიანური რესურსების სახელმწიფო და კერძო ინვესტიციების მხარდაჭერა, ასევე მაღალკვალიფიციური შრომის მოქნილი ბაზრის განვითარება. ამ სტადიაზე გრძელდება ტექნოლოგიური ბიძგის პოლიტიკა, რომელიც მიმართულია გაუნივთებელი ტექნოლოგიების და ორმაგი გამოყენების ტექნოლოგიების შექმნაზე. მთავრობამ უნდა ჩამოაყალიბოს საბაზრო ძალების მხარდამჭერი პოლიტიკა, სტიმულირების სქემის ჩათვლით, რომელიც ფოკუსირებულია ინოვაციური ციკლის დაბოლოებაზე. მნიშვნელოვანი ძალისხმევა გახდება საჭირო სახელმწიფო და სამეწარმეო კოოპერაციული კავშირების გასაძლიერებლად სამეცნიერო კვლევებისა და დამუშავების ჩატარების სფეროში, ამ სექტორების არანრფივი ურთიერთქმედების, მიმართულებით სახელმწიფო-კერძო პარტნიორობის სქემების განვითარების ჩათვლით.

დასკვნა

ცნება „ეროვნული ინოვაციური სისტემა“ ეკონომიკურ ლიტერატურაში პირველმა შემოიტანა კ. ფრიმენმა და განავითარა ბ.ა. ლუნდვალმა და რ. ნელსონმა³ (Lundvall B., 1992; Nelson R., 1993).

„ეროვნული ინოვაციური სისტემა, აღნიშნავს კ. ფრიმენი, ეს არის ეკონომიკური სუბიექტებისა და საზოგადოებრივი ინსტიტუტების (ნორმების, წესების) რთული სისტემა, რომლებიც მონაწილეობენ ახალი ცოდნის შექმნაში, შენახვაში, გავრცელებასა და ახალ ტექნოლოგიებად, პროდუქტებად და მომსახურებად გარდაქმნის პროცესში, რომელსაც მოიხმარს საზოგადოება“ (Freeman C., 1987);

ლუნდვალისა და ნელსონის კლასიკური განმარტების თანახმად ინოვაციები ეს არის კომპლექსური პროცესი, რომელიც აერთიანებს სხვადასხვა მონაწილეებს — ფირმებს, ახალი ცოდნის მწარმოებლებს, ტექნოლოგიურ და ანალიტიკურ ცენტრებს, რომლებიც გაერთიანებულნი არიან მრავალრიცხოვანი ურთიერთკავშირებით და ამით ქმნიან ინოვაციურ სისტემას.

„ეროვნული ინოვაციური სისტემა, რუსი მეცნიერის ივანოვას პოზიციებიდან, — ეს არის ურთიერთდაკავშირებული ორგანიზაციების

³ ადრე გამოიყენებოდა ტერმინი — ქვეყნის სამეცნიერო პოტენციალი.

(სტრუქტურების) ერთობლიობა, რომლებიც დაკავებულნი არიან მეცნიერული ცოდნისა და ტექნოლოგიების წარმოების, კომერციული რეალიზაციით, ეროვნული საზღვრების ჩარჩოებში. ამავე დროს, ეროვნული ინოვაციური სისტემა სამართლებრივი, ფინანსური და სოციალური ხასიათის ინსტიტუტების კომპლექსია, რომლებიც უზრუნველყოფენ ინოვაციურ პროცესებს და აქვთ მყარი ეროვნული ფესვები, ტრადიციები, პოლიტიკური და კულტურული თავისებურებები (Ivanova H., 2001).

სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულება მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარების სფეროში უნდა გახდეს ეროვნული ინოვაციური სისტემის შექმნის აუცილებლობა⁴.

ეროვნული ინოვაციური სისტემა არის ინოვაციური საქმიანობის სუბიექტებისა და ობიექტების ერთობლიობა, რომლებიც ურთიერთზემოქმედებენ ინოვაციური პროდუქციის შექმნისა და რეალიზაციის პროცესში და ახორციელებენ თავიანთ საქმიანობას სახელმწიფოს მიერ გატარებული პოლიტიკის ფარგლებში, ინოვაციური სისტემის განვითარების სფეროში.

განიხილება ეროვნული ინოვაციური სისტემის სხვა უფრო ფართო განმარტებაც. ეს არის ურთიერთდაკავშირებული ორგანიზაციების (სტრუქტურების) ერთობლიობა, რომლებიც დაკავებულნი არიან მეცნიერული ცოდნისა და ტექნოლოგიების წარმოებითა და კომერციული რეალიზაციით, ეროვნული საზღვრების ფარგლებში, კერძოდ, კი მცირე და დიდ კომპანიებში, უნივერსიტეტებში, ლაბორატორიებში, ტექნოპარკებში, ინკუბატორებში და სამართლებრივი, ფინანსური და სოციალური ხასიათის ინსტიტუტების კომპლექსში. ისინი უზრუნველყოფენ ინოვაციურ პროცესებს, აქვთ მძლავრი ეროვნული ფესვები, კულტურული ტრადიციები, პოლიტიკური და კულტურული თავისებურებები.

⁴ ეროვნულმა ინოვაციურმა სისტემამ უნდა უზრუნველყოს ყველა დონის სახელმწიფო მართვის ორგანოების ძალისხმევის გაერთიანება, სამეცნიერო ტექნიკური სფეროსა და ეკონომიკის სამეწარმეო სექტორის ორგანიზება მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების მიღწევათა დაჩქარებული გამოყენებისათვის ქვეყნის სტრატეგიული ეროვნული პრიორიტეტების რეალიზაციის მიზნით. (\$18. პოლიტიკის საფუძვლები).

საერთაშორისო პრაქტიკაში ადგილი აქვს შემდეგ განმარტებებს: ეროვნული ინოვაციური სისტემა ეს არის ინსტიტუტების ერთობლიობა, რომელიც განეკუთვნება სახელმწიფო და კერძო სექტორებს, რომლებიც ინდივიდუალურად და ურთიერთზემოქმედებით განაპირობებენ ახალი ტექნოლოგიების განვითარებასა და გავრცელებას კონკრეტული ქვეყნის საზღვრებში (National Innovation Systems, 1997).

ამრიგად, ეროვნული ინოვაციური სისტემა **ჯერ ერთი**, წარმოადგენს სამართლებრივი, ფინანსური და სოციალური ხასიათის ინსტიტუტების კომპლექსს, იმ ინსტიტუტების ერთობლიობა, ანუ პირობები და წესები, რომლითაც მოქმედებენ ორგანიზაციები; მისი ფუნქციონირების მიზანია ახალი ტექნოლოგიების, სიახლეების, მეურნეობრიობის ორგანიზაციის შემუშავება და გავრცელება კონკრეტული ქვეყნის ფარგლებში ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების სახით;

მეორე, ეროვნული ინოვაციური სისტემა, როგორც ღია სისტემა, წარმოდგენილია საკუთრების სხვადასხვა ფორმების მექანე ორგანიზაციების სახით, რომლებიც ეროვნული საზღვრების ჩარჩოებში. დაკავებულნი არიან მეცნიერული ცოდნის, ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების და მათი კომერციალიზაციისათვის მომზადებით.

მესამე, ეროვნული ინოვაციური სისტემის, როგორც ღია სისტემის საქმიანობის შედეგია ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების ბაზარზე ახალი ორგანიზაციების შესვლა და ადრე მოქმედი ფირმების იქედან გამოსვლა, და არავითარ შემთხვევაში ეს არ არის ბაზარზე მასიურად რეალიზებული ინოვაციური პროდუქცია.

მეოთხე, ეროვნული ინოვაციური სისტემის ორგანიზაციები, სუბიექტები ანუ უფრო ზუსტად, ამ სისტემის სუბიექტების შემადგენლობა, შეიძლება წარმოდგენილი იქნას მსხვილი კომპანიების სტრუქტურული ქვედანაყოფების სახით, რომლებიც აწარმოებენ მეცნიერულ ცოდნას, ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტებს. ესენია უნივერსიტეტების ლაბორატორიები და კათედრები, აკადემიური ქვედანაყოფები, ტექნოპარკები, ინოვაციური მცირე საწარმოები, რომლებიც დაკავებულნი არიან ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების კომერციალ-

იზაციით. ასევე სამართლებრივი, ფინანსური და სოციალური ხასიათის ინსტიტუტების კომპლექსები რომლებიც უზრუნველყოფენ ინოვაციურ პროცესებს.

მეხუთე, ეროვნული ინოვაციური სისტემის საქმიანობის შედეგები წარმოადგენენ ეროვნული სიმდიდრის შემადგენელ ნაწილს, რომელიც აწარმოებს და აგროვებს მეცნიერულ ცოდნას, როგორც საზოგადოებრივ დოვლათს, სიკეთეს. ის იღებს არამატერიალური აქტივების სახეს და შეადგენს ეროვნული მონაპოვრის ნაწილს, აისახება სტრუქტურების ბალანსზე, მშპ-ში, ეროვნული სიმდიდრის ღირებულებით სტრუქტურაში. ეროვნული ინოვაციური სისტემის საქმიანობის შედეგი არ არის საკუთრივ ინოვაციების წარმოება მასიური ბაზრისათვის.

შესაბამისად, ეროვნული ინოვაციური სისტემა ეს არის ინსტიტუტების, წესების, პირობების ერთობლიობა, რომლებიც უზრუნველყოფენ ეროვნული ეკონომიკის ფარგლებში ისეთი არამატერიალური აქტივების წარმოქმნას, რომლებიც, როგორც ეროვნული მონაპოვრის ნაწილი, ინოვაციების სახელწოდებითაა ცნობილი. მათი წარმოდგენა ხდება ინტელექტუალური საკუთრების ობიექტების სახით, რომლებიც მზად არიან კომერციალიზაციისათვის.

ამრიგად, ზრდის ნეოკლასიკური თეორია შეიცავს რიგ საზოგადოებრივ და კერძო ხასიათის კონცეპტუალურ დებულებებს, რომლებიც ეკონომიკური განვითარების ანალიზისში არსებითად ზღუდავენ ინოვაციების საფუძველზე მათი გამოყენების შესაძლებლობებს. **ეროვნული ინოვაციური სისტემის კონცეფცია**, რომელიც აღმოცენდა 1980-1990-იანი წლები მიჯნაზე, შეიცავს დებულებებს, რომლებსაც შეუძლიათ აღმოფხვრას ნეოკლასიკური მეინსტრიმის ბევრი ნაკლოვანება, „თეთრი ლაქები“ და ადექვატურად ასახოს ინოვაციური პროცესები და მათი ფაქტორები.

ამასთან ერთად, ეროვნული ინოვაციური სისტემის ანალიზის **თეორიული ბაზის განვითარების მიმართულებით დიდი ძალისხმევის მიუხედავად**, ასეთი ანალიზის ერთიანი იდეა მოცემული კონცეფციის ჩარჩოებში ჯერ რეალიზებული არ არის. ხოლო შესაბამისი მიდგომები ჯერჯერობით მოსალოდნელ შედეგს არ

იდლევიან. ეს გარემოება საშუალებას არ იძლევა განისაზღვროს ფაქტორების სრული ნაერთი, რომლებიც უარყოფით გავლენას მოახდენენ პროცესების განვითარებაზე ეროვნულ ინოვაციურ სისტემაში და სახელმწიფო პოლიტიკის ღონისძიებების შემუშავებას ამ ფაქტორების აღმოფხვრაზე ანდა მათი მოქმედების ნივთიერებაზე მიმართული.

აუცილებელია განვითარდეს მეთოდოლოგია, რომელიც შეამცირებს ეროვნული ინოვაციური სისტემის მიდგომის კონცეპტუალურ საფუძვლებს და შესაძლებელს გახდის მის ეფექტიან გამოყენებას ინოვაციური სისტემის პრაქტი-

კული კვლევებისათვის. სტატიაში შემოთავაზებულია ისეთი მეთოდოლოგიის განვითარება, რომელიც დაფუძნებული იქნება ანალიზის სტრუქტურული, ობიექტური და ფუნქციონალური მეთოდების კომბინაციაზე. ჩვენი აზრით, ის შესაძლებელს გახდის მოიხსნას ბევრი ზემოთ მითითებული შეზღუდვა. სავარაუდოა, მომავალში საჭირო გახდება ეროვნული ინოვაციური სისტემის ანალიზის მეთოდოლოგიის მნიშვნელოვანი გაღრმავება და მისი შედეგების ტესტირება ინოვაციური აქტივობის პროცესებსა და ფაქტორების კვლევისას, ბიზნეს გარემოში ცოდნის წარმოების მიმართულებით.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] **Aboody D., Lev B.** (2000). Information Asymmetry, R&D, and Insider Gains// *Journal of Finance*. Vol. 55, No 6. P. 2747-2766. doi:10.1111/0022-1082.00305.
- [2] **Aghion P., Howitt P.** (1992). A Model of Growth Through Creative Destruction // *Econometrica*. Vol. 60, No 2. P. 323-351.
- [3] **Bagrinovsky K. A., Bendikov M. A., Hrustalev Y. Y.** (2003). Mechanisms of Technological Development of Russian Economy: Meso- and Microeconomic Aspects. Moscow: Nauka.
- [4] **Carlsson B., Jacobsson S.** (1997). In Search of Useful Public Policies: Key Lessons and Issues for Policy Makers // *Technological Systems and Industrial Dynamics* / B. Carlsson (ed.). Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. P. 299-315.
- [5] **Castellacci F, Natera J. M.** (2013). The Dynamics of National Innovation Systems: A Panel Co-Integration Analysis of the Co-Evolution Between Innovative Capability and Absorptive Capacity // *Research Policy*. Vol. 42, No 3. P. 579-594.
- [6] **Castellacci F., Grodal C., Mendonca S., Wibe M.** (2005). Advances and Challenges in Innovation Studies // *Journal of Economic Issues*. Vol. 39, No 1. P. 91 – 121.
- [7] **Choung J. Y., Hwang H.-R.** (2000). National Systems of Innovation: Institutional Linkages and Performances in the Case of Korea and Taiwan // *Scientometrics*. Vol. 48, No 3. P. 413-426.
- [8] **Ciqava I.** Innovation Economic. Tb.: GTU, 2013.
- [9] **David P., Foray D.** (1995). Assessing and Expanding the Science and Technology Knowledge Base // *STI Review*. No 16. P. 14-42.
- [10] **Dosi G.** (1982). Technological Paradigms and Technological Trajectories: A Suggested Interpretation of the Determinants and Directions of Technical Change // *Research Policy*. Vol. 11, No 3. P. 147-162.
- [11] **Dosi G.** (ed.) (1988). Technical Change and Economic Theory. London: Frances Pinter.
- [12] **Edquist C.** (2011). Design of Innovation Policy through Diagnostic Analysis: Identification of Systemic Problems (or Failures) // *Industrial and Corporate Change*. Vol. 20, No 6. P. 1725-1753.
- [13] **Edquist C., Hommen L., Johnson B., Lemola T., Malerba F, Reiss T., Smith K.** (1998). The ISE Policy Statement - the Innovation Policy Implications of the Innovations Systems and European Integration. Linköping: Linköping University.
- [14] **Edquist C.** (2006). Systems of Innovation: Perspectives and Challenges // Nelson R. R. & Mowery D. C., Fagerberg J. (eds.) *The Oxford Handbook of Innovation*. Oxford: Oxford University Press. P. 181-208.
- [15] **Etzkowitz H., Leydesdorff L.** (2000). The Dynamics of Innovation: from National Systems and “Mode 2” to Triple Helix of University Industry—Government Relations // *Research Policy*. Vol. 29, No 2. P. 109-123.
- [16] **Fagerberg J.** (2006). Innovation. A Guide to the Literature // Fagerberg J., Mowery D., Nelson R. (eds.) *Oxford Handbook of Innovation*. Oxford: Oxford University Press. P. 1-26.

- [17] **Fagerberg J., Sapprasert K.** (2011). National Innovation Systems: The Emergence of a New Approach // Science and Public Policy. Vol. 38, No 9. P. 669-679.
- [18] **Fagerberg J., Srholec M.** (2008). National Innovation Systems, Capabilities and Economic Development // Research Policy. Vol. 37, No 9. P. 1417-1435.
- [19] **Forrester J. W.** (1971). World Dynamics. Cambridge, MA: Wright-Allen Press.
- [20] **Freeman C.** (1987). Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan. London; N. Y.: Pinter Publishers.
- [21] **Freeman C.** (1992). The Economics of Hope: Essays on Technical Change and Economic Growth. London: Pinter.
- [22] **Freeman C.** (1984). Prometheus Unbound // Futures. October. P. 490-500.
- [23] **Freeman C., Clark J., Soete L.** (1982). Unemployment and Technical Innovation. London: Pinter. **Freeman C.** (ed.) (1983). Long Waves in the World Economy. Kent: Butterworth.
- [24] **Golichenko O. G.** (1999). Economic Development under Conditions of Imperfect Competition: Multilevel Modeling Approaches. Moscow: Nauka. 1
- [25] **Golichenko O. G.** (2003). The National Innovation System of Russia and Main Directions of its Development // Innovatsii. No 6. P. 25–32.
- [26] **Golichenko O. G.** (2011) Basic Factors for Development of the National Innovation System: Lessons for Russia. Moscow: Nauka.
- [27] **Grossman G. M., Helpman E.** (1991). Innovation and Growth in the Global Economy. Cambridge, MA: MIT Press.
- [28] **Hauknes J., Nordgren L.** (1999). Economic Rationales of Government Involvement in Innovation and the Supply of Innovation-related Service // STEP Report series. No 199908.
- [29] **Hekkert M. P., Suurs R. A. A., Negro S. O., Kuhlman S., Smits R.E.H.M.** (2007). Functions of Innovation Systems: A New Approach for Analyzing Technological Change // Technological Forecasting and Social Change. Vol. 74, No 4. P. 413-432.
- [30] **Hekkert M. P., Suurs R. A. A., Negro S. O., Kuhlman S., Smits R.E.H.M.** (2007). Functions of Innovation Systems: A New Approach for Analyzing Technological Change // Technological Forecasting and Social Change. Vol. 74, No 4. P. 413-432.
- [31] **Ivanov V. V.** (2004). National Innovation System as Institutional Framework of Economy in Post-industrial Society // Innovatsii. No 5. P. 15-24.
- [32] **Ivanova N. I.** (2002). National Innovation Systems. Moscow: Nauka.
- [33] **Johnson A.** (2001). Functions in Innovation System Approaches / Paper presented at DRUID's Nelson-Winter Conference. Aalborg, Denmark.
- [34] **Lorentzen J.** (2009). Learning by firms: The Black Box of South Africa's Innovation System // Science and Public Policy. Vol. 36, No 1. P. 33-45.
- [35] **Lundvall B. A., Johnson B.** (1994). The Learning Economy // Journal of Industry Studies. Vol. 1, No 2. P. 23-42.
- [36] **Lundvall B.-A.** (ed.) (1992). National Systems of Innovation. Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London: Pinter.
- [37] **Lundvall B.-A., Johnson B., Andersen E.S., Dalum B.** (2002). National Systems of Production, Innovation and Competence Building // Research Policy. Vol. 31, No 2. P. 213-231.
- [38] **Lundvall B. A.** (2007). National Innovation Systems - Analytical Concept and Development Tool // Industry and Innovation. Vol. 14, No 1. P. 95-119.
- [39] **Makarov V. L.** (2003). Knowledge Economy: Lessons for Russia // Vestnik Rossiiskoi Akademii Nauk. Vol. 73, No 5. P. 450-456.
- [40] **Makarov V. L., Varshavsky A. E., Kozyrev A. N.** (2004). Transition of Russia towards the Knowledge-based Economy // Makarov V. L., Varshavsky A. E. (lead authors) Innovation Management in Russia: The Problems of Strategic Management and Science and Technology Safety. Moscow: Nauka.
- [41] **Malerba F., Orsenigo L.** (1997). Technological Regimes and Sectoral Patterns of Innovative Activities // Industrial and Corporate Change. Vol. 6, No 1. P. 83 – 117.

- [42] **Martin B., Bell M.** (2011). Editorial: In Memory of Chris Freeman Founding Editor of Research Policy, 1971-2003 // Research Policy. Vol. 40, No 7. P. 895-896.
- [43] **Meadows D. H., Meadows D. L., Randers J., Behrens W. W.** (1972). The Limits to Growth. N.Y.: Universe Books.
- [44] **Metcalf S.** (1995). The Economic Foundations of Technology Policy: Equilibrium and Evolutionary Perspectives // Stoneman P. (ed.) Handbook of the Economics of Innovation and Technological Change. Oxford: Blackwell Publishers.
- [45] **Miettinen R.** (2002). National Innovation System: Scientific Concept or Political Rhetoric. Helsinki: Edita Prima.
- [46] **Nelson R. R.** (1993). National Innovation Systems: A Comparative Analysis. N.Y.: Oxford University Press.
- [47] **Nelson R., Winter G.W.** (1982). An Evolutionary Theory of Economic Change. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- [48] **OECD** (2002). Dynamising National Innovation Systems. Paris: OECD.
- [49] **Patel P., Pavitt K.** (1994). The Nature and Economic Importance of National Innovation Systems // STI Review. No 14. P. 9-32.
- [50] **Perez C.** (1983). Structural Change and Assimilation of New Technologies in the Economic and Social Systems // Futures. Vol. 15, No 4. P. 357-375.
- [51] **Perez C.** (1985). Microelectronics, Long Waves, and World Structural Change: New Perspectives for Developing Countries // World Development. Vol. 13, No 3. P. 441-463.
- [52] **Porter M. E.** (1990). The Competitive Advantage of Nations. N.Y: The Free Press [რუს. пер.: Портер М. Е. Международная конкуренция. М.: Международные отношения, 1993.]
- [53] **Qoqiauri L., Qoqiauri N.**, Innovations. Tb.: GTU. 2015. Pg. 688.
- [54] **Sharif N.** (2006). Emergence and Development of the National Innovation Systems Concept // Research Policy. Vol. 35, No 5. P. 745 - 766.
- [55] **Shinn T.** (2002). The Triple Helix and New Production of Knowledge: Prepackaged Thinking in Science and Technology // Social Studies of Science. Vol. 32, No 4. P. 599-614.
- [56] **Smith K.** (1995). Interactions in Knowledge Systems: Foundations, Policy Implications and Empirical Methods // STI Review. No 16. P. 68-99.
- [57] **Smith K.** (2000). Innovation as a Systemic Phenomenon: Rethinking the Role of Policy // Enterprise & Innovation Management Studies. Vol. 1, No 1. P. 73-102.
- [58] **Solow R.** (1957). Technical Change and the Aggregate Production Function // Review of Economics and Statistics. Vol. 39, No 3. P. 312-320.
- [59] **Stern N.** (1991). The Determinants of Growth // Economic Journal. Vol. 101. P. 122-132.
- [60] **Sun Y., Liu F.** (2010). A Regional Perspective on the Structural Transformation of China's National Innovation System since 1999 // Technological Forecasting & Social Change. Vol. 77, No 8. P. 1311-1321.
- [61] **Uzawa H.** (1964). Optimal Growth in a two Sector Model of Capital Accumulation // Review of Economic Studies. Vol. 31. P. 117-124.
- [62] **Van Looy B., Debeckere K., Callaert J., Tijssen R., Van Leeuwen T.** (2006). Scientific Capabilities and Technological Performance of National Innovation Systems: an Exploration of Emerging Industrial Relevant Research Domains // Scientometrics. Vol. 66, No 2. P. 295-310.
- [63] **Wieczorek A. J., Hekkert M. P.** (2012). Systemic Instruments for Systemic Innovation Problems: A Framework for Policy Makers and Innovation Scholars // Science and Public Policy. Vol. 39, No 1. P. 74 - 87.
- [64] **Von Nanman.** 1945. Modell of Gaharal Egnilibriumll Reveich of Economic Studies. XXI
- [65] **Иванова Н.И.** Национальные инновационные системы. // Вопросы экономики. №7. 2001. с. 61.
- [66] **Е. Яковлева, Е. Владыкина,** «Инновационное общество», Неделя. №4589
- [67] **Кондратьев Н.Д.,** 1928. Опарин Д.И. Большие циклы конъюнктуры. М. с. 269
- [68] **Лыч Г.,** 2006. Иновационная экономика: реальность или миф? Директор. №2. с. 24
- [69] **Мильнер В.З.,** 2005. Теория организации. с. 294.
- [70] **Шумпетер И.,** 1939. Деловые циклы. с. 201

სოციალური მედიის მარკეტინგი როგორც მცირე ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის ხელშეწყობი ფაქტორი

SOCIAL MEDIA MARKETING AS A FACTOR FOR BOOSTING SMALL BUSINESS COMPETITIVENESS

გულიკო ქათამაძე,

ეკონომიკის დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ირაკლი აბაშიძე,

ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი

GULIKO KATAMADZE,

Ph.D. in economics,
Batumi Shota Rustaveli
State University
associate professor

IRAKLI ABASHIDZE,

Ph.D. student,
Batumi Shota Rustaveli State University

ანოტაცია

ინტერნეტ მარკეტინგის სახეობებს შორის სოციალური მედიის მარკეტინგი ერთ-ერთ ყველაზე უფრო ხელსაყრელ შესაძლებლობებს აძლევს მცირე ბიზნესს ბაზარზე კონკურენტუნარიანობის ასამაღლებლად. სოციალური ქსელი არის სივრცე, სადაც დიდი და მცირე კომპანიებისთვის მოქმედებს თამაშის, პრაქტიკულად, ერთნაირი წესები. მომხმარებელს საშუალება აქვს არჩევანი გააკეთოს უამრავ ალტერნატივას შორის. ამიტომ, თანამედროვე ბაზრებზე მცირე ბიზნესისთვის სასიცოცხლოდ აუცილებელია სოციალური მედიის ეფექტურად გამოყენება. ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა შესაბამისი კომპეტენციების ფლობა და სტრატეგიის შემუშავება. სტატიაში განხილულია სოციალური მედიის მარკეტინგის ძირითადი პრინციპები, შესაძლებლობები და გამოწვევები მცირე ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის ამაღლების თვალსაზრისით. ასევე, მაგალითის სახით, მოყვანილია ავტორების მიერ ჩატარებული მარკეტინგული კამპანია სოციალურ ქსელ „ფეისბუქში“. დასკვნით ნაწილში შემუშავებულია პრაქტიკული რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: ინტერნეტ მარკეტინგი, სოციალური მედია, მცირე ბიზნესი, კონკურენტუნარიანობა

ABSTRACT

Amongst different types of internet marketing, social media marketing gives one of the most favorable opportunities to small business for boosting its competitiveness. Social network is a space where equal opportunities are available for small and big companies. Consumers are able to make choices between numerous alternatives. Thus, it is vitally important for small business to utilize social media effectively. To achieve this goal, it is necessary to possess relevant competences and elaborate strategy. Basic principles, opportunities and challenges of social media marketing are discussed in this article in terms of supporting small business competitiveness. Besides, a marketing campaign conducted by the authors in Facebook is provided as an example. Practical recommendations are suggested as a conclusion in the final part.

Keywords: Internet marketing, social media, small business, competition.

შესავალი

ინტერნეტი, როგორც მარკეტინგული საკომუნიკაციო არხი განვითარების ახალ ეტაპზე გადავიდა მაშინ, როცა 2005 წელს აქტუალური გახდა Web 2.0-ის კონცეფცია. სოციალური

ქსელების კომერციული დანიშნულებით მასობრივი გამოყენების დასაწყისი სწორედ ამ პერიოდთანაა დაკავშირებული. ხშირად სოციალურ ქსელებს აიგივებენ კიდეც Web 2.0-თან, თუმცა იგი სხვა პლატფორმებსაც მოიცავს. ინტერნეტი გახდა სივრცე, სადაც მცირე ბიზნესს მიეცა შესაძლებლობა კონკურენცია გაუწიოს დიდი მარკეტინგული ბიუჯეტის მქონე ბრენდებს. სოციალური ქსელები, შეიძლება ითქვას, თანაბარ შესაძლებლობებს აძლევს პატარა და მსხვილ კომპანიებს წარმართონ მარკეტინგული კამპანიები, რის შედეგადაც შესაძლებელია სხვადასხვა სახის კომერციული სარგებლის მიღება: ახალი კლიენტების მოზიდვა, გაყიდვების ხელშეწყობა, ბრენდის ცნობადობის მხარდაჭერა და ა.შ. ამ პროცესში მხოლოდ მსხვილი მარკეტინგული ბიუჯეტი არ განაპირობებს წარმატებას. პატარა კომპანიები კონკურენციას უწევენ დიდ ბრენდებს ისეთი რესურსების ხარჯზე, როგორებიცაა ორიგინალური იდეები, მომხმარებელთან კომუნიკაციის მაღალი სტანდარტები, კვალიფიციური კადრები და სოციალური მედიის მარკეტინგის პრინციპების საფუძვლიანი ფლობა. სოციალური მედია, ერთგვარად, არის დაბალფასიანი მარკეტინგული ინსტრუმენტი, რომელიც თავის თავში მოიცავს ტექნოლოგიებსა და სოციალურ ინტერაქციას [1. გვ., 3].

სოციალური ქსელების განვითარების შედეგად მსხვილი ბრენდებიც და პატარა კომპანიებიც აღმოჩნდნენ რეალობის წინაშე, სადაც მომხმარებელი ერთგვაროვანი აუდიტორიის პასიური წევრიდან გადაიქცა აქტიურ ინდივიდად, რომელსაც სოციალური ქსელების სახით გააჩნია მძლავრი ბერკეტი იმისათვის, რომ გავლენა მოახდინოს ბრენდის რეპუტაციაზე. ამ პროცესში მომხმარებლები და სხვა დაინტერესებული მხარეები არიან არა უბრალოდ დამკვირვებლები, არამედ მონაწილეები [2. გვ., 11]. ინტერაქციის დონე იმდენად მაღალია, რომ კომპანიები იძულებულნი ხდებიან მუდმივად აკონტროლონ სოციალურ მედია სივრცეში მიმდინარე პროცესები და აწარმოონ განუწყვეტელი კომუნიკაცია მომხმარებელთან. რაც უფრო მაღალია კომპანიის აქტიურობის დონე სოციალურ ქსელებში, მით უფრო დიდია შესაძლებლობები და, მეორეს მხრივ, მაღალია რისკები. ეს პრინციპი ვრცელდება თანაბრად მსხვილ ბრენდებზეც და მცირე ბიზნესზეც. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ დღეისათვის მომხმარებ-

ბლის აღქმაში ბრენდები დიდწილად წარმოდგენილი არიან სწორედ სოციალური მედიის მეშვეობით. აქედან გამომდინარე, სოციალური მედიის მარკეტინგის უგულებელყოფა ან არაჯეროვანი მართვა კონკურენტუნარიანობის დაქვეითების ერთ-ერთ წინაპირობად შეიძლება ჩაითვალოს. სტატიის მიზანსაც წარმოადგენს სოციალური მედიის მარკეტინგის განხილვა კონკურენტუნარიანობის ხელშეწყობის თვალსაზრისით.

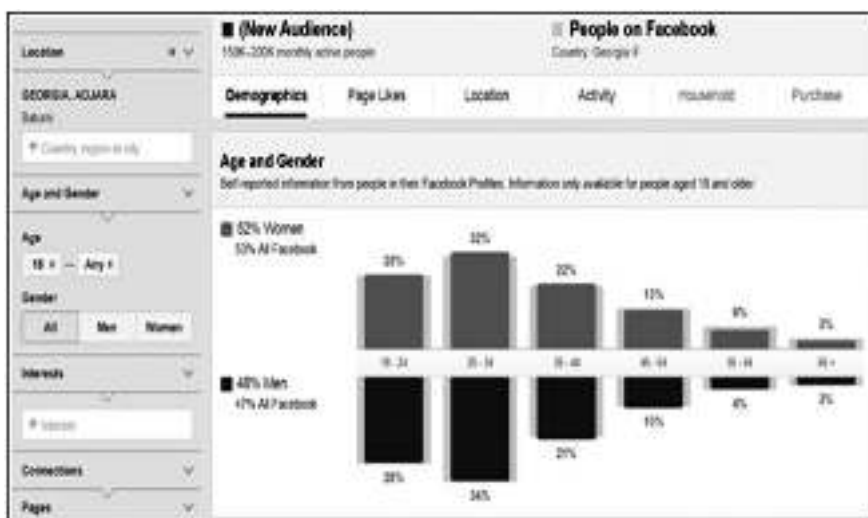
საქართველოში სოციალური მედიის მარკეტინგს აქტიურად მიმართავენ უამრავი დიდი თუ პატარა კომპანია. ეს ის კომპანიებია, რომლებმაც გააცნობიერეს სოციალური მედიის შესაძლებლობები და დაუბოლოებელი კიდეც კომერციულ სარგებელს. თუმცა, კომპეტენციის დონე ქართულ კომპანიებს შორის ხშირად რადიკალურად განსხვავდება. არიან კომპანიები, რომლებიც სოციალური მედიის მარკეტინგს მართავენ უმაღლესი სტანდარტების შესაბამისად და არიან კომპანიები, რომლებიც ამას დილეტანტურ დონეზე აკეთებენ. რაც შეეხება პლატფორმებს, მომხმარებლების რაოდენობით და აქტიურობით, ისევე როგორც მთელს მსოფლიოში, საქართველოშიც „ფეისბუქი“ დიდი უპირატესობით ღიადობს. „ფეისბუქის“ პოტენციური აუდიტორია საქართველოში 1,9 მილიონ ადამიანს შეადგენს [3. გვ., 38]. აქედან გამომდინარე, პერსპექტივა სწრაფად მზარდია.

შესაძლებლობები, კონკურენცია და გამოწვევები. ისევე როგორც ინტერნეტ მარკეტინგის სხვა სახეობები, სოციალური მედიის მარკეტინგიც მუდმივად ვითარდება. მაგალითად, საზოგადოებასთან ურთიერთობის პოლიტიკა მუდმივად იცვლება სოციალური ქსელების განვითარების ზემოქმედების შედეგად, რაც, თავის მხრივ, ცვლის ბიზნესის დაგეგმვის პროცესსაც [4. გვ., 1]. იცვლება და იხვეწება პროგრამული შესაძლებლობებიც, თუმცა უცვლელი რჩება ის ძირითადი ასპექტები, რომლებიც ახასიათებს არა მარტო სოციალური მედიის მარკეტინგს, არამედ ზოგადად ინტერნეტ მარკეტინგს. მაგალითად, ზუსტი სეგმენტაცია და მიზნობრივი ბაზრის შერჩევა სპეციფიკური კრიტერიუმების შესაბამისად. მცირე ბიზნესისთვის სოციალური მედია ხელსაყრელი სივრცეა სასურველი კატეგორიის აუდიტორიის მოსაზიდად. განსაკუთრებით იმის გათვალისწინებით, რომ რეკლამის ფასი სოციალურ მედიაში გაცილებით დაბალია, ვიდრე მედიის სხვა

სახეობებში [5, გვ., 343]. ასეთი ვითარება კი მცირე ბიზნესს საშუალებას აძლევს დიდი მარკეტინგული ბიუჯეტის გარეშე ჩაატაროს კამპანიები და იბრძოდეს ბაზარზე დამკვიდრებისთვის. სანამ დაიწყება უშუალოდ სარეკლამო კამპანია ან სოციალური მედიის მეშვეობით ნებისმიერი სხვა მარკეტინგული ღონისძიება, „ფეისბუქი“ კომპანიებს საშუალებას აძლევს წინასწარ შეაფასონ პოტენციური ბაზარი გეოგრაფიული მდებარეობის, დემოგრაფიული მონაცემების, ინტერესების თუ ქცევითი თავისებურებების მიხედვით. თავად სოციალურ ქსელში ინტეგრირებული ანალიტიკური პროგრამული უზრუნველყოფა ფასდაუდებელ ინფორმაციას იძლევა სეგმენტაციის, მიზნობრივი ბაზრის შერჩევისა და შემდგომი კომუნიკაციის წარმოებისთვის. ილუსტრაციაზე (ნახ.1) ნაჩვენებია ბათუმისა და მის შემოგარენ ტერიტორიებზე მცხოვრები „ფეისბუქ“ მომხმარებლების მონაცემები. გარდა დემოგრაფიული მაჩვენებლებისა, შესაძლებელია დადგენა თუ რა ტიპის მოწყობილობებს მოიხმარს აუდიტორიის ესა თუ ის კატეგორია (კომპიუტერი, პლანშეტი, სმარტფონი), თემატიკის მიხედვით რომელი გვერდები აქვთ მოწონებული და ა.შ. მცირე ბიზნესისთვის ეს ბაზრის ერთგვარი უფასო კვლევაა კონკურენციის თვალსაზრისით, რადგან შესაძლებელია დადგენა თუ რომელი პოტენციური კონკურენტის მომხმარებლები შეადგენენ სასურველ მიზნობრივ აუდიტორიას. ეს პროგრამული უზრუნველყოფა ერთნაირად ხელმისაწვდომია როგორც მსხვილი კომპანიებისთვის, ასევე მცირე ბიზნესისთვის, სრულიად უსასყიდლოდ.

არანაკლებ მნიშვნელოვანი შესაძლებლობაა ევბ ანალიტიკა ანუ მარკეტინგული ინფორმაციის მართვის შესაძლებლობა ინტერნეტ სივრცეში. მისი მეშვეობით შესაძლებელია შესაბამისი საზომი კრიტერიუმების და შედეგების მთავარი ინდიკატორების (KPI - key performance indicator) წინასწარ განსაზღვრა [6, გვ., 3]. გარდა ამისა, ინტერნეტ ანალიტიკის მეთოდოლოგია შესაძლებლობას იძლევა კომპანიამ მიიღოს ამომწურავი სტატისტიკური და ხარისხობრივი ინფორმაცია მიმდინარე თუ ჩატარებული კამპანიების შესახებ. მიღებული ინფორმაცია მრავლისმომცველია და საშუალებას იძლევა მომდევნო კამპანიები დაიგეგმოს მიღებული მონაცემების გათვალისწინებით, შედეგების გაუმჯობესებისა და ხარჯების ოპტიმიზაციისთვის. სოციალური მედიის ანალიტიკის მთავარი ღირსება კი ის არის, რომ არ არსებობს დამატებითი პროგრამული უზრუნველყოფის შეძენის აუცილებლობა. მაგალითად, „ფეისბუქს“ მსგავსი ფუნქცია ინტეგრირებული აქვს გვერდების მართვის პანელში, სადაც გვერდის ადმინისტრატორი ლეულობს და აანალიზებს უამრავი სახის მონაცემებს: სტატისტიკას აუდიტორიის შესახებ, გამოხმაურებების და გაზიარებების ანგარიშებს და ა.შ. რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, შესაძლებელია ღირებული ინფორმაციის მიღება აუდიტორიის ქცევითი თავისებურებების შესახებ და ანალიტიკური მონაცემების საფუძველზე გარკვეული ტენდენციების პროგნოზირება.

მცირე ბიზნესისთვის ხელსაყრელი შესაძლებლობის თვალსაზრისით განსაკუთრებით

ნახ. 1 - „ფეისბუქის“ დემოგრაფიული მაჩვენებლები ბათუმის ტერიტორიაზე

უნდა აღინიშნოს დაბალი დანახარჯები, რაც სოციალურ ქსელში მარკეტინგული კამპანიის ჩასატრებლად საჭირო. მართალია, მსხვილ კომპანიას შეუძლია გაცილებით მეტი თანხები გამოიყოს სოციალური მედიის მარკეტინგისთვის, მაგრამ ამ შემთხვევაში მთავარი უპირატესობა შეიძლება აღმოჩნდეს არა თანხების ოდენობა, არამედ სოციალური მედიის მარკეტინგის მართვის და შესაბამისი სამ-

იზნე აუდიტორიის სწორად შერჩევის უნარი. ამიტომ, თუნდაც დაბალი ბიუჯეტით, კომპანიას შეუძლია მიაღწიოს სასურველ შედეგს და კონკურენცია გაუწიოს მსხვილ კომპანიებს. დაბალი დანახარჯი მარკეტინგში კი, თავის მხრივ, განაპირობებს უკუგების მაღალ მაჩვენებელს მარკეტინგულ ინვესტიციაზე (ROMI - return on marketing investment). ასევე, სოციალური ქსელების პროგრამული სპეციფიკა საშუალებას იძლევა ჩატარდეს მოქნილი კამპანია ანუ ვითარების შესაბამისად შეიცვალოს ისეთი პარამეტრები როგორებიცაა სარეკლამო კომუნიკაციის კონკრეტული დროის მონაკვეთი, ინტენსივობა, შერჩეული სამიზნე აუდიტორიის დემოგრაფიული მონაცემები და უამრავი სხვა. ცალკე უნდა აღინიშნოს სოციალური მედიის შესაძლებლობა მკაფიოდ განისაზღვროს კამპანიის მიზანი. შესაძლებელია წარმართოს შესყიდვის თითოეული ფაზისთვის შესაბამისი კამპანია, ეს იქნება საჭიროების გაცნობიერება, ინფორმაციის მოძიება, ალტერნატივების შედარება, შესყიდვა თუ შესყიდვის შემდგომი ფაზა. ამ მხრივ, თანამედროვე მარკეტინგული კომუნიკაციებში ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური გზა კონტენტ მარკეტინგია. სოციალური ქსელები კი კონტენტ მარკეტინგისთვის ხელსაყრელ პლატფორმას წარმოადგენს.

სოციალური ქსელებისთვის გამოყენებული მონაცემების მრავალფეროვნებაც შეიძლება ჩაითვალოს სოციალური მედიის მარკეტინგის ერთ-ერთ მთავარ უპირატესობად. იქედან გამომდინარე, რომ მომხმარებლების აბსოლუტური უმრავლესობა სოციალურ ქსელებს მოიხმარს რამდენიმე სახეობის მონაცემებისა და მაღალი ინტენსივობით, შესაძლებელია მომხმარებელთან კომუნიკაციის შენარჩუნება, პრაქტიკულად, ყველგან და ყოველთვის. ეს განსაკუთრებით ეხება სმარტფონებს, რომლის მოხმარების ინტენსივობა ბოლო ათწლეულის განმავლობაში სწრაფი ტემპებით იზრდება და ტენდენცია კვლავ გრძელდება.

ცალკე განხილვის საგანი შეიძლება იყოს ინტეგრირებული მარკეტინგული კომუნიკაციების მართვის შესაძლებლობები. თუმცა, გასათვალისწინებელია, რომ სოციალური მედიის მარკეტინგი არის ინტეგრირებული მარკეტინგული კომუნიკაციების მხოლოდ ერთ-ერთი შემადგენელი ნაწილი და სხვა კომპონენტების

უგულვებელყოფა დაუშვებელია. რეკლამაც, საზოგადოებასთან ურთიერთობაც, გასაღების სტიმულირებაც და გაყიდვებიც შესაძლებელია მნიშვნელოვანი დოზით იყოს წარმოდგენილი სოციალური მედიის სახით. მცირე ბიზნესისთვის განსაკუთრებით ხელსაყრელია სოციალური მედია არხების ამ დანიშნულებით გამოყენება, რადგან მომხმარებელთა აუდიტორიის მცირე მასშტაბის გამო არ არსებობს დამატებითი თანხების გამოყოფის აუცილებლობა. ინტეგრირებული მარკეტინგული კომუნიკაციების ელემენტებიდან განსაკუთრებულად ეფექტური შეიძლება აღმოჩნდეს რეკლამა. ამ მიმართულებით შესაძლებელია როგორც ფასიანი სარეკლამო კამპანიის წარმართვა, ასევე ვირუსული მარკეტინგის მეთოდოლოგიის გამოყენება, რაც ფინანსურ ხარჯებს მინიმუმამდე ამცირებს ან სულაც გამორიცხავს. მიღებული შედეგი კი შესაძლოა აღმოჩნდეს ხელსაყრელი საწინდარი ბაზარზე საკუთარი წილის გაზრდისთვის და შესაბამისად, მსხვილი კომპანიებისთვის კონკურენციის განხილვისთვის.

როგორც ზემოთ განხილული შესაძლებლობებიდან ჩანს, მარკეტინგულ კომუნიკაციებში დღეისათვის არსებული მიდგომები და მეთოდოლოგია რადიკალურად განსხვავდება რამდენიმე ათწლეულის წინანდელი ვითარებისგან. ინტერნეტ ტექნოლოგიების განვითარებამ დიდ და პატარა კომპანიებს, პრაქტიკულად, ერთნაირი თამაშის წესები დაუწესა. ეს განსაკუთრებით ეხება სოციალურ მედიას. უფრო მეტიც, სოციალური მედიის მარკეტინგი მცირე ბიზნესისთვის უფრო ხელსაყრელ მარკეტინგულ არხად შეიძლება ჩაითვალოს, ვიდრე მსხვილი კომპანიებისთვის, რადგან ამ გზით შესაძლებელია უფრო ლოკალური და პერსონალიზებული კომუნიკაციის წარმოება, ვიდრე მომხმარებელთა ფართო აუდიტორიის შემთხვევაში. თანამედროვე მარკეტინგში კი პერსონალიზებული კომუნიკაცია უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია მომხმარებელთა კეთილგანწყობის და დადებითი რეპუტაციის მოსაპოვებლად. თუმცა, ყველაზე მომგებიან პოზიციაში მაინც მომხმარებლები რჩებიან. მათ თავისუფალი არჩევანის შესაძლებლობა ეძლევათ. ამ პროცესზე გავლენას ახდენს ერთი მხრივ მსხვილი კომპანიების ბრენდის ავტორიტეტი, ხოლო მეორეს მხრივ პატარა კომპანიების ექსკლუზიური შეთავაზებები და

მაქსიმალურად პერსონალიზებული კომუნიკაცია. აქტიური და სწორი კომუნიკაციის შემთხვევაში პატარა კომპანიებს შეუძლიათ გავლენა მოახდინონ მომხმარებლის გადაწყვეტილებაზე, რისთვისაც სოციალური მედიის მარკეტინგი ერთ-ერთი მძლავრი იარაღია. ამისათვის არსებობს სამი ძირითადი სტრატეგია, რომელთა გამოყენებაც სოციალური ქსელების მეშვეობითაა შესაძლებელი: 1. პუბლიკაციების ეფექტურობის მუდმივი მხარდაჭერა სოციალურ მედიაში; 2. პუბლიკაციების ეფექტურობა, თავის მხრივ, იწვევს მიზნობრივი აუდიტორიის ზრდას; 3. ფასიანი პუბლიკაციები და კომპანიის გვერდის რეკლამირება [7. გვ., 15]

იქედან გამომდინარე, რომ სოციალურ მედიაში კომპანიის შესახებ მნიშვნელოვანი მოცულობის ინფორმაცია იყრის თავს, ეს არის შეუფასებელი ინსტუმენტი კონკურენტული დაზვერვისთვის. [8. გვ. 6]. ბევრი კომპანია გაცილებით მეტ ინფორმაციას იღებს ინტერნეტიდან, ვიდრე თვითონ განათავსებს ელექტრონულ ქსელში. ინტერნეტს ისინი საკუთარი მარკეტინგული კვლევების ჩასატარებლად იყენებენ. ბაზრების შესახებ ასეთი ინფორმაციის ფლობა კი, მათთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობას იძენს [9. გვ., 309] ასეთი შესაძლებლობა, პირველ რიგში სწორედ მცირე კომპანიებისთვისაა ხელსაყრელი. მათ შეუძლიათ მუდმივად ადევნონ თვალ-ყური მსხვილი კონკურენტების მარკეტინგულ ღონისძიებებს სოციალურ მედიაში და გამოიყენონ შესაბამისი ანალიტიკური დასკვნების გასაკეთებლად. მეორეს მხრივ, თავად დიდი კომპანიები ასეთ შესაძლებლობას, გარკვეულ დონეზე, მოკლებულნი არიან, რადგან მცირე კომპანიების დაბალი ცნობადობიდან და მათი სიმრავლიდან გამომდინარე, მსხვილი კომპანიის მარკეტინგული სამსახურისთვის რთულია მუდმივი დაკვირვების წარმოება. ასეთი ტიპის მარკეტინგული დაზვერვა შეიძლება მოიცავდეს ისეთ ასპექტებს, როგორებიცაა ბიზნეს სტრატეგიები, მიზნობრივი სეგმენტების ტიპები, მომხმარებელთა ქცევითი თავისებურებები და ა.შ. ეს მცირე ბიზნესს უზრუნველყოფს კონკურენტული დიფერენციაციის შესაძლებლობით [10. გვ., 125].

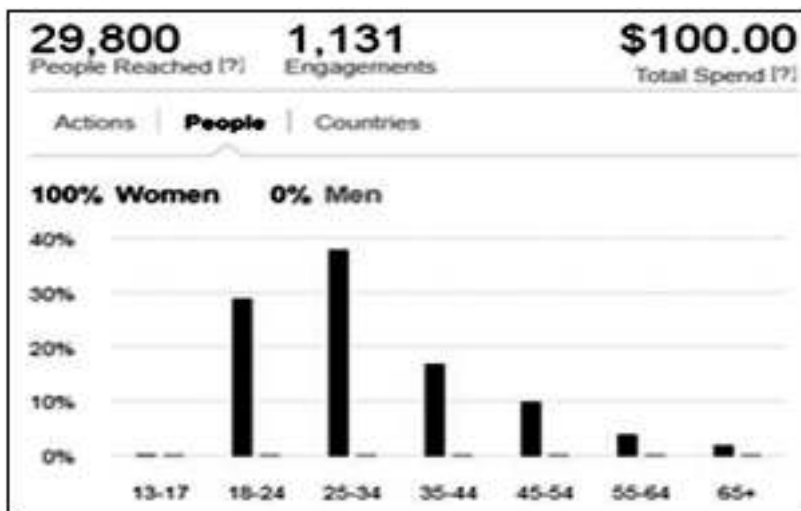
სოციალურ მედია სივრცეში მცირე ბიზნესისთვის არსებული შესაძლებლობების გარდა არსებობს რისკები და საფრთხეებიც. მართა-

ლია, მცირე კომპანიების ცნობადობა დიდ ბრენდებთან შედარებით დაბალია და რეპუტაციის რისკიც შესაბამისად უფრო მცირეა, მაგრამ მეორეს მხრივ, მსხვილ ბრენდებს უფრო შესწევთ უნარი, გაუმკლავდნენ კრიზისის საზოგადოებასთან ურთიერთობაში. ბრენდის ღირებულება და წარსულში მოპოვებული რეპუტაცია ხშირად ერთგვარ იმუნიტეტს წარმოადგენს დიდი კომპანიებისთვის. პატარა კომპანიებისთვის კი, მცირე მასშტაბის კრიზისიც შესაძლოა მძიმე შედეგების მომტანი აღმოჩნდეს. ამიტომ, ანტიკრიზისული სტრატეგიის შემუშავება ისევე მნიშვნელოვანია პატარა კომპანიებისთვის, როგორც მსხვილი ბრენდებისთვის. განსაკუთრებით სოციალურ მედია სივრცეში, სადაც ნებისმიერი პროდუქტი ან თავად კომპანია იმყოფება მუდმივი რისკის ქვეშ მარცხი განიცადოს სხვადასხვა გადაცდომის, შეცდომის ან კონკურენტის მიერ მიღებული ზომების შედეგად. სოციალურ მედიაში აუდიტორიის განწყობისა და განხილვებზე მუდმივი დაკვირვება რეპუტაციის რისკის დაზღვევის უმთავრესი წინაპირობაა. ამისათვის აუცილებელია ონლაინ რეპუტაციის მართვის (ORM - online reputation management) მეთოდოლოგიისა და სტრატეგიის ფლობა. განსაკუთრებით ჭებ 2.0-ს პირობებში, სადაც ერთ ცალკეულ მომხმარებელსაც კი შეუძლია ხმა მიანვდინოს აუდიტორიის ფართო მასებს და სერიოზული ზიანი მიაყენოს კომპანიის რეპუტაციას. შესაბამისად, სოციალურ მედია სივრცეში ბრენდი იქცა საკმაოდ მონყვლად არამატერიალურ აქტივად.

მაგალითის განხილვა. სტატიის ავტორების მიერ ჩატარებული იქნა 10 დღის ხანგრძლივობის სარეკლამო კამპანია „ფეისბუქის“ მეშვეობით. რეკლამირებულ პროდუქტს წარმოადგენდა ქალთა სილამაზის სალონის მომსახურება. სარეკლამო პუბლიკაციაში დეტალურად იყო აღწერილი მომსახურების სახეობები, ფასები და საკონტაქტო მონაცემები. სამიზნე აუდიტორიის შერჩევისას განისაზღვრა პოტენციური მომხმარებლების კატეგორია. კერძოდ, ფეისბუქის ქალი მომხმარებლები 18-დან 65 წლის ჩათვლით. რაც შეეხება სხვა პარამეტრებს, ბიზნესის ადგილმდებარეობიდან გამომდინარე, ყველაზე მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენდა გეოგრაფიული დამიზნება. „ფეისბუქის“ რეკლამის მართვის პანელში მითითებული იქნა ქალაქი ბა-

თუმი და მისი შემოგარენი დაახლოებით 40 კილომეტრის რადიუსში. რაც შეეხება სარეკლამო ბიუჯეტს, იგი შეადგენდა 100 აშშ დოლარს, რაც განისაზღვრა ყოველდღიურად გასახარჯი მაქსიმუმ 10 დოლარით.

რეკლამის ჩაშვების პირველივე დღიდანვე რამდენიმეჯერ მოიმატა ყოველდღიური სატელეფონო ზარები და შეტყობინებები „ფეისბუქში“. კონტაქტზე გამოსულ მომხმარებელთა დიდი ნაწილი წინასწარ ეწერებოდა სალონის მომსახურების მისაღებად. რაც შეეხება თავად სარეკლამო პუბლიკაციის სტატისტიკურ მონაცემებს, წვდომამ (Reach) შეადგინა ბათუმში მცხოვრები „ფეისბუქის“ მომხმარებელი 29800 ქალი, ინტერაქციამ (Engagement) კი 1131 (რეაქციები, კომენტარები, გაზიარებები, ბმულზე დაწკაპუნებები) (ნახ. 2). გვერდის მონონებების ანუ პოტენციური აუდიტორიის რაოდენობა რეკლამის ჩაშვებიდან მხოლოდ 12 დღის განმავლობაში 31%-ით გაიზარდა. აღსანიშნავია, რომ სარეკლამო პუბლიკაცია არ გავრცელებულა არც ერთ მამაკაცზე, რითაც თავიდან იქნა აცილებული ფუჭი ხარჯი.

ნახ. 2 - „ფეისბუქში“ ჩატარებული კამპანიის სტატისტიკა

თუნდაც ასეთი პატარა მასშტაბის სარეკლამო კამპანიიდან ნათლად ჩანს, რომ მცირე ბიზნესისთვის, შესაბამის პროდუქტზე მოთხოვნის არსებობის პირობებში, ყოველთვის მოიძებნება ნიშა ადგილობრივ ბაზარზე. სოციალური მედია მარკეტინგი (ამ შემთხვევაში „ფეისბუქი“) შესანიშნავ საშუალებას იძლევა ჩატარდეს ლოკალური მასშტაბის მარკეტინგული კამპანია, რომელსაც კომერციული წარმატების მოტანაც

შეუძლია და ცნობადობის გაზრდაც ადგილობრივ ბაზარზე. მართალია, ბათუმში მოქმედებს სხვა უფრო დიდი და პრესტიჟული სილამაზის სალონები, თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ უფრო მცირე მასშტაბის დაწესებულებებს არ შეუძლიათ მათთვის კონკურენციის გაწევა. ბაზარი შედგება მრავალი სეგმენტისგან, მათ შორის საფასო სეგმენტებისგან. შესაბამისად, სოციალურ მედიაში სწორად შერჩეულ აუდიტორიას და კომპეტენტურად დაგეგმილ მარკეტინგულ კამპანიას შეუძლია მცირე ბიზნესის კონკურენტუნარიანობის მნიშვნელოვანი ხელშეწყობა.

დასკვნა

სხვა ასპექტებთან ერთად, სოციალური მედია მარკეტინგი უნდა განვიხილოთ როგორც კონკურენტული უპირატესობის მოპოვების საშუალება. არ აქვს მნიშვნელობა კომპანიის მასშტაბს, კლიენტების რაოდენობას ან მარკეტინგულ ბიუჯეტს. ნებისმიერმა კომპანიამ, რომლის საქმიანობაც სამომხმარებლო ბაზარზეა ორიენტირებული, თავის მარკეტინგულ პოლიტიკაში უნდა გაითვალისწინოს სოციალური მედიის მეშვეობით მომხმარებელთან კომუნიკაცია. დღევანდელ ვითარებაში ეს არის აუცილებლობა და არა არჩევანი, რადგან სოციალურ მედიის მარკეტინგზე უარის თქმით კომპანია უთმობს უპირატესობას სხვა კომპანიებს და მნიშვნელოვნად ეცემა მისი კონკურენტუნარიანობა. მთელს მსოფლიოში და მათ შორის ქართულ ბაზარზე მიმდინარე ტენდენციებით თუ ვიმსჯელებთ, სოციალური მედიის მარკეტინგის აქტუალობა კიდევ უფრო გაიზრდება და კომპანიების მარკეტინგული პოლიტიკის მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილი გახდება. მართალია, სოციალურ მედიის მარკეტინგს მსხვილი კომპანიები დიდი წარმატებით იყენებენ, მაგრამ კვალიფიციური მიდგომის შემთხვევაში მცირე ბიზნესისთვის შესაძლოა განსაკუთრებული სარგებლის მომტანი აღმოჩნდეს. მცირე ბიზნესს შეუძლია სოციალური მედია მარკეტინგული ღონისძიებების უმთავრეს მიმართულებად განიხილოს და ძირითადი მარკეტინგული ძალისხმევა და

რესურსებიც ამ კუთხით მიმართოს. შედეგად, მცირე მასშტაბის კომპანია შეძლებს ბაზარზე საკუთარი ადგილის დაკავებას და დიდი კომპანიებისთვის კონკურენციის განევას ადგილობრივ დონეზე.

იმისათვის, რომ მცირე ბიზნესმა სოციალური მედიის მარკეტინგი მართოს ეფექტურად და გამოიყენოს კონკურენტუნარიანობის გასაზრდელად, აუცილებელია რამდენიმე რეკომენდაციის გათვალისწინება: 1. საჭიროა სოციალური მედიის მარკეტინგის მეთოდოლოგიის საფუძვლიანი ფლობა და არა დილეთანტური მიდგომებით მოქმედება; 2. სოციალური მედიის მარკეტინგს უნდა წარმართავდეს სპეციალურად ამ სფეროში გამოცდილი და კვალიფიცირებული კადრი; 3. აუცილებელია სოციალური მედიის მარკეტინგის სფეროში მიმდინარე სიახლეებზე მუდმივი თვალყურის დევნება და მათი პრაქტიკაში გატარება; 4. მარკეტინგული მიზნების და ამოცანების რეალისტურად დასახვა და განხორციელების კონტროლი; 5. ბაზარზე მიმდინარე მოვლენების შესაბამისად მარკეტინგულ კამპანიაში ცვლილებების შეტანის უნარი; 6. მიმდინარე და ჩატარებული მარკეტინგული კამპანიის ანალიტიკის მეთოდოლოგიის ფლობა და შესაბამისი დასკვნების გაკეთება მომავალი კამპანიებისთვის; 7. ინტერნეტ აუდიტორიის ქცევის ძირითადი თავისებურებებში წვდომა და სამიზნე სეგმენტზე გათვლილი საკომუნიკაციო სტილის დამკვიდრება.

ცირებული კადრი; 3. აუცილებელია სოციალური მედიის მარკეტინგის სფეროში მიმდინარე სიახლეებზე მუდმივი თვალყურის დევნება და მათი პრაქტიკაში გატარება; 4. მარკეტინგული მიზნების და ამოცანების რეალისტურად დასახვა და განხორციელების კონტროლი; 5. ბაზარზე მიმდინარე მოვლენების შესაბამისად მარკეტინგულ კამპანიაში ცვლილებების შეტანის უნარი; 6. მიმდინარე და ჩატარებული მარკეტინგული კამპანიის ანალიტიკის მეთოდოლოგიის ფლობა და შესაბამისი დასკვნების გაკეთება მომავალი კამპანიებისთვის; 7. ინტერნეტ აუდიტორიის ქცევის ძირითადი თავისებურებებში წვდომა და სამიზნე სეგმენტზე გათვლილი საკომუნიკაციო სტილის დამკვიდრება.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] **Neti, S.**, “Social media and its role in marketing”, International Journal of Enterprise Computing and Business Systems, #1, (2011);
- [2] **Evans, D., McKee, J.**, “Social Media Marketing The Next Generation of Business Engagement”, Wiley Publishing, Inc. (2016);
- [3] „საერთაშორისო გამჭვირვალობა - საქართველო“, „საქართველოს სარეკლამო ბაზარი“, (ანგარიში), (2016); მის: http://www.transparency.ge/sites/default/files/post_attachments/sakartvelos_sareklamo_bazari_2016.pdf [Transparency International - Georgia, Georgian advertising market, (Report), 2016];
- [4] **Allagui, I., Breslow, H.**, “Social media for public relations: Lessons from four effective cases”, Public Relations Review, #42, (2016), pp. 20-30;
- [5] **Zhu, Y., Chen, H.**, “Social media and human need satisfaction: Implications for social media marketing”, Business Horizons, #58, (2015), pp. 335-345;
- [6] **Ruhi, U.**, “Social media analytics as a business intelligence practice: current landscape and future prospects”, Journal of Internet Social Networking & Virtual Communities, Vol. 2014;
- [7] **Ballings, M., Van den Poel, D., Bogaert, M.**, “Social media optimization: Identifying an optimal strategy for increasing network size on Facebook”, Omega, #59, (2016), pp. 15-25;
- [8] **Charest, F., Bouffard, J., Zajmovic, E.**, “Public relations and social media: Deliberate or creative strategic planning”, Public Relations Review, #4, (2016), pp. 530-538;
- [9] **ჯოლია, გ., გეჩბაია, ბ., სეხნიშვილი, დ., დევაძე, ა.**, „ინტერნეტ-ეკონომიკა“, თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“, (2014); [Jolia, G., Gechbaia, B., Sekhniashvili, D., Devadze, A., “Internet economics”, Tbilisi, “Universal” publishing house, (2014)];
- [10] **Jayaram, D., Manrai, A., Manrai, L.**, “Effective use of marketing technology in Eastern Europe: Web analytics, social media, customer analytics, digital campaigns and mobile applications”, Journal of Economics, Finance and Administrative Science, #20, (2015), pp. 118-132.

WINE BRAND AND WINE TOURISM DEVELOPMENT PERSPECTIVES IN GEORGIA

ღვინის ბრენდი და ღვინის ტურიზმის განვითარების პერსპექტივები საქართველოში

ETER KHARAISHVILI,

Doctor of Economic Sciences,

Professor Ivane Javakhishvili

Tbilisi State University

Head of Microeconomic Department

BADRI GECHBAIA,

Doctor of Economic Sciences, Associated

Professor Batumi Shota Rustaveli

State University, Head of Business

Administration, Management and

Marketing Department

ეთერ ხარაიშვილი,

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი,

პროფესორი, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის

მიკროეკონომიკის კათედრის ხელმძღვანელი

ბადრი გეჩბაია,

ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული

პროფესორი, ბათუმის შოთა რუსთაველის

სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიზნესის

ადმინისტრირების, მენეჯმენტისა და

მარკეტინგის დეპარტამენტის ხელმძღვანელი

ABSTRACT

The role of wine brand in the sector of vine-wine growing and development of wine tourism is argued in the article. The wine tourism is examined as the prospective trend of vine-wine growing as the traditional field of population business, with less expenditure, high Marge of profit and increasing tendency of demand.

The work examines the tendencies of wine-vine growing in world as well as in Georgia. The dynamics of wine producing is given and the Georgian wine brands are evaluated on the basis of wine classification. It is concluded that Georgian wine take active part in world market and wine and alcohols drinks international exhibitions in the form of united brand, and through the way of seeking new markets and sales the opportunities for attracting tourists is increasing.

Wine tourism is examined in united concept of agro tourism, problems existing in the field of agro tourism are revealed using relevant criteria: the cost of landscape and beauty; territories with wild nature and wilderness; cultural values; particularly useful conditions for hunting, fishing, sliding, mountain climbing; availability at foreign markets of customers; effective and professional promotion and commercial activity and relevant manage-

ment. According to these factors the comparative advantages of Georgia are being established.

For evaluating the impact of wine brand on wine tourism the qualitative research was made. Through the average indicators of attracting regions for developing agro tourism the tourist products of wine and services are revealed: hostels, degustation of local cuisine, wine degustation, possibility of harvesting grapes and wine pressing. The following is considered as the product less developed: visiting wine house-museums, acquaintance with local folklore, acquaintance with tourist routes "wine road."

The relevant reports are made regarding the prospective development of wine tourism and wine brand in Georgia and relevant recommendations are offered.

Keywords: wine brand, wine tourism, wine-vine growing, agro tourism.

საშუალო

სტატიაში დასაბუთებულია ღვინის ბრენდის როლი მევენახეობა-მეღვინეობის სექტორისა და ღვინის ტურიზმის განვითარებაში. მევენახეობა-მეღვინეობის დარგის პერსპექტიულ მიმართულებად განხილულია ღვინის ტურიზმი,

როგორც მოსახლეობის საქმიანობის ტრადიციული სფერო, ნაკლები დანახარჯებით, მოგების მაღალი მარჟით და მოთხოვნის ზრდადი ტენდენციებით.

ნაშრომში განხილულია მევენახეობა-მელვინეობის განვითარების ტენდენციები, როგორც მსოფლიოში, ასევე, საქართველოში. მოცემულია ღვინის წარმოების დინამიკა და ღვინოების კლასიფიკაციის საფუძველზე შეფასებულია ქართული ღვინის ბრენდები. გაკეთებულია დასკვნა, რომ ქართული ღვინო მსოფლიო ბაზარზე ღვინისა და ალკოჰოლური სასმელების საერთაშორისო გამოფენებზე მასშტაბურად იღებს მონაწილეობას ერთიანი ბრენდირებული სახით, ახალი ბაზრებისა და გაყიდვების არხების ძიებით კი ზრდადია ტურისტების მოზიდვის შესაძლებლობებიც.

ღვინის ტურიზმი განხილულია აგროტურიზმის ერთიან კონცეფციაში, აგროტურიზმის სფეროში არსებული პრობლემები გამოვლენილია შესაბამისი კრიტერიუმების გამოყენებით: ლანდშაფტის ღირებულება და სილამაზე; ტერიტორიები ველური ბუნებითა და ველურობით; კულტურული ღირებულებები; განსაკუთრებულად ხელსაყრელი პირობები ნადირობისთვის, თევზაობისთვის, სრიალისთვის, მთებზე სიარულისთვის; ხელმისაწვდომობა მომხმარებელთა უცხოურ ბაზრებზე; ეფექტიანი და პროფესიონალური პრომოუშენი და კომერციული საქმიანობა და სათანადო მენეჯმენტი. ამ ფაქტორების მიხედვით დადგენილია საქართველოს შედარებითი უპირატესობები.

ღვინის ტურიზმზე ღვინის ბრენდის გავლენის შესაფასებლად ჩატარებულია თვისებრივი კვლევა. აგროტურიზმის განვითარებისათვის რეგიონების მიმზიდველობის საშუალო მაჩვენებლის საშუალებით გამოვლენილია საქართველოში ყველაზე განვითარებული ღვინის ტურისტული პროდუქტები და მომსახურებები: საოჯახო სასტუმროები, ადგილობრივი სამზარეულოს გაცნობა/დაგემოვნება, ღვინის დეგუსტაცია, ყურძნის კრეფისა და ღვინის დანერგვის შესაძლებლობა. ნაკლებად განვითარებულ პროდუქტებად მიჩნეულია: ღვინის სახლ-მუზეუმების დათვალიერება, ადგილობრივი ფოლკლორის გაცნობა, ტურისტული მარშრუტების გაცნობა „ღვინის გზა“.

საქართველოში ღვინის ბრენდისა და ღვინ-

ის ტურიზმის პერსპექტიული განვითარების მიმართულებებზე გაკეთებულია დასკვნები და შემოთავაზებულია შესაბამისი რეკომენდაციები.

საკვანძო სიტყვები: ღვინის ბრენდი, ღვინის ტურიზმი, მევენახეობა-მელვინეობა, აგროტურიზმი.

Actuality of problem. Agriculture was the main residential place for the population traditionally and the main source for existing. Today 42.8% of population lives in the country [1].

The level of extreme poverty based on the examination made about the wellbeing of the population has decreased in recent years. Though,

The comparative poverty limit is the 60% of consummation of entire population. The number of economies being below the comparative poverty limit is increased. According to the figures of the lowest poverty limit is 1.7% of domestic economies of Georgia and 2.1% of entire population still remains in the extreme poverty [2]. Generally the level of poverty in village significantly exceeds the relevant indicator existing in the city. Also, problem is still more actual which is caused due to the increase of prices on agro-products and decrease of incomes for the families [3].

Due to the above mentioned currently the countryside population for the purpose of maintaining the self-being actively seeks the new ways to get income and recruitment, particularly for them those fields are more attractive in which they have their business experience. Among these fields the vine and wine-growing is examined. This field is of priority for the Georgian economy and for the big part of the population it represents the main source for receiving income.

Georgia is distinguished for having unique species of grapes and multiplicity of wines, also with useful geographic location, characteristics of relief, diversity of dishes and folklore. The resource potential in this direction in Georgia is not adjusted and its effective usage shall be examined under the possibilities of developing wine tourism.

The development of vine and wine-growing in Georgia has long history and is the integral part of nation's social-cultural life. The researches cer-

tify that despite the narrow-scaled production Georgian wine is competitive and considering the dispersion of market shares and market concentration, [4] Herfindal-Hirshman the wine market is of monopolist competition and more or less is diversified [5].

The further development prospective direction of vine and wine-growing should be examined wine tourism, because this area if of traditional mood for the population is characterized with the comparatively less expenditures, high Marge of the profit and tendencies of increasing demand are distinguished. It is also remarkable that in Georgia the wine brand is formulated. The development of wine tourism based on wine brand may extend the scales of production in the field of vine and wine-growing, the balanced development of local economic, business development opportunities, creation of work places and income all the above mentioned may have relevant multiplication effect [6].

The inter-impact of wine brand and wine tourism will play great role in solving the social-economic problems of population, maintaining Georgian countryside self-being, protection of country's cultural inheritance and development of it.

Aim of survey. The aim of survey is the determination of role of Georgian wine brands in the development of wine tourism and working on the recommendations rearding the prospective trends of developing these fields.

Methods of survey. Various methods of survey are used in the proces of survey itself, namely the statistic (selection, grouping, observation, tendency and other), analysis, induction and comparison ones, also quantitative survey in the form of detailed interviews.

The theoretic reason for the scientific works of Georgian and foreign scientists, analytical reports, materials for survey of EU regarding the relevant problem; the information base are the documents of policy of Georgian Parliament, data of National Agency of Georgian wine, National Service of

Statistics, Ministries of Agriculture of Georgia and Finances.

Tendencies of developing wine and vine-growing are increasing in Georgia as well as in world. The majority of the area of vineyards fall on four countries – Spain-13%; China-11%; France-10.4%; Italy-9.5% [7]. In 2011-2016 the area of vineyards are decreased in Spain, Italy and France (between 0.7%-3.8%) and are increased in China, Peru and Turkmenistan (between 23.5%-40%). The increase of the area of vineyards in Georgia in the same period comprised 25.2% [8]. Also studying the dynamic of producing grapes in the world has shown us that these figures are mildly increasing in various countries of the world.

The indicators of producing vine in Georgia are unstable, which basically condition the negative impact on the natural factors and low level of using modern technologies. In 2006-2016 the change of parameters for producing vine is given on diagram 1 (see diagram 1) [9].

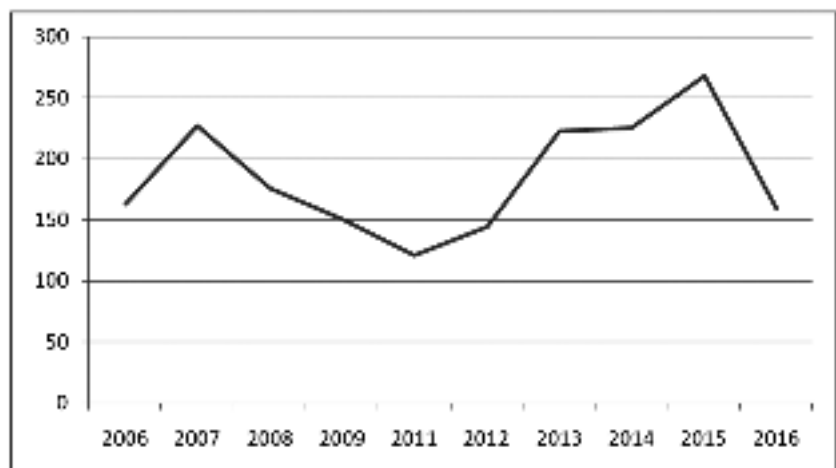

Diagram 1. Tendency of producing vine in Georgia in 2014-2016
Thousands of tones

85.8% of entire volume of producing vine falls mostly on the portion of household economies, rest – on agricultural enterprises [10]. Today in the world the tendency for increasing the demand in the world is denoted regarding red wines. In Georgia as of the information of 2016 111.8 thousand tones of white grapes are produced and 47.4 thousand tones of red grapes [11].

The indicators of producing red wine in Georgia is characterized with increasing tendency (see diagram 2). Wine factories purchase grapes under

the terms of good harvest in great volumes and create wine stocks.

which assists the attraction of more tourists and development of wine tourism. Relevantly, the

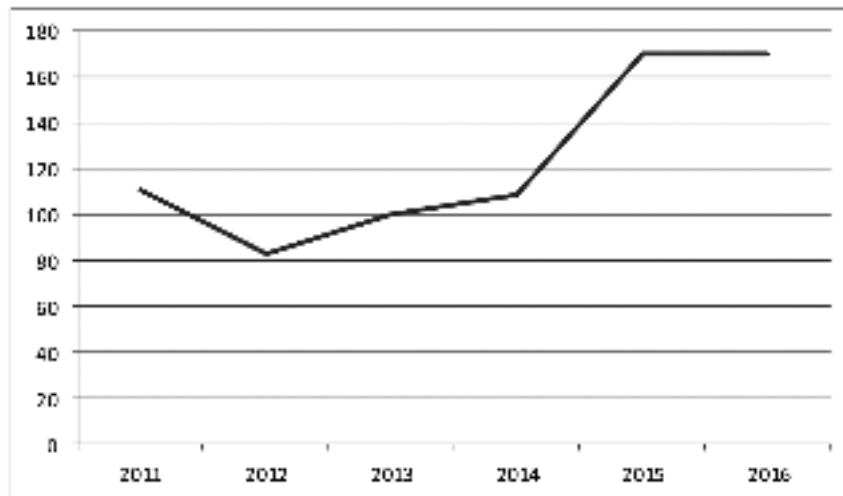

Diagram 2. Dynamics of producing wine in Georgia [12]
Millions of liters

evaluation of wine brand and wine tourism on the example of Kakheti and Imereti regions are examined. From this point of view the classification of wines has been evaluated. From 18 on-site originated wines registered in Georgia 14 are produced in Kakheti. High quality brand wines are made in region from the local and cultivated species. Also the region of Imereti is distinguished for its diversity of producing wines. The diversity is based on the species spread (see scheme 1).

For processing the conception of wine tourism the classification of wines is considered. Today, Georgian wines are classified according to their districts according to the species of grapes and colouring. The developing of wine tourism in Georgia is taking place in different ways in various regions. Basically this type of tourism is prioritative in the regions of vine and wine-growing, namely in the regions of Kakheti and Imereti. In these regions the interest of foreign investors is great

SCHEME 1. CLASSIFICATION OF WINES ACCORDING TO THE REGIONS OF KAKHETI AND IMERETI [13]

Region of Kakheti		
Wine titles	Species of grapes	Color
MUKUZANI	Saperavi	Red
TSINANDALI	Rkatsiteli, green	White
NAFAREULI	Saperavi/Rkatsiteli, green	Red/white
TELIANI	Cabernet oviniomi	Red
GURJAANI	Rkatsiteli, green	White
VAZISUBANI	Rkatsiteli, green	White
MANAVI (GREEN)	Green	White
KVARELI	Saperavi	Red
KARDENAKHI	Rkatsiteli	White fastened
TIBAANI	Rkatsiteli	White kakhuri
KINDZMARauli	Saperavi	Red half sweet
AKTASHENI	Saperavi	Red half sweet
SAPERAVI	Saperavi	Red
RKATSITELI	Rkatsiteli	White
GREEN	Green	White
KISI	Kisi	White
KIKHVI	Kikhvi	Red
KHISIMI SAPERAVI	Saperavi	Red
TSARAPI	Rkatsiteli	White
KAKHURI	Rkatsiteli, green	White
Region of Imereti		
Wine titles	Species of grapes	Color
SVIRI	Triskal, Tsolikouri, Krakhuna	White
TSITSKA	Triskal	White
TSOLIKOURI	Tsolikouri	White
KRAKHUNA	Krakhuna	White
OTSKHANURI SAPERE	Orakhiani Saperavi	White
KVISHKOURI	Green Green	White

Also in rest regions of Georgia seldom species of grapes are spread over (Alexandrouli, Mujretuli, Tsolikouri, Dzelshavi, Usakhelouri, Orbeluri and other), which gives opportunity to produce wines characteristic to micro zone. In regions of Adjara, Guria and Mengrelia are produced in comparatively less volumes. Though, historically various species of vine (Chkhaveri, Jani, Mtevandidi, Aladasturi, Skhilatubani, Kviristava, Godaaturi, Sakmiela, Ojaleshi, Avasikhva, Kachichi, Khopaturi, Tchvitoluri, Krakhuna, Klarhuli and other) are distinguished for their self-being of wine production.

The dynamics of recent years has shown that Georgian wine takes participation largely at international exhibitions of alcohols and wines at world market in the form of united branded one. Through the way of seeking channels for new markets and sale the opportunities of attracting tourists increase. Various awards, for example gold and silver medals are won by the brands of Georgian wine: double gold – “Saperavi. Stock 2005,” Company “Kakhuri,”; gold-“Saperavi. 2008,” Company “Kakhuri,”; gold-“Saperavi. Family stock 2013,” Company “Lukasi,”; gold – “Marani. Condole vineyards. 2013,”; Company “Telavi Wine Vanult,” gold-“Wine vanult. Stock. 2007”; Company “Telavi Wine Vanult,” silver-“Mukuzani Iberian. 2013”; company “Shumi”; silver-“Napareuli. 2013”; Company “Shumi”; silver-“Trapeze Saperavi. 2012”; Company “Telavi Wine Vanult”; silver-“Saperavi of pitcher. 2011”; Corporation “Kindzmarauli.” [14].

Among the brands of Georgian wine special place is occupied by pitcher’s wine. The wine from pitcher for Georgia is somewhat visit card and one of the main products of wine tourism. The wine tourists make the wine degustation of this type. Due to the characteristics of Georgian pitcher’s wine this product attracts not only tourists who arrived but also it becomes famous at all the important markets of the world factually.

The wines of Georgian pitcher are delivered to various countries of the world, namely specialized wine shops and bars, also exhibitions and participation in degustation increases the knowledge of Georgian wine and popularization. Mentioned process has positive impact on increasing the volume of export, also increase of knowledge about Georgian

wine at international markets and attraction of tourists. Among the wines of Georgian origin from tourists’ side “Kindzmarauli” is leading according to the demand.

Majority of researchers examines wine tourism in united concept of agro tourism. Respectively it is important to distinguish those agro tourist products which “are directly connected to agrarian environment, agrarian product and agrarian location: educational visits, recreation activities and purchase of agrarian product or handicrafts [15]. The functions of agro tourism are also to be considered: social-psychology, economic, special and environmental [16].

The revealing of problems existing in the field of agro tourism requires the usage of relevant criteria. From this point of view various researchers use different criteria. In our survey we used the comparatively perfect criteria offered by Lane (1992). Scientist differentiates six factors which determine the value of agro tourist places [17].

1. Value and beauty of landscape, which includes: mountains, seashores, lakes, islands, picturesque beauty river gorges and places with specific beauty and value, like marshes and forests;
2. Territories with wild nature and wilderness;
3. Cultural values which include historic buildings, small cities, villages and places like ethnic inheritance;
4. Particularly available conditions for hunting, fishing, sliding, mountain climbing;
5. Availability on foreign markets of customers;
6. Effective and professional promotion and commercial activity and relevant management.

First five indicators reflect objective values, advantages taken under inheritance. Sixth indicator is the human factor. Natural and cultural values are impossible to re-make, though through human factor it is possible to extend them and improve. These values are considered as constant factors of quality for agro tourist location, the rest are changeable.

According to above mentioned factors Georgia has great advantage, namely her comparative advantages are: ancient civilization and culture, un-

touchable natural inheritance, rich flora and fauna, particular hospitality and cuisine, rich traditions and so on. Also agro tourism does not require any big expenditure, investments for organizing events for welcoming tourist and creating normal conditions for him. The main motto of agro tourism is to relax and recreate cheaply, fresh environment, far from urban life.

For revealing problems existing in wine tourism particularly, the tourist products of this field are to be evaluated. The researchers interpret wine tourism as visiting vineyards, wine factories, wine festivals in various regions, tasting wine and degustation of wine grapes [18]. Also, wine tourism is examined as journey the aim of which is to study wine regions and connecting them with lifestyle [19]. Almost in all the countries the interpretation of wine tourism is different from one another, though as the type of agro tourism which unites the economic, social and cultural aspects of countryside development, includes lots of intersections between agro sector and tourism are the circles connecting these two sectors.

The development of wine tourism as it was mentioned above is significantly determined by strong brand. It is examined as the guarantee for corporate success [20]. Brand notifies customer about the source for originating product and protects the purchaser as well as manufacturer from those competitors who wish to create analogue, low quality product [21].

For evaluating the impact of wine brand on wine tourism the quantitative research was made through the way of inquiring the representatives of this survey. The researchable regions are evaluated according to the historic-cultural inheritance, natural inheritance, tourism infrastructure, agro-cultural landscapes, and food product criteria. The parties interested and competent involved in the agro tourism process were inquired: representatives of the agro business field and agriculture, experts. The list of regions attractive for the

development of Georgian agro tourism is evaluated by respondents giving 1-5 scores, 5 scores are given to the components offered to Municipality having the most attractive environment, 1 score is less attractive.

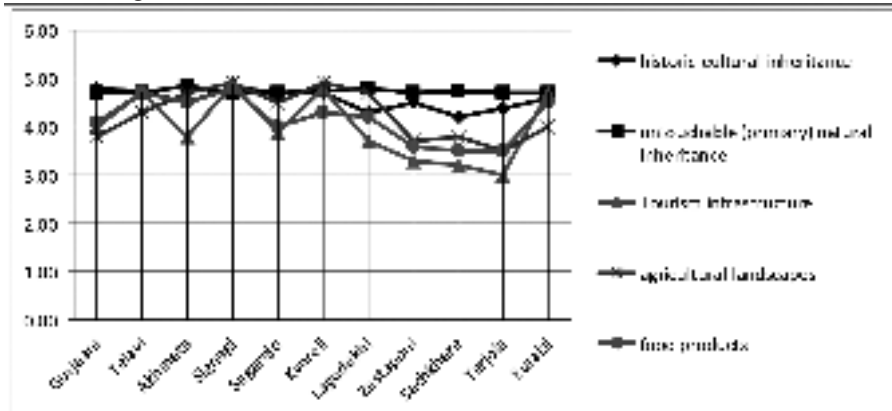

Diagram 3. Evaluation of environment attractive for tourist point of view in Municipalities of Kakheti and Imereti

According to historic-cultural inheritance following leading municipalities is revealed: Signagi, Gurjaani, Telavi. In these municipalities it would be better to make accent on such tourist forms or tourist routes which are oriented on getting acquainted with historic-cultural inheritance and promoting them.

A second criterion was untouchable/wild natural inheritance in which leaders are following Municipalities: Akhmeta, Lagodekhi, Kvareli, and Sachkhere. For these regions it would be better to offer tourism which is closely connected to nature and adventures, for example, eco tourism and adventurous tourism.

As for the existing tourist infrastructure, following sequence is distinguished: Signagi, Kvareli, Kutaisi, and Telavi. In these Municipalities or settlements tourist infrastructure is best developed than in other place.

According to the criteria of agrarian landscapes following are leaders: Signagi, Kvareli, Akhmeta, Lagodekhi. This is not even surprising because in these regions the number of resident population during the whole year is higher comparing to other and relevantly there are more processes land plots. In these regions it is better to make accent on farm tourism which directly means living in farmer's family and contribution to their activities, certainly due to farmer's wish.

Based on the experience of various countries the eyesight of foreign tourists towards the development of wine tourism in Georgia is as follows: quick provision of information to tourists about the innovations and services existing in wine tourism, establishment of system for booking products and services, differentiation of products according to target groups, direct sales of products of farmers; to visitors, making tourists get interested through the way of using this priority by Municipality having environment attractive from tourist point of view and other.

Through developing wine tourism in Georgia it is possible to solve important social-economic, psychology, special and environmental problems. Expected result for developing wine tourism are: diversification of vine and wine-growing; devel-

oping farm economies and their extension; restoration of Georgian traditions and popularization; increase of demand on Georgian cuisine and wine brand production; termination of migration processes; obtaining new skills, development of local infrastructure; making public amenities to households; maintaining historic-cultural inheritance, landscapes and protection;

Thus, the development of wine tourism of Georgia has great potential. The knowledge of wine brand and historic-economic grounds of wine and vine-growing increases the development of wine tourism and on the one hand the population recruited in the field of vine and wine-growing seeks for additional income and in some cases, alternative ways of developing field.

REFERENCES

- [1] Population of Georgia, National Service of Statistics, www.geostat.ge 2016
- [2] Research of welfare of Georgian population, fourth stage, 2015, pg 6.
- [3] http://unicef.ge/115/WMS_GEO_Full/442
- [4] **Kharaishvili, E.** (2016). 'Small Farm Diversification Opportunities in Viticulture-Winemaking Sector of Georgia'. World Academy of Science, Engineering and Technology, International Science Index 113, International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering, 10(5), 1376 - 1379.
- [5] **Kharaishvili E.**, Wine market and concurrent models of developing vine and wine-growing, Tbilisi 2017 pg. 50-51
- [6] **Kharaishvili E.**, Wine market and concurrent models of developing vine and wine-growing, Tbilisi 2017 pg. 111
- [7] **Mekvabishvili E., Atanelishvili T.**, Personal Remittances in the Post-Soviet Countries (Comparative Analysis). bulletin of the georgian national academy of sciences, vol. 11, no. 3, 2017. P., 158;
- [8] **Gechbaia B.**, EU Innovative Economic Priorities, Contemporary Problems and Challenges of Its Formation. ICEBM 2016: 18 th International Conference on Economics and Business management. Paris, France. November 21-22, 2016
- [9] National Service of Statistics of Georgia http://geostat.ge/?action=page&p_id=427&lang=geo
- [10] www.wineinstitute.org
- [11] www.wineinstitute.org
- [12] <http://www.oiv.int/public/medias/5029/world-vitiviniculture-situation-2016.pdf>
- [13] Information provided by the Ministry of Agriculture of Georgia
- [14] Information provided by the Ministry of Agriculture of Georgia
- [15] Jansen-Verbeke and Nijmegen, 1990
- [16] Lakovidou al., 2000
- [17] Lane, 1992
- [18] Hall and Macionis, 1998
- [19] Western Australian Wine Tourism Strategy, 2000
- [20] Ivana First, 2009
- [21] **David A Aaker**, Managing Brand Equity, The Free Press, New York, 1991

დროის ღირსი და პრობლემები საქართველოში

VALUE OF TIME AND RELATED ISSUES IN GEORGIA

ედუარდ მიქელაძე,

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი,
საქართველოს საპატრიარქოს
წმიდა ტბელ აბუსერისძის
სასწავლო უნივერსიტეტის პროფესორი

EDUARD MIKELADZE,

Doctor of Economy, Professor
Georgian Patriarchate St. Tbel Abuseris-
dze Teaching University.
Khichauri, Georgia

ანოტაცია

საქართველოში დროის მენეჯმენტის პრობლემას სამწუხაროდ არ ექცევა სათანადო ყურადღება, როგორც წესი, ნახევრად დატვირთული ან ქაოსური მუშაობაა. მუშაობა არ მიმდინარეობს შედეგზე ორიენტირებული, ასევე დაბალ დონეზეა ოპერატიული და სტრატეგიული განვითარების გეგმის შედგენა-შესრულება. ხშირად გაუაზრებელი გადაწყვეტილების მიღება, ზოგჯერ, შეკრებები და თათბირები უბრალო ხასიათს ატარებს.

ყველა თანხმდება იმაზე, რომ „დრო ფულია“, ფული კი ადამიანის არსებობისთვის ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორია. ადამიანი ვერასოდეს მიაღწევს წარმატებას თუ მან არ იცის დროის მართვა და ვინც დროს უაზროდ ფლანგავს, რადგან დრო ძალიან სწრაფად მიდის, დროს ვერ შეაჩერებ და ვერც უკან დააბრუნებ. ამიტომ ყველა პიროვნებამ ინდივიდუალურად უნდა შექმნას თანამედროვე დროის მართვის მანქანა.

თანამედროვე მსოფლიოში აღიარებული მეცნიერ-ეკონომისტის ი. კეპლერის აზრით: „უფალმა ადამიანს მისცა ჭკუა, რათა მან მისი მეშვეობით შეიცნოს იდუმალი წესრიგი, რომელიც გარემოს მბრძანებელია, და რომ მან ეს შემეცნება დაუდოს საფუძვლად თავის საკუთრებრივ პირობებს“. ასევე დიბროს შეხედულების თანახმად: „სასარგებლოა იმის ცოდნა, რომ საქმის კეთების სურვილი გაძლევს გამბედაობას და გიაძვილებს მას“.

საკვანძო სიტყვები: დროის მენეჯმენტი, დღის განრიგი, სიკეთე.

ABSTRACT

Unfortunately, time management is not drawn the relevant attention to in Georgia. As a rule, there are half-loaded working processes. Moreover, it can be estimated as a chaotic state from the point of view of time managing, as well as the working processes are not oriented on the results. The same can be said about drawing up and accomplishing the plan of operational and strategic development, which do not meet the desirable rate. The decisions made without relevant discussions, and consequently, business meetings are not effective.

Everyone confesses that “time is money”. And money is one of the essential factors for existence. You have no opportunity to succeed if you are not able to manage time properly. A great number of people simply waste their time, which is impossible to stop or take back. This is why each person should create a modern time-managing machine individually.

According to the world-wide recognized scientist-economist I. Capleroy “God gifted mind to humans to perceive that mysterious order that governs the universe, and this perception should be the basis for humans to create their own environment.” According to Dibro “it’s useful to know that the desire of doing something encourages you and simplifies your job.”

Key words: Time management, day schedule, goodness

IV საუკუნის ქრისტიანი ფილოსოფოსი ჰიპონიუს ეპისკოპოსი ნეტარი ავგუსტინე უღრმავდებოდა დროის ჭეშმარიტი არსის გაგებას. ის თვლიდა რომ დროის რთული პრობლემის გადასაწყვეტად მხოლოდ ადამიანური გონება არაა საკმარისი, ის ღმერთს სთხოვდა დახმარებოდა დროის ჭეშმარიტი არსის გაგებაში. ავგუსტინე ამბობდა რომ არ იარსებებდა დრო უფალი რომ არ იყოს მისი დასაბამი. ბიბლიური ტრადიციის თანახმად დრო სწორხაზოვანი და დასრულებადია. ისტორიის შინაარსს შეადგენს კაცობრიობის მოქმედება დროში. ისტორიაში ანუ დროში მიედინება „ზე ციური“ და მიწიერი ქალაქების არსებობა და ბრძოლა.“ ნეტარი მამა ამბობს დროის გაზომვა მხოლოდ მაშინ შეგვიძლია როცა ის მიმდინარეობს და შეგვიძლია სწორედ იმიტომ, რომ მის მსვლელობას ვგრძნობთ., ნეტარი ავგუსტინე ამბობს რომ დრო არსებობს მხოლოდ ადამიანის სულში.

დროის მენეჯმენტი ეს არის დროის რეგულირების მეთოდების ერთობლიობა, რომელიც იცვლება დროსა და სივრცეში შექმნილი ვითარების შესაბამისად. ამ მხრივ განსხვავდება დროის მენეჯმენტის შემდეგი მეთოდები: 1. დეტერმინირებული; 2. რთული და ; 3. ალბათური.

რატომ უნდა ვისწავლოთ დროის მენეჯმენტი? - სამყაროში თითოეულ ადამიანს აქვს ერთი და იგივე რაოდენობის დრო - 60 წამი წუთში, 60 წუთი საათში, 1440 წუთი დღეში და 525600 წუთი წელიწადში. ძალიან ბევრი ადამიანი აღიარებს, რომ ვერ ახერხებს ამ დროის გამოყენებას და უმეტეს შემთხვევაში განიცდის დროში შეზღუდულობას. დროს ნებისმიერი საზოგადოების ფენაში ფასებულია და არასაკმარისი. რაც უფრო ეფექტურად და დროულად იყენებს ადამიანი დროს მით უფრო უკეთესად იცხოვრებს.

დროის დაგეგმვას ადამიანები იყენებენ სამოქმედო კურსის განსაზღვრისათვის, რომელიც სამი საფეხურისგან შედგება: 1) რა მიზანს ირჩევს ინდივიდი; 2) რა უნდა გააკეთოს ამ მიზნის მისაღწევად; 3) როგორ უნდა გაანაწილოს დრო ამ მიზნის მისაღწევად.

დროის ორგანიზებისას ინდივიდმა უნდა მოახდინოს თავის ხედვაში, დარწმუნებასა და კომუნიკაციის უნარ-ჩვევებზე ფორმულირება. დროის ხარჯვის კონტროლისას ადამიანმა უნდა შეადგინოს წარმატების მისაღწევად გარკვეული მიზანი. დროის ხარჯვის კონტროლის შედეგს წარმოადგენს უნარი ზუსტად შეაფასოს მისი

მუშაობის ხარისხი, ყაირათიანობა და ეფექტიანობა. დროის მართვას, სწორად განაწილებას ადამიანისათვის ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს, მისი წარმატების ფაქტორს სწორედ ყოველი წამი მაქსიმალურად გამოყენებაა საჭირო.

ყველა თანხმდება იმაზე, რომ „დრო ფულია“, დული კი ადამიანის არსებობისთვის ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორია. ადამიანი ვერასოდეს მიაღწევს წარმატებას თუ მან არ იცის დროის მართვა და ვინც დროს უაზროდ ფლანგავს, რადგან დრო ძალიან სწრაფად მიდის, დროს ვერ შეაჩერებ და ვერც უკან დააბრუნებ. ამიტომ ყველა პიროვნებამ ინდივიდუალურად უნდა შექმნას საკუთარი დროის მართვის მანქანა. პიროვნების მუშაობის ეფექტიანობის ერთ-ერთი მთავარი მაჩვენებელია დასახულ ამოცანათა გადანწყვეტისას დროში წინსწრება, რადგან განსაკუთრებით კარგია როცა დღეს ვაკეთებთ სახვადიო საქმეს და წინ გავიხედავთ.

დროის მენეჯმენტი ამარტივებს ცხოვრებისეულ მიზნებსა და ამოცანებს. მისი ძირითადი დანიშნულებაა ცხოვრების ყოველგვარი საქმიანობის სწორად დაგეგმვა და ცნობიერების სათანადოდ გამოყენება. დროის მიუღწევლობისათვის უდიდეს საფრთხეს წარმოადგენს სასწრაფო და მნიშვნელოვანი დეტალების გაუთვალისწინებლობა. დროის უსარგებლო ხარჯვის გამომწვევი ფაქტორებია: ა) არაორგანიზებულობა; ბ) დაყოვნება; გ) რისკის გაუთვალისწინებლობა; დ) ლოდინი; ე) უსარგებლო შეხვედრები; ვ) უსარგებლო სატელეფონო კავშირები.

მიზნის მიღწევის პროცესი ადამიანის მხრიდან მოითხოვს შემდეგი პირობების შესრულებას: განავითაროს სურვილი; განავითაროს რწმენა; ჩაინიშნოს ყველა დეტალი; გაანალიზოს საკუთარი მდგომარეობა და განსაზღვროს გეგმის დანების დრო; დაადგინოს საბოლოო ვადა; გააცნობიეროს შესაძლო რისკები; მოსალოდნელ მოვლენებს მიეცით ვიზუალური სახე და წინასწარ მიიღეთ გადანწყვეტილება, რომ არასდროს დანებდეთ.

დღის განრიგი ანუ „სიის შედგენა“ - ყველაზე მნიშვნელოვანი რამაა ადამიანის ცხოვრებაში. ამ მიზნის მისაღწევად საჭიროა ინდივიდმა სრულყოფაში მოიყვანოს წინა დღით ან დღის დასაწყისში დასახული გეგმა და ყოველდღიურად აწარმოოს ჩანაწერები თავის წიგნაკში. თანამედროვე მსოფლიოში აღიარებული მეცნიერ-ეკონომისტის ი. კეპლერის აზრით: „უფალმა ადამიანს

მისცა ჭკუა, რათა მან მისი მეშვეობით შეიცნოს იდეალური წესრიგი, რომელიც გარემოს მბრძანებელია, და რომ მან ეს შემეცნება დაუდოს საფუძვლად თავის საკუთრებრივ პირობებს“. ასევე დიბროს შეხედულების თანახმად: „სასრებლოა იმის ცოდნა, რომ საქმის კეთების სურვილი გაძლევს გამბედაობას და გიადვილებს მას“.

სხვადასხვა კულტურის ერები დროს განსხვავებულად აფასებენ: ამერიკელებისთვის ის - დრო ფულია, მათ საზოგადოებაში დრო ყველაზე მეტად ფასობს, ამიტომ ისინი მოქმედების ხალხია, უსაქმურობა მათთვის აუტანელია.

გერმანელები - ნებისმიერი ადამიანი აღნიშნავს, რომ ევროპაში ყველაზე პუნქტუალურები არიან. აღნიშნულ ერს შემდეგი თვისებები ახასიათებს: მონდომება, სრულყოფილებისაკენ სწრაფვა, ერთგულება და სიფაქიზე.

ნორვეგიელები - მათი სამეფო დევიზია: „ყველაფერი ნორვეგიისთვის“.

რატომ უნდა დაისახოს ადამიანმა მიზანი: მიაღწიოს მეტს; უკეთესად შეასრულოს მოვალეობები; მატებს სიამაყეს, თვითკმაყოფილების და თავდაჯერებულობის გრძნობა. ასევე პიროვნებისთვის აუცილებელია: ა) სპეციფიკურობა; ბ) მიღწევადობა; გ) განსაზღვრულობა; დ) დიდი შანსი და ე) დროში შეზღუდულობა.

თანამედროვე ცხოვრებაში დროის უკმარისობა ყველაზე აქტუალური თემაა, რომლის განსაზღვრა და ერთ კონკრეტულ ჩარჩოში მოქცევა საზოგადოების უმეტესი ნაწილისთვის გადაუჭრელ პრობლემად რჩება. იმისათვის ის, რომ წარმატებას მივაღწიოთ უნდა დავისახოთ მიზანი და ვებრძოლოთ დროს. „დრო დროზე ჩქარა მიქრის“, ამის ყველაზე თვალსაჩინო მაგალითია, ის რომ ადამიანი იბადება, იზრდება და ბოლოს კვდება.

დროის დაგეგმვა საჭიროებს გამიზნულ არსს, თუ როგორ მართო დრო შემდეგ ხუთ სფეროში: ა) ფიზიკურ სფეროში; ბ) გონებრივ სფეროში; გ) საზოგადოებრივ სფეროში; დ) კარიერის სფეროში და; ე) სულიერ სფეროში.

როდესაც ვაკვირდებით მსოფლიოში მიმდინარე პროცესებს, უპირველესად პარალელს ვავლებთ ჩვენს ქვეყანას. სამწუხაროდ, დროის ცუდად აღქმის პრობლემა და აქილევსის ქუსლადაა მიჩნეული საქართველოში. ჩვენ ადამიანებს მუდამ თან გვძევს იმის შეგრძნება, რომ სათანადოდ ვერ ვიყენებთ ჩვენდამი დაქვემდებარებული დროის სწორად მართვას, ხშირ შემთხვევაში

პრობლემა ისევე ჩვენშია, ჩვენს არაორგანიზებულობაში, მართვასა და ყოველდღიური საქმიანობის არასისტემატურობაში, დროის არასწორად დაგეგმვაში და მის არასწორ გამოყენებაში. დროის მართებულად მართვისა და დაგეგმვის ერთიანი სისტემა არის ერთ-ერთი ქმედითი საშუალება ამ პრობლემასთან საბრძოლველად, ის გვეხმარება თითქმის თითოეული ადამიანის დონეზე დავშალოთ და გავანაწილოთ როლები, ფუნქციები და ამოცანები საერთო მიზნის მისაღწევად.

მართო საკუთარი თავი - ესაა ყველაზე მაღალი ძალაუფლება. სამუშაო დღის ორგანიზაცია უნდა ეყრდნობოდეს შემდეგ ძირითად პრინციპებს: „სამუშაო უნდა ექვემდებარებოდეს სამუშაოს თანმიმდევრობას“. სამუშაო დღის დაწყება სასურველია პოზიტიური განწყობით და ჩამოვყალიბოთ კარგი ფსიქოლოგიური განწყობა.

ყოველი ახალი დღე დაცული უნდა იყოს, სამუშაო დროის დასაწყისში, სასურველია გადავმოწმოთ შესასრულებელი სამუშაოების ჩამონათვალი და თუ საჭიროება მოითხოვს კორექტირების განხორციელება. უარი უნდა ითქვას რყევებზე. სასურველია დილაობით დაკავდეთ სრული და მნიშვნელოვანი საქმეებით: საკმაოდ სწრაფად მიმდინარე საქმეებმა ჩავვითრიოს თავის დინებაში და დრო დარჩება ანალიზისა და გააზრებისთვის.

მუშაობის პროცესში გამუდმებით ადგილი აქვს საქმისაგან მოწყვეტის ცდუნებას. დრო, როცა მოფიქრებული და გააზრებული უნდა იქნას პრობლემები, ეს არ არის დრო გონებრივი მოდუნებისათვის. სამუშაო დღე სრულდება შესრულებული საქმის შეჯამებითა და მეორე დღის საქმეების გადახედვით. საჭიროა დასვენება და ხვალ უნდა ავდგეთ ოპტიმისტები. უნდა გავანალიზოთ, რომ რამემ არ შეგვიშალს ხელი, სად იყო რისკები, სად გვეკონდა ფუჭი კომპრომისები და რა სარგებელი მივიღეთ ყოველი ახალი დღისაგან. შესაძლებელია სამუშაო დღე შეფასდეს ხუთბალიანი სისტემით:

5 ბალი - იშვიათად წარმატებული დღე; 4 ბალი - განსაკუთრებით წარმატებული დღე; 3 ბალი - საშუალო დღე; 2 ბალი - შეიძლება უკეთესი ყოფილიყო; 1 ბალი - წარუმატებელი დღე.

ყველა ადამიანს ესაჭიროება საქმიანი კალენდრის შედგენა, რადგან ეს არის ინფორმაციული ხასიათის ფილოსოფია, ინსტრუმენტი

მიზნების ეფექტიანად მიღწევისათვის, სამსახურებრივი და პირად ცხოვრებაშიც. თავდაპირველად ჩვენ უნდა ჩამოვყალიბოთ მიზნები, ასე რომ მიზნები შემდგომ გვიყალიბებენ საერთო სამოქმედო გეგმებსა და ამოცანებს. სწორედ დაგეგმვის მთელი სისტემა ეს არის სამუშაოებისა და ვადების გამუდმებული დაზუსტებას, დროის რესურსების თანმიმდევრული შევსება.

თითოეულმა ადამიანმა სასურველია თავიანთი საქმიანობის მსვლელობისას მუდმივად აწარმოონ მოვლენების აღნუსხვა, სადაც უნდა დააფიქსირონ ტავიანთი აზრები და მიღწეული შედეგები. დღიურის წარმოების საოცარი ტვისება გამოავლინეს ამერიკელმა ფსიქოლოგებმა. მათ კვლევებიდან დაადგინეს, რომ საკუთარი აზრების რეგულარულად გადმოცემა ქალაქებში კეთილ გავლენას ახდენს ადამიანის ჯანმრთელობაზე, ხსნის დეპრესიას. დღიურის წარმოება საშუალებას იძლევა ლიკვიდირებული იქნას სადავო საკითხები საქმიანი ურთიერთობების მსვლელობაში სამომავლოდ.

უარესი - კარგის მტერია. შეიძლება თავი დავიცვა სულელისგან, მაგრამ არა - სიახლისგან. რთულ პრობლემებს ყოველთვის აქვს მარტივი, აღსაქმელად არასწორი გადანაცვება. სიტუაცია შექცევადი ხდება მაშინ, როდესაც შეუძლებელია თქვა: მოდი ყველაფერი დავივიწყოთ. არსებობს კარგი ქცევის ოთხი ძირითადი წესი: ა) თავაზიანობა; ბ) ღირსება; გ) უბრალოება და; დ) კარგი აღზრდა. ასევე არსებობს ფინანსური წარმატების მიღწევის მრავალი გზა და ამდენივე რეცეპტი, კერძოდ კი მთავარი ისაა, რომ ყოველთვის უნდა ეყრდნობოდე საკუთარ თავს.

აშშ-ის ექვსი პრეზიდენტის მრჩეველმა ბერნარდ მ. ბარუხამ ჩამოაყალიბა ხელმძღვანელობის შემდეგი რჩევები:

- ორგანიზებული ადამიანისათვის არსებობს მრავალი შესაძლებლობა, გახდეს მდიდარი;
- იმისათვის, რომ გააკეთო ფული უნდა გქონდეს განსაკუთრებული ნიჭი;
- ყველამ უნდა აკეთოს ის, რაც მას შეუძლია;
- ყოველთვის ისწავლეთ სხვის შეცდომებზე;
- იმისათვის, რომ მოვიპოვოთ ფული, თქვენ იმაზე უნდა ფიქრობდეთ სულ: ჭამის, სეირნობის და ღამითაც კი;

- არსებობს საქმიანობის მრავალი სფერო, სადაც თქვენ მიაღწევთ წარმატებებს. უნდა გააკეთოთ იმისათვის, რომ გახდეთ ნამდვილი ჯელტმენი. მსოფლიოში ცნობილი ეკონომისტი ალფრედ მაკკენზი ამბობდა, რომ: „არაფერია იმაზე ადვილი, რომ იყო დაკავებული და არაფერი იმაზე ძნელი, რომ იყო შედეგიანი“;
- თქვენ შეიძლება შეცდეთ, მაგრამ სულით ნუ დაეცემით, დაიწყეთ იქიდან, საიდანაც წაიფორხილეთ - იარეთ წინ;
- როცა თქვენ შეჩერდებით რაიმე იდეაზე, განუწყვეტლივ იფიქრეთ მასზე, განავითარეთ იგი და არ შეჩერდეთ მანამდე, სანამ არ მიაღწევთ მიზანს;
- თქვენ უნდა შეისწავლოთ თქვენი თავი და შესაძლებლობები;
- თუკი თქვენ წაგაქციეს, სწრაფად წამოდექით და „შეჯექით იმ ცხენზე რომლიდანაც გადმოვარდით“;
- იყავით საკმაოდ მოქნილი იმისათვის, რომ მიიღოთ, გაიზაროთ და შეცვალოთ მოქმედებების მიმართულება, თუკი ერთ ადგილს ტყეპნით;
- მიიღეთ გადანაცვლებები: „მე შემოიძლია გავაკეთო ფული“. ცადე გახდეთ ჩემპიონი შემოსავლების მიხედვით.

ასევე ადამიანებისათვის აუცილებელი უნდა გახდეს შემდეგი ცნებები: ა) აკეთე სწორი საქმეები და არა საქმე აკეთე სწორად; ბ) დაზოგვის ნაცვლად მოახდინეთ რესურსების გამოყენების ოპტიმიზაცია; გ) აბაღლეთ მოგება დანახარჯების შემცირების ხარჯზე; დ) მიაღწიეთ შედეგებს მოვალეობის შესრულების ნაცვლად; ე) შექმენით ალტერნატივები პრობლემების გადაჭრის ნაცვლად.

ადამიანი, რომელიც ჩაკეტილია თავის განცდებში და გულჩათხრობილია, ძნელია მათთან რაიმე ურთიერთობის დამყარება. წარუმატებლობის შემთხვევაში ადანაშაულებს სხვებს, როცა ნაშლილია ზღვარი ადამიანსა და საქმეს შორის, ეს საქმეს „შთანთქავს“ ადამიანს. ამ დროს ადამიანი ანაწილებს სხვადასხვა ნივთში და ამ დროს შეიძლება აღმოჩნდეს უზარმაზარი ჭეშმარიტებანი და უდიდესი აღმოჩენები. ადამიანი რომელმაც მოახდინა თავისი თავის კონკრეტულ საქმეში რეალიზება, ვერასოდეს ვერ შეიცნობს და დაინახავს საკუთარ თავს.

ჯერ კიდევ კიდევ ძველ წელთა აღრიცხვით VI საუკუნეში ლაო ძი ამბობდა, რომ „ადამიანს ბედის მოწყობა მისსავე ხელში. ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, შეძლებს თუ არა იგი დაარწმუნოს საკუთარი თავი ქცევის შედეგების კეთილგონიერებაში ანდა დამანგრეველ ძალებზე“. გერმანელი მწერალი კ. ბრანტი კი ამბობდა, რომ: „იჩქარე დღეს გახდეს უკეთესი, ხვალე რომ არ იჩქარო“, ასევე გერმანელი პოეტი ფ. ლოგაუ აღნიშნავდა, რომ: „ბრძოლა საკუთარ თავთან ყველაზე ძნელია. გამარჯვება - გამარჯვებათა შორის - არის გამარჯვება საკუთარ თავზე“. ი. ვ. ჰატე ამბობდა, რომ „ადამიანის სიღრმეში თვლემს შემოქმედებითი ძალა, რომელსაც შეუძლია შექმნას ის, რაც უნდა იყოს, იგი არ გვაძლევს მოსვენებას და სიმშვიდეს, სანამ არ გამოვხატავთ მას ამა თუ იმ გზით“.

მაგალითად: საკუთარი თავის შესახებ მოვიყვანოთ რამოდენიმე ასეთი ტიპის ფრაზა: 1) მეფე უნდა ჰგავდეს მეფეს, როგორც არ უნდა მოიქცეს ადამიანებს ვერ გააცურებს; 2) ყველაფერი დამოკიდებულია ჩემზე და არა სხვებზე. ირგვლივმოყვარულთან მიმოსვლის გზა თვით ჩემშია; 3) ადამიანებს, რომელთაც არ მოსწონთ საკუთარი სახლი, არ უყვართ საკუთარი თავი; 4) ადამიანების უმეტესობას სხვისი აზრის წაკითხვის უნარი არ აქვს; 5) თვალები - პიროვნების ასახვაა, ყურადღება მიაქციეთ მათ გამომეტყველებას; 6) მე ვეცდები მივადნო ჩემს მიზნებს; 7) მე გავაკონტროლებ საკუთარ თავს; 8) სიკეთე ყოველთვის იმარჯვებს; 9) წარმატება - ეს არის ანგარების საპირისპირო რამ.

ადამიანების გამაძლიერებელ ფაქტორებს განეკუთვნება შემდეგი ფაქტორები: ა) გადანაცვლების მიღების შესაძლებლობების განვითარება; ბ) შრომის უნარიანობის ამაღლება; გ) უნარი ეფექტიანად აღაფრთოვანოს ხალხი; დ) უნარი მოხსნას ნერვიული დაძაბულობა; ე) უნარი დატკბეთ თავისუფალი დროით; ვ) მისწრაფება განვითარებისაკენ; ზ) მეხსიერების განვითარება; თ) ჯანმრთელობის განვითარება ვარჯიშის შედეგად.

დროის გამოყენების პრობლემების მხრივ საქართველო მართო არ დარჩენილა, ზუსტად ერთნაირ სიტუაციაში იმყოფებიან იტალია, საფრანგეთი და ესპანეთი.

იტალიელებისათვის - გარდაცვალება და ფულის გადახდა გვიან არასოდეს არის. მათი მთავარი პრინციპია - „საქმე საქმეზე რომ მიდგეს

რატომ უნდა ვიჩქარო როდესაც ცა ასე უსაზღვროდ ღამაზია, მზე ანათებს, მინა კი ნაყოფს იძლევა“.

ფრანგებისთვის - პუნქტუალობას რაც შეეხება, ისინი ზოგ შეხვედრაზე დროულად მიდიან, ზოგან კი აგვიანებენ. ხუმრობენ კიდევ - საფრანგეთში შეხვედრაზე მისვლის დროის მიხედვით შეიძლება ადამიანის ხასიათისა და მისი თვისებების დადგენაო.

ესპანელებისათვის - საქმიან კონტრაქტებს შედარებით გვიან, დღის მეორე ნახევარში ნიშნავენ, მათ ბევრი საუბარი უყვართ, ამიტომ შეხვედრის რეგლამენტს ხშირად ვერ იცავენ და დაგვიანება დასაშვებია.

ჩენს ქვეყანაში დროის მენეჯმენტის პრობლემას სამწუხაროდ არ ექცევა სათანადო ყურადღება. როგორც წესი, ნახევრად დატვირთული ან ქაოსური მუშაობაა. მუშაობა არ მიმდინარეობს შედეგზე ორიენტირებული, ასევე დაბალ დონეზეა ოპერატიული და სტრატეგიული განვითარების გეგმის შედგენა-შესრულება. ხშირად ხდება გაუაზრებელი გადაწყვეტილებების მიღება, შეკრებები და თათბირები უბრალო ხასიათს ატარებს.

საქართველოში იშვიათად თუ ვინმე აფასებს დროის მნიშვნელობას: სოფლად მცხოვრები მოსახლეობის უმრავლესობა ზამთრისთვის შემას დროულად არ იმარაგებს, ხოლო ქალაქში მცხოვრებნი კი - ფიქრობენ: მაინც ახლოს ვცხოვრობ სამსახურთან და ჯერ რა მაჩქარებსო. ქართველებმა კარგად უნდა შევიგნოთ ჩვენი სასიკადადულო წინაპრების ქარაგმული გამოჩენილობები: ზამთრისთვის ზაფხულში უნდა ემზადო და ზაფხულში ზამთრისათვისო.

ასევე კარგად უნდა გავაცნობიეროთ ჩვენი ქვეყნის სასიკადადულო მეფის დავით IV ბაგრატიონის „აღმაშენებლის“ საუბარი თავის მამასთან - გიორგი მეფესთან. მათი საუბრის ტექსტი ასეთია: შვილო დავით სად მიიჩქარი, ბიზანტიიდან სამეფო კარის დიდებულები გვესტუმრნენ და ეგება ცოტა ხნით მაინც გადადო წასვლაო, ხოლო დავით მეფის მოკრძალებული პასუხი მამისადმი კი ესეთი იყო - თქვენზე უკეთეს მოსაუბრესა და თამადას ძნელად თუ მოიძებნება, ამიტომ გთხოვ თქვენ გაუმასპინძლდით მეფური დიდებითო, სხვათაშორის სტუმარი არასოდეს გამოელევა საქართველოს და მე თუ ყოველ მათგანს გადავყვიკ, ჩემს გასაკეთებელ საქმეებს ვერავინ

გააკეთებს და მტერსაც ვერავინ განდევნის ჩვენი ქვეყნიდანაო“.

სწორედ ჩვენი წინაპრებიდან უნდა ვისწავლოთ დროის ფასი და მნიშვნელობა იმისათვის, რომ ჩვენმა ქვეყანამ შეძლოს განვითარება და ძველი დიდების აღდგენა. ამისათვის ყველა თითოეულმა საქართველოში მცხოვრებმა ადამიანებმა დროის თითოეული წამი ჩვენი ქვეყნის განვითარებას მოვახმაროთ, როგორც ამას აკეთებდნენ ჩვენი ქვეყნის დიდებული მეფეები: ფარნავაზ მეფე, დავით IV აღმაშენებელი, თამარ მეფე, გიორგი V ბრწყინვალე და სხვები.

მსოფლიოში ცნობილი ეკონომისტი ა. ბ. ოსბორნი ამბობს, რომ: „მას შემდეგ, რაც ისწავლით თქვენი შრომის ორგანიზაციას, ყველა დანარჩენი რისი შესწავლაც თქვენ მოგიწევთ მართვის სფეროში, საბავშვო გასართობათ მოგეჩვენებათ“. საქმიანი კალენდარი აუცილებელია ყველა ადამიანისათვის. ეს არის ინფორმაციული ფილოსოფია, ინსტრუმენტი მიზნების ეფექტიანად მიღწევისათვის, სამსახურებრივი საქმიანობასა და პირად ცხოვრებაში. ყველა პიროვნებამ უნდა გააცნობიეროს დღიურის მნიშვნელობა, მისი თვისებები და დანიშნულება, ასევე უნდა გაარკვიოს დროის დაკარგვის ძირითადი მიზეზები და როგორ უნდა მოახდინოს დროის საერთო კაპიტალის გამოთვლა.

დასკვნა

ჩენს ქვეყანაში დროის მენეჯმენტის პრობლემას სამწუხაროდ არ ექცევა სათანადო ყურადღება.

ადღება. როგორც წესი, ნახევრად დატვირთული ან ქაოსური მუშაობაა. მუშაობა არ მიმდინარეობს შედეგზე ორიენტირებული, ასევე დაბალ დონეზეა ოპერატიული და სტრატეგიული განვითარების გეგმის შედგენა-შესრულება. ხშირად ხდება გაუაზრებელი გადანყვებილებების მიღება, შეკრებები და თათბირები უბრალო ხასიათს ატარებს.

მართო საკუთარი თავი - ესაა ყველაზე მაღალი ძალაუფლება. სამუშაო დღის ორგანიზაცია უნდა ეყრდნობოდეს შემდეგ ძირითად პრინციპებს: „სამუშაო უნდა ექვემდებარებოდეს სამუშაოს თანმიმდევრობას“. სამუშაო დღის დანყება სასურველია პოზიტიური განწყობით და ჩამოვაცალიბოთ კარგი ფსიქოლოგიური განწყობა.

ყველა თანხმდება იმაზე, რომ „დრო ფულია“, ფული კი ადამიანის არსებობისთვის ერთ-ერთი ძირითადი ფაქტორია. ადამიანი ვერასოდეს მიაღწევს წარმატებას თუ მან არ იცის დროის მართვა და ვინც დროს უაზროდ ფლანგავს, რადგან დრო ძალიან სწრაფად მიდის, დროს ვერ შეაჩერებ და ვერც უკან დააბრუნებ. ამიტომ ყველა პიროვნებამ ინდივიდუალურად უნდა შექმნას თანამედროვე დროის მართვის მანქანა.

ჩვენი შემდგომი ნაშრომი ძირითადად დაეთმობა იაპონურ მენეჯმენტსა და იაპონელების ტექნოლოგიებს დროის სწორად აღქმასა და გამოყენებაში სხვადასხვა ცნობილი კომპანიების მაგალითებზე.

ლიტერატურა

- [1] **იობაშვილი თ.** თაიმ-მენეჯმენტი ანუ დროის მართვა, ჟურნალი „ბიზნესი და კანონმდებლობა“, [გვ., 45-52], 3, 2012 წ;
- [2] **გურგენიძე ვ., სვანიძე ვ.,** შრომის ნორმირება, [გვ., 50-75], თბილისი, 1997 წ;
- [3] **ხარხელი მ.,** - „დროის მენეჯმენტი“, [გვ., 34-45] თბილისი-2015 წ;
- [4] **გამსახურდია კ.,** - „დავით აღმაშენებელი“, [გვ., 175-176] თბილისი - 1992 წ;
- [5] **Архангельский Г., Лукашенко М.,** и др. - „Тайм-менеджмент“, М., 2014 Г;
- [6] **Васильченко Ю.,** - „Механизмы времени“, Киев., 2001 Г.
- [7] ვებ-საიტი: <http://myprofession.studio77.ge>
- [8] **WWW. Sapatriaro.ge**

REFERENCES:

- [1] **IobaShvili,** “Time-management or Running the time” journal “Business and Legislation” [p. 45-52], 3 3, 2012
- [2] **Gurgenidze V., Svanidze V.** “Labou Norms, [p. 50-75]. Tbilisi, 1997
- [3] **Kharkheli M.** “Time Management” [p. 34-45] Tbilisi 2015
- [4] **Gamsakhurdia K.:** David the Builder [p. 175 -176] Tbilisi, 1992
- [5] **Arkhangelsky G, Lukashenko M.** “Time-management” M. 2014
- [6] **Vasilchenko Y.** “Time machine” Kiev, 2001
- [7] ვებ-საიტი: <http://myprofession.studio77.ge>
- [8] **www. Sapatriarco.ge**

ENGLISH LANGUAGE COMPETENCE OF CIVIL SERVANTS AS A MECHANISM OF EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

სახელმწიფო მოსამსახურეების ინგლისურენოვანი კომპეტენტურობა როგორც უკრაინის ევროპული ინტეგრაციის მექანიზმი

HANNA DYVNYCH,
teacher, Chernihiv National
University of Technology

ანა დანენიჩი,
მასწავლებელი, ჩერნიგოვის ეროვნულ-
ლი ტექნოლოგიური უნივერსიტეტი.

ABSTRACT

The article researches the question of English language competence as a mechanism of European integration of Ukraine. In particular, such notions as "mechanism of state governance", "mechanism of European integration" and "English language competence" are studied in their interrelation. The terms, stated above, are still in the process of definition and clarification, which makes it necessary to outline the existing approaches to their understanding both in national and foreign discourse, and highlight the important present aspects for our research.

It is stated that English language competence of Ukrainian civil servants is a prerequisite for the ongoing Eurointegration of Ukraine. It influences the proficiency of civil servants, corresponding to personnel management mechanisms of state governance, and lead to intensification of intercultural communication not only at official meeting, but also due to personal contacts. The last contributes to a more fluent discussion of arising questions and information exchange. The efficiency of governmental work under the developing relationships with (and in future within) the EU has the importance that I hard to overestimate.

Therefore, conclusions have been made as to the place of English language competence among mechanisms of European integration of Ukraine. Separate suggestions regarding necessary ap-

propriate changes in the sphere of civil servants preparation and work have been given.

Key words: a mechanism, state governance, European integration, civil servants, English language competence, Ukraine, the European Union, improvement.

ანოტაცია

სტატიაში გამოკვლეულია ინგლისურენოვანი კომპეტენტურობის, როგორც უკრაინის ევროპული ინტეგრაციის მექანიზმის საკითხი. კერძოდ: მათ ურთიერთკავშირში შეისწავლება ისეთი ცნებები როგორებიცაა: „სახელმწიფო მართვის მექანიზმი“, „ევროპული ინტეგრაციის მექანიზმი“ და „ინგლისურენოვანი კომპეტენტურობა“. ზემოთ აღნიშნული ტერმინები ჯერ კიდევ იმყოფებიან მათი განსაზღვრისა და დაზუსტების პროცესში, რაც აუცილებელს ხდის შესაბამისი მიდგომების გამონახვას მათი როგორც ეროვნულ ასე უცხოურ დისკურსში გაგებისათვის.

სტატია ამტკიცებს რომ უკრაინის სახელმწიფო მოსამსახურეების ინგლისურენოვანი კომპეტენტურობა ქნარმოადგენს უკრაინის ევროპული ინტეგრაციის აუცილებელ პირობას. აღნიშნული მოქმედებს სახელმწიფო მოხელეების პროფესიონალიზმზე და მიყვავარტ კულტურათა შორისი ურთიერთობების აქტივიზაციისაკენ არამარტო ოფიციალურ შეხვედრებზე არამედ პირად კონტაქტებშიც. უკანასკნელი ხელს უწყობს ნარ-

მოქმედი საკითხების თავისუფალ განხილვას და ინფორმაციის გაცვლას.

ზემოთაღნიშნულიდან გამომდინარე გაკეთებულია დასკვნები, უკრაინის ევროპული ინტეგრაციის მექანიზმებს შორის ინგლისურენოვანი კომპეტენტურობის ადგილის თაობაზე. შემოთავაზებულია ცალკეული წინადადებები შესაბამისი ცვლილებების შესახებ სახელმწიფო მოხელეების მუშაობისა და მომზადების სპეროსთან მიმართებაში.

საკვანძო სიტყვები: მექანიზმი, სახელმწიფო მართვა, ევროპული ინტეგრაცია, სახელმწიფო მოხელე, ინგლისურენოვანი კომპეტენტურობა, უკრაინა, ევროკავშირი, გაუმჯობესება.

Issue outline. The European integration of Ukraine is a challenge, which meets the whole Ukrainian society in the variety of its functions and representations. Under the circumstances of necessary reforming of most spheres of public life, such as economic regulations, production quality management, education, entrepreneurship etc., the sphere of public administration, managing the rest of state activities, creating and following rules, is viewed as a priority one field for modernization. No doubt, the effectiveness of implementation of reforms in state governance directly depends upon the people who take the responsibility.

The question of language competence arises due to the multi-cultural community of the European Union and, consequently, the necessity to find a common means of interaction. The issue of “lingua franca” for the EU is not a new one and has been discussed by a number of scientists (U. Ammon, J. Beacco, M. Byram, Anne Gellert-Novak, Jürgen Gerhards, Udo Guttemann, Robert Phillipson, Eija Ventola, Abram Swaan and others), as well as the issue of language of international communication for Ukrainian specialists (O. Busol, O. O. Havrylova, O. O. Hryhorian, A. A. Demianiuk, L. V. Derbeniova, H. P. Yevsieieva, I. V. Zirka and others). Arguments are given for English language as the most widely-spread international language used by EU officials and EU community on the whole. Therefore, the issue of English language competence among Ukrainian civil servants is becoming more and more urgent as relations between Ukraine and the

EU are becoming closer. So far, complex studies on the issue haven't been conducted.

The aim of this article is to outline the place of English language competence within the mechanisms of European integration and ground its importance for civil servants of Ukraine under the modern conditions.

To reach the aim we are to reach the following **objectives**:

- clarify the notion of a mechanism of state governance and a mechanism of European integration in particular;
- outline the place of English language competence in the system of mechanisms;
- prove the necessity of English language competence for civil servants of Ukraine.

As there is no single definition of English language competence, the author, having analysed the existing definitions, understands the notion as a complex quality of the personality acquired in the process of studying the English language, which consists of linguistic, communicative and socio-cultural knowledge, professional skills and personal attitudes, is based on experience and manifests itself in the overall ability and readiness for successful activity in English-language surrounding.

The main part. Present-day public administration undergoes a number of changes connected with raising its efficiency and bringing up to European standards. At the same time, the issue of English language competence stays behind overall attention, though its importance is out of question, as the language situation in the EU is no secret. The activity of such complex unity of different nations and cultures with common administrative offices leads to unification of communication means, especially in terms of language. Philologists will agree that perfect interpretation from one language to another is impossible due to differences in lexis and grammar structures, as well as the interpreter's competence. Moreover, it takes time and efforts, making communication less quick and effective. So, interaction in one language is the key to success in joint intercultural activities.

To prove that English language competence is a mechanism of European integration of Ukraine, firstly let us clarify what is a mechanism in the sphere of state governance. As states O. V. Ortse-

va, the efficiency of the system of public administration depends upon the presence of successfully functioning mechanisms, which provide: coordinated, purposeful and effective leadership of the public processes of the state; proper organizational and managerial influence on public development of the state; the realization of the goals and objectives of public administration - both general and personified, which need to be addressed in specific spheres of public life [1]. Therefore, the main prerequisite of successful European integration of Ukraine is the development of a complex of effective mechanisms for regulating this process.

A number of scientists study the term "a mechanism of state governance", among them: V. Bakumenko, Yu. Komar, V. Korzhenko, T. Lozynska, O.Korotych, N.Nyzhnyk, O.Mashkov, V. Malynovskyi, L. Prykhodchenko, L. Yuzkov and others. At the same time, so far a single definition of the term hasn't been developed.

The Encyclopaedic Dictionary of Public Administration defines the mechanisms of state governance as follows: these are ways to resolve the contradictions of a phenomenon or process in public administration, the consistent implementation of actions based on fundamental principles, target orientation, functional activity with the use of appropriate forms and methods of management. According to the presentation form it is a schematic representation of the static-dynamic (structurally-functional) content of the management process as the interaction of the subject and object, the unity of activity and relations, the functioning of a particular system or subsystem. The composition of the elements and the order of functioning of methods of the state governance is determined by the purpose, means of influencing the object, the links between the elements of the system, the availability of resources and the possibilities of a particular situation. Mandatory components are: goals, principles, functions, methods, information, technology and technical means. Depending on the means that are used in specific methods of state governance, they can be political, economic, social, organizational and legal, as well as complex in accordance with the main spheres of public activity [2, p.421].

V.Y. Malynovskyi defines mechanisms of state governance as a set of tools for organizing man-

agement processes and ways of influencing the development of controlled objects based on the principles of scientific validity, objectivity, integrity, coherence with the use of appropriate management methods aimed at the realization of the objectives of public administration [3, p.103].

O.B. Korotych gives the following definition: mechanisms of state governance - management mechanisms that will allow to integrate the system of public administration and processes, which, in their turn, will allow the implementation of state-management influence on the socio-economic territorial complex of the state [4, p.60].

O. Fedorchak states that that the concept of "mechanism" and the notion "process" can not be compared with each other, since the process is only a sequence of actions, stages of transformation of something, and the mechanism is a much broader concept that encompasses various tools, levers, means, incentives of state governance. The researcher also distinguishes between the concept of "mechanism" and the notion of "instrument" or "tool", since the mechanism of state governance, in addition to instruments, also includes methods, levers, policies, legal, regulatory and information support etc. The existence of instruments as it is can not ensure the practical implementation of public administration. Based on the existing definitions of the concept, the scientist understands the mechanism of state governance as a system intended for the practical implementation of public administration and the attainment of set goals, which has a definite structure, methods, levers, instruments of influence on the object of management with the relevant legal, regulatory and information support. At the same time, the structure of the mechanism of state governance in a certain area of social development will change, depending on the peculiarities of one or another sphere. [5].

O.V. Radchenko outlines the following characteristics of the mechanism of state governance [6, p.20]:

- It is a product of organized activity;
- It has a purpose or function;
- It contains a sequence of actions, a certain type of movement;
- It involves mostly one-sided influence with a clearly defined vector of influence;

- It has a subject and an object;
- It is characterized by a rigid relationship, the regularity of the process, the rules of interaction;
- Its functioning is ideally aimed at automatism;
- Its construction is structurally functional;
- It has signs of an open or closed system.

Accordingly, he gives the following definition: the mechanism of state governance - a systematic unity of institutions, structures, sequential actions, forms, states and processes in the state as a product of organized human activity, aimed at realizing the interests and needs of people and addressing pressing socio-political issues at the expense of state influence and regulation of social life on the basis of established social values, norms and rules; is a form of realization of the state functions and has bodies of state governance as a subject [6, p.24].

Depending on what specific problems there are and how they are solved with the use of a specific state mechanism of administration, the mechanism of state governance can be complex and include several independent mechanisms. According to O. Fedorchak, a comprehensive mechanism of public administration may consist of such types of mechanisms:

- economic (mechanisms of state management of banking, monetary, foreign investment, investment, credit, tax, insurance activities etc.);
- motivational (a set of command-administrative and socio-economic incentives that encourage civil servants to work effectively);
- organizational (objects, subjects of state administration, their goals, tasks, functions, methods of management and organizational structures, as well as the results of their functioning);
- political (mechanisms of formation of economic, social, financial, industrial policy etc.);
- legal (normative and legal provision: laws and resolutions of the Verkhovna Rada of Ukraine, decrees of the President, resolutions and orders of the Cabinet of Ministers of Ukraine, as well as methodological recommendations and instructions etc.) [5].

Considering the definitions and characteristics of mechanisms of state governance, we use the term in the meaning of a complex notion, comprising various means and actions for influencing the spheres of state development in a defined direction. In this context, the mechanisms aimed at European integration of Ukraine acquire value.

Having analysed the processes that preceded the accession of the countries of Central and Eastern Europe to the EU in 2004 and 2007 (Estonia, Latvia, Lithuania, the Republic of Poland, Hungary, the Czech Republic, the Slovak Republic, Bulgaria, Romania), Y. Palapnyuk singled out the following mechanisms for Eurointegration:

- conclusion of "European agreements", or association agreements between the states of the region and the European Union, and their implementation;
- defining by the Copenhagen Summit of the criteria for membership in the EU and their gradual implementation by candidate countries for membership;
- harmonization of the domestic legislation of the associated countries with the legal framework of the European Union;
- Euro-Atlantic integration in connection with the implementation of EU common security policy;
- the participation of the states of the CEE in the multilateral programs of the EU and receiving significant financial assistance from the EU funds for system reforms and adaptation to European standards [7, p. 121 - 122].

In general, the researchers include the following mechanisms for ensuring Ukraine's transformational development and its integration into the European Union:

- conceptual - available basic approaches to the transformation processes outlined in conceptual documents (conceptual foundations, concepts, strategies) etc .;
- financial and economic - envisage the development of state-targeted long-term programs. A specific list of such programs should be defined and submitted to the President of Ukraine;
- political and legal - provide for the develop-

ment of a new regulatory framework at all levels - constitutional, legislative, and subordinate - on uniform, unchanging conceptual principles;

- institutional - creation of an integrated mechanism of legal, scientific-methodical and political support of transformational processes;
- personnel - provide for the reform of the civil service and service in local self-government bodies in order to ensure their professionalism and political neutrality;
- informational and educational - provide for the practical creation of a single information space for state authorities and local self-government bodies, ensuring unhindered access of the public to the development of decisions of all authorities (openness of the authorities) and direct participation of the public and public institutions in the elaboration of the principles of the public life transformation [8, p. 543].

These mechanisms are not narrow-national. Some of the current EU member states have gone through the path of Europeanization. The European institutions were periodically monitoring the state of public administration in the countries of Central and Eastern Europe. Thus, in 1992, the institution of the Organization for Economic Cooperation and Development SIGMA carried out an examination of the state of public administration with a view to its improvement in five areas: administrative reform and national strategies; management of political activities, cost management, management of public services and administrative supervision. In 1997, the European Commission analysed the readiness of potential members for joining the EU. Estonia, Poland, Slovenia, Hungary and the Czech Republic (Luxembourg Group) were recognized as ready for the negotiations, while Bulgaria, Latvia, Lithuania, Romania and Slovakia (Helsinki Group) were classified as not ready [9, p.4].

In most of the candidate countries, ministerial committees on European integration were created. In Bulgaria, special meetings of the Council of Ministers were held on a monthly basis, which considered the political and strategic issues of

European integration. Considerable attention was paid to ensuring that the new legislation complied with EU standards, in particular by the Ministry of Justice and approximation of legislation. Following the publication of the results of the audit in Bulgaria, new laws were adopted: on state administrations, on the civil service; The Strategy for the Modernization of the State Administration aimed at improving the service of the population and increasing the prestige of the civil service was adopted. The policy of modernizing public administration was one of the six priorities of the state program "People - the wealth of Bulgaria". The first part of the program, "Strengthening the Capacity of the Civil Service", was aimed at creating a modern state administration, professional and independent, focused on the use of business management technologies and on issues of international character, based on partnership and decentralization, and information technology. The second direction of the program was to strengthen the administrative capacity to implement the obligations associated with EU membership. The third direction was strengthening the administrative capacity of Bulgaria's participation in the Structural Funds (macroeconomic, financial and administrative aspects) [9, p.5-6].

The primary measures in the field of improving human resources management were defined as follows: improvement of the procedure for entry into civil service and professional development; regulation of the mechanism of ensuring the mobility of civil servants; increasing the connection of the growth of wages of employees with the assessment of the results of their work and the introduction of additional material incentives for this; provision of connection of professional promotion with qualification improvement; development of career development system taking into account the main results of work, but not age or experience; allocation of necessary funds for the training of employees. Following the adoption in 2006 of the new law on civil servant, work was carried out on training and retraining of staff in cooperation with international institutions. Priority courses included: administrative activity, ethics and prevention of corruption; information technology, English and French [9, p.8-10].

The above-mentioned mechanisms of European integration are also clearly followed in the history of the development of relations between Ukraine and the European Union. For example, the basic document that previously defined the legal mechanism of bilateral cooperation between Ukraine and the EU was the Partnership and Cooperation Agreement (PCA) between Ukraine and the European Communities and their member states. The PCA established a partnership between the EU and its member states, on the one hand, and Ukraine on the other. The legal framework for cooperation between Ukraine and the EU was not confined to the PCA, but also included other documents that were adopted after the entry into force of the PCA: international agreements with the ECOV and Euratom, the European Union's Common Strategies etc. [10, p. 136, 139]. Since 1993, the main institutional mechanism of cooperation between Ukraine and the EU could be called the Interdepartmental Committee of Ukraine on European Union Affairs. However, in connection with the ratification of the PCA, the institutional mechanisms of cooperation between Ukraine and the EU that were in force ceased to be in force in 1998. Preparations for the creation of new institutional mechanisms of bilateral cooperation began before ratification of the PCA, when the Presidential Decree "On enforcement of the Agreement on partnership and cooperation between Ukraine and the European Union, and improvement of the mechanism of cooperation with the European Union", the Ukrainian part of the Cooperation Council between Ukraine and the EU, chaired by the Prime Minister of Ukraine, and the Ukrainian part of the Cooperation Committee as a subsidiary body of the Council were created [10, p. 177]. During the implementation of the state eurointegration policy of Ukraine, a system of ensuring the national mechanism of adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation was created. Thus, in 1999, the Cabinet of Ministers issued a Resolution "On the Concept of Adaptation of Ukrainian Legislation to the Law of the European Union"; in 2003, the Concept of the National Program for Adaptation of Ukrainian Legislation to the EU Law" was adopted, and in March 2004 – the Law of Ukraine "On the National Program

for the Adaptation of Ukrainian Legislation to the Law of the European Union", which established the procedure for cooperation between the Verkhovna Rada and the executive authorities in the field of adaptation of legislation to EU standards. The first stage of the Program was designed for the period up to the end of the PCA, and in 2009 the Verkhovna Rada adopted the Law of Ukraine "On Making Amendments to the National Program of Adaptation of the Ukrainian Legislation to the Legislation of the European Union", which provided for the prolongation of the first phase of the Program for the period until the end of the PCA, that is, before the entry into force of the Association Agreement between Ukraine and the EU, the negotiations of which at that time were still ongoing. During the implementation of the European integration strategy of Ukraine, a number of state programs in this area were approved and implemented. Thus, by the Decree of the President of Ukraine of 2003 "On State Programs on European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine for 2004-2007", the State Program of Training, Retraining and Upgrading of Specialists in the Area of European and Euro-Atlantic Integration of Ukraine for 2004-2007 was approved, as well as the State Program of Informing the Public on European Integration of Ukraine for 2004-2007. After the expiration of their term, they were continued and acted in accordance with the new conditions [10, p. 235 - 236]. As an innovation and educational mechanism in 2013, the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the concept of implementation of the state policy in the field of informing and establishing communication with the public on topical issues of European integration of Ukraine for the period until 2017 [10, p. 237].

Within the above given classification, raising the level of English language competence of civil servants is a mechanism of personnel changes in the civil service of Ukraine, as it leads to qualitative changes in the personnel composition of the civil service, increasing their professionalism (evidenced by the experience of Bulgaria as previously described). The researchers note that in the field of education and professional qualification, the Ukraine-EU cooperation mechanisms are further improving the system of higher education

and the system of training specialists in Ukraine in accordance with modern requirements, including the system of certification of higher educational institutions and diplomas on higher education; improvement of vocational training of heads of state and private sector enterprises and civil servants in priority sectors [11, p. 249]. The professionalization of public administration in the sphere of European integration of Ukraine requires thorough fundamental training of civil servants, continuous improvement of their qualifications, accumulation of managerial and professional experience [11, p. 407].

The need to increase the level of professionalism of civil servants for the successful European integration of Ukraine was also proved by international research. In 2002-2003, the Main Department of the Civil Service of Ukraine and the World Bank conducted a first assessment of the civil service and state governance system using the criteria of the basic assessment of SIGMA to identify the existing gaps between current practice in Ukraine and the expected standards in the EU. The assessment was carried out by foreign and domestic experts according to the questionnaire developed within the framework of the SIGMA project after 1999 through interviews with the governing body of authorities, institutions and organizations involved in the development, analysis and implementation of measures for the establishment and development of the public administration system and its personnel support. In the process of evaluation, almost 560 legal acts regulating the organization and conducting of civil service were investigated. The Civil Service Assessment Team noted that Ukraine made significant progress in the development of the civil service system, and in the medium term it would be able to meet the European standards that are defined for the European Union system based on SIGMA indicators. In most of the six key areas that were the subject of the annual assessment of the civil service resource held by the European Union in the accession countries, Ukraine could achieve minimum standards or indicators in the medium term. The main problem issues were the stability of the corps of civil servants, their professionalism. This could be solved provided that necessary investments were made in the devel-

opment of the human resource and with the help of creation of a powerful horizontal infrastructure for managing the process of European integration throughout the system of public bodies (Assessment of civil service and public administration system using the criteria of the basic assessment of SIGMA) [12, p.34].

In addition, the English language competence of civil servants of Ukraine may be conditionally related to informational and educational mechanisms of European integration if we are talking about the creation of a single information field not only within the country but also in the Ukraine-EU plane, which will promote more effective interpersonal communication between civil servants of Ukraine and the EU, will reduce the risk of misunderstanding or inaccurate interpretation of what is spoken or written in both languages in official and non-official documents and messages; will increase the mobility of civil servants, and thus the obtaining of information from the primary sources, without any third-party interpretation or assistance, contributing to a faster and more efficient solution of issues that arise in the process of cooperation.

As conclusion, we should note that English language competence perfectly fits within the mechanisms of state governance and European integration, acting as a means, source and prerequisite of successful europeanization of Ukraine and Ukraine-EU collaboration. All-in-all, English language competence may be considered as a personnel-related and informational-educational mechanism of European integration. It is of great importance for Ukrainian civil servants under the modern conditions of high professional mobility and constant inter-personal communication, present among state officers of EU member-states, when English is used as "lingua franca" for discussing common issues and national interests. Development of English language competence and its improvement among civil servants of Ukraine will contribute to their work with colleagues from EU member-countries on high level, will make communication more efficient and clear, will improve Ukrainian civil service prestige. It will ruin the existing language barrier and bring us to a single conceptual basis. Moreover, English language competence, as a complex unity, will bring a better

inter-cultural understanding and higher tolerance, supporting the democratic principles of state's development.

It is obvious that more attention should be paid to English language competence of civil servants of Ukraine. Possible concrete results of this could be:

- normative acts, with concrete requirements towards the level of English language competence for separate categories of civil

servant, as well as written bonuses (career development, rewards) for civil servants with high results of English language mastering and usage in professional activity;

- special training and retraining programs, developed in systems of higher education and professional retraining;
- general policy towards multilingualism in general and higher education.

REFERENCES

- [1] **Ortseva O.S.** Mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia: teoretychni pidkhody do vyznachenia poniattia [Mechanisms of state governance: theoretical approaches to the notion definition] // VIII International scientific-practical Internet-conference "Specproject: analysis of scientific researches" (May 30-31, 2013). – available at: http://www.confcontact.com/2013-specproekt/gu2_ortseva.htm
- [2] Entsiklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopedic Dictionary of Public Administration] / comp.: Y.P. Surmin, V.D. Bakumenko, A. M. Mykhnenko and others; edit. Y.V. Kovbasiuk, V.P. Troshynskyi, Y.P. Surmin. – K.: NASA, 2010. – 820 p. – available at: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Encycloped_vydanniy/14ff57eb-06bd-4b2b-8bfb-ead7f286d5dd.pdf
- [3] **Malynovskyi V.Y.** Slovnnyk termini vi poniat z derzhavnoho upravlinnia [Glossary of Terms and Concepts on Public Administration]. – K.: Center for Support of Civil Service Institutional Development, 2005. – 251 p. – available at: <http://esnuir.eenu.edu.ua/bitstream/123456789/8477/1/slovnnyk.pdf>
- [4] **Korotych O.B.** Derzhavne upravlinnia rehionalnym rozvytkom kraiiiny: vyznachennia osnovnykh poniat [Public administration of regional development of the country: definition of basic concepts] // Visnyk of economic science of Ukraine. – 2010, №2. – P. 57 – 61. – available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45494/15-Korotych.pdf?sequence=1>
- [5] **Fedorchak O.** Klasyfikatsiia mekhanizmv derzhavnoho upravlinnia [Classification of state governance mechanisms] // Scientific visnyk "Democratic government". – 2008. – Issue 1. – available at: http://lvivacademy.com/vidavnytstvo_1/visnyk/fail/O_Fedorchak.pdf
- [6] **Radchenko O.V.** Rodovi oznaky katehorii "mekhanizm" v sotsialnykh naukakh [Generic features of the category "mechanism" in social sciences] // Public administration: theory and practice. – 2013. – Issue 3. – P. 19-25. – available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pubupr_2013_3_5
- [7] **Palahniuk Y.** Mekhanizmy intehratsii derzhav Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy u Yevropeyskyi Soiuz [Mechanisms of the integration of the states of Central and Eastern Europe into the European Union] // Public administration and local government. – 2013. – Issue 4(19). – P. 115 – 123.
- [8] Problemy detsentralizatsii: natsionalnyi ta mizhnarodnyi dosvid [Problems of decentralization: national and international experience]: Collection of scientific materials; scientific editor M.Pukhtynskyi. - K.: Ataka, 2006. - 744 p.
- [9] **Lakhzyha M.I.** Yevropeizatsia publichnoi administratsii: dosvid Respubliky Bolharia [Europeanisation of public administration: the experience of the Republic of Bulgaria] // Public administration: theory and practice, 2013. – available at: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>
- [10] **Palahniuk Y.V.** Derzhavna yevrointehratsiina polityka Ukrainy: teoriia, metodolohiia, mekhanizmy [State Eurointegration Policy of Ukraine: Theory, Methodology, Mechanisms] [Monography]. – Mykolaiv: Type-in CSU of Petro Mohyla, 2014. – 392 p. – available at: <http://mk-eu.at.ua/material/palag-nuk-mono.pdf>
- [11] **Artiomov I.V., Bakumenko V.D., Bondarenko V.D.** and others. Mekhanizmy rehuliuвання intehratsiinykh protsesiv v Ukraini [Mechanisms of regulation of integration processes in Ukraine]: tutorial. Series "Eurointegration: Ukrainian dimension". – Uzhhorod: Lira, 2009. – Issue 15. – 656 p.
- [12] **Leonova A.O., Davydova V.P., Novachuk O.O.** Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia v konteksti yevrointehratsii Ukrainy [Efficiency of public administration in the context of European integration of Ukraine]: Tutorial. – K.: STA of Ukraine, 2006. – 390 p. – available at: <http://subject.com.ua/pdf/168.pdf>

FINANCIAL ISSUES IN HIGHER EDUCATION SECTOR OF UKRAINE UNDER CONDITIONS OF INFORMATION ECONOMY FORMATION

უკრაინის უმაღლესი განათლების სექტორის ფინანსური პრობლემები საინფორმაციო ეკონომიკის ფორმირების კონტექსტში

NATALIIA KHOLIIVKO,
Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor Chernihiv National
University of Technology
Chernihiv, Ukraine

ნატალია ხოლიავკო,
ეკონომიკური მეცნიერებათა
კანდიდატი, დოცენტი, ჩერნიგოვის
ეროვნული ტექნოლოგიური
უნივერსიტეტი. ჩერნიგოვი, უკრაინა

ABSTRACT

The article defines the role of higher education sector in modern processes of information economy formation. The author analyzes current tendencies of financing of higher education institutions in Ukraine, with an emphasis on financial aspects of research activity. On the bases of the study of typical models and financing methods of the higher education sector in Ukraine, the author identifies the prospects of finance sources diversification in conditions of both information economy formation and scientific-educational area globalization and internationalization.

Key words: *information economy, higher education sector, higher education institution, diversification of finance sources, fundraising.*

ანოტაცია

სტატიაში განსაზღვრულია საინფორმაციო ეკონომიკის ჩამოყალიბების თანამედროვე პროცესებში უმაღლესი განათლების სექტორის სუბიექტების როლი. ავტორის მიერ გაანალიზებულია უკრაინის უმაღლესი სასწავლებლების ფინანსირების ტენდენციები და აქცენტი გაკეთებულია სამეცნიერო კვლევითი საქმიანობის რეალიზაციის ფინანსურ ასპექტებზე. უკრაინის უმაღლესი განათლების სექტორის ფინანსირების ტიპური მოდელისა და სქემების კვლევის

საფუძველზე განსაზღვრულია ფინანსირების წყაროების დივერსიფიკაციის პერსპექტივები საინფორმაციო ეკონომიკის, გლობალიზაციისა და სამეცნიერო კვლევითი სივრცის ინტერნაციონალიზაციის ფორმირების პროცესში.

საკვანძო სიტყვები: საინფორმაციო ეკონომიკა, უმაღლესი განათლების სექტორი, უმაღლესი სასწავლო დაწესებულება, ფინანსირების წყაროების დივერსიფიკაცია, ფანდრეიზინგი.

Urgency of the research. Ukraine's integration aspirations and vectors are aimed at operational monitoring and adequate reaction to key trends in social and economic development of leading countries. The trend of transition of national economies to functioning on the principles of information, innovation and knowledge-based development is gradually becoming global. In other words, economically developed countries are intensifying the activities on the information economy formation that means the significant increase in non-material production factors importance, the special role among which is given to information, information technology, information and knowledge resources [9; 14].

The concept of information economy is quite close to the category knowledge economy (knowl-

edge-based economy). In modern economic conditions, simple accumulation of knowledge and information is not enough. Relevant is the transformation of information and information resources into a valuable product. In such conditions, the competitiveness requires the economic actors to change their approaches to organization of activities; in particular, the strengthening the science-intensiveness of production process, the implementation of innovations, modern information and communication technologies, and development the effective communication with the sectors able to generate knowledge, information and innovation.

Intensity, speed and tempo of information economy formation processes are determined by the development level, productivity, efficiency of the higher education sector in the country, which is represented by higher educational institutions and research institutes. In modern dynamic conditions the reform of the national economy in general and its segments, spheres, branches is impossible without the permanent improvement of higher education system as a key producer of knowledge, a transformer of knowledge into valuable informational products, a generator and transmitter of innovations into the real sector of the economy through transfer and commercialization. In addition, the modernization of industry and service spheres necessarily requires the highly skilled specialists capable to innovative thinking and acting, innovative projects' initiating and effective implementing [4; 6; 10]. Therefore there is a dual interaction between the information economy and the higher education sector; it also determines the relevance of their unidirectional and coordinated development and research. Ukrainian higher educational system has some problems limiting the information economy formation; particularly, the most problematic are financing aspects (lack of financing, low efficiency of fundraising activities, undeveloped endowment funds, lack of private investments, etc.).

Actual scientific researches and issues analysis. The problems of information society development and information economy formation are the research subject of domestic and foreign scientists: O. Alimov, V. Andrushchenko, D. Bell,

B. Danylyshyn, M. Castells, M. Zgurovsky, J. Masuda, I. Malik, E. Toffler, A. Chukhno, S. Shkarlet, etc. **Uninvestigated parts of general matters defining.** However, despite the achievements of Ukrainian and foreign scientists, the research question of financial aspects of educational and research activities of higher educational institutions and research institutions in Ukraine require in-depth study.

The research objective. The aim of the article is to identify the prospects of diversification of funding sources of the higher education sector under the conditions of the information economy formation.

The statement of basic materials. Current economic, social, political, geopolitical problems in Ukraine cause a number of resource restrictions, in particular financial ones. It is urgent to focus on the importance of financial aspects in providing and maintaining modernization processes in the higher education sector. Firstly, the training of highly skilled specialists, competitive at labor market, whose competence, knowledge and skills meet the employers' demands, requires the provision of universities educational process with proper tools and modern equipment. Secondly, carrying out scientific researches, inventive activities requires the regular updating of specialized equipment for research laboratories; the purchase of facilities and reagents; the access to world information resources and repositories; the publication of research results in world rating scientific journals; participation in foreign conferences, etc. Thirdly, the increase in the productivity of universities' teachers, scientists, and talented students requires the creation of favorable working conditions, suitable wages and wide system of material and moral motivation [3]. Therefore the actual challenges of information economy cause the necessary of improvement of the higher education sector activities, the efficiency of which are largely determined and depend on the amount of funding, the degree of diversification of funding sources, and the use of financial resources.

There are several funding models at higher education sector (depending on the prevailing finance source). Typical for Ukraine is a mixed system that combines public and private funding

of higher education institutions and research institutes. Direct funding of higher education includes three groups of methods:

1) Results-based financing (Denmark, United States of America, Netherlands, Israel, Finland, etc.) – funding amount is depend on the institution's achievements and results; based on the quality of university's educational services; the effective use of this method requires high-quality state monitoring and regulation without corruption or any unprofessional behavior of civil servants;

2) Financing on the base of expenditures (Canada, Great Britain, France, Japan, Sweden, Norway, China, etc.) – the method includes three subtypes: linear subtype (budget distribution by groups – for example, labor costs, equipment), programmatic subtype (by cost centers – for example, faculty), and budget by activity type (for example – education and research);

3) Contractual financing (Brazil, Argentina, India) – the method is usually associated with strong state control, instability and difficulties in forecasting funding; further to the above sometimes becomes an anti-stimulus to increase the institution's efficiency and flexibility [5].

The second classification approach identifies the following groups of methods of higher education state financing:

- Budget financing – on the basis of the previous year's parameters of institution's expenditures;
- Normative financing – on the basis of established norms on higher educational institution functioning or by expenditures categories;
- Programmatic financing – on the basis of established target programs with the optimized and purposeful balancing of resources, executive participants, measures and terms of implementation;
- Results-based financing – on the basis of evaluation of the institution's results achieved during the previous period [7].

The indirect approach in higher education public financing means a change in the priorities for allocating funds – in particularly reorientation from direct funding of higher education institutions to following alternatives:

- Tax privileges;
- Credit privileges, student loans;
- Insurance;
- Student funding (“money follows the student”) – examples: voucher funding, special scholarship, targeted grant support from the state budget for students to cover all or part of their tuition costs [5]

In the conditions of globalization, dynamism, technological, information era, and growing resource constraints domestic higher education institutions and research institutes face two alternative development paths:

- a) keeping the traditional financing schemes and, as a result, the orientation of the activities vectors on rationalization and increasing the efficiency of financial resources use; the path means almost total savings and activity reduction, dismissal of staff, etc.;
- b) diversification of financing sources, fundraising activity activation, and introduction of the modern financial schemes.

The second path is much more suitable for Ukrainian institutions in current trends: on the one hand, the ever-increasing needs of educational institutions for improving the material and technical base, for implementation of modern information and communication technologies, modernization of computer systems, etc.; on the other hand, the limited and lack state funding (mostly – payment of wages to staff, scholarships to students, and also partial coverage of utilities cost) [8-9]. The financing of higher education in Ukraine is increasing (2016 – 30,595.9 mln UAH; 2005 – 7,934.1 mln UAH). However, it does not allow to state the sustainable positive trends due to inflationary processes in the country (48.7% in 2015, 12.9% in 2016 [13]).

The economical statistical analysis of the financing relative indicators allows identifying the trend to the reduction of share of expenditures for higher education in the total expenditures of the consolidated budget for education: from 6.6% in 2010 to 4.4% in 2016. In addition, it should be noted that the share of expenditure on higher education in percentage of gross domestic product

Table 1

DYNAMICS OF CONSOLIDATED BUDGET EXPENDITURES FOR HIGHER EDUCATION IN UKRAINE [12]

	Total expenditures of consolidated budget, mln UAN	Expenditures, %		Total expenditures of consolidated budget, mln UAN	Expenditures, %	
		of total expenditures	of GDP		of total expenditures	of GDP
<i>Year</i>	<i>2000</i>			<i>2014</i>		
Total expenditures	48,148.6	100	100.0	523004.8	100.0	100.0
expenditures for education	7,085.5	14.7	4.2	100105.6	19.1	6.4
expenditures for higher education	2,285.5	4.7	1.3	28340.5	5.4	1.8
<i>Year</i>	<i>2005</i>			<i>2015</i>		
Total expenditures	141,989.5	100.0	100.0	679871.4	100.0	100.0
expenditures for education	26,801.8	18.1	6.1	114193.5	16.8	5.8
expenditures for higher education	7,934.1	5.7	1.8	30981.8	4.6	1.6
<i>Year</i>	<i>2010</i>			<i>2016</i>		
Total expenditures	37,7842.8	100.0	100.0	701801.3	100.0	100.0
expenditures for education	79,826.0	21.1	7.4	109155.2	15.6	6.6
expenditures for higher education	24,998.4	6.6	2.3	30595.9	4.4	1.9

of the country is increasing: from 1.8% in 2005 to 2.3% in 2010 and 1.9% in 2016 [12] - tabl. 1. The reasons of mentioned above tendencies are: complicated geopolitical situation, military conflicts in the east of Ukraine, economic and political instability, the state budget deficit.

Ukrainian higher education institutions have been regularly faced with a lack of funding due to their strong dependence on state funding and the low diversification of financial sources. Nowadays it is crucial to transfer from historically established, traditional approaches in financing higher education and science to modern methods and sources. At the national level certain steps are being taken in this direction, but unfortunately the measures are often unsystematic, scientifically inadequate, inconsistency to domestic realities. It is also necessary to notice that the effects of reforms in the higher education system could be evaluated only after a certain time period – the lag-time needed to adapt and adjust the subjects of the system to financial innovations, and to establish effective forecasting financing mechanisms under the changing economic, social and political conditions.

In context of the information economy formation the special research interest is concentrated on the issues of R&D funding because of their direct impact on the prospects and effectiveness of

scientific and technological progress, the intensity of inventive and patent activities, the innovative development of the national economy. The issues of R&D activities funding (in particular, in the higher education sector) are the most problematic in Ukraine.

The negative trends in R&D funding in the country look more problematic through the comparative analysis: in 2015 in Ukraine research and development expenditures were 0.55% of GDP, while the EU average level was 2.03%, and particularly: Sweden – 3.26%, Austria – 3.07%, Denmark – 3.03%, Finland – 2.9%, Germany – 2.87% of GDP [2; 11]. Economically developed countries aware the especial role of scientific, research and inventive activities in reaching the global competitiveness under the current conditions of the information economy formation; therefore every year they increase or maintain the high level of R&D funding. Moreover, this vision is held by the subjects of different sectors of the economy: business enterprise sector (64% of total expenditures on R&D in 2015; and 61.8% - in 2010), government sector (12% - in 2015; 12.9% - in 2010), higher education sector (23.2% - in 2015; 24.3% - in 2010), private non-profit sector (0.8% of total expenditure) [2; 11].

The economic statistical analysis allows to

identify that in Ukraine the prevailing share in the R&D financing is the business sector funding – 61.9% in 2016; the entrepreneurs demonstrate the increasing interest in conducting scientific research (mostly – applied research) [11]. In our opinion at the national level it is expedient to implement a set of measures to motivate and intensify the participation of domestic enterprises in research activities, to minimize control procedures, to prevent corruption and to eliminate bureaucracy.

The government sector accounts for 31.8% of the total funding for research and development in Ukraine [11] that is overestimated in comparison with the European Union average. At the same time, it should be noted that 91.7% of the expenditures on fundamental research in 2016 were financed by the state budget [11]. The national economy growth, the country's global competitiveness, the innovation development, scientific and technical development under the conditions of information economy formation requires the organizational and financial support to individual scientists, educational and research institutions from the government. However, the actual trends of global development prove the necessity of implementing of effective motivating mechanisms for business sector's active involvement into research activities – both applied and fundamental researches focused on achieving sustainable long-term effects.

In Ukraine in 2016 only 6.3% of R&D expenditures were financed by the higher education sector [11] that is a low level, especially taking into account the potential of domestic higher education institutions and research institutes. The financial problems of the higher education sector are objective reasons of low funding amounts on research and development activities. Thus, the financing model of Ukrainian higher educational institutions requires the modernization and further improvement in order to create favorable conditions for: 1) integration of HEIs into the economic environment as economic subjects; 2) realization of HEIs' potential in the direction of activating the processes of the information economy formation through the transfer and commercialization of knowledge, in-

formation and technologies generated in the higher education sector; 3) implementation of effective communication model within the helix “state - business - education - public” [1]; 4) increasing the investment, diversification of financing sources.

Conclusions. Improvement of the financing model and mechanisms of the higher education sector of Ukraine should be implemented on different levels. In particular, at the macro level the government should guarantee transparency, anti-corruption, and objectivity of financing processes; to widen the financial autonomy of educational and scientific institutions; to optimize their structure, research themes.

In our opinion it is appropriate to implement the competitive-grant-project financing scheme at higher educational institutions and research institutes in Ukraine, which is based on the principles of competition, self-organization and self-development. The introduction of mentioned financing scheme requires the qualified educational management and highly skilled expert network of domestic and foreign stakeholders. It is important to strengthen the government role (also – financial support) in research activities, because their results have direct correlation with the achievement of the state strategic goals; ensuring the country's competitiveness and economic security; innovation processes activation; and the level of economic growth.

In modern conditions of growing resource constraints the diversification of financing sources of the higher education sector of Ukraine is becoming urgent. The information economy formation encourages the entrepreneurship structures to focus their activities on innovative development that is accompanied with the increasing of demand for information resources, innovations, technical inventions, and information and communication technologies. Therefore the modern business sector demonstrates the growing interest in wide cooperation with higher educational institutions and research institutes (contracts on research activities, gift contracts, expert and consulting services, joint initiation and implementation of innovative projects, commercialization of achieved research results, etc.).

REFERENCES

- [1] **Carayannis E., Grigoroudis E.** (2016) Quadruple Innovation Helix and Smart Specialization: Knowledge Production and National Competitiveness. *Foresight and STI Governance*, vol. 10, no 1, pp. 31–42. DOI: 10.17323/1995-459x.2016.1.31.42
- [2] European Commission – Official website [Electronic Recourse] Access mode: www.epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
- [3] Актуальні проблеми формування та розвитку інформаційної економіки в Україні : колективна монографія. - Чернівці : ЧНТУ, 2017. – 292 с. [Urgent Problems of Information Economy Formation and Development. Monograph. Chernihiv, 2017. - 292 p. [in Ukr.]
- [4] **Антонюк Л.Л.** Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. / Л.Л. Антонюк, А.М. Поручник, В.С. Савчук. – К.: КНЕУ, 2003. – 394 с. [Antoniuk, L. (2003) Innovation: theory, mechanism of development and commercialization. Monograph. Kiev. 394 p. [in Ukr.]
- [5] **Варналій З.С.** Фінансування державних вищих навчальних закладів України / З.С.Варналій, О.В.Красільник, Л.П.Хмелевська. – К.: Знання України, 2017. – 231 с. [Varnaliy, Z. (2017) Financing of Higher Education Institutions in Ukraine. Monograph. Kiev, 231 p.]
- [6] **Ерфорт О.Ю.** Модель финансирования высшего образования в контексте стратегии повышения качества трудовых ресурсов в Украине / Эрфорт О.Ю. // Экономика промышленности. – 2013. - № 1-2. – С. 325-332. [Erfort, O. (2013) Model of Higher Education Financing in the Context of Strategies for Improving the Quality of Human Resources in Ukraine. *Economics of Industry*. № 1-2. P. 325-332] [in Rus.]
- [7] **Каленюк І.С.** Напрями трансформації механізмів фінансування освіти в сучасному світі / Каленюк І.С. // Демографія та соціальна економіка. – 2017. - № 1 (29). – С. 24–36. [Kalenuk, I. (2017) Directions of Transformation of Finance Mechanisms of Education in Modern World. *Demography and Social Politics*. № 1 (29). p. 24–36. [in Ukr.]
- [8] **Малик І. П.** Тенденції розвитку інформаційної економіки в Україні / І. П. Малик // Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. – 2013. – Вип. 1 (14). – С. 25-34. [Malik, I. (2013) Tendencies of development of information economy in Ukraine. *Bulletin of the East European University of Economics and Management*. № 1(14) P. 25-34. [in Ukr.]
- [9] **Маслов А.О.** Структура інформаційної економіки та її місце в сучасній господарській системі / А.О.Маслов // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право : зб. наук. пр. – 2012. – Вип. 20. – С. 3–13. [Maslov, A. (2012) Information Economy Structure and its Place in Modern economic System. *Scientific bulletin of NPU Dragomanov M.* № 20. P. 3–13. [in Ukr.]
- [10] Математичні моделі для прогнозування та управління процесами надходження грошових коштів від платних послуг вищих навчальних закладів монографія / Н.С.Гончарук, Ю. В. Мокіна, Б. І. Мокін. – Вінниця : ВНТУ, 2015. – 180 с. [Goncharuk, N.S., Mokina, Yu.V., Mokin, B.I. (2015) Mathematical models for forecasting and managing processes of cash flow from services of higher education institutions: Monograph. – 180 p.]
- [11] Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 141с. [Scientific and innovative activity in Ukraine (2017). *Statistical Collection*. Kiev. 141 p.]
- [12] Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2016/17 навчального року. Статистичний бюлетень / Відп. за випуск І.В. Калачова // К.: Державна служба статистики України, 2017. [Key indicators of higher educational institutions activity in Ukraine at the beginning of 2016/17 academic year. *Statistical bulletin*]
- [13] Офіційний сайт Державної служби статистики України. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [Official site of the State Statistics Service of Ukraine. Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>]
- [14] Шкарлет С.М. Трансформація національної економічної системи із когнітивно-інформаційними якостями: ендогенний та екзогенний ресурс / С.М.Шкарлет, Н.І.Холявко // Бізнес-інформ - № 1. – 2015. – С. 59-66. [Shkarlet, S., Kholiavko, N. (2015) Transformation of the national economic system with cognitive-informational qualities: endogenous and exogenous resource. *Business-Inform*. № 1. pp. 59-66. [in Ukr.]

CONCEPTIONS OF THE NATIONAL POLICIES OF HIGHER EDUCATION INTERNATIONALIZATION IN EUROPEAN UNION COUNTRIES

ევროკავშირის ქვეყნებში უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის ეროვნული პოლიტიკის კონცეფცია

ANNA VERBYTSKA,
PhD in Public Administration,
Chernihiv National University
of Technology
Chernihiv, Ukraine

ანნა ვერბიტსკაია,
სახელმწიფო მართვის მეცნიერებათა
კანდიდატი, ჩერნიგოვის ეროვნული
ტექნოლოგიური უნივერსიტეტი,
ჩერნიგოვი, უკრაინა

ABSTRACT

As internationalization becomes an increasing priority for higher education worldwide, national governments are implementing policies and programs to promote related activities in their countries. Motivated by a variety of academic, economic, political, and social goals, governments in the EU are implementing policies and programs developed to enhance higher education internationalization. The purpose of this paper is to better understand national policies and programs for internationalization of higher education in a comparative context, examine issues of effectiveness, and consider the future and impact of such initiatives going forward. This paper analyses the government-initiated higher education internationalization programs and policies in EU. Numerous policy examples presented, and issues surrounding implementation and effectiveness are considered. This paper categorizes such policies by primary activity type and discusses key factors that can impact policy success.

Key words: internationalization, higher education, higher education policy, international education, intelligent internationalization, mobility, universities, international collaboration.

ანოტაცია

ვინაიდან ინტერნაციონალიზაცია ხდება უმაღლესი განათლების პრიორიტეტულ მიმართულებად მთელ მსოფლიოში, ეროვნული მთავრობები თავიანთ ქვეყნებში ანხორციელებენ შესაბამის პოლიტიკას და პროგრამებს. ევროკავშირის ხელისუფლება აკადემიური, ეკონომიკური, პოლიტიკური და სოციალური მიზნების მოტივაციის საფუძველზე ახორციელებენ ისეთ პოლიტიკასა და პროგრამებს როლებიც შემუშავებულია უმაღლესი განათლების ინტერნაციონალიზაციის მიზნით. აღნიშნული სტატიის მიზანია უკეთესად გავიგოთ უმაღლესი განათლების ეროვნული პოლიტიკა და პროგრამა შედარებით კონტექსტში, შევისწავლოთ ეფექტურობის საკითხები, განვიხილოთ მომავალი და ასეთ ინიციატივების ზემოქმედება მომავალში. სტატიაში გაანალიზებულია სახელმწიფოს მიერ ინიცირებული პროგრამები და ევროკავშირში უმაღლესი განათლების პოლიტიკა. განხილულია პოლიტიკის მრავალი მაგალითი ასევე საკითხები რომლებიც დაკავშირებულია მათ რეალიზაციასა და ეფექტურობასთან. სტატია ახდენს პოლიტიკის კონცეფციის კლასიფიცირებას ძირითადი საქმიანობის ტიპების მიხედვით და განიხილავს საკვანძო ფაქტორებს, რომლებიც ზემოქმედებენ პოლიტიკის წარმატებაზე.

საკვანძო სიტყვები: ინტერნაციონალიზაცია, უმაღლესი განათლება, უმაღლესი განათლების პოლიტიკა, საერთაშორისო განათლება, ქვეყნის ინტერნაციონალიზაცია, მობილობა, უნივერსიტეტები, საერთაშორისო თანამშრომლობა.

Issue outline. Modern processes of internationalization determine the development vectors of higher education system; therefore, the state policy in the field of higher education should be adapted to new conditions and have an impact on the system of values of the university community. Internationalization at the national level becomes a key element of the development of higher education in most countries of the world, especially in the European Union (hereinafter - the EU). The experience of strategic approaches to the state policy of internationalization of higher education in the EU countries can be valuable in terms of reforming the Ukrainian higher education system.

Internationalization of higher education is a relatively new phenomenon that can have different interpretations. The process of internationalization of higher education develops due to dynamically evolving political, economic, socio-cultural and academic factors. The combination of these factors varies depending on the region, country, institution of higher education or a specific educational program. There is no universal model of internationalization. Existing regional and interstate differences in internationalization are constantly changing, as are the differences between approaches to internationalization used by different universities.

Analysis of recent research and publications. Among the Ukrainian scholars on the issues of internationalization of higher education in the European context are the works by A. Sbrueva, A. Chyryva, I. Sikorska and others. The questions of academic mobility as an element of internationalization of higher education were studied by O. Kozievska, O. Krasovska, V. Luhovy, L. Kolisnyk, and others.

Among foreign scientific literature in the field of internationalization of higher education the works of J. Knight, H. de Wit and L. Rumbley are the key sources for this study.

It should be noted that the issue of analyzing the international experience of internationalization of higher education at the present stage and especially the formation and implementation of national strategies for the internationalization of higher education remains poorly researched.

The aim of the paper is to justify and analyze national strategies for the internationalization of higher education in the European Union countries. According to the goal, such **research objectives** are defined as to analyze the main scientific and analytical sources concerning the national policy of internationalization in the EU; highlight the main types and objectives of national strategies for the internationalization of higher education in the EU.

The main part. The internationalization of education in most of countries becomes the object and purposeful policy of the state, focused on addressing specific national political, social and economic problems. The undeniable advantages of internationalization include increased accessibility of higher education, universalization of knowledge, the emergence of international quality standards and the development of the innovative nature of higher education, as well as the expansion and strengthening of international cooperation, the enhancement of academic and student mobility.

Studies on the internationalization of higher education take into account a wide variety of global, national, regional and institutional features, identify and analyze the similarities and differences in the development of internationalization in order to understand the impact and support the process of internationalization in higher education.

As noted by N. Frolich and A. Veiga internationalization in higher education, although largely depending on the globalization context, remains largely determined by national legislation, culture and system. In connection with this, there is no single universal model of internationalization [1, p.169-170].

According to H. de Wit, people tend to use the international dimension of higher education in the way that best suits their purpose, because they will be more recognized by this [2, p. 14] and this leads to many myths regarding the internationalization of higher education [3, p. 14-15].

H. de Wit and other researchers of the processes of internationalization highlighted the fundamental thesis that internationalization should not be seen as a result, but as a means of achieving the quality of teaching, research and higher education services for a society [4, p. 213-218].

A key element of progress in the internationalization of higher education is the developed strategy.

The results of the International Association of Universities research show that there are significant differences between institutions in different regions of the world regarding the availability of such policies. It is obvious that in Europe, in comparison with other regions, the greater proportion of institutions note that they have a strategy of internationalization (61 %) [5].

The definition of “national strategy of internationalization” can be widely interpreted, which may cause difficulties in comparing real situations in countries. In some countries, the strategy for the internationalization of higher education is an independent document, while in others it is part of a national strategy for higher education or even part of a strategy for economic development. Strategies can also be very general or, conversely, focus on specific aspects. As an example, the federal government of Germany adopts a typical internationalization strategy in April 2013. It identifies 9 areas for promoting internationalization in higher education institutions. Another example is the national strategy for the internationalization of Belgium, which differs significantly from the previous model, as it is designed as an action plan and focuses exclusively on mobility issues. In Norway the internationalization strategy is presented in the form of a report with a list of tasks.

Among the countries that have adopted national strategies for the internationalization of higher education, only Finland, Ireland, Lithuania and the United Kingdom (Scotland) have included strategies for impact assessment and outcomes. The mentioned below strategies of the four countries adopted by the Ministries of Education.

Taking into account that by 2013 the strategies of internationalization were absent at all in the international area of higher education, it should be noted that development in this direction is growing

rapidly. We consider it worthwhile to note that the Strategy for 2013 “European Higher Education in the World”, which recommended that EU Member States develop integrated strategies for internationalization, will continue to have an impact both on EU member states and non-EU countries [6, p. 3].

An important issue is the financing of the state policy of internationalization of higher education. Analytical data show that the EU countries allocate a significant share of budget financing to activities within the framework of internationalization. Most countries have specific budgets of internationalization, but such funding is mainly focused on the mobility.

By comparison, in the years 2013-2014, the student mobility rate in Belgium amounts to 3.8 million euros and will be increased to 7 million euros for 2019-2020. In Italy, the internationalization budget includes 12 million euro for outgoing credit mobility and 5 million euro for outgoing credit mobility for foreign departments, and only 1.5 million euro for joint programs and foreign students. Annual strategic planning envisages up to EUR 13 million for mobility and other internationalization measures. In the Czech Republic, a specific budget part for international cooperation accounts for 2% of the budget from all educational activities. In Switzerland, 1.7 million euros are focused on internationalization between 2013 and 2016 for universities of applied sciences.

In some countries, internationalization is seen as one of the areas focused on activities and financial contracts between higher education institutions and the government. For example, in Croatia, within the framework of the pilot program, agreements were concluded between the Ministry and the higher educational institutions on the financing of teaching activities. In Finland, a high level of internationalization exists due to the funding model. Student mobility and the number of foreign teachers are among the criteria for attracting additional resources. Funding for various aspects of internationalization in higher education institutions is also concentrated in various national agencies responsible for internationalization (CIMO), as well as other stakeholders. In Poland, the internationalization index (calculated on the

basis of the number of foreign students and those who went abroad to study) is one of the elements of the formula used to calculate the annual amount of funding for teaching activities [5].

In response to the demands and opportunities of an ever globalizing world, governments in a wide range of countries are introducing policies and programs to promote higher education internationalization. These initiatives are underpinned by a variety of academic, economic, political, social, and cultural motivations; sometimes higher education internationalization is an explicit goal, while in other cases, the focus is more specifically on a discrete activity, or on broader national policy goals. A recent study by the American Council on Education (ACE) and the Boston College Center for International Higher Education (CIHE) took a close look at the content of such policies—an overview, including a wide assortment of specific examples, is the basis for our recent report, *Internationalizing Higher Education Worldwide: National Policies and Programs*.

The analysis revealed five main categories of policies in place around the world, based on their primary focus:

Type 1: Student mobility. Policies designed to encourage and facilitate student mobility stand out as the most common point for policymaking related to internationalization of higher education.

Type 2: Scholar mobility and research collaboration. Policy activity in this area is being undertaken by many countries around the world, as well as by key regions—notably Europe, where the European Union is investing heavily in this area under the Horizon 2020 initiative, and specifically through such mechanisms as the Marie Skłodowska Curie actions. Common types of initiatives in this category include support for visiting scholars, programs, and grants to send faculty abroad, policies to repatriate faculty living in other countries, and project-based research grants.

Type 3: Cross-border education. Whether involving branch campuses and other kinds of physical “outposts,” or virtual (or hybrid) forms—such as MOOCs—national policy and program activity in this realm include initiatives to foster partnerships for capacity building, create educational “hubs,” encourage domestic institutions to

establish campuses and programs abroad, and more effectively regulate cross-border activity in practice.

Type 4: Internationalization at home (IaH). IaH is rapidly emerging critical point for internationalization. Few policy documents currently address it overtly. The European Commission’s 2013 strategy for internationalization, *European Higher Education in the World*, is a notable exception.

Type 5: “Comprehensive internationalization” policies. We can find a small number of initiatives that present a rather sweeping set of rationales, action lines, focus areas, and/or geographic orientations, rather than being singularly focused on specific action lines.

Do these policies positively impact the direction and progress of internationalization in their respective higher education systems? In the longer term, do they succeed in furthering the academic, economic, political, social, and/or cultural goals they set out to achieve? As is often the case when it comes to education-related issues, determining the effectiveness of internationalization policies is challenging. Often, efforts to do so focus on easily measured, clearly quantified outputs. Did country A’s policy achieve its goal of recruiting X number of new international students to the country’s universities in the specified timeline? In addition to participant numbers, financial analyses—another easily quantified measure, and one that often appeals to policy-makers—may come into play as an evaluation tool.

When it comes to the longer-term outcomes, and impact of such policies, studies by the British Council/DAAD, the European Commission, and the International Association of Universities have made some inroads in delineating impacts of different policies, using various methodologies. Overall, though, specific data and clear answers about issues of impact are fairly scarce. In part, this is due to the newness of many of the internationalization policies now in place around the world—it is simply too soon to tell what their ultimate impact will be. In many other cases, evaluation of impact simply appears not be built into policy implementation structures. Having examined a large number of such policies and the available data on effectiveness, however, it is clear that

there are a number of key factors—both inherent to the policies themselves, as well as external factors impacting implementation—that affect policy effectiveness (positively or negatively). Funding is of primary importance. Not surprisingly, policy effectiveness may be directly affected by issues such as the level at which policies are funded, the ways in which funding is distributed, and the degree to which funding is sustained over time. How policies are implemented, and by whom, is also crucial. It is common knowledge that “one size fits all” is not a useful way to think about internationalization policy or practice. So, national policies may be implemented in a wide variety of ways—for example, involving many actors or just a few. The ways that policies are implemented can have a major effect on issues such as efficiency, and raise important questions about the capacity of policy implementers to advance their agendas and manage their work well. Looking beyond individual policies themselves gives rise to the issue of policy interplay and alignment.

For most countries, the national policy environment is complex and interlocking. Initiatives undertaken in one area can have a direct influence on efforts being undertaken in other policy spheres. Classic examples in relation to internationalization include the intersection between national objectives to attract international students and scholars, and visa and immigration policies that control access to the country. If policies are developed and implemented in isolation from one another, or directly at cross-purposes, policy effectiveness will suffer. Finally, the level of convergence between policy objectives and institutional priorities impacts effectiveness of national-level initiatives. Internationalization of higher education is a phenomenon most directly experienced by higher education institutions themselves. For this reason, national policies for internationalization must be grounded in an understanding of institutional realities. Will individual countries’ internationalization policies ultimately achieve their short- and long-term goals? Only time will tell. But, perhaps the more interesting question is what the overall impact of such policies will be on higher education worldwide.

The growing number of countries that are committing—in very concrete, formal, and resource-in-

tensive ways—to internationalizing their higher education systems suggests that the time is right to collectively take our efforts to the next level, and turn our attention to the “internationalization of internationalization.” The impact of country-level policies will be maximized when we find the synergies among them—i.e., when our policies are mutually supportive and reinforcing. This is not necessarily an easy task—it requires broad awareness of policies in place, and dialogue at the national policymaking and institutional levels [7].

As for the prospects for the development of the internationalization of higher education, we are impressed by the thought of L. Rumbley, who argues that one of the most important challenges facing higher education around the world is the need for “intelligent internationalization.” “Intelligent internationalization” requires the expansion of the interaction between those who are engaged in internationalization. The latter must have access to new ideas, information and new educational programs in order to learn to better orient them in a changing educational environment [8, p. 17].

Below we provide an overview of the 10 key developments for EU emerging from the reports and the literature review.

1. Growing importance of internationalisation at all levels. Overall, there is a clear trend towards more internationalisation of higher education, one that covers a broader range of activities and is more strategic in its approach. Its importance is growing everywhere as a response to the challenges that universities and countries face. All reports call for greater effort towards internationalisation in the belief that it can make a difference and bring about necessary change. There is a trend towards more national strategies for internationalisation. Governments begin to see it as part of a bigger strategy to position their country, improve economic standing, reinvigorate the higher education system or bring about necessary change.

2. Effects on institutional strategies for internationalisation. There is a clear trend towards a policy cascade from the national to the institutional level, and in Europe this starts at regional level. However, even when national strategies are not yet in place, HEIs are developing their own

responses. However, when national strategies for internationalisation use the same targets and performance-based indicators across the system, this can lead to a homogenisation of institutional strategies, as institutions tend to adhere closely to national guidelines rather than develop their own agendas. Moreover, when indicators are being used, they tend to focus on quantitative rather than qualitative results, which puts pressure on the institutions to focus on increasing numbers rather than looking at the outcomes of internationalisation in terms of enhancement of education, research and service. In many countries, governments and HEIs are still struggling to find a balance between autonomy and accountability, and this is reflected in internationalisation as it takes on greater importance in the higher education agenda. This creates particularly strong challenges in Central and Eastern Europe, as well as in emerging and developing economies.

3. Insufficient funding. Funding remains a challenge, but there are a number of countries and institutions which are in the fortunate position of being well-supported in their internationalisation efforts by their national governments, or in the case of Europe, by the European Union. However, some Central and Eastern European countries and institutions are strongly reliant on funding from the European programmes (including structural funds) and do not have any substantial investment in internationalisation from their own national and institutional resources. The level of importance attached to internationalisation impacts on the range of funding mechanisms available and stakeholders involved. These can include a variety of public bodies that provide funding such as government agencies, regions and cities, but investment can also come from private stakeholders such as businesses and foundations. In the emerging and developing economies, there is still a tendency to depend on external international development funds for internationalisation in the absence of regional, national or institutional investments.

4. Increasing privatisation. The trend towards privatisation of higher education is apparent in internationalisation. Internationalisation is increasingly seen as a means to replace shrinking public funds through revenue generation from interna-

tional students and thus contributes to a privatisation of higher education. The need to generate income is a general trend, and even in well-supported systems, universities are being encouraged to develop new income streams through commercial activities. Although this is more apparent in some regions than others, there are increasing trends towards privatisation in continental Europe, and in particular in Central and Eastern Europe.

5. Effects of globalisation. All higher education systems are dealing with the competitive pressures of globalisation, the pace of (unexpected) change it is generating and the expectations that are being placed on its institutions to make a key contribution to national development in terms of employable graduates and transferable knowledge. However, while all countries had different starting points, the same trends are apparent everywhere, and there is increasing global convergence in aspirations, if not yet in actions. In Europe, ERASMUS and the Bologna Process opened up opportunities, but countries in Central and Eastern Europe had to struggle with the upheaval of the post-communist period and many of the challenges are still there.

6. Growing competition. There is an evident shift from (only) cooperation to (also) competition: from an almost exclusive focus on co-operation and exchange to a broader understanding of internationalisation that includes the race for talent, international student recruitment, strategic partnerships, income generation, rankings and institutional positioning. In Europe, we see three main approaches: internationalisation as soft power with long-term economic goals. However, demographic decline and shrinking national funding mean that increasing numbers of HEIs are shifting their focus to short-term economic gain. Beyond Europe, this trend is even more manifest, although in the competition for talent, rankings and positioning there are substantive risks, such as brain drain and dependency in developing countries. The successes and failures of internationalisation are linked to the strengths and weaknesses of the national higher education system, which is, in turn, embedded in the economic, political and social development of each country.

7. Growing regionalisation. There is an evident trend towards regionalisation, often taking inspiration from the European model. European influence in other regions is also apparent but to varying degrees. This often depends on the EU programmes and level of funding made available, but there has also been careful attention paid to how European models (mobility programmes under Erasmus+, ECTS, Diploma Supplement and so on) might be adapted to enhance internationalisation in other countries and regions.

8. Rising numbers. The numbers are still rising everywhere. The increase may be fast or slow, large or small, but the numbers for all international activities and, in particular, student mobility whether credit- or degree-seeking, show a clear upward trend, and more countries are becoming involved. Moreover, major sending countries of degree-seeking students are increasingly becoming receiving countries as well. However, in developing countries there is imbalance between outgoing and incoming students and scholars, resulting in brain drain and decreasing quality and reputation. Development of strong quality assurance mechanisms for internationalisation is increasingly perceived as key to providing a high level of education and service to students and in creating transparent institutional standards for all aspects of internationalisation.

9. Insufficient data. Despite the increasing requirements to produce evidence of impact, there is often the perception that there are still insufficient data about internationalisation to carry out accurate analysis and comparison and inform decision making. In Europe, data on European programmes and European mobility trends are collected regularly, and studies on their impact and outcomes are made freely available. While some countries have sophisticated tools for data collection, others produce only limited information on international activities. Beyond data collection, there is a need for more impact studies that can demonstrate outcomes of internationalisation. The level and usefulness of data on internationalisation is clearly linked to the importance attached to IoHE as a component in broader national policies.

10. New areas of development. There is much discussion about internationalisation of the curriculum (and of learning outcomes) and the need to pay

greater attention to developing an international dimension for all students, not just the mobile minority. In some countries, the question has not yet been addressed as a strategic priority, while in others it is understood as teaching in another language, predominantly English, or offering joint and/or double programmes. Such programmes are clearly growing in number and importance in many countries as a key tool for internationalisation, despite the many legal, financial and quality assurance constraints that still prevail. While less widely discussed, there is also a clear growth of transnational education with a range of different models developing out of the opportunities offered to different national systems from their historical ties, languages offered or the presence of diaspora. While this has traditionally been a sector for English-speaking countries, a number of European and non-English speaking countries elsewhere are now entering the field. Host countries are often interested in opening up their system to foreign providers as a means to cope with higher education demand and/or to accelerate the pace of reform. On the other hand, digital learning and in particular MOOCs have been at the centre of many higher education debates, and yet the question can be asked whether HEIs seek to develop digital learning as part of their internationalisation strategy [9].

Most national strategies, in Europe as well as elsewhere, are still predominantly focused on mobility, short-term and/or long-term economic gains, recruitment and/or training of talented students and scholars and international reputation and visibility. This implies that far greater efforts are still needed to incorporate these approaches into more comprehensive strategies, in which internationalisation of the curriculum and learning outcomes as a means to enhance the quality of education and research receive more attention. The inclusion of 'internationalisation at home' as a third pillar in the internationalisation strategy of the European Commission, 'European Higher Education in the World', as well as in several national strategies, is a good starting point, but it will Policy Department B: Structural and Cohesion Policies require more concrete actions at the European, national, and in particular, the institutional level for it to become reality. The development by the European Consortium for Accreditation (ECA) of a 'Certificate for Quality in Internationalisation'

(CeQuInt) (ECA, n.d.) is a positive example of an instrument that assists institutions and programmes in enhancing the quality of their international dimensions [9, p. 283-284].

Conclusions. Study of the basic documents on the issues of European internationalization of higher education allows us to draw the following conclusions:

- the internationalization of higher education is one of the key tasks of the European Higher Education Area up to 2020;
- the main emphasis in the internationalization of higher education is on real communication ("real" mobility);
- to strengthen the processes of inclusiveness and through the development of information and communication technologies, the spread of "virtual internationalization";
- the strategic documents of the internationalization of higher education in the EU are na-

tional and are the basis for the development of specific institutional strategies;

- national support and broad university autonomy contribute to finding new convenient forms and approaches to the internationalization of higher education at the university level.

In our opinion, the future development of the internationalization of higher education in the EU depends on the extent to which all participants can maintain an open dialogue about the forms and means, the advantages and disadvantages, opportunities and challenges of this process. The questions of European experience in the internationalization of higher education leave many unexplored aspects and require a more in-depth analysis in line with global change. The development of recommendations for the improvement of public policy in the field of internationalization of higher education is a prospect of further research.

REFERENCES

- [1] **Frulich, N., Veiga, A., & de Dezembro, R. P.** (2005, April). Competition, cooperation, consequences and choices Internationalisation in higher education. In Paper to be presented at EAIE/EAIR Joint Seminar, Amsterdam (Vol. 22, p. 23).
- [2] **de Wit, H.** (2002). Internationalization. Internationalization of Higher Education in the United States of America and Europe. A Historical, comparative, and conceptual analysis. Westport, London.
- [3] **Altbach, P. G., & Knight, J.** (2007). The internationalization of higher education: Motivations and realities. *Journal of studies in international education*, 11(3-4), 290-305.
- [4] **de Wit, H.** (2013). Rethinking the Concept of Internationalisation if. *Going global: Identifying trends and drivers of international education*, 213.
- [5] *European higher education in the world (2013)*. Communication from the commission to the European parliament, the council, the European economic and social committee and the committee of the regions. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52013DC0499>
- [6] **Egron-Polak, E., & Ross, H.** (2014). Internationalization of Higher Education: Growing expectations, fundamental values. *International Association of Universities (IAU)*.
- [7] **Helms, R. M., & Rumbley, L. E.** (2016). National Policies for Internationalization—Do They Work?. *International Higher Education*, (85), 10-12.
- [8] **Rumbley, L. E.** (2015). "Intelligent Internationalization": A 21st Century Imperative. *International Higher Education*, (80), 16-17.
- [9] **Hans de Wit, Fiona Hunter, Laura Howard, Eva Egron-Polak** (2015). Internationalisation of higher education. European Union. Available at: <http://www.europarl.europa.eu/studies>

DIRECT FOREIGN INVESTMENTS AND NATIONAL SECURITY: PROBLEMS OF INVESTMENT POLICY

პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოება: საინვესტიციო პოლიტიკის პრობლემები

MAKSYM SLATVINSKYI,

Ph.D., Associate Professor, Educational and Scientific Institute of Economics and Business Education of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna

LIUDMYLA CHVERTKO,

Ph.D., Associate Professor, Educational and Scientific Institute of Economics and Business Education of Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyna

მამსიმ სლავინსკი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, პაველ ტიჩინის სახელობის უმანის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნეს განათლების სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი.

ლუდმილა ჩვერტკო,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი, დოცენტი, პაველ ტიჩინის სახელობის უმანის სახელმწიფო პედაგოგიური უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნეს განათლების სამეცნიერო კვლევითი ინსტიტუტი.

ABSTRACT

The article is aimed at studying the dependence between the level of national security and foreign direct investments inflows on the basis of which certain directions of the state investment policy in the context of strengthening national security are determined. The basis for the analysis was data on the level of national security of a number of countries with its different levels in order to compare with data on foreign direct investments inflows in these countries.

The authors determine the behavior of investors in countries involved in conflicts. It is found that the presence of threats to national security is reflected negatively on the level and trends of foreign direct investments. In turn, the behavior of investors cannot be considered unambiguously, since not all of them refuse to invest in conflicting countries.

The graphic analysis of investment and macroeconomic indicators that allowed asserting the presence of their coherent dynamics and formulating the hypothesis about the dependence between foreign direct investment inflows and the

level of national security is carried out. The degree of this dependence and its orientation are determined using the Granger test.

The authors proposed main directions of the state investment policy aimed at ensuring national security on the basis of their calculations.

Keywords: *investment policy, direct foreign investments, national security, investment risks, investors' behavior, armed conflicts, economic instability.*

შეჯამება

სტატია მიმართულია სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოებისა და პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობების ურთიერთ დამოკიდებულებების შესწავლაზე, რომლის საფუძველზეც განიუსაზღვრება სახელმწიფოს საინვესტიციო პოლიტიკის ცალკეული მიმართულებები ეროვნული უსაფრთხოების გაძლიერების კონტექსტში. ჩატარებული ანალიზის საფუძველად გამოყენებული იქნა ცალკეული ქვეყნების ეროვნული უსაფრთხოების დონის მანჩვენებლები. მათი პირდაპირი უცხოური

ინვესტიციების ნაკადების მისადაგების მიზნით შესაბამის ქვეყნებში.

ავტორების მიერ თეორიულად განსაზღვრული ინვესტიციების მოქმედება იმ ქვეყნებში რომლებიც ცართული არიან კონფლიქტებში. დადგენილია, რომ ეროვნული უსაფრთხოების საფრთხეები ნეგატიურად აისახებიან პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების დონესა და ტენდენციებზე. ამასთან ერთად ინვესტიციების ქცევა თავის მხრივ არ შეიძლება განხილული იქნას ცალსახად. ვინაიდან ისინი უარს აცხადებენ ინვესტიციებზე კონფლიქტურ ქვეყნებში.

შედეგად საინვესტიციო და მაკროეკონომიკული მაჩვენებლების გრაფიკული ანალიზი, რომელიც საშუალებას იძლევა ვამტკიცოთ თანაბარ ზომიერი დინამიკის არსებობა და ჩამოვყალიბოთ ჰიპოთეზა შემოსულ პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებსა და ქვეყნის ეროვნულ უსაფრთხოების დონეს შორის. აღნიშნული ურთიერთ დამოკიდებულების ხარისხი და მისი მიმართულება განსაზღვრულია გრენიჯერის ტესტის გამოყენებით.

ჩატარებული გაანგარიშებების საფუძველზე სტატიის ავტორების მიერ შემოთავაზებულია სახელმწიფოს საინვესტიციო პოლიტიკის ძირითადი მიმართულებები რომლებიც უზრუნველყოფენ ეროვნულ უსაფრთხოებას.

საკვანძო სიტყვები: საინვესტიციო პოლიტიკა, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, ეროვნული უსაფრთხოება, საინვესტიციო რისკები, ინვესტიციების ქცევა, შეიარაღებული კონფლიქტები, ეროვნული არასტაბილურობა.

INTRODUCTION

Relevance of the study and actuality. The security issues are relevant to most countries around the world. First of all, protection from wars, terrorist acts, armed attacks and unauthorized loss of property are understood as the security issues. Considering the national security, one should not forget about resolving social conflicts, including those arising on the economic basis, combating corruption, overcoming macroeconomic instability, reducing foreign debt, developing competition, ensuring energy independence, etc. The national security is one of the key elements of the socio-economic development of any country

that must be provided by its authorities [1; 2; 3; 4]. At the same time, transition economy countries and developing countries have problems with providing national security and, in particular, with its economic component [4; 5].

At the same time, there is a question as the national security affects the attraction of direct foreign investments that influence on national economic competitiveness, national economic development and financial system stability. A low national security, unlikely, lead to decrease investment activity, since it depends on the level of the investment climate that includes indicators closely related to the level of the economic security. Therefore, it is necessary to solve the issues of state investment policy faced to the threats of national security.

Literature review. The concept of the national security with an emphasis on its economic component was first considered by Ch. Schultze [6]. Issues of the economic security were first studied separately by A. Arbor [7] and R. Risley [8]. Officially, on international level, the term "economic security" has been used since the mid-80's when the resolution "International Economic Security" was adopted at the 40th session of the General Assembly of the United Nations [9] and later on the 42nd session Concept of International Economic Security was proclaimed [10].

The basic approaches for definition of the concept of economic security are next:

- State of the economy in which the market stability and social amenities depend on actions to prevent threats and the political situation [11];
- Absence of threats to the economy from macroeconomic instability: negative changes in the level of employment, inflation, barriers in the supply of resources and interruption of economic relations [12; 13];
- A combination of the national economic sovereignty and the national autonomy with a system of preventing threats to national security at time of active entry into the system of international economic relations [14; 15; 16].

The latter approach remains relevant to the scholars of economically developed countries [3; 17] as the prevailing view that threats to national

security can appear in overcome of foreign capital in strategic sectors.

The intersection between direct foreign investments (FDI) and national security has been studied in recent decades in the context of the impact of this type of investment on national security. In particular, D. J. Goldstein [18], J. R. Travalini [19], J. K. Jackson [3] and P. J. C. Pasco [20] examined the impact of foreign direct investments on the future of the economy and national security of the United States and proposed measures of the relevant state policy.

B. J. Cohen [21] and T. A. Hemphill [22] considered the problem of using sovereign wealth funds with hidden political goals that could affect national security.

On the other hand, D. Oriakhi and P. Osemwengie [1], E. Joseph, T. Barikui, A. Solomon and I. Felix [4] studied national security influence for foreign direct investment inflows (on the example of Nigeria as a country with high levels of corruption and internal political and social instability).

In general, the intersection of FDI and the national security is interdependent, as it turned out from the analysis of recent publications. It raises the question of finding the balance between the policy of attracting FDI and providing an acceptable national security.

Research originality. The issues of the influence of the level of national security on the investment activity, in particular volumes of attracted foreign investments, remain unresolved. Also, the concept of the state investment policy needs to be improved which would not contradict objectives of the socio-economic development and contributed to the increase of the level of the economic security.

Goals and objectives of the research are an analysis of the intersection between the national security and foreign direct investments inflows, the development of ways to improve the state investment policy for providing national security.

Research methods. The research is based on the use of analysis, comparison and synthesis methods. The analysis is conducted using data on a number of countries with different levels of the national security in order to compare them with data on FDI flows in these countries. Analysis is

based on data provided by World Bank, UNCTAD, Institute for Economics and Peace and SIPRI. Their advantages are the breadth of coverage and authenticity of data processed through careful verification and standardization. The data shall be analyzed quantitatively using tables and charts.

MAIN RESULTS OF THE STUDY.

Theoretical basis of the intersection of FDI and national security

The threats to national security leads to significant economic losses and generates uncertainty, which is negatively reflected in macroeconomic indicators. It is logical to assume that this negative influence will also affect FDI inflows but there is no full information in the scientific researches. Main threats to the national security are corruption, terrorism, military actions in the region, external and internal armed conflicts, non-compliance with civil rights and freedoms and political instability.

It is determined that the threats to national security is reflected in volumes and trends of FDI or as a result of their displacement by expenditures on internal security and defense [4] or by the behavior of investors who are trying to avoid these threats [1]. In addition, even regional instability, which is not directly related to a single country, also leads to the loss of its significant share of FDI as a result of their displacement by defense spending which ultimately leads to the decrease in GDP [23].

In turn, the behavior of investors cannot be considered unambiguously, since not all of them refuse to invest in conflicting countries. The negative intersection between the level of national security and volumes of FDI is only observed in the case of investments from countries with strong state and social institutions, otherwise investors tend to invest in conflicting countries. At the same time, access to resources and use of location advantages are greater priority for investors. The corruption and observance of the property rights are interdependent for business structures from different countries. The more similar these characteristics are, the more intense FDI inflows are, regardless of conflict in the host country [24].

The subjectivity of investors' perception of the level of the national security of the country is con-

firmed in D. Nigh's article [25]. He showed that in their decisions they are guided allied relations between their country and the recipient country. If there is a conflict between their countries, volumes of mutual FDI are reduced and if the cooperation is established, FDI grows regardless of the current state of the country. The above is in the research results of K.O. Olibe and D.L. Crumbley [26] indicating that there is no statistical dependence between political instability the component of which is the intergovernmental conflict and volumes of FDI.

Finally, in countries affected by conflicts, the lowest levels of democracy and institutional rights are observed, as well as the highest level of political and financial uncertainty that also leads to FDI reduction [27].

Consequently, the deterioration of the national security, as a result of the corruption spread, external and internal armed conflicts, non-compliance with civil rights and freedoms and political instability leads to the identification of significant risks by foreign investors and the reduction of investments. Typically, these decisions are made in advance, while, as a result of crisis events, there are no changes in approaches to the development of investment policies.

For example in Ukraine, the national security and its impact on FDI have no significant difference from what was observed in the works of the above-mentioned researchers. First, instability in Ukraine is due to the conflict between Ukraine and the separatist military units in the Donbass, supported by the Russian Federation, as well as the annexation of the Crimean peninsula by the Russian Federation. In 2014, there was the smallest amount of FDI inflows for the last 15 years (410 million dollars), that is, their decrease compared to the previous year was about 91%, mainly due to the withdrawal of capital by investors from the Russian Federation and Cyprus.

Accordingly, conflicting countries, such as Ukraine, "must develop effective economic policies to counteract the adverse effects of the regional instability in order to revitalize their economy and stimulate economic growth" [23; p. 533].

The article is based on the observance of J. Dunning OLI-model, which combines the key el-

ements of certain previous investment theories in the context of the internationalization of economic relations, namely: ownership-specific (O), location-specific (L) and internalization (I) paradigms. These factors are decisive for the formation of volumes and the structure of foreign direct investments. A company that has comparative and international advantages will invest abroad if there are advantages of the geographic location, that is economic, political, cultural or other advantages of the host country. Otherwise, it is expedient only to export the final products in such country. According to this model, Ukraine and other transitive economies can stimulate their economic growth by attracting foreign direct investments, developing their own preferences of the territorial location with the appropriate information support of them on the world market.

METHODS AND RESULTS OF THE EMPIRICAL ANALYSIS OF THE INTERSECTION OF FDI AND THE NATIONAL SECURITY

Data of the World Bank, Institute of Economics and Peace, the United Nations Conference on Trade and Development and Stockholm Institute for Peace Studies is used for the analysis. They are the most substantiated and relevant. For their quantitative analysis, graphs and tables are used as one of the most widely used methods in the economic researches, which allow the most visually convenient comparison of the necessary data. For analysis, we use data on two groups of countries: countries with a high level of the economic development and the most peaceful living conditions (Austria, Denmark, Canada, Finland, Switzerland and others) and transit or developing countries involved in conflicts (Iraq, Yemen, Nigeria, South Sudan, Ukraine and others) to identify the impact of existing conflicts on FDI.

There is the first question – on the basis of which indicators we can assess the intersection between the national security and FDI? Its occurrence is due to the absence of an unambiguous statistically monitored indicator that would characterize national security in the economic sphere. So, only certain rating indicators which are representative for these purposes to some extent can be used. For example, Global Peace Index allows

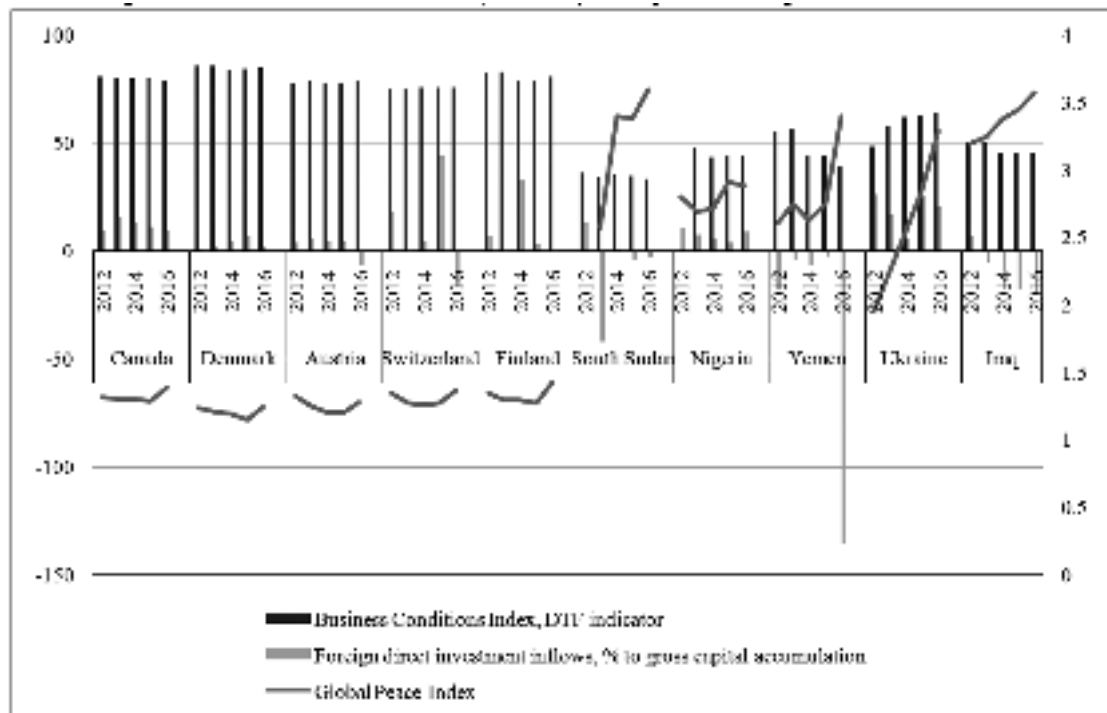

Fig. 1: Dynamics of the level of the national security and inflows of foreign direct investments

Source: World Bank - <http://www.doingbusiness.org/>, UNCTAD - <http://unctad.org>, Institute for Economics and Peace - <http://visionofhumanity.org/>

countries to rank for the security of their residence and takes into account the existence of internal conflicts and participation in wars. Also, we suggest using the graph of the index of business climate and the share of FDI in gross capital formation (Fig. 1), in addition to the previous index.

A representative picture of the dynamics of investment and macroeconomic indicators is shown in Fig. 2, since it is important to examine the intersection between the possibility of substituting defence spending with FDI with regard to the previously discussed publications.

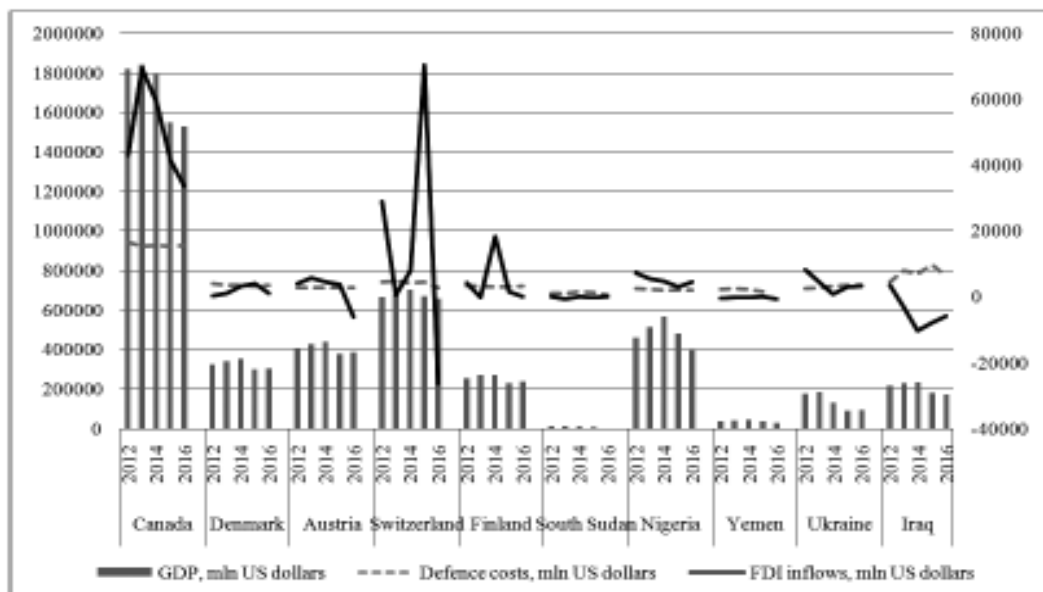

Fig. 2: Dynamics of direct foreign investment inflows and macroeconomic indicators

Джерело: World Bank - <https://data.worldbank.org>, SIPRI - <https://www.sipri.org>

The graphical analysis (Figure 1) makes it possible to make preliminary conclusions that there is a clear intersection for the economically developed countries between their peace index and business conditions, while the FDI inflows takes place irrespective of these values. This suggests the predominant effect of other factors on FDI in these countries. In this context, the particular attention is required in Switzerland and Finland. In turn, we can observe (Figure 2) the certain dependence between FDI inflows and GDP dynamics in economically developed and peace-loving countries. At the same time, defence spending in them is relatively stable which does not allow detecting the effect of crowding out of FDI by the defence cost.

In countries that are involved in military-political conflicts (Figure 1) correlation between the dynamics of FDI inflows and business conditions, as well as the dependence of FDI inflows from the country's peace index can be seen. In addition, it can be noted on the example of Ukraine in 2014 that a sharp deterioration of the military situation leads to a sharp decrease in FDI inflows and even on the contrary, however, further stabilization of the economic and security situation and FDI inflows are beginning to increase.

In transitive and developing countries (Figure 2), there is a relatively weak but expressive intersection between GDP and FDI dynamics, while the displacing FDI by the defence cost is observed in Iraq and partly in Ukraine. A similar situation can be described graphically because of the little change in defence costs in countries involved in military conflicts.

Consequently, with some exceptions, the graphical analysis allows us to assert that there is a balanced dynamics of investment and macroeconomic indicators in the absence of a distinct dependence on security indicators for countries with the highest level of peacefulness and a high level of the economic development. Taking into account the revealed dependencies and detected deviations from the general tendencies for individual groups of countries, it is necessary to pay attention to the lack of possibility to consider all factors of influence on FDI but we have enough arguments to formulate a hypothesis about the intersection between FDI inflows and the level of

national security. How strong this intersection is and how it is directed is the only question.

Detection of the existence and level of intersection between the used economic indicators is possible with the use of Granger Causality Test [28]. This test is based on the assumption: if the variable x affects y value, x changes should be preceded by y changes but not vice versa. Otherwise, if each of the variables x and y has the same effect each on other, then this suggests that there is the third variable z that affects these two variables. To test the hypothesis "x does not affect y" the regression is made:

$$y_t = \alpha_0 + \sum_{j=1}^m \alpha_j \cdot y_{t-j} - \sum_{j=1}^m \beta_j \cdot x_{t-j} + \varepsilon_t$$

The hypothesis "y does not affect x" is tested in the same way, only in the formula x and y are changing places. In order to arrive at the conclusion that "x affects y", one must reject the hypothesis "x does not affect y" and accept the hypothesis "y does not affect x". The hypothesis "x does not affect y" means that x is not the cause y . It is worth noting that x affecting y means that those previous values of x explain the following values y not meaning the presence of a causal intersection.

The calculations using Granger test gave the results shown in Table 1.

Thus, Granger Test for economically developed and peaceful countries showed a clear impact of macroeconomic factors on FDI inflows, in particular, the impact of business conditions on FDI in these countries, GDP and defense costs are noted. At the same time, since the peace index of these countries is consistently high, there are difficulties to study its influence on the FDI inflows. The results of Granger Test for developing and involved into conflicts countries do not give unambiguous conclusions as it is difficult to generalize because we have got the different results for each of them. Only GDP impact on FDI attraction and the partial interconnection of FDI and defense costs, as well as FDI and business conditions are clearly observed. The results of the calculations also indicate that there is no direct intersection between FDI and the level of the national security, that is, their changes are consistent in time but it is

Table 1: Granger Test for identifying the intersection between FDI and macroeconomic and security indicators

Granger Causality Test: Y – f(X)		F-Statistic	Prob.	Granger Causality Test: X – f(Y)		F-Statistic	Prob.
Canada	DTF→R(FDI)	0.071594	0.863558	FDI→R(DTF)	5.319772	0.360444	
	GPI→R(FDI)	253.528922	0.059950	FDI→R(GPI)	2.869828	0.359481	
	GDP→R(FDI)	0.258900	0.790756	FDI→R(GDP)	3.470958	0.313619	
	ME→R(FDI)	0.051958	0.887418	FDI→R(ME)	3.882092	0.398994	
Denmark	DTF→R(FDI)	0.004793	0.955095	FDI→R(DTF)	1.395490	0.447431	
	GPI→R(FDI)	0.172301	0.749523	FDI→R(GPI)	0.029776	0.891219	
	GDP→R(FDI)	6.217545	0.212281	FDI→R(GDP)	21.759317	0.126282	
	ME→R(FDI)	1.923494	0.397698	FDI→R(ME)	1.311894	0.456926	
Austria	DTF→R(FDI)	0.874706	0.338772	FDI→R(DTF)	1.239941	0.465837	
	GPI→R(FDI)	0.700158	0.556453	FDI→R(GPI)	0.694214	0.557768	
	GDP→R(FDI)	0.484070	0.613019	FDI→R(GDP)	1.129514	0.481809	
	ME→R(FDI)	0.015300	0.921651	FDI→R(ME)	67.373666	0.077208	
Switzerland	DTF→R(FDI)	0.496688	0.609170	FDI→R(DTF)	2.428187	0.363221	
	GPI→R(FDI)	849.074011802	0.002196	FDI→R(GPI)	0.166364	0.755451	
	GDP→R(FDI)	7.251706	0.226646	FDI→R(GDP)	1.848844	0.403694	
	ME→R(FDI)	3.823586	0.290949	FDI→R(ME)	2.073165	0.386452	
Finland	DTF→R(FDI)	0.044416	0.867766	FDI→R(DTF)	0.258110	0.790749	
	GPI→R(FDI)	0.448220	0.634423	FDI→R(GPI)	0.057692	0.856686	
	GDP→R(FDI)	3.979164	0.295832	FDI→R(GDP)	2.870877	0.341886	
	ME→R(FDI)	0.595514	0.642603	FDI→R(ME)	0.163637	0.755285	
South Sudan	DTF→R(FDI)	2.656256	0.350357	FDI→R(DTF)	2.214728	0.374795	
	GPI→R(FDI)	34.760238	0.107052	FDI→R(GPI)	125.292288	0.056724	
	GDP→R(FDI)	0.163573	0.755464	FDI→R(GDP)	0.006879	0.947511	
	ME→R(FDI)	0.432752	0.629572	FDI→R(ME)	0.917800	0.513647	
Nigeria	DTF→R(FDI)	2.428581	0.363210	FDI→R(DTF)	0.078928	0.824586	
	GPI→R(FDI)	3.912461	0.332762	FDI→R(GPI)	16.567141	0.157569	
	GDP→R(FDI)	3.168594	0.379767	FDI→R(GDP)	17.560956	0.149959	
	ME→R(FDI)	0.039575	0.875794	FDI→R(ME)	2.062680	0.387708	
Yemen	DTF→R(FDI)	1090.921855	0.019269	FDI→R(DTF)	0.206297	0.728582	
	GPI→R(FDI)	0.912666	0.928653	FDI→R(GPI)	0.124797	0.784136	
	GDP→R(FDI)	0.896742	0.517337	FDI→R(GDP)	59.256261	0.083241	
	ME→R(FDI)	0.502216	0.607510	FDI→R(ME)	0.995056	0.500789	
Ukraine	DTF→R(FDI)	0.501141	0.680482	FDI→R(DTF)	0.059212	0.836228	
	GPI→R(FDI)	30.527127	0.113988	FDI→R(GPI)	0.285802	0.687454	
	GDP→R(FDI)	19.269343	0.142592	FDI→R(GDP)	0.676148	0.561891	
	ME→R(FDI)	12.385452	0.176349	FDI→R(ME)	0.450430	0.623668	
Iraq	DTF→R(FDI)	188.148352	0.046330	FDI→R(DTF)	7.366973	0.224726	
	GPI→R(FDI)	0.067748	0.837894	FDI→R(GPI)	0.239654	0.710180	
	GDP→R(FDI)	5.429166	0.258086	FDI→R(GDP)	0.473444	0.616524	
	ME→R(FDI)	17.915487	0.147698	FDI→R(ME)	0.117025	0.790164	

logical to assume the existence of the third factor acting simultaneously on them.

Thus, based on a combination of the results of the graphical analysis and calculations of Granger Test for highly developed countries, we can make a clear conclusions about the dependence of volumes of FDI on macroeconomic situation on the background of a high level of the national security.

For a group of developing countries that are involved in conflicts, the fact is that volume of FDI is determined by the economic situation and de-

fense costs. Partially, the intersection between the national security and FDI inflows is confirmed but they change synchronously under the influence of the third factors. Thus, for this group of countries, there is a need for a separate study of factors influencing FDI inflows, in addition to the state of national security, including obtaining expert assessments. This is about Ukraine, Nigeria and Iraq where the impact of the national security on FDI is seen only at the peak of conflict deployment, while for improving the predictability of the situation FDI

inflows are beginning to grow at the background of a low level of the national security.

INVESTMENT POLICY RELATED TO NATIONAL SECURITY

Given the nature and conditions determining the national security of countries involved in military-political conflicts, directions of the investment policy should be two-way: to solve security problems and to build an adequate and transparent state investment policy.

Initially, the use of diplomatic and other non-military ways of resolving conflicts is necessary on the basis of support from international institutions, allied support in opposing external aggression and the use of sanction regimes against hostile parties. In general, it is expedient to address a number of political preconditions for the emergence of conflicts.

Corruption is one of the main problems that needs to be solved on the way to provide the country's development. It is one of the prerequisites for a low level of the investment activity, break of contract terms, lowering the level and standards of life and the economic activity.

According to the results of the analysis, measures to improve the security level in the investment sector should be aimed at engaging other FDI determinants, such as diversification of the economy; modeling prices by subsidizing industrial resources in order to reduce the production cost; development of the energy sector.

There is an urgent need for institutional changes that imply transparency and predictability of investment relations, as well as adequacy of the state investment policy to threats to the national security.

Transparency and predictability are the existence of the system of existing laws and regulations, clear conditions for consideration and acceptance of investment proposals, rules and deadlines for the consideration of transactions and government decisions in the state. This allows foreign investors to assess prospects of their own investments.

Adequacy of the state investment policy to threats to the national security implies that the restrictions imposed by the government should be adapted to the specific risks associated with investing in this country. It is necessary to create institutional conditions for ensuring necessary commu-

nications of foreign investors with the government regarding the assessment of investment proposals in order to balance economic interests of investors and requirements of the national security.

Of course, solving these issues of the state investment policy is long-term and use of short-term measures will increase costs of transformation processes and only hamper achievement of goals of reforming the economy and the national security system.

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

In economically developed countries, the volumes of FDI inflows depends on macroeconomic situation, on the background of a high level of the national security. For the group of developing countries that are involved in conflicts, volumes of FDI are determined by their economic situation and defense costs as well as there is a partial confirmation of the intersection of the national security and FDI inflows. Thus, preventing threats to the national security by means of the state investment policy will also affect the nature and direction of FDI inflows into the country's economy.

According to the results of studies shown in the article, the following measures can be proposed:

1. Resolving national security issues requires the use of diplomatic and other non-military solutions to conflicts, supported by international institutions, allied support in confronting the external aggression and the use of sanction regimes against hostile parties.

2. It is imperative to prevent corruption, as it is a major obstacle to developing national economy. It is one of the prerequisites for the low investment activity, violation of contract terms and worsening of the results of the economic activity.

3. Means to improve the security level in the investment sector should be aimed at engaging other FDI determinants, such as diversification of the economy; modeling prices by subsidizing industrial resources in order to reduce the production costs; development of the energy sector.

4. In the interests of the national security, institutional changes are needed that include transparency and predictability of investment relations, as well as adequacy of the state investment policy related to the national security.

REFERENCES

- [1] **Joseph, E., Barikui, T., Solomon, A. and Felix, I.** The Impact of National Security on Foreign Direct Investment (FDI) In Nigeria, *Journal of Business and Management*, 2015, Vol. 17, Iss. 5, Ver. I, pp. 69-74.
- [2] **Goldstein, D. J.** Foreign direct investment in the United States and national security policy, *Comparative Strategy*, 1988, Vol. 7, Iss. 2, pp. 143-158.
- [3] **Jackson, J. K.** Foreign Investment and National Security: Economic Considerations. Washington, DC: Congressional Research Service, 2013, 27 p.
- [4] **Oriakhi, D. and Osemwengie, P.** The Impact of National Security on Foreign Direct Investment in Nigeria: An Empirical Analysis, *Journal of Economics and Sustainable Development*, 2012, Vol.3, No.13, pp. 88-96.
- [5] **Adebakin, M. A. and Raimi, L.** National Security Challenges and Sustainable Economic Development: Evidence from Nigeria, *Journal of Studies in Social Sciences*, 2012, Vol. 1, No. 1, pp. 1-30.
- [6] **Schultze, C.** The Economic Content of National Security Policy, *Foreign Affairs*, 1973, No. 4, pp. 522-540.
- [7] **Arbor, A.** American Assembly, *Economic Security for Americans*, Mich.: University Microfilms International, 1954.
- [8] **Risley, R.** *Economic Security: A Study of Community Needs and Resources*, New York State School of Industrial and Labor Relations, 1951, 79 p.
- [9] Resolutions and Decisions adopted by the General Assembly during its 40th session: GAOR, 40th Session, Supplement No. 53, Resolutions and Decisions, 17 September – 18 December 1985; 28 April - 9 May and 20 June 1986 : Resolution No A/RES/40/173.
- [10] Resolutions and Decisions adopted by the General Assembly during its 42nd session: GAOR, 42nd Session, Supplement No. 49, Volume I: Resolutions and Decisions, 15 September – 21 December 1987: A/42/49 (Vol.I) : Resolution No A/RES/42/165.
- [11] **Buzan, B.** *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*, Brighton, Sussex: Wheatsheaf Books, 1983, 262 p.
- [12] **Greer, B.** European economic security, *Securing Europe's future* / Ed. By Flanagan, St., Hampson, F., 1986, pp. 221–241.
- [13] **Murdoch, C.** Economic factors as objects of security: Economics, security and vulnerability, *Economic issues and national security*, 1977, pp. 67–98.
- [14] **Holsti, K.** Politics in command: Foreign trade as national security policy, *International organization*, 1986, Vol. 40, No. 3, pp. 643–671.
- [15] **Ilgen, Th.** *Autonomy and Interdependence: US-Western European Monetary and Trade Relations, 1958-1984*, Totowa, NJ: Rowman and Allanheld, 1985, 166 p.
- [16] **Olvey, L., Dolden, J. and Kelly, R.** *The economics of national security*, Wayne, N.J. : Avery Publishing Group, 1984, 404 p.
- [17] **Bath, V.** Foreign Investment, the National Interest and National Security – Foreign Direct Investment in Australia and China, *Sydney Law Review*, 2012, pp. 5-34; available at http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2042318
- [18] **Goldstein, D. J.** Foreign direct investment in the United States and national security policy, *Comparative Strategy*, 1988, Vol. 7, pp. 143-158.
- [19] **Travalini, J. R.** Foreign Direct Investment in the United States: Achieving a Balance between National Economy Benefits and National Security Interests, *Nw. J. Int'l L. & Bus.*, 2009, Vol. 29, Iss. 3, pp. 779-800.

- [20] **Pasco, B. J. C.** United States National Security Reviews of Foreign Direct Investment: From Classified Programmes to Critical Infrastructure, This is What the Committee on Foreign Investment in the United States Cares About, ICSID Review – Foreign Investment Law Journal, 2014, Vol. 29, Iss. 2, pp. 350–371.
- [21] **Cohen, B. J.** Sovereign Wealth Funds and National Security: The Great Tradeoff, International Affairs, 2009, Vol. 85, no. 4, pp. 713-731.
- [22] **Hemphill, T. A.** Sovereign wealth funds: National security risks in a global free trade environment, Thunderbird International Business Review, 2009, Vol. 51 (6), pp. 551-566.
- [23] **Ghunmi, D.A.** The Economic Opportunity Cost for Countries Located in Crisis Zones: Evidence from the Middle East, Research in International Business and Finance, 2016, Vol. 36, pp. 532-542.
- [24] **Driffield, N., Jones, C. and Crotty, J.** International business research and risky investments, an analysis of FDI in conflict zones, International Business Review, 2013, Vol. 22, No. 1, p. 140-155.
- [25] **Nigh, D.** The Effect of Political Events on United States Direct Foreign Investment: A Pooled Time-Series Cross-Sectional Analysis, Journal of International Business Studies, 1985, vol. 16, pp. 1-17.
- [26] **Olibe, K. O. and Crumbley, D. L.** **Determinants** of U.S. Private Foreign Direct Investments in OPEC Nations: From Public and Non-Public Policy Perspectives, Journal of Public Budgeting, Accounting and Financial Management, 1997, Vol. 9, No.2, pp. 331-355.
- [27] Review of Economic Freedom Impact on FDI: New Evidence from Fragile and Conflict Countries, Procedia Economics and Finance, 2016, Vol. 38, pp. 163-173.
- [28] **Granger, C.W.J.** Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods, Econometrica, Vol. 37, No.3, pp. 424-438.

TRANSFORMATION OF MEASURES OF EXTENSION FILLING OF THE BUDGET OF THE RURAL AREAS IN ACCORDANCE WITH THE PROVISIONS OF THE EU¹

სოფლად ბიუჯეტის შევსების შერეულბუნების ტრანსფორმაცია ევროკავშირის დებულების შესაბამისად

BADRI GECHBAIA,

Doctor of Economic Sciences, Assoc.
Professor, Batumi Shota Rustaveli State
University. Batumi, Georgia

NATALIIA VDOVENKO,

Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Department of Global Economy
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine Kiev, Ukraine

ANNA NEVESENKO,

Postgraduate. Kiev, Ukraine

ბადრი გეჩბაია,

ეკონომიკის დოქტორი, ბათუმის შოთა
რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი

ნატალია ვდოვენკო,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი, უკრაინის
ბიორესურსებისა და ბუნებათსარგებლობის
ეროვნული უნივერსიტეტის გლობალური
ეკონომიკის კათედრის გამგე. კიევი, უკრაინა

ანა ნევესენკო,

ასპირანტი, კიევი, უკრაინა

ABSTRACT

The article describes proposals for the introduction of conditions for sustainable development, the definition of subjects, objects and main motive forces which take part in the process of sustainable development of rural territories. It is proved that the process of Ukraine's integration into the global economic system as a possible way of formation and development of the system of sustainable development of rural territories, adjustment of economic indicators in a harmonized cyclical process with other elements of the global economic space in the context of Ukraine Association Agreement with the European Union.

Keywords: budget support, agriculture, resources, sustainability, scarcity, environment, development.

ანოტაცია

სტატიაში შემოთავაზებულია წინადადებები სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარების მიზნით, სუბიექტების, ობიექტებისა და ძირითადი მამოძრავებელი მოტივების განსაზღვრა, რომლებიც ღებულობენ მონაწილეობას აღნიშნულ პროცესში. დასაბუთებულია რომ უკრაინის და საქართველოს ინტეგრაცია გლობალურ ეკონომიკურ სისტემაში შესაძლებელია სასოფლო ტერიტორიების მდგრადი განვითარებით. ასევე აქტუალურია ეკონომიკური მაჩვენებლების მოყვანა ჰარმონიზირებულ ციკლურ პროცესში გლობალური ეკონომიკური ელემენტებით და უკრაინის ევროსაბჭოში ასოცირების შეთანხმების საფუძველზე.

საკვანძო სიტყვები: საბიუჯეტო მხარდაჭერა, აგრარული სექტორი, რესურსები, მდგრადი

1 სტატია იბეჭდება სსიპ შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ხელშეწყობით (წინამდებარე ნაშრომში გამოთქმული ნებისმიერი აზრი ეკუთვნის ავტორებს და შესაძლოა იგი არ ასახავდეს სსიპ შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის შეხედულებებს), გრანტის ნომერი: ახალგაზრდა მეცნიერთა კვლევების გრანტი YS15_2.5.2_30

დი განვითარება, დეფიციტი, ეკოლოგია, განვითარება.

Актуальность темы исследования. Направление экономического развития Украины определяет переход от спада к стабилизации экономических процессов, оценки и анализа факторов, создающих условия устойчивого развития. Важной составляющей является определение субъектов, объектов и основных движущих мотивов, принимающих участие в формировании, внедрении и развитии процесса устойчивого развития. Процесс интеграции Украины в глобальную экономическую систему невозможен без становления и развития системы устойчивого развития экономики, приведение экономических показателей в гармонизированный циклический процесс становления и развития, именно с другими элементами глобального экономического пространства. Одной из самых острых задач сейчас является решение проблемы достижения устойчивого развития и наполняемости бюджета сельских территорий в соответствии с положениями Европейского Союза.

Постановка проблемы. Статья направлена на исследование проблемы наполняемости бюджета сельских территорий в соответствии с положениями Европейского Союза. Акцентируется внимание на необходимости разработки предложений и рекомендаций в целях достижения устойчивого развития сельских территорий.

Анализ последних исследований и публикаций. Исследование современных проблем достижения устойчивого развития сельских территорий осуществляли такие ученые: Булавка А. [1], Кропивко М. [2], Лисовый А. [3, 4], Пахомова Н., Эндрес А., Рихтер К. [5], Саблук Г. [6] и другие ученые, которых принято считать известными исследователями по прикладным вопросам экономической науки. Решение проблем именно управления комплексным развитием агропромышленного производства и сельских территорий занимает ведущее место в научных трудах Саблука П., Крапивка М., Булавка А. [2], а вопросы управления инновационно-технологическим разви-

тием аграрного сектора в контексте развития сельских территорий отражено в работах Лобаса М., Россохи В., Соколова Д. [8], Талавыри М. [7]. В то же время, несмотря на значительное количество публикаций, особенностям наполняемости бюджета сельских территорий в этих условиях только фрагментарно уделяется внимание и не всегда учитываются тенденции их функционирования.

Выделение неисследованных частей общей проблемы. Основным препятствием, сдерживающим необходимый уровень наполняемости бюджета сельских территорий, является финансовая политика устойчивого развития региона, которая была бы подчинена основной цели - повышения уровня общественного благосостояния [7]. Но для этого она должна также способствовать повышению эффективности производства и прежде всего производительности труда, внедрению материало- и ресурсосберегающих, экологически чистых технологий, построению рациональной структуры экономики. Этот принцип можно сформулировать как поиск и постоянное совершенствование форм и методов мобилизации и использования финансовых ресурсов на социальные, и другие общие нужды общин. Следующий принцип финансовой политики устойчивого развития, должен быть направлен на внедрение механизма, который бы определил в перспективе рациональное использование природных ресурсов.

Постановка задачи. Провести исследования и разработать предложения с целью усовершенствования составляющих, которые способствуют наполняемости бюджета сельских территорий, с учетом современных интеграционных процессов в экономическом развитии. Разработать рекомендации по совершенствованию финансово-экономического механизма охраны окружающей природной среды и доказать возможность создания Единого национального экологического фонда и региональных фондов защиты окружающей среды.

Изложение основного материала. Для того, чтобы найти такое направление экономического развития, который бы не привел к снижению уровня благосостояния будущих

поколений, Пахомова Н., Эндрес А., Рихтер К. отмечают, что «проблема заключается в том, чтобы превратить идею устойчивого развития в научную и политическую концепцию» [5, С. 88; 3, 4, С. 52-55.]. Это связано с переходом к инновационной модели развития, вызывает необходимость их углубленного исследования в контексте устойчивого развития. Для этого государство, с одной стороны, договаривается с производственными структурами, чтобы они возмещали затраты на восстановление окружающей среды, наполняли бюджет, а с другой стороны, государство, используя финансовые инструменты, налоги, штрафы и другие санкции, достигает закрытия вредных производств и внедрение передовых ресурсосберегающих технологий. Таким образом, финансовая политика устойчивого развития явление многоплановое и в определенной степени интегрированное. Включает в себя как самостоятельные составные части - бюджетную, налоговую, кредитную, денежную, валютную, инвестиционную политику, так и определенные направления в области страхования, государственного долга, фондового рынка, сотрудничества с международными финансовыми организациями. Особую актуальность приобретают вопросы оптимального формирования доходов сельских бюджетов и выявление резервов их роста. Действующая система аккумуляции доходов бюджетов Украины характеризуется низким уровнем доли собственных доходов сельских бюджетов, порождает увеличение объемов межбюджетных трансфертов. Реальные финансовые возможности местных органов власти значительно ограничены, что, в свою очередь, является сдерживающим фактором демократических преобразований в стране.

В связи с этим возникает необходимость в углубленном исследовании концептуальных основ доходов бюджетов сельских территорий и обосновании системы практических рекомендаций по обеспечению их стабильности и укреплению. Основательного научного осмысления и практического решения требуют вопросы собственных доходов бюджетов сельских территорий с позиций организационно-структур-

ных аспектов и с целью обеспечения полномочий органов местного самоуправления весовыми источниками финансирования. Функционирование местных органов власти связано с достаточным обеспечением их финансовыми ресурсами. Согласно передовому мировому опыту, большая часть функций местных органов власти финансируется за счет местных бюджетов. Несмотря на декларирование принципа самостоятельности местных бюджетов, в Украине большая часть ресурсов государства аккумулируется в Государственном бюджете. Естественно, что с уменьшением собственных доходов местного бюджета, формируемых за счет налоговых поступлений, возрастает роль межбюджетных трансфертов.

Необходимость формирования доходов местных бюджетов, соответственно, поиск эффективных, стабильных источников поступлений определены потребностями общества в бюджетных ресурсах с целью выполнения собственных и делегированных полномочий органами местного самоуправления. Именно в условиях рыночной трансформации национальной экономики, развития, укрепления демократических отношений в последние годы существенно изменился механизм формирования доходов местных бюджетов и их назначения. Им свойственны специфические особенности, присущие каждому из видов поступлений, и внутреннее единство, что обусловлено целью формирования доходных частей и обязательностью их уплаты в бюджеты местного уровня. В Украине одновременно используются различные формы наполнения местных бюджетов путем распределения общегосударственных финансовых ресурсов: постоянная нормативная основа разделения общегосударственных налогов и сборов между бюджетами; система трансфертов; право местных органов власти самостоятельно устанавливать местные налоги и сборы.

Проведенное исследование позволило определить основные факторы, которые негативно сказались на выполнении региональных бюджетов. На данном этапе региональные бюджеты испытывают определенные финансовые потери вследствие того, что действующим

законодательством не предусмотрен порядок корректировки налоговой базы, в связи с изменением места уплаты налога структурными подразделениями (филиалами) предприятий. Учитывая общий низкий уровень платежной дисциплины, целесообразно было бы, по нашему мнению, повысить административную ответственность налогоплательщиков с последующим зачислением сумм штрафных санкций к доходам региональных бюджетов, которые не учитываются при определении объема межбюджетных трансфертов. Разграничения доходов на основе действующего Бюджетного кодекса на единых началах для соответствующих бюджетов не позволяет сбалансировать их через разный уровень экономического развития и налогового потенциала регионов Украины, сформировавшегося при определенных природно-экономических условиях. При этом целесообразно применять формы финансового обеспечения: самофинансирование, кредитование, финансирование, страхование. Результаты анализа показали, что на сегодня местные органы власти не могут иметь полную финансовую независимость, поэтому возникает потребность в их дополнительном финансировании, которое осуществляется за счет системы трансфертов. Трансфертная политика по-разному влияет на отдельные показатели социально-экономического развития. Установлено, что между объемами межбюджетных трансфертов и динамикой ВВП, доходами на душу населения и объемам промышленного производства существует обратная связь. Это свидетельствует о недостаточной эффективности использования полученных дотаций на местах. Такая ситуация связана с тем, что, во-первых, местные органы власти не несут ответственности за неэффективное использование полученных финансовых ресурсов. Во-вторых, отсутствуют стимулы к экономическому развитию подведомственных территорий, поскольку разрыв между доходами и расходами, который образовался вследствие недостаточного объема собственных поступлений, будет покрыт за счет трансфертов из вышестоящего бюджета. Таким образом, центральной проблемой межбюджетного финансирования на сегодня явля-

ется отсутствие действенных рычагов, которые бы стимулировали местные органы власти к развитию собственных источников формирования финансовых ресурсов. Исследованием установлено, что предприятия, которые загрязняют окружающую среду сельских территорий, сбор за загрязнение платят по месту налоговой регистрации. В этом случае можно говорить, что такая ситуация не способствует полной мере улучшению экологического состояния по месту осуществления выбросов и сбросов. Введение специальных региональных налогов и сборов с пользователей природных богатств и направления их средств на охрану окружающей среды, восстановления потребленных природных благ, создадут необходимые условия для жизнедеятельности населения. Практическая реализация позволит установить зависимость между объективными факторами благоприятного природного, территориального расположения населенных пунктов и уровнем благосостояния их граждан с помощью особых местных налогов или сборов, которые целесообразно взимать с субъектов хозяйствования, осуществляющих промышленное потребление электроэнергии, газа, путей сообщения с целью получения выгоды. Практическое применение указанных налогов позволяет сделать вывод о том, что они также будут действенным инструментом в вопросе сохранения и охраны окружающей среды и улучшения экологической ситуации в стране. Сейчас действенной мерой, которая способна изменить ситуацию в устойчивом развитии сельских территорий, является улучшение финансово-экономического механизма государственного управления охраной окружающей среды. Поэтому предлагаем, с целью усовершенствования действия финансовых инструментов управления, создать Единый национальный экологический фонд и региональные фонды защиты окружающей среды, как внебюджетные финансовые с целевым распределением ресурсов и направлениями их использования.

Выводы. Таким образом, есть все основания для того, чтобы сделать следующие выводы и определить дальнейшие направления дальнейших исследований расширения на-

полняемости бюджета сельской территории, в соответствии с положениями Европейского Союза. В то же время, считаем, что переход к устойчивому развитию должен происходить по следующим этапам: а) переходный этап - преодоление эколого-экономического кризиса, обеспечение макроэкономической стабилизации, создание условий для экономического роста, разработка нормативно-правовой базы, повышение уровня жизни, переход к мировым стандартам экологической безопасности; б) структурная перестройка. Переход к использованию преимущественно экономических

механизмов стимулирования и регулирования структурных преобразований. Также выделяют решение топливно-энергетической проблемы, трансформацию мероприятий наполнения бюджета сельской территории, сбалансированное использование ресурсного потенциала; в) обеспечение устойчивого развития производства, создание экологически чистых производств, удовлетворение потребностей населения с учетом экологических требований, создание глобальной системы экологической безопасности и ноосферного развития в контексте мировых стандартов экологической безопасности.

REFERENCES

- [1]. **Bulavka O.G.** Rozvitok silskich teritiriy / Bulavka O.G., Jakyba K.I., Diesperov V.S., Aleksandrov M.S. – K.: NNZ «IAE», 2012. – 182 s.
- [2]. **Kropivko M.F.** Upravlinnia kompleksnim rozvitkom agropromislovogo virobniztva i silskich teritiriy / Sabluk P.T., Kropivko M.F., Bulavka O.G. ta in. – K.: NNZ «IAE», 2011. – 482 c.
- [3]. **Lisoviy A.V.** Derjavne reguluvania rozvitky silskich teritoriy / Lisoviy A.V. – K. : Dija, 2007. – 400 c.
- [4]. **Lisoviy A.V.** Metodichni pidhodi do ozinuvania silskoi sozialnoi infrastruktury v Ukrainy / Lisoviy A.V. // Ekonomika Ukrainy. – 2007. – № 5. – С. 52–55.
- [5]. **Pahomova N.** Ekologichniy menedjment / Pahomova N., Endres A., Richter K. – SPb.: Piter, 2003 – 269 c.
- [6]. **Sabluk G.I.** Ozinka stanu demografichoi situazii na silskich teritorijach / Sabluk G.I. // Ekonomika APK. – 2015. – № 3 – S. 75–78.
- [7]. **Talavyria M.P.** Organizaziyno-ekonomichniy mechanism derjavnoi pidtrumki rozvitky silskich teritoriy / Talavyria M.P. – K.: NAU, 2008. – 384 s.
- [8]. Upravlinia innovazijno-technologichnim rozvitkom agrosferu : monographia / Lobas M.G., Rossocha V.V., Sokolov D.O. – K. : HHL «IAE», 2016. – 416 s.

INCREASING EFFECTIVENESS OF USAGE TEXTILE ENTERPRISES' CAPACITY ON BASING OF INDUSTRIAL INVENTORY MANAGEMENT

საუნიჭრო საწარმოებაში გამოყენებული სიმძლავრეების ეფექტიანობის ამაღლება საწარმოო მარაგების მართვის საშუალებად

BOBIR TURSUNOV,

PhD student of Tashkent State University
of Economics Tashkent city, the Republic of
Uzbekistan

ბობირ ტურსუნოვი,

ტაშკენტის სახელმწიფო ეკონომიკური
უნივერსიტეტის დოქტორანტი. ტაშკენტი,
უზბეკეთის რესპუბლიკა

ANNOTATION

In this paper have been discussed problems of increasing effectiveness of usage textile enterprises' capacity on the basing of industrial stocks management. By the author classified modern management methods of managing industrial stocks and some ways of achieving effective inventory management at textile enterprises.

Keywords: warehouse, effective inventory management, capacity, industrial stocks, textile enterprises, stocks, modern management methods.

ანოტაცია

სტატიაში განხილულია საფეიქრო საწარმოების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლების პრობლემები თანამედროვე მეთოდები და საფეიქრო საწარმოების საწარმოო მარაგების მართვის საფუძველზე. ავტორის მიერ კლასიფიცირებულია სამრეწველო მარაგების მართვის თანამედროვე მეთოდები და საფეიქრო საწარმოებში მარაგების მართვის უზრუნველყოფის ზოგიერთი ხერხი.

საკვანძო სიტყვები. საწყობი, მარაგების ეფექტური მართვა, სიმძლავრე, სამრეწველო მარაგები, საფეიქრო საწარმოები, მარაგები, მართვის თანამედროვე მეთოდები.

INTRODUCTION

The great value gets improvement of quality indicators of utilisation of industrial stocks and it directly influences utilisation by capacities. It can achieve by economy of materials and their more effective utilisation. Decisions of the problems set forth above can be reached, applying more progressive structural materials, introducing new technologies, replacing expensive materials with cheaper without reduction of quality of production, reducing a waste and losses in production, and also widely involving in economic circulation secondary resources and passing products.

In capacity increasing in the textile enterprises of the most important the problem of rationalized storekeeping of the enterprise is. Account of optimum specifications of acquisition and an expenditure of industrial stocks allows to accelerate оборачиваемость stocks, to raise capacity, to lower expenses for their storage and provides finally production efficiency increasing as a whole.

The storekeeping problem arises, when it is necessary to create a stock of material resources or consumer goods for the purpose of satisfaction of demand on the set interval of time (end user or endless).

At level of the enterprises stocks concern the objects demanding the big capital investments and consequently are one of the factors defining

to the politician of the enterprise and influencing level of its liquidity.

LITERATURE REVIEW

Many economists in world payed attention to problems of industrial stocks and increasing of capacities utilisation in enterprises.

The basic methodological sights had been formed in classical works of scientists K.Menchera, D.Norta and A.Marshalla. Also, questions of production assets are discussed in scientific works of foreign scientific economists K.Menara, R.Vilda, B.Rendega and R.Chase.

In area theoretical warps and features of management of capacities and stocks of the enterprises of light industry conducted researches scientists from the CIS countries Gadzhinsky A.M, V.A.Vodjanov, N.L.Zajtsev, R.A.Fathutdinov, J.B.Kvasha and A.A.Balabinlar. In their scientific works questions of management of capacities of the industrial enterprises are considered. From uzbek scientists-economists S.S.Gulyamov, Y.Abdullaev, N.K.Yuldashev, B.Gojibnazarov and O.Aripov were engaged in questions of industrial enterprises management.

DISCUSS RESULTS

John Schreibfeder, argues that effective inventory management allows to meet and exceed the expectations of buyers and offers method of creating a stock management program that allows high profitability of investments in stocks. [6]

Industrial stocks are the means of production which have arrived on a storehouse of the enterprise-consumer of these means of production, but yet not involved in production [1].

Most the total formulation of concept "stocks" gives in the book "Logistics" Gadzhinsky A. M: «Material stocks are productions being at different stages and treatments industrial and technological production, articles of national consumption and other goods expecting the introduction into process of industrial or personal consumption» [3].

Industrial stocks can be formed at the enterprise as a result of discrepancy of standard items to volumes of single-trip consumption. Materials arrive on the enterprise, as a rule, in the quantity defined by transit rate or capacity of one car, the

car, the container etc., but within days the smaller quantity of a material can be consumed.

As a whole, the basic place in framework of industrial stocks is occupied with raw materials and the materials necessary for production.

Industrial stocks – the stocks which are at the enterprises of all branches of sphere of production of goods, intended for industrial consumption. The purpose of creation of industrial stocks – to provide uninterrupted operation of production.

Merchantable stocks – stocks of finished goods at manufacturers, and also stocks along the line the goods from the supplier to the consumer, that is at the enterprises wholesale, мелкооптовой and a retail trade, in the procuring organizations and stocks in a passage [4].

Merchantable stocks are subdivided, in turn, into stocks of means of production and consumer goods.

At the enterprise from the point of view of the factors defining the size of a stock, it is possible to subdivide all industrial stock of means of production into current, preliminary, insurance and seasonal parts [2,188]:

- The current part is necessary for the enterprise for trouble-free work in intervals between the alternate deliveries;
- The preliminary part is created for work of the enterprise in preparation of materials for utilisation and for delivery to workplaces;
- Insurance stocks – are intended for continuous maintenance with materials or the goods of industrial or trading process in case of various unforeseen circumstances, for example, such, as deflections in periodicity and rate of parties of deliveries from provided by the contract, possible delays of materials or the goods in a passage on delivery from the suppliers, unforeseen increase of demand;
- Seasonal stocks are formed at seasonal nature of production, consumption or transportation. As an example of seasonal nature of production of agricultural production can serve. Seasonal nature of consumption has consumption of gasoline during a harvest season. Seasonal nature

of transportation is caused, as a rule, absence of constantly functioning roads.

Breakage in time between the moment of receipt of a material and an initiation of its industrial consumption also conducts to formation of stocks. At coincidence of receipt and consumption need for stocks disappears.

The enterprise can do without stocks and in case of production of raw materials or materials daily, but transport-procuring expenses at the expense of conditional-constant component expenses thus will increase.

Thus, presence at the enterprise of large supplies creates confidence of trouble-free work, cuts transport-procuring expenses, and also the losses connected with idle time of the enterprise, but during too time distracts from a turnover money resources, increases expenses for storage and the content of stocks. This contradiction leads to necessity of an establishment of their optimum size.

Data's have arrived also profitableness level, and also formation at the enterprises of funds of provision of economic incentives of production promotes optimization of stocks and the best organization of management of them, force to approach in a new fashion to a technique of their rationing [2, c.4].

Important passage of increasing of efficiency of utilisation of capacities are reduction of quantity of the excessive equipment and fast involving in production of the unstated equipment. The necrosis, a considerable quantity of means of labor reduces possibilities of a gain of production, conducts to a real loss of the substantiated work owing to their physical deterioration as after a prolonged storage the equipment often becomes unfit for use. Other equipment at a good physical state appears obsolete and is written off together with physically worn.

Formation of stocks is an objective condition of process of the reproduction, providing its continuity, and during too time means a time necrosis of the circulating assets enclosed in them. So, from the materials which are in stocks, in their storage new value is not created. Therefore the requirement shown to a cumulative stock, its greatest possible reduction at simultaneous increasing of degree of mobility is.

Process of formation of stocks has mainly likelihood character. It is a dynamic category, and it should be noted at the decision of a problem of storekeeping. Specially developed techniques of rationing of industrial and merchantable stocks are with that end in view applied. Being guided by them, the enterprises define rates of stocks which are used in balance accounts and form a warp for control and the account of a stock rate and an operational administration them, perfection of their framework.

Effectively to operate, it is necessary to follow the certain policy. What is the policy of storekeeping? A policy of storekeeping – set of measures and the strategy oriented on statement and achievement of the enterprise purposes.

The policy of storekeeping is a data which in a complex synthesizes various aspects of activity of the enterprise, namely:

- ❖ Timeliness of deliveries of materials and allied articles,
- ❖ Optimality of their sizes and speed of movement,
- ❖ Efficiency of industrial activity,
- ❖ Optimization of volumes of production ready to realization,
- ❖ Time dimension of a production cycle, that is, we choose what method at this or that stage of vital activity of a stock.

In a modern science there are some standard (classical) management methods the stocks, we will result some more low:

1. «lot for lot» or «the order in the order» («precisely by request») - is made the order for production or purchase of the exact, strictly set quantity of production/goods. Utilisation of a method for management of torrents of the most important positions of the nomenclature (according to classification ABC, the goods of groups A and, probably, B) or for purchases of the goods which usually are not stored in a kind of stocks, i.e. at the politician of the order «to order» (under the order) is optimum.
2. The fixed quantity – the order (delivery) of the fixed volume of the order is possible.
3. Economic – proceeding from economic requirements, the optimal volume of a party

of delivery at which the minimum cost price of the bought goods is reached is counted.

4. Replenishment to the maximum volume – volume of a party of purchase (V_p) is counted simply:

$$V_p = (\text{the Maximum stock}) - (\text{a current stock}) \quad (1)$$

Usually, for a current stock «the reorder point» (a stock rate at which achievement it is necessary to generate the order) or an insurance stock strikes root.

Ideally, replenishment should arrive as soon as the last package of the goods is sent off the shelf to the buyer. But in most cases, to determine the required volume, you need to analyze two variables: the expected demand for the goods (demand forecast) and the estimated time required to receive the replenishment. The forecast value of demand is equal to the expected volume of sales or consumption of goods in the coming reporting period. During the reporting period, a day, a week, a month or some other period of time can be adopted. Time, which is supposed to be necessary to obtain a new batch of goods from the supplier, is called the planned lead time for the order. To avoid a deficit, it is necessary to order replenishment when the available stock is still sufficient to meet the demand during the fulfillment of the order for replenishment. The sufficient volume is calculated as follows:

$$\boxed{\text{The forecast of the daily demand}} \times \boxed{\text{The planned time of the order}}$$

But you need to keep in mind that probably the received volume will not correspond to the daily sales volume, and even the replenishment does not always arrive on schedule. This is the forecast of the volume of goods that will be sold or used in a period that, according to our estimates, is necessary for replenishment. For this reason, it makes sense to add some “stock” in the formula determine the time of the recharge order. This additional amount is called an insurance stock. You can also call this a “cue case”. Insurance reserve

helps in cases of excess demand over normal or delayed delivery in the period required for the order and Radiation of replenishment. In other words, you need to order the goods when relative stock size (equal to the current cash quantity minus orders received and requests for movement from the warehouse, plus This will be lower than the next calculated value:

$$\boxed{\text{The forecast of daily demand}} \times \boxed{\text{The planned time of the order}} + \boxed{\text{Insurance reserve}}$$

Demand is the volume of goods that we assume sell or use in the next reporting period. The forecast of sales is built on the basis of four elements: Consumption in past periods. Historical data on the volume of sales can serve as a good indicator of the future need. Consumption is a net amount (outgoing current - return) of goods that left the warehouse during the reporting period. It includes volume of deliveries to buyers and volume internal consumption for repair and assembly. Trends. Consumption of many goods is not constant. Since the time it changes. Some goods (or product lines) can become more popular. This is called ascending trend. A downward trend is observed in the case when the product (or product line) is reduced. Trends of the under the influence of changes in fashion, economic situation, competition or other factors. In any trends are to be taken into account in forecasting demand for the goods. Joint forecasting. In this process, factors that are not related to historical data or trends. Any future event can be short- but to increase the demand for goods, for example, a holiday, discounts, promotion. In some cases, demand is better predicted by basis of expert assessments of sales personnel or buyers, rather than on the basis of historical sales figures or trebling. [6]

Researchers secrete six basic areas to which management of chains of deliveries is concentrated: production, deliveries, a site, stocks, transportation, the information. Utilisation of the above-stated systems in the textile enterprises considerably will raise an optimality of storekeeping and at the same time will provide uninterrupted operation of material resources that will allow to raise level of utilisation of capacities of the enterprise.

CONCLUSIONS

Problems of increasing effectiveness of usage textile enterprises` capacity can be solve on the basing of industrial stocks management, utilisation of capacities must be planned from demands.

Any business is bad if we do not have a product that the buyer expects we find. But if we bought too much goods, then for that froze their funds and can not invest them in other goods, the sale of could benefit the company. In order to avoid such situations, but accurate prediction.

Physical inventory is the process of manual translation of goods in the warehouse. Most companies carry out physical inventory once a year. This is an expensive process, from which few enjoys. But accurate information is also needed for effective, use of stocks, and for their effective management. And the best the key to achieving the accuracy of balance sheets is a good system physical inventory of goods. Its purpose is to bring the data on available volumes of all goods of a real situation. And accuracy is extremely important for a high level of customer service and effective replenishment of stocks.

For achievement of success in long-term prospect, the textile enterprises should plan utilisation

of capacities, control stocks of materials, planning of stocks and forecast of demand. As the analysis of manpower resources because improvement of utilisation of capacities, certainly, will lead to hiring of new workers and their training is necessary.

In the course of realization of functions of management the given department should solve problems of determination of annual requirement for material resources for performance of a working scheme of production, rates of industrial stocks, maintenance of receipt of materials in the necessary nomenclature in target dates, maintenance of shops with material resources within a limit, the account of delivery of materials to shops and realization of funds, the account and the reporting about movement of material resources.

The underestimated stocks of material resources can lead to the losses connected with idle times, with a backlog demand and, hence, to profit loss, and also loss of potential buyers of production. On the other hand, accumulation of overstocks connects enterprise working capital, reducing possibility of its favorable alternative utilisation and retarding its cycle that is reflected in rate of total production costs and financial results of activity of the enterprise.

REFERENCES

- [1] **Raitsky, K.A.** Economy of the enterprise [the Electronic resource]. – M: the information-Extradrenchesky centre Marketing, (1999): 693p. (available at <http://www.lib.ua-ru.net/>)
- [2] **Mikityans, S.R.** Management industrial stocks at the enterprise [Text]. – M: economy, (1971): 53p.
- [3] **Gadzhinsky, A.M.** Logistics [the Electronic resource]: the textbook. — M: «Dashkov and To», (2013): 484p. – available at http://uchebniki.ws/15840720/logistika/logistika_-_gadzhinskiy_am
- [4] Logistics [the Electronic resource]: the Textbook / under the editorship of B.A.Anikin: 3rd ed.. M: INFRA TH, (2002): 368 pp.
- [5] **Poznyaks, V.V.** Formirng and classification of circulating assets [the Electronic resource]//Bulletin. BSEU/V.V.Poznjakov.(2002): vol.1. 43-48pp. (available at <http://www.ekonomika.by/downloads/zys.doc>; <http://elib.bsu.by/>)
- [6] **Jon Schreibfeder.** Achieving Effective Inventory Management. Business book.2006.
- [7] http://studopedia.ru/2_29979_formirovanie-politiki-upravleniya-zapasami-predpriyatiya.html.

LAND CONSOLIDATION, LAND BANK-THE MOST IMPORTANT TOOLS FOR THE DEVELOPMENT OF

მიწის კონსოლიდაცია, მიწის ბანკი - სოფლის მეურნეობის განვითარების უმნიშვნელოვანესი ინსტრუმენტები

ლელა ჯახაია,

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის
ფაკულტეტის დოქტორანტი, ბათუმი,
საქართველო

LELA JAKHAIA

Batumi Shota Rustaveli State
University PhD Students,
Batumi, Georgia

ანოტაცია

სოფლის მეურნეობის განვითარება პრიორიტეტულია მსოფლიოსათვის. მცირე მიწის ნაკვეთების ფრაგმენტაცია პრობლემური საკითხია როგორც საქართველოსათვის, ისე ქვეყნების უმრავლესობისათვის. ამ პრობლემის დასაძლევად მე-20 სს. 80-იან წლებში დაიწყო ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში მიწის კონსოლიდაცია, რომელიც ხელს უწყობს მცირე ფერმების მწარმოებლობის და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას საერთაშორისო დონეზე.

აღნიშნული პრობლემის გადაწყვეტის მეორე მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს მიწის ბანკი, რომლის მიზანია კერძო პირებისაგან დანაწევრებული შეძენა და მათი გაყიდვა ჩვეულებრივ საბაზრო პირობებში, რაც ხელს უწყობს მიწების გამსხვილებას და სახელმწიფო მიწების განკურძოებას. ასევე მიწების მობილობას.

საკვანძო სიტყვები: სოფლის მეურნეობა, მცირე მიწის ნაკვეთები, ნაკვეთების დანაწევრება, მიწების გამსხვილება, მიწის კონსოლიდაცია, ნებაყოფლობითი კონსოლიდაცია, სავალდებულო კონსოლიდაცია, საპილოტე პროექტი, ეფექტიანი ინსტრუმენტი, მიწის ბანკი.

ABSTRACT

Development of agriculture is a priority for the world. Fragmentation of the plots is a problem as

for Georgia as well for more other countries. To overcome this problem, the consolidation of the land in the central and eastern European countries started in the 80 ies of the 20 ies. Which helps to increase productivity and competitiveness of small farms at international level.

The second important instrument of solving the mentioned problem is land bank, the aim of which is buying and selling them from private individuals in usual market conditions, which facilitates land-slides and diversion of state land.

Keywords: Agriculture, smaller land, fragmentation of the land plots, landlines, land consolidation, obligatory consolidation pilot project, effective tools, land bank.

შესავალი

სოფლის მეურნეობა, მისი განვითარება პრიორიტეტულია მსოფლიოსათვის. ფერმერთა მცირე მიწის ნაკვეთების დანაწევრება პრობლემური საკითხია არა მხოლოდ საქართველოსათვის, არამედ ქვეყნების უმრავლესობისათვის. ამ პრობლემის დასაძლევად XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის არაერთ ქვეყანაში დაიწყო მიწების გამსხვილების სხვადასხვა ინსტრუმენტების დანერგვა. ერთ-ერთ ასეთ ინსტრუმენტს წარმოადგენს - მიწის კონსოლიდაცია.

მინის კონსოლიდაციის პროგრამების პრაქტიკული გამოცდილება

ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის (CEE) 25 ქვეყნიდან შვიდს უკვე აქვს მინის კონსოლიდაციისთვის გამიზნული სპეციალური პროგრამა, ხოლო 13 ქვეყანამ დაიწყო მინის გამსხვილების პოლიტიკაზე მუშაობა, თუმცა სამოქმედო გეგმა ჯერ არ აქვთ. დარჩენილ 5 ქვეყანას (მათ შორის საქართველოს) ამ მიმართულებით ცვლილებები არ განუხორციელებია.

მინების გამსხვილება-გაერთიანება ხელს შეუწყობს მცირე ფერმების მწარმოებლურობის და კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას საერთაშორისო დონეზე, რაც აუმჯობესებს სოფლად ცხოვრების დონეს. ამ კუთხით დასავლეთ ევროპის ქვეყნების გამოცდილება, რა თქმა უნდა, მნიშვნელოვანია. ასევე საინტერესოა, გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებმა მინის სტრუქტურულ პრობლემებთან გამკლავების რა ხერხებს მიმართეს. სხვადასხვა ქვეყნის პრაქტიკამ აჩვენა, რომ მინის გაერთიანება-გამსხვილების კუთხით მინის კონსოლიდაციის პროგრამები და მინის ბანკინგი ეფექტიანია, სწორად განხორციელების შემთხვევაში.

ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში მინის კონსოლიდაციის მოდელები ეფუძნება დასავლეთ ევროპის ქვეყნების გამოცდილებას. დასავლეთ ევროპაში კი გავრცელებულია სამი ქვეყნის: გერმანიის, ჰოლანდიისა და დანიის მოდელები. თითოეული ქვეყნის გამოცდილება დაფუძნებულია საერთო პრინციპზე და შემდეგ მცირედი სახესხვაობებით მორგებულია ამა თუ იმ ქვეყნის კანონმდებლობასა და გარემო პირობებს.

მინის კონსოლიდაციის ნებაყოფლობითი და სავალდებულო მიდგომა

ნებაყოფლობითი მიდგომის დროს მინის ყველა შესაძლო მფლობელს შორის გამოკითხვას ატარებენ და აქედან ადგენენ, თუ ვის რა ინტერესი აქვს და უნდათ თუ არა პროექტში ჩართვა. შემდეგ შემუშავდება მინების გადანაწილების გეგმა. ნებაყოფლობითი კონსოლიდაციის დროს მინის გაცვლა ნებაყოფლობითია. თუმცა ხშირად მესაკუთრეს უბიძგებენ, რათა საჯარო პროექტების ან გარემოს დაცვითი პროექტების ინტერესებიდან გამომდინარე მიწა დათმოს. ნებაყოფლობითი მიდგომა გამოი-

ყენება დანიაში. გერმანიასა და ჰოლანდიაში კი ორივე მოდელს შეხვდებით.

სავალდებულო კონსოლიდაციის დროს ცენტრალური და ადგილობრივი ხელისუფლების შესაბამისი ჯგუფები მინის მფლობელებისა და ფერმერების ინტერესების გათვალისწინებით ადგენენ მინის გადანაწილების პროექტს. მაგალითად, თუ ერთი ფერმერი ფლობს 3 ან 4 მიწის ნაკვეთს სხვადასხვა ადგილას, იგი თავის მიწას გაუცვლის მეზობელ ფერმერს, რომელსაც ასევე აწყობს ეს გაცვლა, რადგან მისი ნაკვეთებიც გაფანტულია. ამგვარად ჯამში ყველა ფლობს ერთი და იგივე ღირებულების მიწას, მაგრამ ერთად კონსოლიდირებულს. სხვადასხვა მხარის ინტერესების გათვალისწინების შემდეგ, შედგენილ პროექტს აცნობენ პროექტში მონაწილე მხარეებს და იგი დამტკიცდება ერთიანი გეგმის სახით საერთო კონსენსუსის საფუძველზე თუ ფერმერთა და მინის მფლობელთა უმეტესობა მხარს უჭერს მის განხორციელებას.

FAO-ს ექსპერტის ჰარტიგსენის კვლევის მიხედვით 2015 წელს 7 ქვეყანაში მინის გამსხვილება წინასწარ შემუშავებული პროგრამის მიხედვით მიმდინარეობდა. ეს ქვეყნებია: პოლონეთი, სლოვაკეთი, ჩეხეთი, ლიტვა, სერბეთი და აღმოსავლეთი გერმანია. გამსხვილების პროგრამის მქონე 7 ქვეყნიდან 6 ქვეყანაში აირჩიეს სავალდებულო მიდგომა, რაც გულისხმობს, რომ ადმინისტრაცია ადგენს მინის გადანაწილების პროექტს და ამტკიცებს მას შემდეგ, რაც მინის მფლობელთა უმრავლესობა შეთანხმდება. ფერმერები იღებენ იმავე ღირებულების მიწას, რაც მათ ქონდათ მინის გადანაწილების გეგმის შედგენამდე. მხოლოდ ლიტვაში გამოიყენება ნებაყოფლობითი მიდგომა. ხოლო აღმოსავლეთ გერმანიაში ორივე მიდგომა მიღებულია. დასახელებული მეთოდების შედეგად, მეურნეობათა ხელთ არსებული ნაკვეთები ერთიანდება, თუმცა მფლობელთა რიცხვი ჯამში იგივე რჩება.

ქვემოთ მოყვანილ გრაფიკზე ლურჯი ფერით მინის გამსხვილების პროგრამის მქონე ქვეყნებია მონიშნული. ხოლო მწვანე და ყვითელი ფერით მონიშნულმა ქვეყნებმა შემოიღეს მინის გამსხვილება-გაერთიანების ინსტრუმენტები, თუმცა პროგრამა ჯერ შემუშავებული არ აქვთ.

FAO დაეხმარა მინის გამსხვილების მსურველ ქვეყნებს (სომხეთი, სერბეთი, ალბანეთი, ბოსნია-ჰერცეგოვინა და მაკედონია) საპილოტე პროგრამების შემუშავებაში. ლიტვამ და მოლდოვამ დამოუკიდებლად დაიწყეს მინის

გამსხვილების პროგრამის შემუშავება, თუმცა სირთულეებს წააწყდნენ და დახმარებისათვის FAO-ს მიმართეს. თითოეული ქვეყნისათვის ლოკალურ პირობებსა და სოფლის განვითარების პრინციპებს მორგებული ინდივიდუალური საპილოტე პროგრამა შეიქმნა, რაც მოიცავს არა მარტო მიწის გადანაწილებას, არამედ სოფლის განვითარების კომპლექსურ მიდგომას.

CEE ქვეყნების სასოფლო-სამეურნეო დასახლებების განვითარებისათვის მხოლოდ მიწის რესტრუქტურისა და საკმარისი არ იყო. CEE ქვეყნების უმეტესობაში სოფლად მცხოვრებთათვის მეტ-ნაკლებად შეზღუდულია გზები, სარწყავი სისტემა, დრენაჟი, ბაზრებსა და ფინანსებზე წვდომა. პრობლემაა მიწის ეროზია და მრავალი სხვა.

მიწის კონსოლიდაციის პროგრამა განხორციელდა ბულგარეთში 2009-2010 წლებში „ახალი საპილოტე პროგრამის ფარგლებში“, რომელიც ყოვლისმომცველი იყო სამი სოფლისათვის, მიწის კონსოლიდაციასთან ერთად 14 კმ სასოფლო გზა გაიყვანეს, 50 ჰა. საირიგაციო სისტემა მოეწყო, 28 კმ. ტურისტული ბილიკი და ტყის ზოლები გაშენდა. ეს პროგრამა წარმატებით განხორციელდა. ნაკვეთების ზომა თითქმის გასამმაგდა (0,77 ჰა.-დან 1,90 ჰა.-მდე).

მსგავსი ყოვლისმომცველი მიდგომის დროს აუცილებელია ადგილობრივი მმართველობების და ყველა გავლენის ქვეშ მყოფი პირის ჩართვა. ამ პროცესს თან უნდა ახლდეს ცნობადობის ამაღლება და ადგილობრივებისთვის ინფორმაციის მაქსიმალური მიწოდება. ფერმერების და მიწის მფლობელების ინტერესების და მიწის კონსოლიდაციის პროცესში ჩართულობის დასადგენად თითოეული ფერმერის თუ მიწის მფლობელის გამოკითხვა.

რამდენიმე მაგალითის განხილვა მნიშვნელოვანია კონსოლიდაციის პროექტების კონტექსტის უკეთ გასაგებად. CEE ქვეყნების ორი ძირითად ჯგუფის (პირველი - ქვეყნები, რომლებსაც აქვთ მიწის კონსოლიდაციის პროგრამები და მეორე - ქვეყნები, რომლებმაც გარკვეული ღონისძიებები გაატარეს, თუმცა პროგრამა სრული სახით ჯერ შემუშავებული არ აქვთ) კონსოლიდაციის პროექტებიდან მიღებული გამოცდილებაა გაზიარებული.

მიწის კონსოლიდაციის გეგმის მქონე ქვეყნებისათვის (პოლონეთი, ჩეხეთი, სლოვაკეთი, სერბეთი, ლიტვა, სლოვენია და გერმანია) კონსოლიდაციის მიმართულებით ქვეყნების

გააქტიურების ძირითადი მოტივი მიწის სტრუქტურის შეცვლა და ფერმების პროდუქტიულობისა და კონკურენტუნარიანობის ზრდა იყო. ასევე, პრაქტიკამ აჩვენა, რომ მხოლოდ საბაზრო ძალებით მიწა ვერ გამსხვილდა და საჭირო გახდა ინტერვენცია, ხოლო ქვეყნების ნაწილი (ჩეხეთი, სლოვაკეთი, გერმანია) უფრო მეტად კონცენტრირებული იყო მიწის მფლობელობის პრობლემებზე და მიწის მართვის სისტემის შემუშავებაზე (კადასტრი და მიწის რეგისტრაცია). მიზნებიდან გამომდინარე, ჩეხეთში მიწის კონსოლიდაციისთვის გამოყოფილი სახსრების ნახევარი მიწის მოკვლევასა და რეგისტრაციაზე დაიხარჯა.

მიწის პრობლემების გარდა კონსოლიდაციის პროექტები მიმართული იყო ბუნების დაცვას, გარემოსა და ლანდშაფტის გაუმჯობესებაზე და ადგილობრივ განვითარებაზე (მაგალითად, ნაკვეთებამდე მისასვლელი გზების მოწყობა.) ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნების უმეტესობაში პრობლემაა როგორც მიწის ფრაგმენტაცია, ასევე ფერმების მცირე ზომა. მიწის პროგრამებს პოლონეთში, ჩეხეთში, სლოვაკეთსა და სერბეთში აქვთ ფერმების ზომის გამსხვილების პოტენციალი. ლიტვაში კონსოლიდაციის პროექტის ფარგლებში ნახალისებულია მიწის ყიდვა-გაყიდვა, რადგან აქ ერთ-ერთი მთავარი მიზანი მიწების გამსხვილებაა.

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ მიწის კონსოლიდაციის მქონე შვიდივე ქვეყანაში კონსოლიდაციის პროექტებზე ძირითად პასუხისმგებელ ორგანოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროები წარმოადგენენ და კონსოლიდაციის ინსტრუმენტები ძირითადად სოფლის განვითარების სტრატეგიებსა და პროგრამებში იყო ჩართული.

CEE რეგიონში მიწის კონსოლიდაციის პროგრამის არმქონე ქვეყნებში მიწის კონსოლიდაციის ინსტრუმენტი ძირითადად სოფლებში საპილოტე პროგრამების განხორციელება იყო. საწყის ეტაპზე ქვეყნების უმრავლესობამ ნებაყოფლობითი მიდგომა გამოიყენა. ამის მიზეზი პირველ რიგში ის იყო რომ, სავალდებულო მიდგომის დროს აუცილებელია კანონმდებლობა დახვეწილი და ნებისმიერი მხარის უფლება-მოვალეობები დეტალურად განერილი იყოს. ასევე, საპილოტე პროგრამები ძირითადად 1990-იან და 2000-იან წლების დასაწყისში დაინერგა, როდესაც მოსახლეობაში მიწების დაკარგვის შიში მაღალი იყო. ამიტომ პრიორიტეტი ნებაყოფლობით პროექტებს მიენიჭა.

სხვადასხვა ქვეყნის გამოცდილება აჩვენებს, რომ პირდაპირი გზა პირველი საპილოტე პროექტიდან ფუნქციონალურ პროგრამამდე ერთგვაროვანი არ არის. სხვადასხვა ქვეყანაში საპილოტე პროგრამებს განსხვავებული შედეგები ჰქონდა. საპილოტე პროექტებმა ალბანეთში, სომხეთსა და მოლდოვაში საუკეთესო შედეგები აჩვენა. რაც იმის მაჩვენებელია, რომ კონსოლიდაციის პროგრამა სწორად დაგეგმვისა და განხორციელების შემთხვევაში მიწების გაერთანება-გამსხვილებას ხელს უწყობს.

კონსოლიდაციის პროგრამის მქონე ქვეყნების მსგავსად იმ ქვეყნებში, სადაც მიწის რეგისტრაცია ართულებს მიწის ბაზრის განვითარებას, მიწის კონსოლიდაციის პროგრამები შეიცავს მიწის რეგისტრაციის პრობლემების გადაჭრის გზებსაც. ასეა, მაგალითად, ალბანეთის, ბოსნია-ჰერცეგოვინას და ხორვატიის შემთხვევაში.

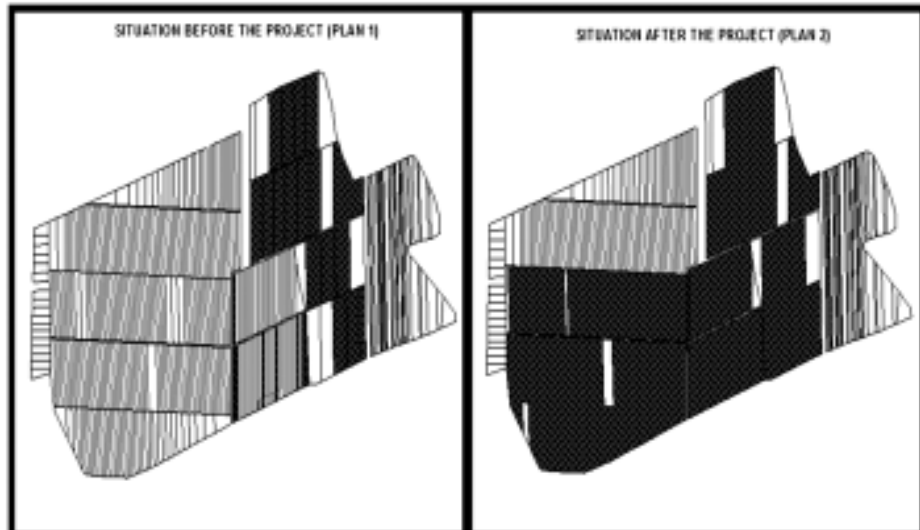
მას შემდეგ რაც მოლდოვამ გააცნობიერა მცირე და დანაწევრებული ფერმების პრობლემები, 2004 წელს არსებულ სიტუაციასთან გამკლავებისთვის მსოფლიო ბანკს მიმართა. რის შედეგადაც 6 სოფელში (2009 წელს კი დამატებით 40 სოფელში) საპილოტე პროგრამა გაიმართა. პროექტები დაეფუძნა ნებაყოფლობით, საბაზრო მიდგომას. იგი ასევე სოფლების განვითარების საჭიროებებს მოიცავდა. ქვემოთ მოყვანილი გრაფიკი ასახავს თუ როგორ შეიცვალა ვითარება ერთ-ერთ სოფელში საპილოტე პროგრამის განხორციელების შედეგად.

მიწის კონსოლიდაცია მოლდოვაში

2011 წელს მსოფლიო ბანკის დახმარებით მოლდოვაში განხორციელებული პროექტების შედეგების მრავალდისციპლინარული შეფასება ჩატარდა ("Impact assessment of the land re-parceling pilot project"), რაც მოიცავდა მიწათმფლობელობის, ეკონომიკურ, გარემო და სოციალური გავლენის შეფასებას. საპროექტო 6 სოფელი შეადარეს საპირნონე 3 სოფელს. ყველა კომ-

პონენტის მიხედვით იმ სოფლებში, სადაც მიწის კონსოლიდაციის გეგმები განხორციელდა უკეთესი მდგომარეობა იყო.

მოლდოვის მიწის კონსოლიდაციის საპილოტე პროექტი.

2014-2020 წლების მოლდოვის სოფლის მეურნეობისა და სოფლის განვითარების სამოქმედო გეგმით მიწის კონსოლიდაციის მთავარი მიზანი იყო ფერმების სტრუქტურის გაუმჯობესება მათთვის ფრაგმენტაციის შემცირების და ზომის ზრდის შესაძლებლობების შეთავაზებით. აღსანიშნავია, რომ მოლდოვის 46 სოფელში პროექტები განხორციელდა მიწის კონსოლიდაციისთვის სპეციალური კანონმდებლობის შემუშავების გარეშე. 1990 წელს მოლდოვაში თითქმის მთელი სასოფლო-სამეურნეო მიწა გასხვისდა. ასევე, მიწის მფლობელთა უმეტესობა დაინტერესებული იყო მიწის გაყიდვით, რამაც ხელი შეუწყო საპილოტე პროექტების წარმატებას.

მიწის კონსოლიდაცია სომხეთში

2000 წლის დასაწყისში FAO დაეხმარა სომხეთს სოფელ ერზნკაში საპილოტე პროგრამის მომზადებაში. მიწის მფლობელებთან და ფერმერთან მოლაპარაკების წარმოების შედეგად სოფელში 162 მიწის ნაკვეთი შემცირდა 67-მდე. მიწის ნაკვეთების საშუალო ფართობი გაიზარდა 0,47 ჰა - დან 1,25 ჰა - მდე და თითო მეურნეობის მფლობელობაში არსებული მიწის ფართობი გაორმაგდა 1,25 ჰა.-დან 2,5 ჰა.-მდე). ასევე, მუნიციპალიტეტის მფლობელობაში არსებული მიწა გაიყიდა კერძო პირებზე პროექტის ფარგლებში. FAO-ს პროექტის ფარგლებში შემუშავდა მიწის კონსოლიდაციის სტრატეგია,

რომელზე დაყრდნობითაც და საპილოტე პროგრამის გამოცდილების გათვალისწინებით 2011 წელს შეიმუშავეს მეურნეობების განვითარების კონცეფცია. თუმცა ფინანსების ნაკლებობის გამო ჯერჯერობით მინის კონსოლიდაციის პროექტები არ შემუშავებულა. 1990 წელს სახელმწიფოს მფლობელობაში არსებული მიწა თავისუფალი განკარგვის უფლებით გადაეცა მუნიციპალიტეტებს. საპილოტე პროგრამის ფარგლებში კი მუნიციპალური მიწის გასხვისებამ ხელი შეუწყო მინის კონსოლიდაციის პროექტის წარმატებით განხორციელებას.

2001 წელს სომხეთის მსგავსად FAO-მ საქართველოშიც ჩაატარა წინასწარი კვლევა, რათა დაედგინა კონსოლიდაციის პროგრამის განხორციელების შესაძლებლობა. კვლევის მიზანი იყო მოეზადებინა შესაბამისი პროექტი საქართველოსათვის, თუმცა საქართველოს ხელისუფლების მხრიდან მოთხოვნა პროექტის განხორციელებაზე არ დაფიქსირებულა. მინის კონსოლიდაციაზე პოლიტიკური ინტერესი დღემდე არ გამოთქმულა.

იმისათვის, რომ კონსოლიდაციის პროექტები ნორმალურად განხორციელდეს და მხარეებს ჩართულობის სურვილი გაუჩნდეთ, აუცილებელია გამჭვირვალობა და ბაზრის პრინციპებზე დამყარებული გაცვლების ნახალისება, რაც ხელს შეუწყობს მინის სტრუქტურის ცვლილებას. ამ კუთხით, მინის კონსოლიდაცია შესაძლოა მინის ბაზრის განვითარების ერთ-ერთ ინსტრუმენტად ჩაითვალოს და არა მინის ბაზრის შემცვლელად.

აღმოსავლეთ და ცენტრალური ევროპის ქვეყნების გამოცდილებამ დაადასტურა, რომ მხოლოდ მინის კონსოლიდაცია ერთ-ერთი ეფექტიანი ინსტრუმენტია მინის სტრუქტურულ პრობლემებთან გასამკლავებლად. FAO-ს მიერ რეკომენდირებულია სახელმწიფო მიწების ჩართვა, მინის მობილობის ზრდა, კანონმდებლობის და რეგისტრაციის პრობლემების მოგვარება, გამჭვირვალობის უზრუნველყოფა და ჩართული მხარეების სრული ინფორმირება. კონსოლიდაციის ზემოთ მოყვანილი მოდელი ხელს უწყობს დაშორებული ნაკვეთების ერთად თავმოყრას.

მინის ბანკი

ფერმების გამსხვილების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტია დასავლეთ ევროპაში მინის ბანკი. მინის ბანკი ფლობს და განაგებს

სახელმწიფოს საკუთრებაში არსებულ მიწებს, ასევე ის ჩართულია მიწების ყიდვა-გაყიდვის პროცესში. მინის ბანკი კერძო პირებისაგან იძენს პატარ-პატარა მიწებს მოკლე ვადით და ყიდის მათ ჩვეულებრივ საბაზრო პირობებში. მსგავსი ტრანსაქციები ხელს უწყობს მიწების გამსხვილებას და სახელმწიფო მიწების განკერძოებას და ასევე მინის მობილურობას. (მაგალითად, დანიაში მინის ბანკი შეიქმნა 1919 წელს, რომელიც მინის კონსოლიდაციის პროექტში აქტიურად იყო ჩაბმული).

ცენტრალური და აღოსავლეთ ევროპის ქვეყნების გამოცდილებით, იმ ქვეყნებში სადაც პროექტებში ჩართული იყო სახელმწიფო მიწები, გამსხვილების კუთხით უკეთესი შედეგები დაფიქსირდა. შესაბამისად, FAO რეკომენდაციას უწევს ქვეყნებს მინის ბანკინგის პრაქტიკა გამოიყენონ. მინის ბანკინგი რეკომენდებულია დასავლეთ ევროპის მინის კონსოლიდირების ექსპერტების მიერ CEE ქვეყნებში. მინის ბანკინგს ევროპის სხვადასხვა ქვეყანაში შესაძლოა განსხვავებული მნიშვნელობა ჰქონდეს. FAO-ს მიხედვით, მინის ბანკი არის უფლებამოსილი ინსტიტუტი, რომელიც შეისყიდის სასოფლო დანიშნულების მიწას კერძო მესაკუთრეებისაგან და ფლობს მას დროებით, სანამ არ მოხდება მისი უფრო ეფექტიანი გამოყენება, მაგალითად, მინის კონსოლიდაციის მიზნების მისაღწევად. შესაბამისად, მინის ბანკინგი განიხილება, როგორც მინის მობილობისა და კონსოლიდირების ზრდის საშუალება.

ჰარტიგსენის კვლევა

ჰარტიგსენის 2015 წლის კვლევამ აჩვენა, რომ კონსოლიდაციის პროგრამის მქონე ქვეყნებში დასავლეთ ევროპის ქვეყნებისაგან განსხვავებით სახელმწიფო მიწები პროგრამებში არ იყო ჩართული. სახელმწიფო მიწა პროექტებში წარმოდგენილი იყო, როგორც კერძო მიწა და ისიც ექვემდებარებოდა გაერთიანებას. FAO-ს კვლევის მიხედვით, სახელმწიფო მიწების ჩართვა მინის ბანკის სახით მნიშვნელოვანია განსაკუთრებით ნებაყოფლობითი მიდგომის გამოყენებისას, რადგან ეს გაზრდიდა მინის მობილობას და შესაბამისად ალბათობას, რომ პროექტი წარმატებით განხორციელდებოდა. თუმცა CEE ქვეყნებში მინის კონსოლიდაციისა და მინის ბანკების სინერგიის პრაქტიკა ნაკლებადაა გავრცელებული მიმდინარე ეტაპისათვის. ორივე ინსტრუმენტის ერთდროულ გამოყენებლობის მიზეზად ჰარტიგსენი ასახელებს

სახელმწიფოს მხრიდან მიწის მენეჯმენტის სირთულეებს. ხშირად კონსოლიდაციის პროექტებში ჩართულია არაერთი საჯარო დაწესებულება და მათი კოორდინაცია რთულია. მაშინ როცა მიწის კონსოლიდაციის სააგენტოს ინტერესია მიწის გასხვისება, ეს შესაძლოა არ იყოს პრიორიტეტული მიწის ფონდისთვის, რომელსაც ურჩევნია მიწას თავად ფლობდეს ან/და აქირავებდეს. ბევრი ქვეყნის კანონმდებლობით სახელმწიფო მიწის გასხვისება მხოლოდ ღია აუქციონებზეა შესაძლებელი. ასეთ შემთხვევებში მიწის გაყიდვა კონსოლიდაციის პროექტის ფარგლებში შესაძლოა რთული იყოს.

მიუხედავად სირთულეებისა, პოლონეთმა და გერმანიამ მიწის კონსოლიდაციის პროექტებში სახელმწიფო მიწაც ჩართეს. ამ ქვეყნებში სახელმწიფო მიწა გაყიდეს საბაზრო ფასებთან შედარებით დაბალ ფასად, რათა ბიძგი მიეცათ მიწის მობილობისთვის და ფერმერებისთვის დამატებითი მიწის შეძენის სტიმული მიეცათ.

მიწის პროგრამის არმქონე ქვეყნებს შორის უნგრეთმა, ხორვატიამ და უკრაინამ მიწის ბანკის ჩამოყალიბებისაკენ გადადგეს ნაბიჯები. უნგრეთში მიწის ეროვნული ფონდი დაარსდა 2002 წელს მიწის კონსოლიდაციის ღონისძიებების განხორციელებისათვის. ამ ეტაპზე მიწის ფონდი მიზნად ისახავს მიწის სტრუქტურის ცვლილებას ორმხრივი შეთანხმებების მიღწევის საშუალებით მიწის მფლობელებსა და ფერმერებს შორის. ხორვატიაში სასოფლო-სამეურნეო მიწის სააგენტო 2008 წელს დაარსდა. სააგენტო მიწას ლიზინგით გასცემს კერძო და კორპორატიულ ფერმებზე. ასევე სააგენტოს აქვს უფლებამოსილება კერძო მფლობელისაგან გამოისყიდოს მიწა. მოსალოდნელია რომ მიწის სააგენტო შეიძენს მიწის ბანკის ფუნქციებს მთავალი კონსოლიდაციის პროექტებში. უკრაინაში სახელმწიფო მიწის ბანკი 2012 წელს გაიხსნა, თუმცა ხელისუფლების ცვლილების და არამდგრადი მდგომარეობის გამო კვლავ დაიხურა 2014 წელს.

საერთაშორისო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ მიწის ბანკინგის დანერგვით, მოსალოდნელია სოფლის მეურნეობაში ინვესტიციების ზრდაც. ხშირად, სოფლის მეურნეობაში ინვესტირებით

დაინტერესებულ პირს უჭირს დიდი ზომის მიწის ნაკვეთის მოძიება, ხოლო მცირე ნაკვეთების მფლობელებთან მოლაპარაკება რთული და ზოგჯერ უშედეგო პროცესია. მიწის ბანკინგი, ერთის მხრივ, მცირე ზომის, გამოუყენებელი მიწების მფლობელებს მათი მარტივად გასხვისების საშუალებას მისცემს. მათი კონსოლიდაციის შედეგად კი, დაკმაყოფილება მიწის ბაზარზე დიდი ზომის მიწის ნაკვეთებზე არსებული მოთხოვნა. გაიზრდება დამუშავებული მიწების ფართობი, რაც თავის წვლილს შეიტანს ეკონომიკურ ზრდაში.

ჩამოთვლილი ღონისძიებები, ბუნებრივია, დაკავშირებულია სოლიდურ თანხებთან, თუმცა სახელმწიფოს აღნიშნული ხარჯების ნაწილობრივ კომპენსირება მიწის პრივატიზაციისგან მიღებული შემოსავლებით შეუძლია, რაც, სახელმწიფო საკუთრებაში არსებული მიწის სავარაუდო ფართობის გათვალისწინებით, არცთუ მცირე იქნება. ასევე, გასათვალისწინებელია ფისკალური ეფექტი, რაც ამ გეგმის განხორციელებას უნდა მოჰყვეს. კერძოდ, ცნობილია, რომ 5 ჰა-მდე ფართობის სასოფლო-სამეურნეო მიწის მფლობელების უდიდესი ნაწილი არ იხდის ქონების გადასახადს. მათი დიდი ნაწილი საერთოდ არ იყენებს ოდესღაც სახელმწიფოსგან საჩუქრად მიღებულ მიწას და დიდი ალბათობით, მზად არის მის გასაყიდად. ასეთი მიწების იდენტიფიკაცია და კონსოლიდაცია, ხოლო შემდგომ მათი გასხვისება, დამატებით დასაბეგრ ბაზას გააჩენს სახელმწიფოსთვის და გრძელვადიან პერსპექტივაში გაზრდის მიწის გადასახადიდან მიღებულ შემოსავალს სახელმწიფო ბიუჯეტში.

დასკვნა

ჩვენი აზრით, ზემოხსენებული გეგმის განხორციელების შედეგად, შესაძლებელია მიწების ეტაპობრივი გამსხვილება და ნაკვეთების საშუალო ზომის ზრდა. გამსხვილებული ნაკვეთები საშუალებას მისცემს მათ მესაკუთრეებს გაზარდონ მეურნეობების მასშტაბი და შესაბამისად, ეფექტიანობა. ეს მნიშვნელოვან როლს ითამაშებს დარგის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში და დააჩქარებს სოფლის მეურნეობის მოდერნიზაციას.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] „სასოფლო-სამეურნეო მიწების კონსოლიდაციის სახელმწიფო სტრატეგიის აუცილებლობის შესახებ“, 2017. On the necessity of state strategy of consolidation of agricultural lands, 2017
- [2] ევროპის სამეზობლო პროგრამა 2016. European Neighborhood program. 20016

კლიმატის ცვლილების გავლენა ვაშლის განვითარებასა და მოსავლიანობაზე

IMPACT OF THE CLIMATE CHANGE ON GRAPE DEVELOPMENT AND THE YIELD

რეზო ჯაბნიძე,

საქართველოს სოფლის მეურნეობის
მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, სოფლის
მეურნეობის მეცნიერებათა დოქტორი, ბათუმის
შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პროფესორი. ბათუმი, საქართველო

ნანა ჯაბნიძე,

სოფლის მეურნეობის აკადემიური დოქტორი,
წმინდა ტბელ აბუსერისძის სასწავლო
უნივერსიტეტის პროფესორი. ბათუმი,
საქართველო

REZO JABNIDZE,

Academician of Georgian
Agricultural Sciences
Academy. Professors of Batumi Shota
Rustaveli Shteite University. Batumi,
Georgia

NANA JABNIDZE,

Professors, St. Tbel Abuserisdze
Teaching University,
doctor of agriculture.
Khichauri, Georgia

ანოტაცია

საქართველოში მევენახეობა-მეღვინეობამ განსაკუთრებულ აღმავლობას მე-20 საუკუნეში მიაღწია, როცა ვენახების ფართობმა 120 000 ჰექტარს გადააჭარბა; აშენდა ღვინის ახალი ქარხნები; შეიქმნა დარგის მართვის მძლავრი სამეცნიერო ცენტრები.

ქვეყანაში მევენახეობამ საზოგადოებრივი წარმოების წესის შეცვლის შემდეგ მძიმე რღვევა განიცადა და ღვინისათვის არსებული არასრული მონაცემებით ვაშის წარგება 40-60 ათას ჰექტარამდე შემცირებული, ხოლო ყურძნის წარმოება 550-560 ათას ტონიდან - 150-220 ათას ტონამდე შემცირებული. რომლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია კლიმატური ცვლილებები, რომელიც განსაკუთრებულ პირობებს შეუქმნის ვაშის ძირითადი მავნებელ-დაავადებების გავრცელებას, რადგანაც ჩვენთვის კარგადაა ცნობილი მათი გამრავლებისათვის საჭირო ოპტიმალური პირობები, რომელთა მატებამ ან კლებამ შესაძლებელია გამოიწვიოს ვაშის დაზიანების ინტენსივობის მნიშვნელოვანი ცვლილება, რაც უარყოფითად აისახება ყურძნის მოსავლიანობასა და მის ხარისხზე. ყოვილევ ამის გამო აუცილებელია დადგენილ იქნეს ტემპერატურისა და ტენის ცვლილების კორელაციური

დამოკიდებულება ამ მეტად საშიში მავნებლები-სა და დაავადებების გავრცელებაზე.

კლიმატის ცვლილების ზემოქმედება, სავარაუდოდ, არ იქნება თანაბარი ყველა ჯიშისა და რეგიონისათვის; გასათვალისწინებელია ექსტრემალური ამინდების უარყოფითი გავლენა, არიდულობის მაღალი დონე და სარწყავი წყლის მოთხოვნილების ზრდა და ა. შ.

საკვანძო სიტყვები: ვენახი, კლიმატი, მოსავლიანობა, ვაში, ღვინო, საქართველო, ყურძნის წარმოება, ვენახების ფართობი, ნერგები.

ABSTRACT

Grape-growing and wine-making has received the highest raising in 20th century, the vintage area has exceeded 120 000 ha; wine factories have been built; scientific centers for the field management have been established.

Notwithstanding the fact that this sector has undergone hard disruption, and today the vine planting is decreased to 40-60 thousand ha, and the grape producing has gone down from 550-560 thousand tons to 150-220, In spite of this vine-growing and wine-making are still the leading

fields of always been rendered as the business of the high priority.

Climate changes provide exceptional conditions for spreading of the grape main pests and diseases, reproduction and spreading of which significantly relate to the temperature and moisture conditions, especially in Adjara. We are familiar with the optimal conditions necessary for their reproduction and spreading increase or decrease of which might cause grape damage intensity significant change, and influence negatively the grape harvest and its quality. Due to all that it is necessary to define the correlative relation of the temperature and moisture change over spreading of these dangerous pests and diseases.

The climate change will impact the vine in the following direction: changes on grape phenology; harvest, quality, replacement of the grape spreading borders, style, assortment of species or vine-growing directions, the negative impact of the extreme weather shall be taken into account; avoidance high level and increased need for the irrigation water, etc. Adaptation might soften the negative effects caused by such changes.

Keywords: *Vineyard, climate, yield, vine, wine, Georgia, grape production, vineyards area, seedlings.*

საქართველოში მევენახეობა-მელვინეობამ განსაკუთრებულ აღმავლობას მე-20 საუკუნეში მიაღწია, როცა ვენახების ფართობმა 120 000 ჰექტარს გადააჭარბა; აშენდა ღვინის ახალი ქარხნები; შეიქმნა დარგის მართვის მძლავრი სამეცნიერო ცენტრები.

საქართველოში მევენახეობამ საზოგადოებრივი წარმოების წესის შეცვლის შემდეგ მძიმე რღვევა განიცადა და დღეისათვის არსებული არასრული მონაცემებით ვაზის წარგობა 40-60 ათას ჰექტარამდეა შემცირებული, ხოლო ყურძნის წარმოება 550-560 ათას ტონიდან - 150-220 ათას ტონამდეა შემცირებული.

მიუხედავად ასეთი რთული მდგომარეობისა, მევენახეობა-მელვინეობა კვლავ რჩება საქართველოს აგროსასურსათო სექტორის წამყვან დარგად, განსაკუთრებით კახეთში, სადაც ვაზის და ღვინის წარმოებას განსაკუთრებული პრიორიტეტი ენიჭება.

UNFCCC (2009) - ის ანგარიშში (1955-1970 და 1990-2005 წწ) მოყვანილი წლების შედეგებიდან გამომდინარე კლიმატური ცვლილებების შეფასებისას ირკვევა, რომ საქართველოში ზამთრისა და ზაფხულის სეზონებზე ქვეყნის დასავლეთ ნაწილში საშუალო წლიური ტემპერატურა გაიზარდა 0,2-0,4 °C-ით, ხოლო ნალექების რაოდენობა - 8-13%-ით. მსგავსად ამისა, აღმოსავლეთ საქართველოში ტემპერატურა გაიზარდა 0,6° C -ით, ხოლო ნალექების რაოდენობა - 6%-ით. არარეგულარი ნალექები იწვევს ძლიერ წვიმებს, რასაც წყალდიდობა და მნიშვნელოვანი ეკონომიკური დანაკარგები მოაქვს. აღმოსავლეთ საქართველოში გაიზარდა გვალვის პერიოდი 54-დან 72 დღემდე და გაორმაგდა გვალვის სიხშირე; აქვე ძლიერი ქარების სიხშირე ხუთჯერ მეტია, ვიდრე გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში.

ნავარაუდებია, რომ საქართველოში ჰაერის საშუალო წლიური ტემპერატურა 2030 – 2040 წლებისათვის შესაბამისად 1,4-2,1° C-ით გაიზარდება, ატმოსფერული ნალექების ჯამი კი 3%-ით შემცირდება (IPCC 2007); 2100 წლისათვის ალპზნის აუზში ნაკადების ჩადინება 26 – 35%-ით შემცირდება (UNDP 2011); მოხდება სტეპის (ველის) ეკოსისტემის მზარდი დეგრადაცია ბარში, ტყეების გადანევა ზედა მიმართულებით, ინვაზიური სახეობების გაფართოება და უკიდურესი ბუნებრივი ფენომენების გაზრდილი სიხშირე. ეს ფაქტორები კი ზრდის გარემოს რისკებს სასოფლო-სამეურნეო წარმოებისათვის, რადგან ტემპერატურის ზრდამ და ტენიანობის შემცირებამ შესაძლოა გამოიწვიოს წყლის დეფიციტი და სასოფლო-სამეურნეო მცენარეების გაზრდილი დაუცველობა მავნებლებისა და დაავადებების მიმართ, რაც საბოლოო ჯამში გამოიწვევს სოფლის მეურნეობის პროდუქციის შემცირებას, მათ შორის ღვინის წარმოების შემცირებას 10-15%-ით. დასანანია, რომ ქართული მევენახეობა-მელვინეობის ასეთი ჩამორჩენა, მაშინ, როცა, მსოფლიოში იგი სწრაფი ტემპით ვითარდება ხუთივე კონტინენტზე. იზრდება მევენახეობა-მელვინეობის ქვეყნების რაოდენობაც. ამ ფონზე კი საქართველო ერთობ უღიმღამოდ გამოიყურება. მისი ხვედრითი წილი მსოფლიო ყურძნის წარმოებაში 0,3 პროცენტია, ღვინის წარმოებაში 0,5 პროცენტი.

აჭარა-გურიის რეგიონის მოსახლეობა ისტორიულად მევენახეობა-მელვინეობის დარგის განვითარებისადმი ტრადიციულად აქტიური დამოკიდებულებით გამოირჩეოდა, რაზედაც მეტყველებს ჩატარებული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მეცნიერული კვლევების მასალები და ისტორიული ძეგლები, ადგილობრივი ენდემური ვაზის ჯიშების მრავალფეროვნება და გავრცელების არეალი, ყურძნისაგან დამზადებული ღვინო პროდუქციისა და სხვადასხვა კვების პროდუქტების გამორჩეული სამომხმრებლო თვისებები.

ჯერ კიდევ საბჭოთა პერიოდში ჩატარებული კვლევები, რომლებიც განხორციელდა ქართულ და უცხოელ სპეციალისტების მიერ გახდა საფუძველი შემუშავებული იყოს ვაზის ჯიშების დარაიონების სქემები, რაიონების, ზონებისა და სოფლების მიხედვით. აჭარის რეგიონში განისაზღვრა როგორც საღვინე ისე სუფრის ყურძნის ჯიშების გავრცელების არეალი და წარმოების მიახლოებითი მასშტაბები. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო გასული საუკუნის 50-90 წლები, როდესაც გაფართოვდა ზვრების საერთო ფართი ისე წარმოებული ყურძნის რაოდენობა და დამზადებული ღვინი პროდუქციისა და კვების პროდუქტების მოცულობა.

ქვეყანაში საბაზრო ეკონომიკური ურთიერთობათა ჩამოყალიბება აჭარის რეგიონში ძირეული კორექტივები შეიტანა მევენახეობა-მელვინეობის განვითარების სტრატეგიაში. ეს დარგი მთლიანად მოექცა კერძო სექტორში, შეიცვალა და გაფართოვდა მოხმარების მოცულობა და სტრუქტურა, განსაკუთრებით ტურისტული ინდუსტრიის განვითარებასთან დაკავშირებით. შეიქმნა ოჯახური და ფერმერული მეურნეობები, რომლებიც მომხმარებელს აწვდიან სხვადასხვა სახის და ტექნოლოგიებით დამზადებულ საკუთარ ღვინო პროდუქციას.

მევენახეობა-მელვინეობა გადაიქცა მოსახლეობის დიდი ნაწილის რეალური შემოსავლების გაზრდისა და სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების გარანტიად.

1990 წლისათვის აჭარაში 1000 ჰექტარზე მეტი ვენახის ზვრები იყო და 4-5 ათასი ტონა ყურძენი იკრიფებოდა. 2014 წლისათვის კი მისი ფართობები 250 ჰექტარამდე შემცირდა. თუმცა სოფლის მეურნეობაში და მათ შორის მევენახეობა-მელვინეობაში გატარებული ღონისძიებების

შედეგად გარკვეული დადებითი ძვრები თვალში საცემია, როგორც ქვეყნის მასშტაბით, ისე აჭარაშიც. დღეისათვის აქ ვენახის ფართობები როგორც მასიური, ისე გაფანტული წესით 500 ჰექტარამდეა, რასაც ხელი შეუწყო საქართველოს მასშტაბით, როგორც მრავალწლიანი ისე ერთწლიანი სასოფლო-სამეურნეო კულტურების სანერგე და სათესლე მეურნეობების შექმნამ, საიდანაც ხშირ შემთხვევაში დაინტერესებულ ფერმერებზე ნერგები უსასყიდლოდ გაიცემოდა.

ცნობილია, რომ აჭარაში - სამხრეთ საქართველოს ამ ერთ-ერთ უძველეს და ულამაზეს კუთხეში მოსახლეობაში დღემდე შემორჩენილია დროებით მივიწყებული ვაზის ისეთი აბორიგენული ჯიშები, როგორიცაა - ბროლა, ხარისთვალა, ჯავახეთურა, შავშურა თეთრი, კლარჯული, ჭიპაკური, ჭოდი, ვაიოს საფერავი, მახათური, ვენახის დედოფალი, სანური და სხვა. ამის დასტურია 2011 წელს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სპეციალისტთა და ა(ა)იპ „აგრა-რული უნივერსიტეტის“ მეზარეობის, მევენახეობისა და მელვინეობის ინსტიტუტის პროფესორების მონაწილეობით აჭარის მაღალმთიან მუნიციპალიტეტში ჩატარებული სამეცნიერო ექსპედიციის შედეგები, სადაც 24 ფერმერის ნაკვეთში აღწერილია, ფოტოილუსტრირებულია და იდენტიფიცირებულია ვაზის 58-მდე ნიმუში, რომელთაგან იდენტიფიკაციის შედეგად დადგინდა 50 ჯიში, მათ შორის ადგილობრივი 34 ჯიში და ინტროდუცირებული 16 ჯიში, ამათგან 18 ჯიში თეთრყურძნიანია და 32 ფერადყურძნიანი. სამეურნეო დანიშნულების მიხედვით მონაცემები შემდეგნაირია: საღვინე - 16 ჯიში, სასუფრე-საღვინე - 8 ჯიში, სასუფრე - 19 ჯიში, საკონიაკე - 2 ჯიში და არასამრეწველო - 5 ჯიში.

საქართველოს მევენახეობისა და მელვინეობის 8 - ათასწლიანი ისტორია, არქეოლოგიური მასალები ადასტურებს, რომ ვაზის გაკულტურება ქართველურ ტომთა არეალში მოხდა, ასევე ღვინის დაყენება და სხვადასხვა დანიშნულებით გამოყენება (საკულტო, სამკურნალო, მრავალწლიანი კვებითი დანიშნულებით), ქვევრი, ღვინის დაყენების ინდივიდუალური წესი და სუფრაზე მოხმარება. მას შემდეგ რაც ქართველობა სამხრეთ კავკასიაში საქართველოს დღევანდელ ტერიტორიაზე დამკვიდრდა, მევენახეობა-მელვინეობის ორი მთავარი ზონა

- აღმოსავლეთ და დასავლეთ საქართველოს არეალში ჩამოყალიბდა, სულ კი 20-მდე მიკროზონა. ცხადია, შესაბამისი დარაიონებული ვაზის ჯიშებით, რომლებიც შეესაბამებიან თითოეულ მიკროზონის ნიადაგობრივ და ბუნებრივ-კლიმატურ პირობებს.

მსოფლიოში ოთხი ათასამდე ვაზის ჯიშია აღრიცხული, აქედან 500-მდე ქართულ სინამდვილეში. მათგან მხოლოდ 41 ჯიშია სტანდარტულ ასორტიმენტში შეტანილი, 27 საღვინე ჯიშია, 14 კი სუფრის. მთავარი სამრეწველო ჯიშებია: რქანთელი, ცოლიკაური, საფერავი, კახური მწვანე, გორული მწვანე, ჩინური, ალადასტური, ჩხავერი. დანარჩენი ჯიშები კი, მათ შორის უძვირფასესი ჯიშები, მცირე რაოდენობითაა წარმოდგენილი.

მევენახეობის პროდუქცია, სასურსათო ბალანსის მნიშვნელოვანი სეგმენტია. მსოფლიოში ტურძნის წარმოება და მისი გადამუშავება, წარმოდგენილია მსოფლიოს ხუთივე კონტინენტზე.

ყურძნის წარმოებით ლიდერობს ევროპა, კონტინენტების მიხედვით 2005 წლის დინამიკაში მსოფლიოში წარმოებული 61,1 მილიონი ტონა ყურძნის 62,5% მოდიოდა ევროპაზე, 2012 წელს ეს მაჩვენებელი 39,0%-ით შეიცვალა, ამის მიზეზია, ის რომ მნიშვნელოვნად გაიზარდა ყურძნის წარმოება სხვა კონტინენტებზე კერძოდ: აზიაში - 19,4%-დან 31,2%-მდე, აშშ-ში 12%-დან 21%-მდე და ა. შ.

2012 წლის მონაცემებით, ყურძნის მწარმოებელი ქვეყნები ასე გამოიყურება: ჩინეთი, იტალია, აშშ, ესპანეთი, საფრანგეთი, თურქეთი, ჩილე, არგენტინა, ინდოეთი, ირანი. რაც შეეხება ღვინის წარმოებას, აქ ლიდერობს იტალია და საფრანგეთი.

დღევანდელ მსოფლიოში, ღვინის ბაზარი კლებადი ტენდენციით ხასიათდება, განსაკუთრებით ევროკავშირის ქვეყნებში. საქართველოზე მოდის ღვინის მსოფლიო წარმოების 0,3%. მსოფლიოში ღვინის მოხმარების საშუალო მაჩვენებელი 16,5 ლიტრს შეადგენს.

ქართული ღვინის ძირითადი საექსპორტო ქვეყნებია: რუსეთი, ბელორუსია, უკრაინა, ყაზახეთი. იზრდება ღვინის ექსპორტი ევროპის ქვეყნებში და ჩინეთში.

2012 წლის მონაცემებით მსოფლიოში ვენახების ფართობი შეადგენდა 7 009 726 ჰექტარს. ბოლო წლებში ვენახების გაშენების ყველაზე

მაღალი მაჩვენებელი აქვთ: ისრაელს, ინდოეთს, პერუს, არგენტინას. საქართველოზე მოდის მსოფლიო ვენახების რაოდენობის 0,8% (2009 წლის მონაცემები). ამ ფართობების უმეტესი რაოდენობა მოდის აღმოსავლეთ საქართველოზე. დამოუკიდებლობის შემდეგ ყურძნის წარმოების ყველაზე დიდი მაჩვენებელი საქართველოში დაფიქსირდა 2007 წელს - 227 ათასი ტონა.

კლიმატის ცვლილება განსაკუთრებულ პირობებს შეუქმნის ვაზის ძირითადი მავნებელ-დაავადებების გავრცელებას, როგორცაა ყურძნის ჭია, ვაზის აბლაბუდიანი ტკიპა, ვაზის ჭრაქი, ნაცარი, რომელთა გამრავლება-გავრცელება მნიშვნელოვნადაა დაკავშირებული ტემპერატურასა და ტენის პირობებთან, განსაკუთრებით აჭარაში. ჩვენთვის კარგადაა ცნობილი მათი გამრავლება-გავრცელებისათვის საჭირო ოპტიმალური პირობები, რომელთა მატებამ ან კლებამ შესაძლებელია გამოიწვიოს ვაზის დაზიანების ინტენსივობის მნიშვნელოვანი ცვლილება, რაც უარყოფითად აისახება ყურძნის მოსავლიანობასა და მის ხარისხზე. ყოველგვარი ამის გამო აუცილებელია დადგენილ იქნეს ტემპერატურისა და ტენის ცვლილების კორელაციური დამოკიდებულება ამ მეტად საშიში მავნებლებისა და დაავადებების გავრცელებაზე.

კლიმატის ცვლილება ვაზზე მოქმედებს შემდეგი მიმართულებით: ცვლილებები ვაზის ფენოლოგიაზე; ყურძნის მოსავალზე; ხარისხზე; რაც ცვლის ვაზის გაადგილების ზღვრებს, ღვინის სტილზე, ჯიშურ სორტიმენტზე; კლიმატის ცვლილებამ შეიძლება გამოიწვიოს არსებულ დაავადებათა ეფიქტუა ან ახალი დაავადებების გმოჩენა; კლიმატის ცვლილების ზემოქმედება, სავარაუდოდ, არ იქნება თანაბარი ყველა ჯიშისა და რეგიონისათვის; გასათვალისწინებელია ექსტრემალური ამინდების უარყოფითი გავლენა, არიდულობის მაღალი დონე და სარწყავი წყლის მოთხოვნილების ზრდა.

ვაზს საქართველოში ასამდე მავნე ორგანიზმი აზიანებს, მათგან მნიშვნელოვანია: ყურძნის ჭია, ცრუფარიანები, ტკიპები, ნაცარი, ჭრაქი, ვირუსული და სხვა ფიტოპლაზმური დაავადებები, სიდამპლეები და სხვა.

ვაზის მავნე ორგანიზმების წინააღმდეგ, მეცნიერების მიერ დამუშავებულია ბრძოლის ინტეგრირებული ღონისძიებები, ითვალის-

წინებს აგროტექნიკური, სელექციური, ფიზიკური, ბიოლოგიური, ბიოფიზიკური, ქიმიური და სხვა ღონისძიებების იმგვარად შეთანხმებას რის შედეგადაც მიიღება ვაზის მავნე ორგანიზმების რიცხოვნობის შემცირება, აგრეთვე ეკონომიკური და ეკოლოგიური მდგომარეობის მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება.

ბრძოლის ინტეგრირებულ ღონისძიებებში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება აგროტექნიკურ მეთოდს, რომლის სწორად ჩატარებასაც ემყარება დანარჩენი ბრძოლის მეთოდების ეფექტურობა.

მნიშვნელოვანია ბრძოლის ბიოლოგიური ღონისძიებები, რომლებიც ითვალისწინებს მტაცებელი და პარაზიტი მწერების და ტკიპების ხელოვნურ გამრავლებას და მათ ბუნებაში გაშვებას. ასეთებია: კრიპტოლემუსი - ფარიანების და ცრუფარიანების წინააღმდეგ, მეტისელიუსი ტკიპების წინააღმდეგ, მტაცებელი თრიფსები აბლაბუდიანი ტკიპების წინააღმდეგ, ადგილობრივი სასარგებლო მწერები - ოქროთვალურები, ჭიამაიები, მტაცებელი ბუგრები, პარაზიტოიდები და სხვა. მნიშვნელოვანია აგრეთვე მიკრობიოლოგიური პრეპარატები: სონიტი, ბიტოქსიბაცილონი, ლეპიდოციდი და სხვა.

ბრძოლის ქიმიური საშუალებებიდან უპირატესობა ენიჭება თბილისისხლიანებისათვის საშუალო და დაბალი ტოქსიკურობის პრეპარატების გამოყენებას, რომელთა სკ-50 თბილისისხლიანების მიმართ 1000 მგ/კგ ნაკლებია, რაც ძალზედ მნიშვნელოვანია გრემოსდაცვის თვალსაზრისით.

ვიციტ, რომ აღმოსავლეთის არეალში მევენახეობასა და ღვინის მწარმოებელ ქვეყნებს შორის საქართველოს მევენახეობა-მეღვინეობის განვითარებისათვის საუკეთესო პირობები და შესაძლებლობები აქვს (ნიადაგი, კლიმატი, ყურძნის უნიკალური ჯიშები, ტრადიციები, მევენახეები, მეღვინეები), მევენახეობის პროდუქტების ყურძნის და ღვინის საერთაშორისო ბაზარზე გატანის კანონიერი უფლების აღიარებისათვის. მართალია, ქართველმა ღვინის მწარ-

მოებლებმა ბოლო წლებში შეძლეს უნიკალური ვაზის ჯიშების ყურძნისაგან დაყენებული ღვინით საერთაშორისო ბაზარზე გასვლა, ევროპული და ამერიკელი მომხმარებლის მოზიდვა, მაგრამ ეს ზღვაში წვეთია. მევენახეობა-მეღვინეობის სახელმწიფოს მხრიდან საგანგებო ხელშეწყობა სჭირდება.

მისასალმებელია საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს სამეცნიერო კვლევითი ცენტრის ჯილაურას ექსპერიმენტული საცდელი მეურნეობის საქმიანობა, რომელიც 15 ჰექტარზეა გაშენებული და გამოჰყავს ვაზის სხვადასხვა ჯიშის ნერგები მოსახლეობისათვის გადასაცემად. ამ მეურნეობას ბატონ ბიძინა ივანიშვილის ფონდმა „ქართუმ: 10 წლის წინათ ჩაუყარა საფუძველი. იქ დღეისათვის 300-ზე მეტი ქართული ვაზის ჯიშია გაშენებული. მათ შორის გაქრობის პირას მისული ჯიშებიც. აქვეა ყურძნისა და ღვინის წარმოებისათვის საჭირო ინფრასტრუქტურა. ადმინისტრაციული შენობები, ლაბორატორიები, მარნები. რამდენიმე წლის წინათ მან ეს მეურნეობა საჩუქრად გადასცა სახელმწიფოს.

უცხოელი მეცნიერები ერთხელ კიდევ დარწმუნდნენ, - საქართველო კულტურული მევენახეობა-მეღვინეობის სამშობლოა. იგი ქართველი ერის შემოქმედებაა და ქართველ კაცთან ერთად განვითარდა. ვეთანხმებით იმ აზრს, რომ პერსპექტივაში საქართველო ყურძნის და ღვინის წარმოებით არსებით გავლენას ვერ მოახდენს მსოფლიო ბაზარზე, მაგრამ იქ ადგილის დამკვიდრება უდიდეს სიკეთეს მოგვითმის. ჩვენ რაოდენობას არ უნდა გამოვეკიდოთ. 90-100 ათასი ჰექტარი ვენახები გვეყოფა, საიდანაც 300-3500 ათასი ტონა ყურძენი შეიძლება მოგვკრიფოთ, მაგრამ ეს უნდა იყოს გამორჩეული ჯიშები, ეკოლოგიურად სუფთა და მაღალიხარისხის. ასეთ შემთხვევაში ისეთი ღვინოები შეიძლება ვაწარმოოთ, რომელთაც მსოფლიო ბაზარზე პირდაპირ დაიტაცებენ. ამას სჭირდება მაღალორგანიზებული შრომა. მევენახეობისადმი სახელმწიფოს მხრიდან სათანადო ხელშეწყობა.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] გ. ბადრიშვილი. ვენახის მოვლა-მოყვანის თანამედროვე ტექნოლოგიები. თბ., 2016; C. Badrishvili. Modern technologies for the maintenance of the vineyard. თბ., 2016;
- [2] გ. ალექსიძე, გ. ჯაფარიძე. გლობალური დათბობის გავლენა ვაზის ზრდა-განვითარებასა და მოსავლიანობაზე. თბ., 2017; C. Aleksidze, G. Japaridze. Influence of global warming on growth and development of vine თბ., 2017;
- [3] ნ. ჩხარტიშვილი. მევენახეობის აგრონესები. თბ., 2015; N. Chkhartishvili. Viticulture farmers. თბ., 2015;
- [4] ნ. ჩხარტიშვილი. ღვინის დაყენება. თბ., 2014; N. Chkhartishvili. Winery თბ., 2014;
- [5] საერ. სამეც. კონფერენცია - მევენახეობა და მეღვინეობა ევროპის ქვეყნებში. თბ., 2017; At the Yes Conference - Viticulture and winemaking in European countries. თბ., 2017;
- [6] ნ. ბაღათურია, ქვევრის ქართული ღვინოების წარმოების ტექნოლოგიის მეცნიერული საფუძვლები. თბ., 2015; N. Bagaturia, scientific basis for technology of production of Georgian wines of qvevri. თბ., 2015;
- [7] ე. ხარაიშვილი, საქართველოს აგროტურისტული პროდუქტების კონკურენტუნარიანობა. საერ. სამეც. კონფ. მასალები „ეკონომიკა და ბიზნესი“, ბათ., 2010; E. Kharaishvili, Competitiveness of agro products of Georgia. At the Yes Conf. Materials “Economics and Business”, Batumi, 2010;
- [8] ე. ხარაიშვილი, ღვინის ბაზარი და მევენახეობა-მეღვინეობის დივერსიფიკაციის კონკურენტული მოდელები საქართველოში. თბ., 2017; E. Kharaishvili, Wine Market and Competitive Models of Diversification of Viticulture and Winemaking in Georgia. თბ., 2017;
- [9] გ. პაპუნიძე, მევენახეობა-მეღვინეობის დარგის განვითარება აჭარა-გურიის რეგიონში. თბ., 2017; C. Papunidze, development of viticulture and wine industry in Adjara-Guria region. თბ., 2017;
- [10] ი. ჭავჭავაძე, მევენახეობა-მეღვინეობა. თბ., 2017. I. Chavchavadze, viticulture and winemaking. თბ., 2017.

„ერთი სარტყელი-ერთი გზა“ და საქართველოს სატრანსპორტო ღერეუნი პერსპექტივები

“ONE BELT - ONE ROAD” AND PROSPECTS OF GEORGIA’S TRANSPORT CORRIDOR

პაატა აროშიძე,

ეკონომიკის მეცნიერებათა კანდიდატი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.
ბათუმი, საქართველო

PAATA AROSHIDZE

Candidate of Economic Sciences
Associate Professor of the Batumi
Shota Rustaveli State University.
Batumi, Georgia

ანოტაცია

2014 წლის ბოლოს, ჩინეთის ცენტრალურმა ხელისუფლებამ განცხადა მზაობა ჩამოეყალიბებინა „აბრეშუმის დიდი გზის“ ალტერნატივა - „ერთი სარტყელი-ერთი გზა“. ამ პროექტის მიხედვით, ჩინეთი ეკონომიკურად უკავშირდება ევროპას, ცენტრალურ და სამხრეთ დასავლეთ აზიას, აფრიკასა და ავსტრალიას. ამ პროექტის მიზანს წარმოადგენს ტექნოლოგიისა და „ნოუ-ჰაუს“ ექსპორტი ჩინეთიდან, მაღალსიჩქარიანი რკინიგზა, ინფრასტრუქტურის განვითარება და მომსახურების განვითარება მთელი მსოფლიოსათვის. სამაგიეროდ ჩინეთი მოახდენს ისეთი პროდუქციის იმპორტირებას, როგორცაა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია, ჯანდაცვის პროდუქცია, ენერგეტიკული პროდუქცია და სხვა ისეთი მნიშვნელოვანი საქონელი, რომელიც აუცილებელია ჩინეთისათვის. „დიდი აბრეშუმის გზის“ თანამედროვე ვერსიას გააჩნია სერიოზული საფუძველი, რათა მთლიანად შეცვალოს გლობალური ეკონომიკური ლანდშაფტი. ჩინეთი „მსოფლიო ფაბრიკიდან“ იქცევა ტექნოლოგიებისა და ტექნიკის მთავარ ექსპორტიორად, „მსოფლიო სავაჭრო ცენტრად“ და ცენტრალური ელექტრონული ვაჭრობის მთავარ ჰაბად. „ერთი სარტყელი-ერთი გზა“ უზრუნველყოფს არა მხოლოდ ტვირთბრუნვის გაზრდას ჩინეთსა და დანარჩენ მსოფლიოს შორის, არამედ მოხდება ევროპასა და აზიას შორის გამოცდილების გაცვლა. პროექტი მოიცავს შემდეგ მიმართულებებს: 1. ჩინეთი-ცენტრალური აზია-რუსეთი-ევროპა (ბალტიის ზღვით); 2. ჩინეთი-ცენ-

ტრალური აზია-დასავლეთი აზია-სპარსეთის ყურე-ხმელთაშუა ზღვა; 3. ჩინეთი-ჩრდილოეთ ალმოსავლეთი აზია-სამხრეთი აზია-ინდოეთის ოკეანე. ამ მიმართულებებით დაგეგმილია შეიქმნას საერთაშორისო ეკონომიკური დერეფნები: „ჩინეთი-მონღოლეთი-რუსეთი“, „ჩინეთი-ცენტრალური აზია-დასავლეთი აზია“, „ჩინეთი-ინდონეზიის“, „ჩინეთი-პაკისტანი“, „ბანგლადეში-ინდოეთი - ჩინეთი“ და „ჩინეთი-ხმელთაშუა ზღვა“.

საქართველოსათვის მნიშვნელოვანია ამ პროექტის განხორციელება, რადგან ჩინეთი ხმელთაშუა ზღვის ეკონომიკური კორიდორი ესაზღვრება საქართველოს ტერიტორიას და ამ კონტექსტით შეიძლება გამოყენებულ იქნას ქვეყნის ხელსაყრელი გეოპოლიტიკური მდებარეობა. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ 2017 წლის მაისში საქართველოსა და ჩინეთს შორის დაიდო თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება, ასევე ჩინეთმა გამოთქვა მზადყოფნა დააფუძნოს საქართველოში საერთაშორისო ბანკი, რომლის კაპიტალი 1 მლრდ. აშშ დოლარი იქნება. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს საზღვაო პორტების გამოყენების პერსპექტივა. ოფიციალურ რუკაზე, რომელიც მოიცავს პროექტ „ერთი სარტყელი-ერთი გზას“, მონიშნულია ანაკლიის ღრმანყოფილება პორტი.

შეიძლება ითქვას, რომ ჩინეთის ახალი პროექტი საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციას ახალ შესაძლებლობებს მისცემს, რაც პირველ რიგში ქვეყნის გეოპოლიტიკური სტრატეგიის უზრუნველყოფას შეუწყობს ხელს, ეს კი საფუძ-

ველი უნდა გახდეს პოლიტიკური უსაფრთხოებისა და ხელი შეუწყოს ეკონომიკურ ზრდას.

საკვანძო სიტყვები: ერთი სარტყელი-ერთი გზა, ჩინეთი, საქართველო, სატრანსპორტო კორიდორი, სავაჭრო ხელშეკრულება

ABSTRACT

By the end of 2014, the central government of China declared the readiness to develop "alter of the Great Silk Road" – "One Belt - One Road". According to this project, China will economically be connected to Europe, the central and South-West Asia, Africa and Australia. The goal of this project is to export technology and "know-how" from China, high-speed railways, infrastructure development and service delivery to the whole world. Instead China will be able to import agricultural, health care and energy products, also other important commodities that are essential for China. The modern version of the "Great Silk Road" has the serious basis to fully change the global economic landscape. China from "World Factory" will become the main exporter of technologies and techniques, "World Trade Center" and the main hub of central electronic trade. "One Belt - One Road" will not only increase cargo turnover between China and the rest of the world, but also will make it possible to exchange experience between Europe and Asia. The project includes the following directions: 1. China-Central Asia-Russia-Europe (with the Baltic Sea); 2. China-Central Asia-West Asia-Persian Gulf-Mediterranean Sea; 3. China-North-East Asia-South Asia-India Ocean. The international economic corridors are planned to be created in these directions of: "China-Mongolia-Russia", "China-Central Asia-West Asia", "China-Indochina", "China-Pakistan", "Bangladesh-India-China" and "China-Mediterranean Sea".

Implementation of this project is important for Georgia, because the economic corridor of China-Mediterranean Sea borders the territory of Georgia and the country's favorable geopolitical location can be used in this context. It should particularly be noted that in May 2017, the Free Trade

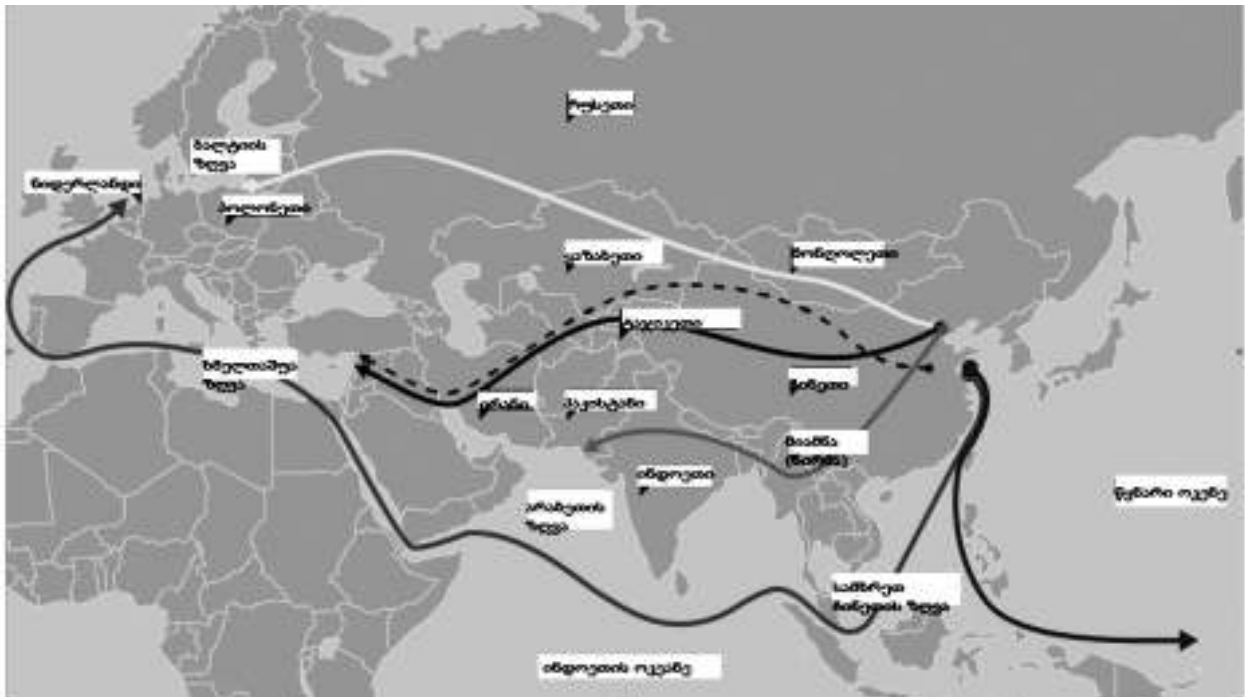
Agreement was signed between Georgia and China, and China expressed readiness to establish an international bank in Georgia with a capital of 1 billion US dollars. Especially important is the prospect of the use of marine ports of Georgia. On the official map, which includes the project "One Belt - One Road" the Deep Sea Port of Anaklia is marked.

It can be said that the new project of China will give a new possibilities to the transit function of Georgia, which will facilitate the country's geopolitical strategy and should be the basis for political security and economic growth of the country.

keywords: One Belt - One Road, China, Georgia, Transport Corridor, Trade გრემენტ

შესავალი

2014 წლის ბოლოს, ჩინეთის ცენტრალურმა ხელისუფლებამ განაცხადა მზაობა ჩამოეყალიბებინა „აბრეშუმის დიდი გზის“ ალტერნატივა - „ერთი სარტყელი-ერთი გზა“. ახალი სტრატეგიის მიხედვით, ჩინეთი ეკონომიკურად უკავშირდება ევროპას, ცენტრალურ და სამხრეთ დასავლეთ აზიას, აფრიკასა და ავსტრალიას. ამ პროექტის მიზანს წარმოადგენს ტექნოლოგიისა და „ნოუ-ჰაუს“ ექსპორტი ჩინეთიდან, მაღალსიჩქარიანი რკინიგზა, ინფრასტრუქტურის განვითარება და მომსახურების გაწევა მთელი მსოფლიოსათვის. სამაგიეროდ ჩინეთი მოახდენს ისეთი პროდუქციის იმპორტირებას, როგორცაა სასოფლო-სამეურნეო პროდუქცია, ჯანდაცვის პრდუქცია, ენერგეტიკული პროდუქცია და სხვა ისეთი მნიშვნელოვანი საქონელი, რომელიც აუცილებელია ჩინეთისათვის. „დიდი აბრეშუმის გზის“ თანამედროვე ვერსიას გააჩნია სერიოზული საფუძველი, რათა მთლიანად შეცვალოს გლობალური ეკონომიკური ლანდშაფტი. ჩინეთი „მსოფლიო ფაბრიკიდან“ იქცევა ტექნოლოგიებისა და ტექნიკის მთავარ ექსპორტიორად, „მსოფლიო სავაჭრო ცენტრად“ და ცენტრალური ელექტრონული ვაჭრობის მთავარ ჰაბად. „ერთი სარტყელი-ერთი გზა“ უზრუნველყოფს არა მხოლოდ ტვირთბრუნვის გაზრდას ჩინეთსა და დანარჩენ მსოფლიოს შორის, არამედ მოხდება ევროპასა და აზიას შორის გამოცდილების გაცვლა.

**ჩინეთის ეკონომიკური განვითარების
ახალი სტრატეგია და მისი არსი
ეკონომიკური სარტყელის ძირითადი მი-
მართულებებია:**

- ჩრდილოეთი (ჩინეთი-ცენტრალური აზია-რუსეთი-ევროპა(ბალტიის ზღვამდე))
- ცენტრალური (ჩინეთი-ცენტრალური და დასავლეთ აზია-სპარსეთის ყურე-ხმელთაშუა ზღვა)
- სამხრეთი (ჩინეთი-სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზია-სამხრეთ აზია-ინდოეთის ოკეანე)

საზღვაო „აბრეშუმის გზის“ ძირითადი მიმართულებები:

- ჩინეთის ნავსადგურებიდან სამხრეთ ჩინეთის ზღვის გავლით, წყნარი ოკეანის სამხრეთ აკვატორია;
- ჩინეთის ნავსადგურებიდან სამხრეთ ჩინეთის ზღვის გავლით ინდოეთის ოკეანემდე და იქედან ევროპის მიმართულებით.

პროექტის ძირითადი მონაწილე ქვეყნები არიან: ჩინეთი, რისეთის ფედერაციული რესპუბლიკა, მონღოლეთი, ყაზახეთი, ყირგიზეთი, აზერბაიჯანი, ბელორუსია, პოლონეთი, გერმანია, ნიდერლანდი, პაკისტანი, ბანგლადეში, მიაშნა (ყოფილი ბირმა), ინდოეთი და ირანი.

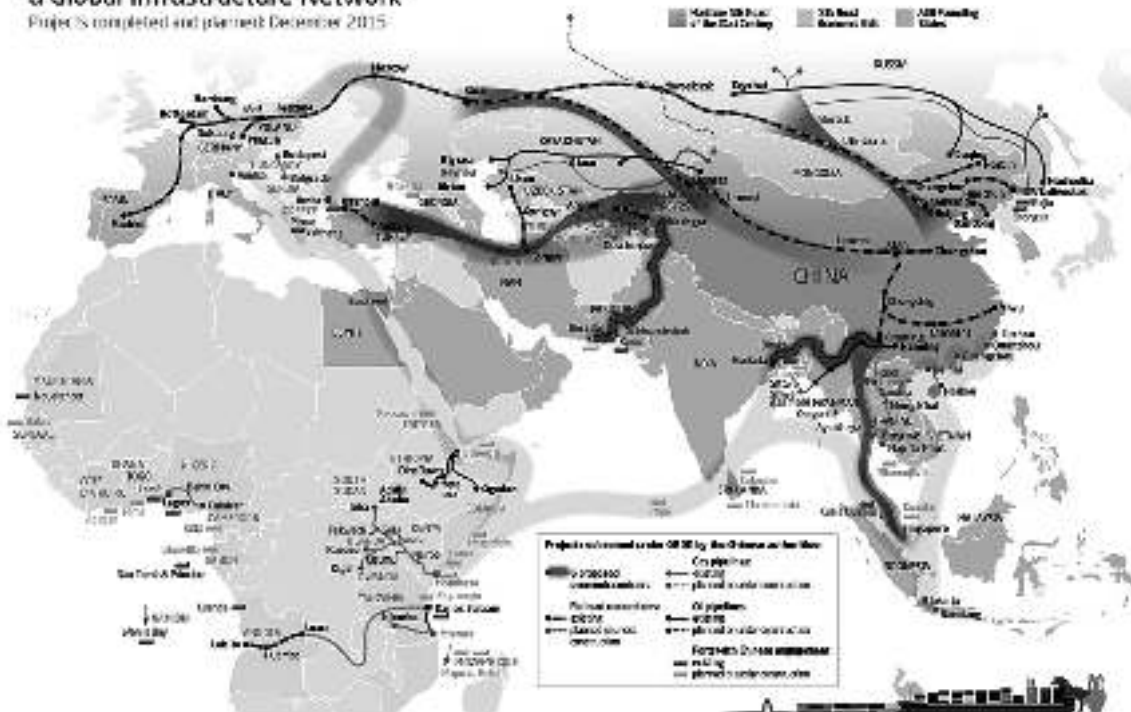
ჩინეთის ინიციატივას უკვე შეუერთდა 100-ზე მეტი ქვეყანა და საერთაშორისო ორგანიზაცია. 40-ზე მეტმა ქვეყანამ ჩინეთთან უკვე გააფორმა თანამშრომლობის ხელშეკრულება, ბოლო სამი წლის განმავლობაში, „სარტყელის“ მონაწილე ქვეყნების ეკონომიკაში ჩინეთმა უკვე დააბანდა დაახლოებით 50 მლრდ. აშშ. \$-ის კაპიტალი. ამ პერიოდის განმავლობაში, ჩინური კორპორაციების მიერ 20-ზე მეტ ქვეყანაში შეიქმნა 56 სავაჭრო-ეკონომიკური თანამშრომლობის ზონა, 180 ათასი სამუშაო ადგილი, ამ ქვეყნების ბიუჯეტებში შევიდა 1 მლრდ. აშშ. \$-ზე მეტი შემოსავლები. სტრატეგიის მონაწილე 43 ქვეყნის ეკონომიკაში ჩინურმა კორპორაციებმა დააბანდეს 3 მლრდ. დოლარამდე არასაფინანსო აქტივები.

ორი ძირითადი მიმართულებიდან იგეგმება შემდეგი ეკონომიკური დერეფნების შექმნა:

- „ჩინეთი-მონღოლეთი-რუსეთი“
- „ჩინეთი-ცენტრალური აზია-დასავლეთ აზია“
- „ჩინეთი-ინდოჩინეთი“
- „ჩინეთი-პაკისტანი“
- „ბანგლადეში-ინდოეთი-მიაშნა (ბირმა)-ჩინეთი“
- „ჩინეთი-ხმელთაშუა ზღვა-ევროპა“

MERICIS China Mapping

One Belt, One Road: With the Silk Road Initiative, China Aims to Build a Global Infrastructure Network
 Projects completed and planned December 2015

ჩინეთის სტრატეგია და საქართველოს ინტეგრაცია

საქართველოსათვის მნიშვნელოვანია ამ პროექტის განხორციელება, რადგან ჩინეთი ხმელთაშუა ზღვის ეკონომიკური კორიდორი ესაზღვრება საქართველოს ტერიტორიას და ამ კონტექსტით შეიძლება გამოყენებულ იქნას ქვეყნის ხელსაყრელი გეოპოლიტიკური მდებარეობა. რა შეიძლება მივიღოთ იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენც ჩავერთვებით ამ პროექტში:

1. მსხვილი სატრანზიტო ქვეყნის სტატუსი - დღეისათვის, საქართველოს ტერიტორიაზე გადის ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენი, ბაქო-სუფსის ნავთობსადენი, ბაქო-თბილისი-ერზერუმის გზასადენი და რუსეთი-სომხეთის გაზსადენი. სწორედ მიღსადენი ტრანსპორტის განვითარებასთანაა დაკავშირებული საქართველოს სატრანზიტო პოტენციალის აღიარება გასული საუკუნის 90-იანი წლების შუა პერიოდისა. ტრანსპორტის ამ სახეობის განვითარებას ხელი შეუწყო იმ დროინდელ მსოფლიოში არსებულმა ობიექტურმა თუ სუბიექტურმა პირობებმა. ობიექტური პირობებიდან აღსან-

იშნავია, ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და ირანს შორის არსებული დაძაბული პოლიტიკური ვითარება, ევროპის სურვილი და მისწრაფება, მოეხდინა რუსული ნავთობისა და გაზის ალტერნატიული მიმწოდებლების გამოძებნა, ხოლო სუბიექტური პირობებიდან ჩვენ ვთვლით საქართველოს იმდროინდელი პრეზიდენტის ედუარდ შევარდნაძის ავტორიტეტს, რომელმაც ფაქტიურად დაითანხმა აშშ-ს, თურქეთისა და აზერბაიჯანის პირველი პირები, რომ „საუკუნის პროექტის“ ერთ-ერთ მონაკვეთს საქართველოს ტერიტორიაზე გაეგლო. აღსანიშნავია ისიც, რომ ამ ქვეყნებმა და განსაკუთრებით აშშ-მ და ევროპის ქვეყნებმა მზადყოფნა გამოთქვეს ამ წინადადების მისაღებად. აქ მთავარი როლი ითამაშა იმანაც, რომ საერთაშორისო მიღსადენების პროექტის განხორციელება საშუალებას იძლეოდა, მომხდარიყო რუსული გავლენის სფეროს გარკვეულწილად შეზღუდვა და ამერიკული თუ ევროპული გავლენის გაძლიერება.

ჩინური სტრატეგიის განხორციელება საქართველოსათვის მნიშვნელოვანია იმისათვის, რომ კიდევ უფრო გაღრმავდეს საქართველოს,

როგორც სატრანზიტო ქვეყნის სტატუსი. შესაძლებელია, ნავთობპროდუქტების სატრანზიტო სტატუსს დაემატოს უმსხვილესი სატრანსპორტო სატრანზიტო ქვეყნის სტატუსიც, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პირველ რიგში ეკონომიკური აღმავლობისათვის, ხოლო შემდეგ - პოლიტიკური თუ საერთაშორისო ასპარეზზე სტიმულირებისათვის, თუმცა, აქვე უნდა ავლიწინოთ, რომ საერთაშორისო ნავთობსადენებმა და სატრანზიტო ქვეყნის სტატუსმა, საქართველო ვერ დაიცვა რუსული აგრესიისაგან 2008 წლის აპრილში. ჩვენი მოსაზრებით, სწორედ ეს ფაქტი გახდა რუსეთის აგრესიის გამომწვევი, რადგან ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენმა პრაქტიკულად ნავთობის გარეშე დატოვა ბაქო-ნოვოროსიისკის ნავთობსადენი და კითხვით ნიშნის ქვეშ დააყენა, რუსეთის, როგორც ევროპის ერთ-ერთი უმსხვილესი ნავთობმომმარაგებლის სტატუსი.

საქართველოს საზღვაო-სავაჭრო ნავსადგურებში 2015 წლის მდგომარეობით, შემდეგი მაჩვენებლები ფიქსირდება

სტრატეგიის ოფიციალურ რუკაზე, რომელიც მოიცავს პროექტ „ერთი სარტყელი-ერთი გზას“, მართალია, საქართველოს ტერიტორია „სარტყელის“ უშუალო განმახორციელებელი ქვეყნების არეალში არ მოიაზრება, მაგრამ მასზე აღნიშნულია საქართველოში მშენებარე ღრმანყოფანი პორტი ანაკლია. კომპანია „ანაკლიის განვითარების კონსორციუმმა“ (JSC Anaklia Development Consortium (Georgia), რომელიც ანაკლიაში ღრმანყოფანი პორტის მშენებლობით არის დაკავებული, წარადგინა პორტის განვითარების გენერალური გეგმა, რომლის მშენებლობა 2017 წლის შემოდგომაზე დაიწყება. პორტის მშენებლობის პირველ ფაზაზე 586 მლნ. აშშ. \$-ის ინვესტიცია უნდა განხორციელდეს. მთავრობის მიერ გაცხადებული ინფორმაციით, ანაკლიის პორტის სიღრმე (20,5 მ.) შესაძლებელს გახდის სხვადასხვა ტიპის გემების მიღებას. პორტის გამტარუნარიანობა 100 მლნ. ტ. იქნება.

მოგვყავს ამონარიდი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტ ბატონ ირაკლი დანელიას სტატიიდან „ანაკლიის პორტი და მისი პერსპექტივები“, რომელიც გამოქვეყნებულია 2016 წლის 18 აპრილს ჟურნალ „ფორბსში“

2013 წელს სახმელეთო საკონტეინერო ტერმინალის მშენებლობის დასრულებით „ეი-პი-ემ ტერმინალსმა“ პირველი ნაბიჯი გადადგა პორტის ფართომასშტაბიანი რეკონსტრუქცია/გაფართოების პროექტის განხორციელებისკენ. პროექტის მომდევნო ეტაპი, რომელიც, სავარაუდოდ, 2018 წელს დასრულდება, მოიცავს ორი ახალი ღრმანყოფანი ნავმისადგომის მშენებლობას, რომელთა წლიური გამტარუნარიანობა 1 მლნ TEU იქნება, ხოლო ნავმისადგომზე შესაძლებელი იქნება 9,000 TEU სიმძლავრის გემების მიღება. არსებული სახმელეთო საკონტეინერო ტერმინალის წინ ახალი ნავმისადგომების მშენებლობა დაგეგმილი, რაც საშუალებას მისცემს გაფართოებულ ღრმანყოფან ფოთის მეგაპორტს, სრულად გამოიყენოს არსებული ტერმინალი, სამანქანო გზა და სარკინიგზო ინფრასტრუქტურა. პროექტის დასრულების შემდგომ ფოთის მეგაპორტის წლიური ტვირთბრუნვის სიმძლავრე იქნება 50 მილიონი ტონა და 2 მილიონი TEU კონტეინერი. ფოთის მეგაპორტში, რომლის სიღრმე 16 მეტრამდე იქნება, შესაძლებელი გახდება დიდი გემების, ე.წ. მაზერვესელების, შემოსვლა. რაც შეეხება ბათუმის პორტის შესაძლებლობებს: მისი საკონტეინერო ტერმინალის გამტარუნარიანობა წელიწადში 100,000 TEU-ს შეადგენს, ხოლო ტერმინალის ნომინალური წლიური გამტარუნარიანობა – დაახლოებით 700,000 ტონას. მშრალი ტვირთების ტერმინალი ემსახურება დიდ და მცირე ტონაჟიან გემებს. მშრალი ტვირთების ტერმინალის მაქსიმალური გამტარუნარიანობა წელიწადში 2 მილიონი ტონაა. ფოთის პორტის მსგავსად, ბათუმის ნავსადგურის გამტარუნარიანობა ბოლომდე აუთვისებელია არსებული მცირე ტვირთბრუნვის კიდეც უფრო შემცირების ტრენდის პირობებში. 2015 წელს ქართულ პორტებში გადამუშავებული ტვირთების მოცულობა წინა წელთან შედარებით 2.1 მლნ ტონით შემცირდა – 21.3 მლნ ტონიდან 19.2 მლნ ტონამდე. 2014 წელს გადაზიდვების მოცულობის მკვეთრი ვარდნა დაფიქსირდა როგორც ფოთის (8.6 მლნ ტონიდან 6.8 მლნ ტონამდე), ისე ბათუმის (6.3 მლნ ტონიდან 5.7 მლნ ტონამდე) პორტებში, ხოლო ტვირთბრუნვა უმნიშვნელოდ გაიზარდა ყულევის პორტში (2.1 მლნ ტონიდან 2.5

მლნ ტონამდე). ზემოთქმულიდან გამომდინარე, რთულია მოკლე- და საშუალოვადიან პერიოდში ანაკლიის პორტის წარმატებაზე საუბარი. მრავალი მოსაზრების მიუხედავად, დღემდე მაინც ბუნდოვანი რჩება პასუხი კითხვაზე, რა პერსპექტივა აქვს ანაკლიის ახალი პორტის მშენებლობას იმ ლოკალური, რეგიონული და საერთაშორისო გამოწვევების პირობებში, რომლებიც შესაძლოა, ამ პროექტის მიზეზიც იყოს და შედეგიც.

2. სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება - თანამედროვე საქართველოს ძირითადი გამოწვევაა სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარება და მისი ჩართვა საერთაშორისო გადაზიდვებში. ქვეყნის სატრანზიტო სტატუსის განმტკიცებისათვის ამ სფეროს განვითარება მნიშვნელოვანია. სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურა, გარდა მილსადენი ტრანსპორტისა, წარმოდგენილია სარკინიგზო და საავტომობილო მაგისტრალების სახით. სარკინიგზო

ცხრილი №1

	ბათუმის პორტი	ფოთის პორტი	ყულევის პორტი	სუფსის საზღვაო ტერმინალი
გადამუშავებული ტვირთების რაოდენობა(მლნ. ტ.)	5,7	6,8	2,5	4,2
გადამუშავებული კონტეინერების რაოდენობა	54,695 TEU	325,121 TEU	-	-
საკონტეინერო ტერმინალის გამტარუნარიანობა(წ.)	100 000 TEU	400 000 TEU	-	-

1 TEU -20 ფუტი - 6,1 მეტრი.

ცხრილი შედგენილია <https://bpn.ge/ekonomika/20177-saqarthvelos-portebi.html?lang=ka-GE-s>

მონაცემების მიხედვით, ჩვენს მიერ

როგორც ვხედავთ, შედარებითი ანალიზის მიხედვით (იხ. ცხ. №1), ანაკლიის ღრმანწყლოვანი პორტი ყველაზე უკეთეს სასტარტო პირობებში იმყოფება საქართველოს სხვა პორტებთან შედარებით. კითხვა, პერსპექტიულია თუ არა ამ პორტის მშენებლობა, ვფიქრობთ, რომ პასუხგაცემულია, რადგან სტრატეგია „ერთი სარტყელი - ერთი გზა“ მიუთითებს, რომ საქართველოს პორტი გამოყენებული იქნება სატრანზიტო გადაზიდვებისათვის. პორტის ტერმინალის ოპერატორი მსოფლიოს უმსხვილესი სანავსადგურე სატერმინალო ოპერატორი SSA Marine გახდა. SSA Marine-იმსოფლიოს ხუთ კონტინენტზე, 250 ზე მეტ სტრატეგიული ტერმინალზე ახდენს ოპერირებას და წლიურად 27.2 მილიონ კონტეინერს (TEU) ემსახურება. გარდა ამისა, SSA Marine-ი მთელს მსოფლიოში 75 მილიონზე მეტ მშრალ ტვირთს ამუშავებს, ახდენს საკრუიზო გადაყვანებს მექსიკასა და ამერიკაში, ხოლო ამერიკაში 30-ზე მეტ პირველი კლასის ინტერმოდალურ სარკინიგზო მაგისტრალს უწევს ექსპლუატაციას.

მომსახურების უპირატესობები მისი ეკონომიურობა, სანდობა და ტევადობაა. სარკინიგზო ხაზი მხოლოდ სომხეთისა და აზერბაიჯანის მიმართულებითაა გახსნილი.

საქართველოს ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის და სატრანზიტო პოტენციალის ზრდისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზის მშენებლობა. ამ პროექტს მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური დატვირთვა აქვს. გარდა იმის, რომ ერთმანეთთან აკავშირებს მასში უშუალოდ მონაწილე სამ პარტნიორ ქვეყანას, ამ რკინიგზის მეშვეობით შესაძლებელი ხდება აზიიდან ევროპაში ტვირთების გადატანა. რკინიგზა ჩინეთიდან წამოსულ ტვირთებს ევროკავშირის ქვეყნების მიმართულებით გაატარებს. ტვირთების გატარების ვადები 12-15 დღით შემოიფარგლება. საწყის ეტაპზე რკინიგზა 6 მლნ. ტ. ტვირთს გადაიტანს. 2034 წლისათვის კი - 17 მლნ. ტონას. ექსპლუატაციის დაწყებისას გადაყვანილ იქნება 1 მლნ. მგზავრი, 2034 წელს 3 მლნ. ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზის სიგრძე 826 კილომეტრია.

აქედან საქართველოს ტერიტორიაზე გაივლის 254 კმ. პროექტის მიხედვით, რკინიგზა 2017 წელს უნდა ამოქმედებულიყო, მაგრამ არის გარკვეული შეფერხება თურქეთის მონაკვეთზე.

სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარების თვალსაზრისით, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საერთაშორისო მნიშვნელობის საავტომობილო გზების რეაბილიტაცია-მშენებლობა. 2017 წლის მონაცემებით, საქართველოს ტერიტორიაზე გადის 1603 კმ. საერთაშორისო მნიშვნელობის გზა, მოქმედებს 567 საერთაშორისო მნიშვნელობის ხიდი და 16 საერთაშორისო მნიშვნელობის გვირაბი. საქართველოს სატრანზიტო პოტენციალის ამაღლებისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია 2018 წლიდან დაგეგმილი (ან უკვე დაწყებული) პროექტები, განვიხილოთ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი პროექტები, რომლებიც შესაძლოა ჩართულ იქნენ ჩინეთის საერთაშორისო ეკონომიკურ სტრატეგიაში.

- რიკოთის უღელტეხილზე 52 კილომეტრზე ავტობანის მშენებლობის პროექტირება იწყება. ოთხზოლიანი გზის პროექტირებისთვის მომდევნო წლის განმავლობაში 40 მილიონი აშშ დოლარი დაიხარჯება. ალტერნატიულ მარშრუტად ხარაგაულის შემოვლითი გზა განიხილება. ავტობანს ექნება განშტოებებიც – ახალი გზები მივა ფოთსა და ანაკლიაში. ჩუმათელეთი-არგვეთას 52 კილომეტრიანი თანამედროვე სტანდარტების საავტომობილო გზის ასაშენებლად 50-მდე გვირაბის და ამდენივე ხიდის აშენებაა საჭირო. რიკოთზე ავტობანის მშენებლობის საპროექტო პერიოდია ორწლიანდინახევარი. მონაკვეთი ოთხ ლოტად არის დაყოფილი. პირველი ლოტის მშენებლობას მსოფლიო ბანკი აფინანსებს, მეორე, მესამე და მეოთხე ლოტებს კი - „აზიის განვითარების ბანკი“ „აზიის საინვესტიციო ბანკთან“ ერთად. ასეთი სირთულის პროექტი დღესდღეობით ევროპაში არსად არ მიმდინარეობს.

- ბათუმის შემოვლითი გზის 14 კილომეტრიანი მონაკვეთის საშენებლო სამუშაოებისთვის სატენდერო პროცედურები მიმდინარეობს. არსებული გზა გადის ტურისტულ და საცხოვრებელ ზონაში, რაც პრობლემას უქმნის განსაკუთრებით საერთაშორისო სატრანზიტო ტრანსპორტს, რომელსაც ვიწრო ქუჩებში უნ-

ევს მოძრაობა. ბათუმი-ფოთის მონაკვეთზე საერთაშორისო ტრანსპორტის დიდი რაოდენობა მოძრაობს, გზაზე გადატვირთული მოძრაობა და ცუდი საგზაო პირობები იწვევს საცობებს, სახიფათო სიტუაციებს. პრობლემის გადასაჭრელად უკვე აშენდა ქობულეთის შემოვლითი გზის პირველი მონაკვეთი და მიმდინარეობს მეორე მონაკვეთის მშენებლობა. აღნიშნულ მონაკვეთებს დაემატება ბათუმის შემოვლითი გზა, რაც სრულად გატვირთავს მოძრაობას საკურორტო ზონაში, გაიზრდება სატრანზიტო ტვირთბრუნვა. ჩქაროსნული ავტომაგისტრალი უმოკლესი დამაკავშირებელი გზაა ევროპასა და აზერბაიჯანს, სომხეთს და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს შორის შავი ზღვის პორტების საშუალებით ფოთსა და ბათუმში. მას აგრეთვე შეუძლია დააკავშიროს რუსეთი და თურქეთი. ფიზიკური მდებარეობა უზრუნველყოფს, რომ ის გახდეს ძირითადი სატრანსპორტო რგოლი შავ ზღვას, კასპიის ზღვასა და ცენტრალურ აზიას შორის. ვაჭრობა მეზობელ ქვეყნებთან, როგორც სატრანზიტო, ისე ორმხრივი, ეკონომიკის ძალიან მნიშვნელოვან კომპონენტს შეადგენს.

3. ჩინეთთან ორმხრივი ეკონომიკური ურთიერთობის გაღრმავება - ჩინეთი საქართველოს სავაჭრო პარტნიორების ოთხეულში შედის. ამ წლის იანვარ-თებერვალში სავაჭრო ბრუნვამ 109,1 მილიონ დოლარი შეადგინა, რაც საქართველოს სრული სავაჭრო ბრუნვის 7,7% შეადგენს.

ჩინეთში სპილენძის მადანი და კონცენტრატი, სპილენძის მეორადი ნედლეული და ალკოჰოლი გადის. 2015 წლის განმავლობაში ქართული ღვინის ექსპორტი 122%-ით გაიზარდა. სულ ჩინეთში 2015 წელს 2,7 მლნ ბოთლი (0,75 ლ) ღვინო გავიდა, რაც ღვინის მთელი ექსპორტის 7,4 %-ს შეადგენს. ღვინის ექსპორტის მიხედვით ჩინეთი მეხუთე ადგილზეა რუსეთის, უკრაინას, ყაზახეთისა და პოლონეთის შემდეგ.

საქართველო რეგიონში პირველი ქვეყანაა, ვისთანაც ჩინეთმა თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება გააფორმა. ჩინეთთან თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმების ამოქმედების შემდეგ საქართველოში წარმოებულ საქონელსა და მომსახურებას გაეხსნება მსოფლიოს უმსხვილესი ბაზარი, რომელიც აერთიანებს დაახლოებით 1,4 მილიარდ მომხმარებელს. ქართველ მწარ-

მოებლებს შესაძლებლობა ექნებათ, ჩინეთის ბაზარზე დამატებითი საბაჟო გადასახადის გარეშე შეიტანონ ქართული პროდუქციის დაახლოებით 94 პროცენტი. საექსპორტო პროდუქციას შორისაა ღვინო, თხილი, თაფლი, მინერალური წყალი, ლუდი, უალკოჰოლო სასმელები, ჯემები, ნვენები, ბოსტნეული, ხილი, შოკოლადის ნაწარმი, ჩაი, თევზი და სხვა ზღვის პროდუქტები, მარცვლეული, სამკურნალო საშუალებები, კაბელები, პლასტმასის პროდუქცია, აზოტოვანი და მინერალური სასუქების სახეობები, ფეროსილიკომანგანუმი, ლოკომოტივები და ა.შ. ჩინეთს საქართველოსთვის ტარიფების განულებისთვის არ დაუწესებია გარდამავალი პერიოდი, რაც ზოგიერთი ქვეყნის შემთხვევაში 5-10 წლამდე გრძელდება.

ცხრილი 2

ეკონომიკური თანამშრომლობა საქართველოსა და ჩინეთს შორის (2005-2016)

წელი	სავაჭრო ბრუნვა	ექსპორტი	იმპორტი	სალდო
2005	52,31	5,6	46,71	-41,1
2006	113,68	10,35	103,33	-93
2007	214,97	8,27	206,7	-198,4
2008	307,32	8,99	298,33	-289,3
2009	180,62	5,96	174,66	-168,7
2010	358,56	24,25	334,31	-310,1
2011	553,64	28,9	524,76	-495,86
2012	591,6	25,6	566	-540,4
2013	645,41	33,86	611,55	-577,69
2014	823,39	733	90,39	-642,62
2015	713,2	587,4	125,8	-461,6
2016	717	547	170	-377

წყარო: საქართველოს საელჩო ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკაში

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ 2017 წლის მაისში საქართველოსა და ჩინეთს შორის დაიდო თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხ-

მება, ასევე ჩინეთმა გამოთქვა მზადყოფნა დააფუძნოს საქართველოში საერთაშორისო ბანკი, რომლის კაპიტალი 1 მლრდ. აშშ დოლარი იქნება.

ძირითადი დასკვნები

შეიძლება ითქვას, რომ ჩინეთის ახალი სტრატეგია საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციას ახალ შესაძლებლობებს მისცემს, რაც პირველ რიგში ქვეყნის გეოპოლიტიკური სტრატეგიის უზრუნველყოფას შეუწყობს ხელს, ეს კი საფუძველი უნდა გახდეს პოლიტიკური უსაფრთხოებისა და ხელი შეუწყოს ეკონომიკურ ზრდას.

დღეისათვის ჩინური ინვესტიციები საქართველოს ეკონომიკაში თანდათანობით იზრდება, ამას ხელს შეუწყობს თავისუფალი სავაჭრო ურთიერთობების გაფორმება ჩინეთთან.

საქართველოსა და ჩინეთის ეკონომიკური თუ პოლიტიკური დაახლოება საწინდარია რეგიონში სიტუაციის სტაბილიზაციისა, რადგან კავკასიის რეგიონი ძირითადად ხასიათდება როგორც ნავთობმომპოვებელი (აზერბაიჯანი) და ნავთობის ტრანსპორტირების უზრუნველყოფი (საქართველო) რეგიონი, ამიტომ პოლიტიკური სტაბილიზაცია უმნიშვნელოვანესი ფაქტორია რეგიონის შემდგომი განვითარებისათვის, მით უმეტეს მაშინ, როცა საქართველოსა და ზოგადად კავკასიაში იკვეთება რუსეთის ფედერაციის, ევროკავშირის, თურქეთის რესპუბლიკის, ამერიკის შეერთებული შტატების ინტერესები. ახალი მოთამაშის შემოსვლა რეგიონში რეგიონის მიმზიდველობის ხარისხს აამაღლებს, თუმცა, არაა გამორიცხული მოხდეს ძალთა გადაჯგუფებაც.

ჩვენი აზრით, ამ ეტაპზე, ჩინეთი თავის პოლიტიკურ ინტერესს ღიად არ განაცხადებს, თუმცა, არაა გამორიცხული, რომ ადრე თუ გვიან დადგეს პერიოდი, როცა ჩინეთს თავისი ინტერესები გაუჩნდება საქართველოში არა მარტო ეკონომიკური, არამედ პოლიტიკური კუთხითაც. ვფიქრობთ, ამისათვის ქვეყნის ხელისუფლებამ უნდა შეიმუშაოს ხედვა, თუ როგორ მიიღებს ჩინეთის პოლიტიკურ ინტერესს.

ლიტერატურა/REFERENCES

- [1] დანელია ი. - ანაკლიის პორტი და მისი პერსპექტივები, ჟ. „ფორბსი“, აპრილი, 2016, <http://forbes.ge/news/1309/ანაკლიის-პორტი-და-მისი-პერსპექტივები>
- [2] China's global plan must not reproduce domestic economic problems - The Financial Times Limited, 2017 <https://www.ft.com/content/d5c54b8e-37d3-11e7-ac89-b01cc67cfeec>
- [3] Bakan Arslan, BTK Demiryolu Hatti'nda incelemelerde bulundu <http://www.gazetevatan.com/bakan-arслан-btk-demiryolu-hatti-nda-incelemelerde-bulundu-1073242-ekonomi/>
- [4] საქართველოს პორტების დახასიათება - <https://bpn.ge/ekonomika/20177-saqarthvelos-portebi.html?lang=ka-GE>
- [5] <http://www.ssamarine.com>
- [6] საქართველოს საგზაო დეპარტამენტის ოფიციალური საიტი - <http://www.georoad.ge>
- [7] საქართველოს საზოგადოებრივი მაუწყებლის ოფიციალური საიტი - <http://1tv.ge/projects/analitics/?page=detail&id=159088>
- [8] ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკაში საქართველოს საელჩოს ოფიციალური საიტი - http://china.mfa.gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=553&info_id=41697

ევროკავშირთან თავისუფალი ვაჭრობის საბაღასახალო ასპექტები

TAX ASPECTS OF FREE TRADE WITH THE EU

ნაზი ბარათაშვილი,

ქუთაისის უნივერსიტეტის დოქტორანტი.

ბათუმი, საქართველო

ზაზა ფარსენაძე,

ქუთაისის უნივერსიტეტის დოქტორანტი.

ბათუმი, საქართველო

NAZI BARATASHVILI,

Doctoral Student of Kutaisi University.

Batumi, Georgia

ZAZA PHARSENADZE,

Doctoral Student of Kutaisi University.

Batumi, Georgia

ანოტაცია

საქართველოს ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფის მიზნით უნდა ჩაითვალოს შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში ქვეყნის თავისუფლებისკენ გადადგმული ნაბიჯი ვაჭრობის ლიბერალიზაციის მიმართულებით. საქართველოსა და ევროკავშირს შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება, რომელიც ევროკავშირთან, როგორც საქონლით ისე მომსახურებით ვაჭრობის ლიბერალიზაციას გულისხმობს.

საქართველოსა და ევროკავშირს შორის გაფორმებული შეთანხმების ეკონომიკური მიზანია საქართველოს ეკონომიკის მოდერნიზაციის მხარდაჭერა, ევროკავშირთან და მსოფლიოს უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორებთან ვაჭრობის გაფართოების ხელშეწყობით და ეკონომიკური რეგულირების ევროკავშირის საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად რეფორმების გზით, რომელიც ხელს შეუწყობს საქართველოს და ევროკავშირის ეკონომიკური ინტეგრაციის უმაღლესი დონის მიღწევას. ასოცირების შეთანხმების ეკონომიკური ნაწილის ძირითად ბირთვს მოიცავს როგორც სატარიფო, ისე არასატარიფო ბარიერებს ვაჭრობაში და გარდა ამისა, ორივე მხარის მიერ ნაკისრ ვალდებულებებს. აღნიშნული შეთანხმება სარგებლის მომტანი იქნება საქართველოსთვის იმ მოქალაქეთა კეთილდღეობის ამაღლების თვალსაზრისით, რომელთაც

ექნებათ წვდომა უკეთესი ხარისხის პროდუქციასთან შიდა ბაზარზე და უფრო შორეული პერსპექტივით, გაეზრდებათ შემოსავლები ევროპასთან ინტეგრაციის შედეგად სტიმულირებული ახალი ბიზნეს-შესაძლებლობებისა და ეკონომიკური ზრდის გამო.

საკვანძო სიტყვები: თავისუფალი ვაჭრობა; ექსპორტი; იმპორტი; ტარიფები; ევროკავშირი; ასოცირების ხელშეკრულება; გადასახადი.

ABSTRACT

The step towards the liberalization of trade in the international labor distribution should be considered as the most important event for Georgia's economic development. One of the most important part of the Association Agreement between Georgia and the EU is the Deep and Comprehensive Free Trade Area Agreement, which covers liberalization of trade for goods and service.

The economic goal of the agreement between Georgia and the EU is to support the modernization process of Georgia's economy, to support and expand trade with the EU and World's largest trading partners

Based on the EU's best practices through reforms, which will stimulate to reach highest levels for Georgia-EU economic integration. The core of Association Agreement's economic part includes both tariff and non-tariff barriers in trade, in addition it covers obligations taken by the both sides. The agreement will benefit Georgia in terms of in-

creasing prosperity of its citizens, who will have access to higher quality products in the domestic market, and with a more distant prospect their income will be increased due to new business opportunities and economic growth promoted by the European integration.

Keywords: *Free trade, Export, Import, Tariffs, the European Union, Association Agreement, Tax.*

მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების თანამედროვე ტემპებმა და განსაკუთრებით ეროვნული ეკონომიკების აქტიურმა სწრაფვამ გლობალიზაციისაკენ, რომელიც აძლიერებს სხვადასხვა ქვეყნების ეკონომიკის ურთიერთდამოკიდებულებას, აჩქარებს გლობალური სასაქონლო და საფინანსო ბაზრების ფორმირებას, გამოიწვია განსაკუთრებული ინტერესი საგარეო ვაჭრობის მეცნიერული შესწავლისა და განვითარებისათვის.

დღეს საერთაშორისო ვაჭრობაში მსოფლიოს ყველა ქვეყანაა ჩართული, ვინაიდან ვერც ერთი მათგანი ვერ შეძლებს მხოლოდ თავისი წარმოების პროდუქციით უზრუნველყოს საკუთარი წარმოება და დააკმაყოფილოს მოსახლეობა. შრომის საერთაშორისო დანაწილების პირობებში ქვეყანას ყოველთვის სჭირდება რესურსების, სამომხმარებლო პროდუქციისა და მომსახურების იმპორტირება, ხოლო საიმპორტო ხარჯების დაფარვის ძირითადი წყაროა ექსპორტიდან მიღებული შემოსავლით. მსოფლიოში მიმდინარე დემოკრატიული პროცესები გარკვეულ ზემოქმედებას ახდენს საქართველოს პოლიტიკური სივრცის მოდერნიზაციაზე და გამომდინარე აქედან, აუცილებელია გათვალისწინებული იქნას წამყვანი ინდუსტრიული ქვეყნების ეკონომიკური და პოლიტიკური ტრანსფორმაციის გამოცდილება. გამომდინარე იქიდან, რომ საქართველოს როლი გლობალურ სივრცეში თავისი გეოპოლიტიკური მდებარეობით კიდევ უფრო გაიზარდა (რაც მას განსაკუთრებულ სატრანზიტო ფუნქციებს ანიჭებს), ამ უკანასკნელის გამოყენებით საჭიროა სწორი გზების გამონახვა ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისა და არსებული სიძნელების დასაძლევად.

საქართველოს ეკონომიკური განვითარებისთვის უმნიშვნელოვანეს მოვლენად უნდა ჩაით-

ვალოს შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში ქვეყნის თავისუფლებისკენ გადადგმული ნაბიჯი ვაჭრობის ლიბერალიზაციის მიმართულებით. ვაჭრობის ლიბერალიზაციის სტრატეგია წარმატებულად შეიძლება ჩაითვალოს, თუ ის უზრუნველყოფს ქვეყნის, როგორც მსოფლიო ბაზარზე საქონლისა და მომსახურების მიმწოდებლის შესაძლებლობების გაფართოებას, მისი საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობის ზრდასა და ბაზრებზე შეღწევის გაადვილებას. „თავისუფალი ვაჭრობის“ შეთანხმებაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ვაჭრობისა და მდგრადი განვითარების საკითხებს [1, გვ., 5-6].

თავისუფალ ვაჭრობას სარგებელი მოაქვს სხვა ქვეყნის საზოგადოებისთვისაც. ეკონომისტები უკვე დიდი ხანია თვლიან, რომ ვაჭრობა აძლევს უფლებას ქვეყნებს მიაქციონ ძირითადი ყურადღება იმ საქონლის წარმოებას და იმ მომსახურებას, რომელთა მაღალი ხარისხიც შეუძლიათ უზრუნველყონ ამ ქვეყნებმა მაქსიმალური ეფექტურობით. ამგვარად, ისინი ამაღლებენ მთელი მსოფლიო თანამეგობრობის საწარმოო სიმძლავრეებს. უფრო მეტიც, ვაჭრობა ხელს უწყობს ეკონომიკისა და სოციალური სტაბილურობის ზრდას, დემოკრატიის განვითარებას ცალკეულ ქვეყნებში, აგრეთვე მსოფლიოს აყვავებას, კანონიერების დამყარებას და მშვიდობის უზრუნველყოფას საერთაშორისო ურთიერთობებში.

ვაჭრობის ღია სისტემა მოითხოვს, რომ ქვეყნებმა განახორციელონ სამართლიანი და დისკრიმინაციისგან თავისუფალი შეღწევა ერთმანეთის ბაზრებზე. ამისათვის ქვეყნები უნდა შეეცადონ შეუქმნან სხვა ქვეყნებს ხელსაყრელი პირობები თავის ბაზრებზე შესაღწევად - შეამცირონ თავიანთი სავაჭრო ბარიერები მრავალმხრივი და ორმხრივი შეთანხმებების დადების გზით. მიუხედავად იმისა, რომ ვაჭრობის ლიბერალიზაციისას ძირითადი ყურადღება ტრადიციულად ეთმობა ტარიფებისა და გარკვეული არასატარიფო ბარიერების შემცირებას, უკანასკნელ წლებში გაჩნდა ახალი საშუალებები ამ ლიბერალიზაციის უზრუნველსაყოფად. ყველა ქვეყნის სავაჭრო კანონმდებლობა და სავაჭრო პრაქტიკა უნდა იყოს გამჭვირვალე, ანუ, სხვაგვარად, ყველამ უნდა იცოდეს წესები და ყველას უნდა ჰქონდეს თანაბარი შანსები კონკურენციაში მონაწილეობისათვის.

საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ასოცირების შესახებ შეთანხმების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება, რომელიც ევროკავშირთან, როგორც საქონლით ისე მომსახურებით ვაჭრობის ლიბერალიზაციას გულისხმობს. შეთანხმებას 2014 წლის 27 სექტემბერს მოეწერა ხელი, რის შედეგადაც იგი საქართველოს, ევროპის პარლამენტისა და ევროკავშირის 28 წევრი სახელმწიფოს მიერ იქნა რატიფიცირებული. ასოცირების შეთანხმების დებულების უმეტესი ნაწილი პირობითად 2014 წლის 1 სექტემბრიდან ამოქმედდა, ხოლო შეთანხმება სრულად ძალაში შევიდა 2016 წლის 1 ივლისს. ასოცირების შესახებ შეთანხმება საქართველოს ევროკავშირთან დაახლოების სამოქმედო გეგმაა, რომელიც ქვეყნის პოლიტიკური, სოციალური და ეკონომიკური ცხოვრების თითქმის ყველა სფეროს მოიცავს. ის, აგრეთვე, მოიცავს ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის სივრცის კომპონენტს (Deep and Comprehensive Free Trade Area - DCFTA) და ითვალისწინებს ევროკავშირთან დაახლოების მნიშვნელოვან კონკრეტულ მექანიზმებს. ამიტომ, შეთანხმება ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ურთიერთობების უმნიშვნელოვანეს საფეხურად იქნა მიჩნეული. ის საქართველოს ეკონომიკას ახალ შესაძლებლობებსა და კონკრეტულ სარგებელს სთავაზობს.

საქართველოსა და ევროკავშირის შორის გაფორმებული ასოცირების ხელშეკრულება მხარეებს შორის ურთიერთობებით რეგულირდება. ვაჭრობასთან დაკავშირებულ ასპექტებს განსაზღვრავს (DCFTA), რომელიც ასოცირების შეთანხმების განუყოფელი ნაწილია.

ვაჭრობა და ვაჭრობასთან დაკავშირებული საკითხები: ითვალისწინებს საქართველოსა და ევროკავშირის შორის ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის (Deep and Comprehensive Free Trade Area - DCFTA) ჩამოყალიბებას. ასოცირების შესახებ შეთანხმებაში ვაჭრობასთან დაკავშირებული საკითხების განხორციელება ქმნის ევროკავშირის შიდა ბაზარზე საქართველოს ეტაპობრივი ეკონომიკური ინტეგრაციის რეალურ მექანიზმს. შეთანხმების ეკონომიკური მიზანია საქართველოს ეკონომიკის მოდერნიზაციის მხარდაჭერა, ევროკავშირთან და მსოფ-

ლიოს უმსხვილეს სავაჭრო პარტნიორებთან ვაჭრობის გაფართოების ხელშეწყობით და ეკონომიკური რეგულირების ევროკავშირის საუკეთესო პრაქტიკის შესაბამისად რეფორმების გზით, რომელიც ხელს შეუწყობს საქართველოს და ევროკავშირის ეკონომიკური ინტეგრაციის უმაღლესი დონის მიღწევას. ასოცირების შეთანხმების ეკონომიკური ნაწილის ძირითად ბირთვს მოიცავს როგორც სატარიფო, ისე არასატარიფო ბარიერებს ვაჭრობაში და გარდა ამისა, ორივე მხარის მიერ ნაკისრ ვალდებულებებს. ტარიფების გაუქმება თავისუფალი სავაჭრო სივრცის კლასიკურ საფუძველს წარმოადგენს. DCFTA-ს გაფორმებით ევროკავშირმა საქართველოს მიერ გატარებული ზომების საპასუხოდ, მისი მხრიდან საქართველოდან იმპორტის ლიბერალიზაცია განახორციელა და 2014 წლის 1 სექტემბრიდან ორივე მხარე პრაქტიკულად უტარიფო ექსპორტის რეჟიმით სარგებლობს. სწორედ ეს გარემოება განაპირობებს საქართველოსთან გაფორმებული შეთანხმების უნიკალურობას დანარჩენ ორ ქვეყანასთან, უკრაინასა და მოლდოვასთან გაფორმებულ DCFTA-ებთან შედარებით. ორივე მხარემ გააუქმა იმპორტის გადასახადი თითქმის ყველა პროდუქტზე. ასოცირების შეთანხმება მხოლოდ მცირე გამონაკლისებს ითვალისწინებს საქონლით ვაჭრობის ლიბერალიზაციის სფეროში და ყველა ეს გამონაკლისი ევროკავშირში სოფლის მეურნეობის პროდუქციის იმპორტს ეხება [3, გვ., 35].

შეთანხმების ძალაში შესვლიდან პირველი წლის განმავლობაში ევროკავშირში ექსპორტის ზრდა არ იყო მაღალი, მაგრამ რუსეთსა და უკრაინასთან საქართველოს ვაჭრობის მნიშვნელოვანი შემცირების ფონზე, მთლიანობაში ვაჭრობის სტრუქტურა ძირეულად შეიცვალა ევროკავშირის სასარგებლოდ. პოზიციების მიხედვით მნიშვნელოვან ცვლილებებს ადგილი არ ჰქონია. ამავდროულად, საქართველოს ექსპორტის ზოგადი სტრუქტურა მთლიან ექსპორტში საერთაშორისო ბაზრების წილის მიხედვით მნიშვნელოვნად შეიცვალა და ევროკავშირის ბაზარმა დსთ-ს ქვეყნების ბაზრები ჩაანაცვლა. ევროკავშირში ექსპორტის წილი საქართველოს მთლიან ექსპორტში 2013 წელს არსებული 20.9 %-დან 2015 წელს 29 %-მდე გაიზარდა, მაშინ, როდესაც დსთ-ს ქვეყნების წილი 55.5 %-დან 38 %-მდე შემცირდა, მათ შორის უკრაინასა და

რუსეთში არსებული არახელსაყრელი ეკონომიკური ვითარების გამო [5. გვ., 7].

ასოცირების შეთანხმების პოზიტიური შედეგები საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივაში უფრო მკაფიოდ გამოვლინდება, რადგანაც საქართველოს ეკონომიკა უკვე მორგებულია კონკრეტულ და ღია საბაზრო პირობებს. ექსპორტზე ორიენტირებული წარმოების განვითარებას ევროკავშირის სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის ტექნიკურ სტანდარტებთან ეტაპობრივი დაახლოება შეუწყობს ხელს [5. გვ., 8].

რთველო თავისი სტრატეგიული მდებარეობით, კარგად განვითარებული სატრანსპორტო და საბაჟო ინფრასტრუქტურით, მეგობრული პოლიტიკით, რეგიონალური და საერთაშორისო სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობებით განსაკუთრებულ როლს შეასრულებს აზია-ევროპის ეკონომიკური კავშირების განვითარებაში და მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ტვირთების უმოკლეს დროში გადაზიდვას როგორც ევროპიდან საქართველოში, ასევე, საქართველოდან ევროპაში [3. გვ., 47].

საქართველოს უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყანები 2017 წლის ათი თვის ბრუნვის მიხედვით

ცხრილი №1

	ექსპორტი		იმპორტი		ბრუნვა	
	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი
სულ	2 203 071.7	100.0	6 363 028.3	100.0	8 566 100.0	100.0
მათ შორის:						
თურქეთი	182 690.5	8.3	1 097 416.6	17.2	1 280 107.2	14.9
რუსეთი	314 047.1	14.3	615 599.5	9.7	929 646.6	10.9
ჩინეთი აზერბაიჯანი	184 496.7	8.4	543 488.2	8.5	727 984.9	8.5
უკრაინა	194 726.2	8.8	455 674.4	7.2	650 400.5	7.6
სომხეთი	89 915.1	4.1	358 708.8	5.6	448 623.9	5.2
გერმანია	168 536.8	7.7	235 684.0	3.7	404 220.8	4.7
აშშ	35 673.6	1.6	358 478.9	5.6	394 152.5	4.6
ბულგარეთი	98 173.9	4.5	218 522.5	3.4	316 695.9	3.7
იტალია	142 913.9	6.5	132 920.9	2.1	275 834.8	3.2
დანარჩენი						
პარტნიორი ქვეყნები	61 807.5	2.8	176 146.1	2.8	237 953.6	2.8
- სულ	730 091.0	33.1	2 170 388.4	34.1	2 900 479.4	33.9

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge

საქართველოს, ასევე, აქვს თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება თურქეთთან, რომელიც ევროკავშირის საბაჟო კავშირის წევრია. ამდენად შესაძლებელია სინერგიის მიღწევა DCFTA-ის და პან-ევროპულ ხმელთაშუაზღვის კონვენციის (PEM) პრეფერენციული წარმოშობის წესებს სისტემის გამოყენებით.

საქართველოს აქვს სტრატეგიული მდებარეობა აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის, როგორც ქვეყნის სატრანზიტო ფუნქციის, ასევე, რეგიონული სავაჭრო და ლოგისტიკური ცენტრის ჩამოყალიბების კუთხით. საქა-

2017 წლის ათი თვის მონაცემებით ათი უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორი ქვეყნის წილმა საქართველოს მთლიან საგარეო სავაჭრო ბრუნვაში 66.1 % შეადგინა. უმსხვილესი სავაჭრო პარტნიორებია თურქეთი (1280.1 მლნ. აშშ დოლარი), რუსეთი (929.6 მლნ. აშშ დოლარი) და ჩინეთი (728.0 მლნ. აშშ დოლარი). სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით 2017 წლის იანვარ-ოქტომბერში საქართველოში საქონლით საგარეო სავაჭრო ბრუნვამ (არადეკლარირებული ვაჭრობის გარეშე) 8566.1 მლნ. აშშ დოლარი შეადგინა, რაც წინა წლის შესაბამის მაჩვენებელზე 12.7 %-ით მეტია; აქედან ექსპორტი

2203.1 მლნ. აშშ დოლარს შეადგენს (29.4 %-ით მეტი), ხოლო იმპორტი 6363.0 მლნ. აშშ დოლარს (7.8 %-ით მეტი).

ასოცირების პირველი დადებითი შედეგები ვაჭრობაზე უკვე აისახა – რამდენიმე სახის პროდუქტის საქართველოდან ევროკავშირის ბაზარზე ექსპორტის მოცულობამ ნიშნულს აღემატა. ეს მხოლოდ პირველი ნიშნებია, თუმცა მოველით, რომ ამ ტენდენციას მოსალოდნელი სტატისტიკური კვლევის შედეგებიც დაადასტურებს. ასოცირების შეთანხმების ხელმოწერა და საწყისი ამ რეფორმების გრძელვადიანი, ფართო მასშტაბიანი და სიღრმისეული გეგმისა, რომლის შესრულებაც საქართველომ იტვირთა. ეს პროცესი მოიცავს სექტორული პოლიტიკის სფეროებში გასატარებელ, საჭიროებებზე მორგებულ, კარგად გააზრებულ რეფორმებს და მათი შედეგების შეფასებას, ასევე, დროულ კონსულტაციებს ყველა დაინტერესებულ პარტნიორთან. წინ მრავალი უზარმაზარი გამოწვევაა. მათ შორისაა კონკურენტუნარიანობის გაზრდა, ინვესტორთა დაცვის უზრუნველყოფა, მცირე მენარმეთა როლის განმტკიცება, წარმოების სტანდარტებისა და ამავდროულად, მომხმარებელთა უსაფრთხოების გაზრდა. საქართველო ევროკავშირის მხარდაჭერით, შეძლებს ასოცირების დღის წესრიგით განსაზღვრული ყველა ამოცანის შესრულებას, რაც ამ ქვეყნის მილიონობით მოქალაქეს ახალ შესაძლებლობებს მისცემს და მათ ცხოვრებას გააუმჯობესებს. ევროკავშირი მზადაა, რომ მთელი ამ პროცესის განმავლობაში მნიშვნელოვანი მხარდაჭერა გაუწიოს არა მარტო საქართველოს მთავრობას, არამედ მთელს საზოგადოებას. ჩვენს ხელთ არსებული გამოცდილება და ყველა ფინანსური ინსტრუმენტი ჩვენი პარტნიორებისთვის ხელმისაწვდომი გახდება. დარწმუნებული ვარ, რომ საქართველო გამოიყენებს ამ უნიკალურ, ისტორიულ გამოცდილებას და ქვეყნის უკეთეს მომავალს უზრუნველყოფს რეფორმების გატარებისა და ევროკავშირთან თანამშრომლობის გაღრმავების გზით.

ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება მოიცავს ვაჭრობის დაცვით ზომებს, რომელთა გატარების უფლება გააჩნიათ ევროკავშირის და საქართველოს მეორე მხარის იმპორტის მიმართ, თუ იმპორტი აზიანებს და

დაზიანების საფრთხეს უქმნის ადგილობრივ წარმოებას. კერძოდ, მხარეებს უფლება აქვთ მიმართონ ანტიდემპინგურ, სუბსიდიების საწინააღმდეგო და დაცვით ზომებს. ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი ამისათვის ანტიდემპინგური ღონისძიებებია. თუ კომპანია პროდუქციის ექსპორტს უფრო დაბალ ფასად ახორციელებს, ვიდრე თავისი ქვეყნის შიდა ბაზარზე ყიდის, ითვლება, რომ იგი დემპინგს ახორციელებს. შესაბამისად მთავრობები უფლებამოსილი არიან, დემპინგის საწინააღმდეგო ზომებს მიმართონ იმ შემთხვევებში, როდესაც ადგილობრივ წარმოებას „არსებითი“ ზიანი ადგება. ამ დროს იმპორტიორ ქვეყანას უფლება აქვს შემოიღოს ანტიდემპინგური გადასახადი, ადგილობრივი წარმოებისათვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურების მიზნით. დაცვითი ზომები პრაქტიკულად არასდროს ყოფილა გამოყენებული ევროკავშირ-საქართველოს შორის სავაჭრო ურთიერთობებში. უფრო მეტიც, საქართველოს არ გააჩნია ანტიდემპინგურ, საკომპენსაციო, ან დაცვით ზომებთან დაკავშირებული კანონმდებლობა, რადგანაც ქვეყნის ლიბერალური სავაჭრო და ეკონომიკური პოლიტიკის ფარგლებში მიჩნეულია, რომ უფრო დაბალი ფასები მომხმარებლის ინტერესებში შედის და ქვეყანა არ ისახავს მიზნად თავისი სავაჭრო პარტნიორების დასჯას იაფი იმპორტის გამო. იმისათვის, რომ ევროკავშირთან ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმებამ ეფექტურად იმუშაოს, საჭიროა მაღალი ხარისხის საბაჟო მომსახურების უზრუნველყოფა საზღვარზე და ამგვარად, ვაჭრობის ეფექტიანი და სწრაფი ხელშეწყობა, რათა თავიდან იქნას აცილებული პროცედურული შეფერხებები. ევროკავშირი და საქართველო თანხმდებიან ძირითად პრინციპზე, კერძოდ, იმაზე, რომ მათი საბაჟო კანონმდებლობა და პროცედურები იქნება სტაბილური, გამჭვირვალე, არადისკრიმინაციული. 2004 წლიდან საქართველომ საბაჟო მომსახურების სფეროში შთამბეჭდავი რეფორმები კონკურენტულ სისტემად გადააქცია და საქართველო უკვე აკმაყოფილებს საბაჟო კანონმდებლობასა და პროცედურებთან დაკავშირებით შეთანხმებაში ასახულ ძირითად პრინციპებს.

2014 წლის 1 სექტემბრიდან ევროკავშირის ქვეყნებმა საქართველოდან შეტანილ პროდუქტ-

ციაზე საბაჟო გადასახადი გააუქმა. ვინაიდან, საქართველოსა და ევროკავშირს შორის საბაჟო ტარიფები თითქმის სრულად არის გაუქმებული, ტექნიკური ბარიერები, როგორცაა ტექნიკური სტანდარტები და უსაფრთხოებასთან დაკავშირებული მოთხოვნები, საჭიროებს ევროკავშირის პრაქტიკასთან შესაბამისობაში მოყვანას. ტექნიკური ბარიერების აღმოფხვრის მიზნით, საქართველო თავის კანონმდებლობას დაუახლოებს ევროკავშირის შესაბამის კანონმდებლობას, სტანდარტებს და პროცედურებს. ეს ხანგრძლივი და რთული პროცესია, მაგრამ იგი საფუძველს ჩაუყრის ქვეყნის მრეწველობის მოდერნიზაციას და გააუმჯობესებს მის საერთაშორისო კონკურენტუნარიანობას [4. გვ., 47].

ერთ ქვეყანაში დანესებული პროდუქციის სტანდარტები და ტექნიკური რეგულაციები შეიძლება განსხვავდებოდეს მეორე ქვეყანაში დანესებული სტანდარტებისგან. მწარმოებლებისა და ექსპორტიორებისთვის ეს ხელის შემშლელი ფაქტორებია, რადგან მათ თავიანთი საქონლის მახასიათებლებისა საექსპორტო ბაზრის მოთხოვნებს უნდა მოარგონ, ეს კი გავლენას ახდენს და ზღუდავს მხარეებს შორის საქონლით ვაჭრობას. უფრო მეტიც, საერთო ჩარჩოს გარეშე მხარეებმა შეიძლება წაახალისონ ან სულაც შემოიღონ პროტექციონიზმის გარკვეული ფორმები, რაც საზიანოა. ევროკავშირისა და საქართველოს ასოცირების შეთანხმების მესამე თავში მოხსენიებულია მსო-ს „შეთანხმება ვაჭრობაში ტექნიკური ბარიერების შესახებ“. ქართული სტანდარტებისა და პროცედურების ევროკავშირის და საერთაშორისო სტანდარტებთან მეტად დაახლოების მიზნით საქართველომ მეტი ნაბიჯი უნდა გადადგას. მიმდინარეობს ვაჭრობაში ტექნიკური „ვაჭრობის ტექნიკური ბარიერების“ სიღრმისეული მიმოხილვა საქართველოში ბარიერების საკანონმდებლო და ინსტიტუციური ჩარჩოს ჩამოყალიბება, თუმცა ეფექტიანი და გამართული „ხარისხის ინფრასტრუქტურის“ სისტემის შექმნას მეტი დრო სჭირდება. შეთანხმების ფარგლებში ევროკავშირი და საქართველო აპირებენ თანამშრომლობის განმტკიცებას სტანდარტების, ტექნიკური რეგულაციების, მეტროლოგიის, ვაჭრობაზე ზედამხედველობის, აკრედიტაციისა და შესაბამისობის შეფასების სფეროებში. ამ თანამშრომლობამ უნდა გააღრმავოს მხარეების მიერ

ერთმანეთის სავაჭრო მექანიზმების ცოდნა და გაამარტივოს შესაბამის ბაზრებზე გასვლა.

თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ შეთანხმება საქართველოს ავალდებულებებს ვაჭრობასთან დაკავშირებული კანონმდებლობა მიუახლოვოს ევროკავშირის კანონმდებლობას, შესაბამისად განახორციელოს რეფორმები შემდეგი მიმართულებებით: ვაჭრობასთან დაკავშირებული ტექნიკური ბარიერები, სანიტარული და ფიტოსანიტარული ზომები, სახელმწიფო შესყიდვები, საბაჟო და მომსახურებით ვაჭრობა (ელექტრონული კომუნიკაცია, ტრანსპორტი, ფინანსური მომსახურება, ფოსტა და საკურიერო მომსახურება). აღნიშნული ვალდებულებების შესრულება ხელს შეუწყობს საქართველოში უვნებელი პროდუქციის წარმოების სტანდარტის დამკვიდრებას: ევროკავშირის ქვეყნების სახელმწიფო შესყიდვების ბაზარზე ქართული პროდუქციის წარდგენას. საქართველოსა და ევროკავშირის საბაჟო რეჟიმების დაახლოებას და მომსახურების ბაზრების შემდგომ ლიბერალიზაციას, რაც თავის მხრივ, წაახალისებს კაპიტალის თავისუფალ მოძრაობას და მის ეფექტურ გადანაწილებას ეკონომიკის სექტორებს შორის.

საგარეო ვაჭრობის სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკახორციელდება რეგულირების სატარიფო და არასატარიფო მეთოდით. იმპორტის გადასახდელების შემოღება მომგებიანია ეროვნული მწარმოებლებისა და სახელმწიფოსთვის, სადაც ბიუჯეტში დამატებითი შემოსავლის მიღება ხდება ფასების ზრდით. მომხმარებლები იძულებულნი არიან შეიძინონ იმპორტირებული საქონელი უფრო მაღალ ფასებში, შესაბამისად, ხდება დანაკარგები. ეს დანაკარგები, როგორც წესი, უფრო დიდია, ვიდრე მწარმოებლებისა და სახელმწიფოს მიერ მიღებული მოგება, ამიტომ ამ ღონისძიებების ქსელის ეფექტი ნეგატიურია.

იმპორტის კვოტები (კონტინგენტები) - უცხოური პროდუქციის მოცულობის რაოდენობრივი შეზღუდვები, დასაშვებია იმპორტირებულ ქვეყანაში. იმპორტის კვოტის შემოღება მწარმოებელთა გამარჯვების შედეგად მიღებული მოგებაა და მომხმარებელთა დაკარგვა. წმინდა ეფექტი ქვეყნის კეთილდღეობისათვის ამ შემთხვევაში არის უარყოფითი.

ეკონომიკა ითვლება ღიად, თუ სახელმწიფო ავრცელებს მინიმუმ ექსპორტის და იმპორტის

შეზღუდვებს. ეკონომიკის გახსნილობა ხასიათდება შემდეგი მაჩვენებლებით:

1. უცხოურ ვაჭრობის კვოტირება GNP- ში;
2. ექსპორტის წილი წარმოებაში;
3. იმპორტის წილი წარმოებაში;
4. უცხოური ინვესტიციების წილი შიდა ინვესტიციების მიმართ.

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია კიდევ უფრო გააქტიურდა მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის (მსო) მიერ ექსპორტ-იმპორტის ოპერაციების ლიბერალიზაციის მიზნით, კერძოდ, ტარიფისა და არასატარიფო ბარიერების შემცირებასა და აღმოფხვრაში.

ვაჭრობის დამაბრკოლებელი ყველაზე გავრცელებული ბარიერია ე.წ. გადასახადი იმპორტზე - ტარიფი. „ტარიფები უპირატესობას ანიჭებს ადგილობრივად წარმოებულ საქონელს ანალოგიურ იმპორტირებულ საქონელთან შედარებით და შესაბამისად, წარმოადგენს შემოსავლის ზრდის წყაროს ქვეყნებისთვის“. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაცია (მსო) ცდილობს, ნულამდე დაიყვანოს აღნიშნული ტარიფები. ურუგვაის რაუნდი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ამ თვალსაზრისით, ვინაიდან, ქვეყნებმა დაადასტურეს, რომ შეამცირებენ ტარიფებს და დანევნ საბაჟო გადასახადებს იმ ნიშნულამდე, რომლიდანაც მათი კვლავ გაზრდა რთული იქნება. ტარიფები შეიძლება დანესდეს ასევე იმ კონკრეტულ რაოდენობებზე, რომლებიც სცდება დადგენილ კვოტას (ე.წ. სატარიფო კვოტა).

მსო-ს პრინციპების თანახმად, წევრ ქვეყნებს ეკრძალება შერჩევითი მიდგომის გამოყენება სავაჭრო პარტნიორების მიმართ და რომელიმე მათგანისთვის განსაკუთრებული უპირატესობის მინიჭება, ამ ქვეყნიდან საქონლის იპორტზე დაბალი ტარიფების მინიჭების გზით. ეს პრინციპი ცნობილია, როგორც უპირატესი ხელშეწყობის რეჟიმი (MFN) და წარმოადგენს DCFTA-ს განუყოფელი ნაწილის - ვაჭრობისა და ტარიფების გენერალური შეთანხმების (GATT)-ის ნაწილს. თუმცა, ქვეყნებს შორის თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმებების დადების შემთხვევაში ამგვარი შერჩევა ახსნადია. აღნიშნულ შეთანხმებათა მიხედვით, ქვეყნებმა, შესაძლოა უპირატესობა მიანიჭონ კონკრეტულ ქვეყნებს თავიანთ ბაზრებზე დაშვებისას, ან დაანესონ ბარიერები იმ პროდუქტების მიმართ, რომელთა იმპორტიც კონკრეტული ქვეყნიდან, სა-

ვარაუდოდ, არასამართლიანად ხორციელდება.

ზემოთ აღნიშნული ბარიერების გარდა, არსებობს აგრეთვე რიგი ე.წ. ტექნიკური სავაჭრო ბარიერები (TBT), როგორიცაა ტექნიკური რეგულაციები, სტანდარტები, გეოგრაფიული აღნიშვნები და სერტიფიცირების პროცედურები. ეს ბარიერები განსხვავდება ქვეყნების მიხედვით და ნაკლებად გამჭვირვალე და თვალსაჩინოა სატარიფო ბარიერებთან შედარებით. ეს უკანასკნელი განსაკუთრებით აგროსასურსათო პროდუქტებს ეხება, რომლებმაც უნდა დააკმაყოფილონ წინასწარ შემუშავებული სანიტარული და ფიტოსანიტარული ზომები, რომლებიც არც თუ იშვიათად გვევლინება, როგორც დაბრკოლება აღნიშნული პროდუქტებით ვაჭრობისას. განსაკუთრებით, თუ გავითვალისწინებთ, რომ ევროკავშირი მსოფლიოს ერთ-ერთი ის რეგიონია, სადაც მომხმარებელთა დაცვის საკითხს განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა და ეს იმ ფონზე, როდესაც საქართველოში საერთაშორისო სერტიფიკატი მხოლოდ რამდენიმე დასახელების საწყის და საბოლოო აგროსასურსათო პროდუქტზე გაცივმა, ხოლო სარეალიზაციოდ განკუთვნილი კვების პროდუქტების ხარისხი და უვნებლობა მრავალ კითხვას ბადებს. თუმცა, მას შემდეგ, რაც საქართველოს კანონმდებლობა სრულიად ჰარმონიზებული იქნება ევროკავშირის კანონმდებლობასთან, ტექნიკური სავაჭრო ბარიერები (TBT) ასევე გაუქმდება. რასაკვირველია, ეს პერსპექტივა დროის ხანგრძლივ პერიოდთან ასოცირდება. ნაციონალური კანონმდებლობებისა და პრაქტიკის დაახლოება TBT-სა და სანიტარული და ფიტოსანიტარული ზომების შესახებ შეთანხმების (SPS) სფეროებში ყველაზე მეტად აუცილებელი და ამავედროულად, ძვირად ღირებული პროცესია. ამ პროცესს ქართული მხარის მნიშვნელოვანი ძალისხმევა სჭირდება, ამ მიმართულებით მოსალოდნელია ფინანსური და ტექნიკური მხარდაჭერა ევროკავშირის მხრიდანაც [5.გვ., 8].

საქართველოს ეკონომიკა ძირითადად სპეციალიზებულია სატრანსპორტო და ტურისტულ სექტორში, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების, ზოგიერთი მეტალის და ქიმიური ნაწარმის წარმოებაში. ექსპორტის მოცულობის ზრდა, ასევე, სავაჭრო და მიმდინარე ანგარიშის ბალანსის დეფიციტის შემცირება განაპირობებს სპეციალიზაციას უფრო მეტ და ახალ

უმსხვილესი სასაქონლო ჯგუფები საქართველოს ექსპორტში

ცხრილი №2

	2015 წლის		2016 წლის		2017 წლის	
	იანვარ-ოქტომბერი		იანვარ-ოქტომბერი		იანვარ-ოქტომბერი	
	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი	ათასი აშშ დოლარი	პროცენტული წილი
ექსპორტი სულ მათ შორის:	1 832 775.2	100.0	1 702 215.8	100.0	2 203 071.7	100.0
სპილენძის მადნები და კონცენტრატები	207 185.2	11.3	265 022.2	15.6	352 529.0	16.0
ფეროშენადნობი	167 363.5	9.1	131 613.2	7.7	255 082.8	11.6
მსუბუქი ავტომობილები	154 363.6	8.4	137 904.7	8.1	173 875.9	7.9
ყურძნის ნატურალური ღვინოები	75 860.4	4.1	87 199.3	5.1	134 070.8	6.1
სამკურნალო საშუალებები	109 960.1	6.0	85 466.5	5.0	116 934.1	5.3
დაფასებული ეთილის სპირტი						
არადენატურიზებული, სპირტის კონცენტრაციით 80 მოც. %-ზე ნაკლები						
სპირტიანი სასმელები	51 822.9	2.8	70 202.2	4.1	93 093.6	4.2
მინერალური და მტკნარი წყლები	66 907.1	3.7	64 902.9	3.8	77 167.9	3.5
თხილი და კაკალი	145 028.4	7.9	146 807.7	8.6	65 306.3	3.0
აზოტოვანი სასუქები	100 725.1	5.5	55 796.7	3.3	64 677.0	2.9
ოქრო დაუმუშავებელი ან ნახევრადდამუშავებული, ან ფხვნილის სახით	51 648.4	2.8	69 230.8	4.1	58 207.7	2.6
დანარჩენი საქონელი-სულ	701 910.5	38.3	588 071.5	34.5	812 126.7	36.9

წყარო: სტატისტიკის ეროვნული სამსახური www.geostat.ge

პროდუქტებში. ეს მით უფრო მნიშვნელოვანია, რადგანაც ამჟამინდელი საექსპორტო პროდუქტების დივერსიფიკაციის დონე არაა დამაკმაყოფილებელია. ტოპ ათი საექსპორტო პროდუქტის მოცულობა ჯამში მთლიანი ექსპორტის ორ მესამედს შეადგენს.

2017 წლის იანვარ-ოქტომბერში, სასაქონლო ჯგუფებიდან საექსპორტო ათეულში პირველი ადგილი სპილენძის მადნებმა და კონცენტრატებმა დაიკავეს, 352.5 მლნ. აშშ დოლარი და მთელი ექსპორტის 16.0 % შეადგინა. ფეროშენადნობების ექსპორტი 255.1 მლნ. აშშ დოლარს და შესაბამისად, მთლიანი ექსპორტის 11.6 %

უდრიდა. მესამე ადგილზე მსუბუქი ავტომობილების ჯგუფი იმყოფებოდა. ამ სასაქონლო ჯგუფის ექსპორტმა 173.9 მლნ. აშშ დოლარი და მთელი ექსპორტის 7.9 % შეადგინა.

ისეთი პროდუქტის და მომსახურების ექსპორტზე გატანა, რაშიც ქვეყანას შედარებით უპირატესობა გააჩნია ეკონომიკური განვითარების გზაზე ერთ-ერთ მთავარ გამოწვევას წარმოადგენს. ბოლო ათი წლის განმავლობაში, საქართველოს მთავარ საექსპორტო პროდუქტებს- სატრანსპორტო და ტურისტული მომსახურება, აგროსურსათის სხვადასხვა პროდუქცია და ლითონის ზოგიერთი პროდუქცია შეადგენდა.

საქართველოს აქვს პოტენციური სამომავლოდ გააკეთოს სპეციალიზაცია შემდეგ ოთხ სფეროში: ენერგოტევად პროდუქტებში, სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებში, წარმოებასა და ბიზნეს მომსახურებაში. ეს პროგნოზი გაკეთებულია რაოდენობრივად, სხვა ქვეყნების გამოცდილებაზე დაყრდნობით. თუ ქვეყნები, რომლებსაც ადრე საქართველოს მსგავსი სპეციალიზაციის პროფილი ჰქონდათ და ამჟამად სპეციალიზებული არიან ზოგიერთი პროდუქტის წარმოებაში, მაშინ საქართველოსაც უნდა ჰქონდეს პოტენციური სამომავლოდ იგივე პროდუქტებზე გააკეთოს სპეციალიზაცია. აქ ჩამოთვლილი ოთხ მიმართულებაზე დაყრდნობა შესაძლებელია. მაგალითად, საქართველოს აქვს შესანიშნავი ჰიდროენერგეტიკული პოტენციალი და ენერგეტიკის სატრანზიტო ქვეყანას წარმოადგენს, დაბალი ფასები ხელს შეუწყობს ისეთი ენერგოტევადი პროდუქტის წარმოებას როგორიცაა ალუმინი. ასევე, სოფლის მეურნეობისა და სურსათის წარმოებისთვის შესანიშნავი პირობებია საქართველოში, თუმცა ქვეყანაში ამჟამად სასოფლო სამეურნეო დეფიციტია, რაც მიუთითებს აგროსურსათში უფრო მეტი სპეციალიზაციის გამოუყენებელ პოტენციალზე.

ამ დოკუმენტში მოწოდებული ინფორმაცია სახელმწიფო ხელისუფლებამ შესაძლოა გამოიყენოს ორი მთავარი გზით. პირველ რიგში, უნდა უზრუნველყოს სახელმწიფოს ხედვის ჩამოყალიბება ქვეყნის ეკონომიკური მომავლის შესახებ. ასეთი ხედვა აუცილებელია პოტენციურ ინვესტორებთან კომუნიკაციისთვის და ეკონომიკის მომავლის შესახებ გრძელვადიანი დებატების ფორმირებისთვის, მაგრამ ინფორმირება უნდა მოხდეს ობიექტური ანალიზის საფუძველზე, როგორც წარმოდგენილია აქ და არა სუბიექტური შეხედულებებით მიმდინარე მდგომარეობის შესახებ. მეორე, მიუხედავად იმისა, გამოკვეთილი სამრეწველო პოლიტიკა ტარდება თუ არა, სახელმწიფო ხელისუფლებამ ზოგჯერ უნდა მიიღოს არანეიტრალური გადაწყვეტილებები ინდივიდუალური სექტორის სასარგებლოდ. მაგალითად, ინვესტიციები საჯარო ინფრასტრუქტურაში, საჯარო განათლებასა და სავაჭ-

რო მოლაპარაკებებში. იმისათვის რომ, გადანაცვებილებმა უზრუნველყოს მაქსიმალური ღირებულება ქვეყნისთვის, მათ მხედველობაში უნდა მიიღონ ორივე, როგორც ინდივიდუალური სექტორების ობიექტური პოტენციალი, ასევე პროდუქტების დამატებული ღირებულების ინტენსიურობა. შედარებითი უპირატესობა წარმოიშობა სხვადასხვა ასპექტით, რომელიც მოიცავს ბუნებრივ პირობებს და რესურსებს, ასევე უნარებსა და ადამიანურ კაპიტალს მიმდინარე კალათაში პროდუქტისა და მომსახურების საწარმოებლად. ახალი სპეციალიზაციების პოტენციალის გამოვლენა არ უნდა შეიზღუდოს მიმდინარე ძლიერი მხარეების ფონზე. საქართველომ უნდა გამოიყენოს სხვა ქვეყნების გამოცდილება მსგავსი სასტარტო პირობებით და მდგომარეობით. (2.გვ2-3)

დასკვნა

DCFTA სარგებლის მომტანი იქნება საქართველოსთვის იმ მოქალაქეთა კეთილდღეობის ამაღლების თვალსაზრისით, რომელთაც ექნებათ ნდომი უკეთესი ხარისხის პროდუქციასთან შიდა ბაზარზე და უფრო შორეული პერსპექტივით, გაეზრდებოდა შემოსავლები ევროპასთან ინტეგრაციის შედეგად სტიმულირებული ახალი ბიზნეს-შესაძლებლობებისა და ეკონომიკური ზრდის გამო. შეღავათიანი სავაჭრო რეჟიმების გამოყენების წარსული გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ვაჭრობა ცალსახად იხრება იმ პროდუქტებისკენ, რომლებზეც ვრცელდება აღნიშნული შეღავათები. აუცილებელია შევინარჩუნოთ არსებული პოზიტიური ტენდენციები, სატრანსპორტო და ტურისტულ სექტორში, სოფლის მეურნეობის პროდუქტების, ზოგიერთი მეტალის და ქიმიური ნაწარმის წარმოებაში.

მნიშვნელოვანია საშუალო და გრძელვადიანი სტრატეგიების შემუშავება იმ სექტორების განსაზღვრით, რომლებშიც საქართველო შესაძლოა ფლობდეს კონკურენტულ უპირატესობას. ასევე, აუცილებელია გათვალისწინებული იქნას სხვა ქვეყნების გამოცდილება ქვეყნის სტრატეგიის შემუშავებისას.

ლიტერატურა/REFERENCES

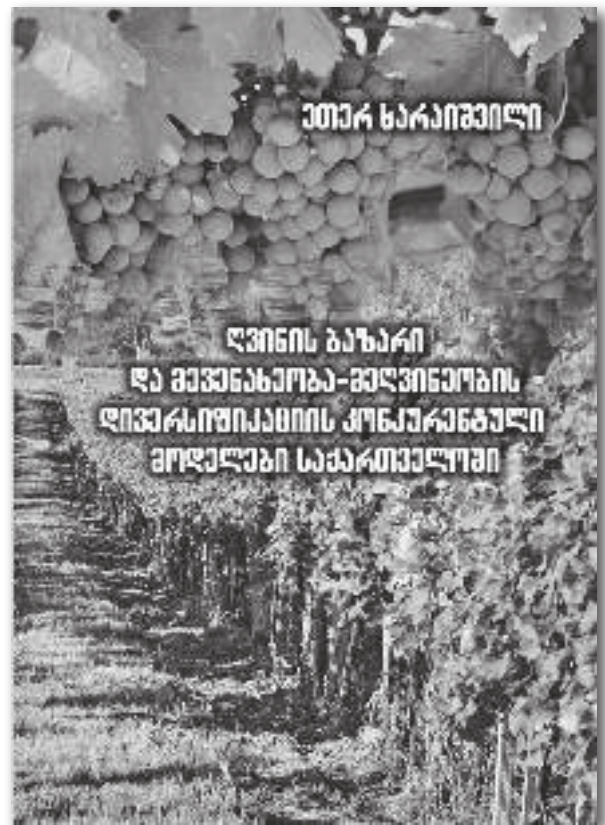
- [1] საქართველოს საექსპორტო პოტენციალის ამაღლების გზები მსოფლიო მეურნეობრივი კავშირების გლობალიზაციის პირობებში. თეა ბიძინაშვილი, თბილისი, 2016 წელი. გვ 5-7; Ways of raising Georgia's export potential in the conditions of global trade unions. Tea Bidzinashvili, თბილისი, 2016 წელი, 5-7;
- [2] **ჯორჯ ზაჩმანი, დევიდ საა, მიშელ პერუსი** საქართველოს ეკონომიკური სპეციალიზაცია: აწმყო და მომავალი. ბერლინი/თბილისი, აპრილი, 2015 წელი. გვ., 2-3. George Zachman, David Saa, Michel Perus Georgia Economic Excellence: Present and Future. Berlin / Tbilisi, April, 2015 Pp. 2-3. Perus Georgia Economic Excellence: Present and Future. Berlin / თბილისი, პრილი, 2015 პ. 2-3;
- [3] ევროკავშირსა და საქართველოს შორის ურთიერთობების გაღრმავება ევროპული პოლიტიკის კვლევის ცენტრი, ბრიუსელი რეფორმატიქსი, თბილისი, 2016 წელი. გვ., 35-47; Deepening the relations between the EU and Georgia European Policy Research Center, Brussels Reformax, თბილისი, 2016 პ. 35-47;
- [4] საქართველო და ევროკავშირი. მაიკლ ემერსონი და თამარ კოვზირიძე, ევროპული პოლიტიკის კვლევის ცენტრი (CEPS), ბრიუსელი რეფორმატიქსი (Reformatics), თბილისი 2016 წელი. გვ., 8-10; Georgia and the European Union Michael Emerson and Tamar Kovziridze, European Policy Research Center (CEPS), Brussels Reformatics, თბილისი 2016. პ. 8-10;
- [5] ევროკავშირის შეთანხმება ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ და საქართველო, ეკონომიკური კვლევის ცენტრი, თბილისი, 2014 წელი. გვ., 7-9; EU Agreement on Deep and Comprehensive Free Trade Area and Georgia, Center for Economic Research, თბილისი, 2014 პ. 7-9.
- [6] <http://www.geostat.ge/>
- [7] <http://www.dcfta.gov.ge/ge/news>

აქტუალური კვლევა საქართველოს ეკონომიკის სტრატეგიულ მევენახეობა-მელვინეობის სექტორში

საქართველოში მევენახეობა-მელვინეობის დარგის განვითარება საუკუნეების მანძილზე ერის სოციალურ-კულტურულ ცხოვრებას ასახავდა. ეს დარგი, დღესაც ქვეყნისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობისაა და მას დიდი როლის შესრულება შეუძლია ეკონომიკური ზრდის, მოსახლეობის კეთილდღეობის გაუმჯობესების მიმართულებით. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ევროპისა და მსოფლიო ღვინის ბაზრებზე კონკურენციის დონე საკმაოდ მაღალია, შესაბამისად, შესაფასებელია ამ სექტორის განვითარების გრძელვადიანი ტენდენციები, გამოსაკვლევა საქართველოს რეალობისათვის ადექვატური საუკეთესო ევროპული და მსოფლიო გამოცდილება კონკურენტული მოდელების შესახებ, შესამუშავებელია ღვინის ბაზრის გაფართოების ალტერნატიული შესაძლებლობები. ასეთი და სხვა აქტუალური პრობლემების გამოკვლევას ეძღვნება პროფესორ ეთერ ხარაიშვილის მონოგრაფია *„ღვინის ბაზარი და მევენახეობა-მელვინეობის დივერსიფიკაციის კონკურენტული მოდელები საქართველოში“*.

მონოგრაფიის რედაქტორია ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი რევაზ გოგობია; რეცენზენტები არიან: ეკონომიკის დოქტორი, საქართველოს სოფლის მეურნეობის სამინისტროს პოლიტიკისა და ანალიტიკის დეპარტამენტის უფროსი ეკატერინე ზვიადაძე; ეკონომიკის დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი მარინა ჩავლეიშვილი; ეკონომიკის დოქტორი, ასისტენტ-პროფესორი თამარ ლაზარიაშვილი. ნაშრომი დაბეჭდილია ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს გადაწყვეტილებით.

მონოგრაფია შედგება წინასიტყვაობის, სამი თავის, რვა პარაგრაფისა და დანართებისაგან. კვლევას თან ახლავს მდიდარი ლიტერატურული წყაროების ჩამონათვალი. წინასიტყვაობაში ავტორის მიერ ნათლად არის ფორმულირებული კვლევის მიზანი, ამოცანები და მოტივაცია.

კვლევის მიზნების მისაღწევად კი გამოყენებულია ინფორმაციის მოპოვებისა და ანალიზის კომპლექსური მეთოდები, ასევე, თვისებრივი კვლევა. ავტორს განსაზღვრული აქვს კვლევის დარგობრივი ფოკუსი და ეტაპები, გეოგრაფიულ არეალად კი შერჩეული აქვს კახეთის რეგიონი. კვლევა ჩატარებულია სტრატეგიული-ბუღალტერიული შემთხვევითი შერჩევით გამოყოფილი სამი სტრატა ჯგუფის მიხედვით: ა/ ფერმერები, რომლებიც მხოლოდ მევენახეობას მისდევენ; ბ/ მევენახეობა-მელვინეობით დაკავებული მენარმეები; გ/ მხოლოდ მელვინეები. კვლევის არეალი საკმაოდ მომცველობითია და მოიცავს როგორც ფერმერებს, ასევე, მევენახე-მელვინეებსა და მელვინეებს, სულ 2166 ეკონომიკურ ერთეულს.

მონოგრაფიაში დასაბუთებულია ისეთი დივერსიფიკირებული ეკონომიკის ფორმირების აუცილებლობა, რომელიც უზრუნველყოფს

ქვეყნის თვითმყოფადობის შენარჩუნებას, ძირითადი ეროვნული პროდუქტებით მდგრადი თვითუზრუნველყოფის მაჩვენებლების მიღწევას, კონკურენტულ გარემოში შიგა და საერთაშორისო სასურსათო ბაზრებზე ახალი პოზიციების მოპოვებას, პროდუქტის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებას, მოსახლეობის კეთილდღეობის ზრდას. ამასთან, **ევროკავშირთან დაახლოების კუთხით** მიზანშეწონილად არის მიჩნეული საქართველოს ეკონომიკაში ისეთი მოდელების შემუშავება, რომლებიც, ერთი მხრივ, შესაბამისობაში იქნება ევროპულ მოთხოვნებთან, მეორე მხრივ, ასახავს სხვადასხვა განვითარებულ ქვეყანაში არსებულ საუკეთესო საერთაშორისო გამოცდილებას. შესაბამისად, განსაზღვრულია კვლევის მიზანიც - ღვინის ბაზრის კონკურენტული ძალების შეფასებისა და მევენახეობა-მელვინეობის განვითარების შესაძლებლობების გამოვლენის საფუძველზე ამ სექტორის დივერსიფიკაციის კონკურენტული მოდელების შემუშავება.

ნაშრომში კვლევის ობიექტის შესაბამისად კრიტიკულად არის შეფასებული, როგორც მეცნიერთა, ასევე, სხვადასხვა კვლევითი ინსტიტუტისა და ასოციაციის მიერ ჩატარებული კვლევები, გაანგარიშებულია ქართული ღვინის კონკურენტუნარიანობის დონე, შესაბამისად შემოთავაზებულია ღვინის ბაზრისა და ღვინის პროდუქტების დივერსიფიკაციის შესაძლებლობები.

კვლევის პროცესში ავტორის მიერ კარგად არის შერჩეული კვლევის მეთოდოლოგია, განსაკუთრებით აღსანიშნავია მ. პორტერის „აღმასის“ მოდელის გამოყენება, რომლის საფუძველზეც მოცემულია მევენახეობა-მელვინეობის სექტორის სრული ანალიზი, გამოვლენილი პრობლემები დაჯგუფებულია ერთგვაროვნების მიხედვით, ჩატარებულია ექსპერტული შეფასებები და პრიორიტეტების სქემის გამოყენებით გამოვლენილია მევენახეობა-მელვინეობის სექტორში მოქმედი ფერმერული მეურნეობების ძირითადი გამოწვევები და პრიორიტეტული საჭიროებები. მონოგრაფია განსაკუთრებულ ყურადღებას იმ თვალსაზრისითაც იმსახურებს, რომ ღრმად არის შესწავლილი ევროკავშირის ქვეყნების ფერმერული მეურნეობების გამოცდილება, არსებული მოდელები და სახელმწიფო ხელშეწყობი პროგრამები, შეფასებულია საქა-

რთველოში მიმდინარე და დაგეგმილი სასოფლო-სამეურნეო პროგრამების ეფექტიანობის მაჩვენებლები და შემოთავაზებულია სახელმწიფო პოლიტიკით გამოწვეული უარყოფითი შედეგების გაუმჯობესების რეკომენდაციები.

მონოგრაფიაში საინტერესოდ და კვლევაზე დაყრდნობით არის წარმოდგენილი ღვინის ბაზრის კონკურენტული ძალების შეფასება, ქართულ ღვინოზე მოთხოვნა-მიწოდების კონიუნქტურა ტრადიციულ და ახალ ბაზრებზე. საქართველოსა და მსოფლიოში მევენახეობა-მელვინეობის დარგის განვითარების თანამედროვე ტენდენციების შესწავლით დასახულია დარგის განვითარების პერსპექტივები. დივერსიფიკაციის ევროპული მოდელების კვლევებზე დაყრდნობით, გაკეთებულია დასკვნები საქართველოში მევენახეობა-მელვინეობის სფეროში არსებული თანამედროვე გამოწვევების შესახებ, შემოთავაზებულია დივერსიფიკაციის კონკურენტული მოდელები.

მევენახეობა-მელვინეობის დარგის დივერსიფიკაციაში მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლია ღვინის ტურიზმის განვითარებას. ამ თვალსაზრისით აუცილებელია აგროტურიზმის მიმზიდველი გარემოსა და ღვინის ტურისტული პროდუქტების მომსახურების შეფასება, ღვინის ბრენდის როლის განსაზღვრა ღვინის ტურიზმის განვითარებაში. ამ აქტუალური პრობლემის კვლევას მიძღვნილი აქვს **ცალკე პარაგრაფი, კერძოდ** კახეთისა და იმერეთის მუნიციპალიტეტებში შემთხვევითი შერჩევით გამოკითხულია ადგილობრივი და უცხოელი ტურისტები, შედეგების საფუძველზე შეფასებულია ტურისტულად მიმზიდველი გარემო, დადგენილია აგროტურიზმის განვითარებისათვის რეგიონების მიმზიდველობის საშუალო მაჩვენებელი, მოცემულია ღვინის ტურისტული პროდუქტებისა და მომსახურების შეფასების რანჟირება. ყოველივე აღნიშნულზე დაყრდნობით, შემოთავაზებულია ღვინის ტურიზმის განვითარების შემთხვევაში სოციალურ-ფსიქოლოგიური, ეკონომიკური, სივრცული და გარემოსდაცვითი პრობლემების გადაჭრის გზები.

ზოგადად, კვლევის შედეგად ღვინის ბაზრის განვითარებისა და მევენახეობა-მელვინეობაში კონკურენტული მოდელების დასაწერად შემოთავაზებულია ორი ტიპის რეკომენდაციე-

ბი: 1. სამთავრობო სტრუქტურებისა და ინსტიტუტებისათვის; 2. კერძო სექტორისთვის.

შემუშავებული რეკომენდაციებიდან აღსანიშნავია: დივერსიფიკაციის გზით ფერმერები შეძლებენ იმ დარგებში შეღწევას, რომელთაც არა აქვთ პირდაპირი სანარმოო კავშირი ან ფუნქციური დამოკიდებულება მათი საქმიანობის ძირითად დარგებთან, შესაბამისად, სამეურნეო საქმიანობა გაფართოვდება და გავრცელდება ახალ სანარმოო და მომსახურების სფეროებზე; პროდუქტის დივერსიფიკაციის შესახებ გადწყვეტილების მიღების პროცესში ღირებული სტრატეგიაა დანახარჯების შემცირება და შემოსავლების გაზრდა; დივერსიფიკაცია უზრუნველყოფს ფერმერთა ეკონომიკური თანამშრომლობის ჯგუფების ფორმირებას, რაც, თავის მხრივ, შესაბამისი კანონმდებლობის მომზადებისა და მიღების ინიცირებას გამოიწვევს; დივერსიფიკაცია ტრადიციული საქმიანობების აქტივიზაციითა და არასასოფლო-სამეურნეო პროექტების გამოყენების შეთანხმებით გამოიწვევს: გამოუყენებელი რესურსების ჩართვას წარმოებაში, შეუვსებელი ადგილობრივი მოთხოვნის დაკმაყოფილებას, არსებული უნარების განვითარებას და გამოცდილების ურთიერთგაზიარებას, ინტერესების სფეროს გაფართოებას; აუცილებელია მცირე ფერმერების მიერ ყურძნის, ღვინისა და მომიჯნავე პროდუქტების პირდაპირი გაყიდვების ორგანიზება; მცირე და საშუალო ზომის ფერმერულ მეურნეობათა დივერსიფიკაციისათვის მიზანშეწონილია კანონის მიღება „ფერმერული მეურნეობების შესახებ“; სასურველია სახელმწიფოს მიერ მევენახეობა-მელვინეობის სექტორში კოოპერატივების შექმნის სტიმულირების მექანიზმების შემუშავება; საქართველოში ღვინის ტურიზმის განვითარების მიმართულებით გასატარებელია შემდეგი ღონისძიებები: ღვინის ტურიზმში არსებულ სიახლეებსა და სერვისებზე ტურისტებისათვის ინფორმაციის სწრაფი მიწოდება, პროდუქტებსა და მომსახურებაზე დაჯავშნის სისტემის შექმნა, პროდუქტების დიფერენციაცია სამიზნე ჯგუფების მიხედვით, ფერმერის პროდუქტების პირდაპირი გაყიდვები ვიზიტორებზე, ტურისტულად მიმზიდველი გარემოს მქონე მუნიციპალიტეტების მიერ

ამ უპირატესობის გამოყენებით ტურისტების დაინტერესება და სხვ.

მონოგრაფიას ექნება თეორიული და პრაქტიკული გამოყენება, კერძოდ, სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავებელ და განმახორციელებელ სტრუქტურებს შესაძლებლობა მიეცემათ მიიღონ მეცნიერულად არგუმენტირებული რეკომენდაციები მევენახეობა-მელვინეობის სფეროში არსებული ფერმერული მეურნეობების განვითარების პრიორიტეტული საჭიროებებზე; კვლევის შედეგები დაეხმარება ადგილობრივი, რეგიონული და ცენტრალური მთავრობის წარმომადგენლებს სოფლის მეურნეობის განვითარების ერთობლივი პროექტების დაგეგმვასა და პოლიტიკის დოკუმენტების შემუშავებაში; დარგის ექსპერტები და მეცნიერები მიიღებენ დამატებით ინფორმაციასა და თეორიებს მევენახეობა-მელვინეობის კონკურენტული მოდელების შესახებ. მონოგრაფია საინტერესო და საკმაოდ გამოყენებადი იქნება სტუდენტებისთვისაც. კვლევის მასალები, როგორც თეორიული, ასევე, ემპირიული თვალსაზრისით, მნიშვნელოვან როლს შეასრულებს სასწავლო კურსების განვითარებაში, ასევე, სტუდენტებს შესაძლებლობა ექნებათ გაეცნონ კვლევისადმი სხვადასხვა მეცნიერულ-მეთოდოლოგიურ მიდგომებს, დასკვნები და რეკომენდაციები შეაფასონ კრიტიკულად, მონოგრაფიაში მოცემული შეფასებები კრიტიკულად გამოიყენონ სამეცნიერო კონფერენციების, სამაგისტრო და სხვა კვლევითი თემების დამუშავების დროს.

ბადრი გეგბაია,

ეკონომიკის დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ასოცირებული პროფესორი.
ჟურნალის „ინოვაციური ეკონომიკა და
მართვა“, მთავარი რედაქტორი.

რეზო ჯაბინიძე,

სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა დოქტორი,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი. საქართველოს
სოფლის მეურნეობის მეცნიერებათა
აკადემიის აკადემიკოსი

ინოვაციური ეკონომიკა და მართვა

INNOVATIVE ECONOMICS AND MANAGEMENT

ИННОВАЦИОННАЯ ЭКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ

ჟურნალის ელექტრონული ვერსია შეგიძლიათ იხილოთ ჟურნალის ვებგვერდზე:

www.nier.ge

ელ. ფოსტა: nierbat@gmail.com; info@nier.ge

ანგისის ქ. 15. ბათუმი. 6010

ტელეფონი: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

The online version of the journal is available on the website:

www.nier.ge

E-mail: nierbat@gmail.com; info@nier.ge

15 Angisa Sht. Batumi. 6010

Phone: (+995) 593 72-21-15; (+995) 591 98-03-80

კომპიუტერული უზრუნველყოფა — **ეკა აბზიანიძე**

ტექსტის კორექტურა — **ნათია კუპრაშვილი**

ქაღალდის ზომა — A4

გამომცემლობა „**კალმოსანი**“

E-mail: Kalmosani@yahoo.com

ტელეფონი: 571 19-19-39

Publishing „**KALMOSANI**”